

M/V/X op school?!

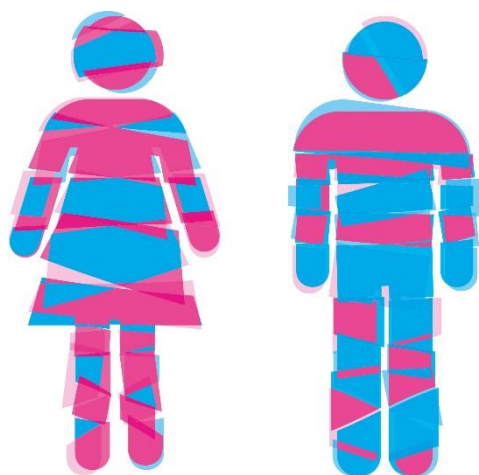
Een praktijkonderzoek naar de implementatie van genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema binnen het lager onderwijs, uitgevoerd in Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad

Sander Berkvens

Promotor: Ria Van den Eynde

Professionele Bachelor Lager Onderwijs

Welzijn, Onderwijs & Gezondheidszorg
Academiejaar: 2016-2017

KdG

Karel de Grote
Hogeschool

WOORD VOORAF

Het inleveren van deze bachelorproef voelt aan als een overwinning. Mijn uitstelgedrag, mijn faalangst, mijn gebrek aan zelfvertrouwen, alle wist ik ze tijdens het laatste jaar van mijn studie tot leraar te overstijgen. Ik bewandelde een berg vol hindernissen, waardoor de eindmeet steeds verder weg leek. Op sommige ogenblikken dacht ik de top nooit te zullen halen. Dat is vandaag anders. De top is nu bereikt. Deze ervaring geeft me de kracht om toekomstige bergen met meer (zelf)vertrouwen te beklimmen. Onderweg kwam ik enkele gidsen tegen die mij een duwtje in de rug gaven. Hen wil ik uitdrukkelijk bedanken.

In de eerste plaats mijn respondenten, zonder wie ik dit onderzoek niet had kunnen uitvoeren. Aan de kinderen van mijn stageklas, L3A Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad: ik wist dat jullie goed konden meewerken, maar de maturiteit en discipline die jullie hanteerden tijdens het afnemen van de vragenlijst hebben me enorm verrast. Dankjewel, ik ben apetrots op jullie! Ook de geïnterviewde directie, leden van het schoolteam en ouderraad wens ik in de verf te zetten. Jullie maakten tijd voor me vrij en boden eerlijke antwoorden, waarvoor een welgemeend dankjewel.

Daarnaast wens ik mijn promotor Ria Van den Eynde te bedanken. Tijdens moeilijke momenten zocht u mee naar oplossingen om me weer in de juiste richting te sturen. Ontzettend bedankt!

Stien, jou wil ik uitdrukkelijk bedanken om de vage concepten in mijn hoofd om te zetten naar een gepaste en toffe afbeelding op het voorblad. Daarnaast wierp je tijdens de laatste uren jouw creatieve blik op de lay-out van mijn brochure. Een gebaar wat ik enorm waardeer, dankjewel!

Ook Roel en Pascale zet ik graag in de bloemetjes. Roel, bedankt voor de logistieke ondersteuning. Gedurende de laatste loodjes versterkte je mijn innerlijke mens. Merci! Pascale, jij bood hulp in de vorm van een scherpe blik, een luisterend oor of een zachte schouder. In de laatste week nam je de tijd om samen met mij alles door te nemen. Ook voor mij ben je een parel. Dankjewel!

Mijn ouders Anne en Dirk die, naast het vele nalezen, altijd in mij zijn blijven geloven. Welke keuze ik ook maakte, jullie boden me alle kansen en vrijheid om mijn eigen weg te zoeken. Bedankt om me doorheen mijn woelige studietraject op alle mogelijke manieren te ondersteunen. Zonder jullie was dit niet gelukt! Mijn broers en hun partners wens ik eveneens te bedanken. Jesse, Thomas, Marijke en Caro, dankjewel voor de interesse en oppeppende woorden, telkens weer!

Mijn allerliefste Cathelijn, die meermaals voor mij door het vuur ging. Van de eerste tot de laatste letter was je betrokken. Bedankt voor je kritische blik en oog voor perfectie. Zonder jou had ik de handdoek al lang in de ring gegooid. Jouw geduld, jouw steun, jouw begrip, jouw troost en jouw liefde vormden de drijvende kracht om deze overwinning te behalen!

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING.....	1
VERKLARENDE WOORDENLIJST	2
1. PROBLEEMSTELLING	4
1.1 Praktijkprobleem	4
1.2 Onderzoeksdoel.....	5
1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen.....	5
2. LITERATUURSTUDIE	7
2.1 Relationale en seksuele vorming.....	7
2.2 Gender	8
2.3 Ontwikkeling van het kind	9
2.3.1 <i>Seksuele kennis</i>	9
2.3.2 <i>Genderontwikkeling</i>	9
2.3.3 <i>Atypische genderontwikkeling</i>	11
2.4 Stigmatisering, discriminatie en pesterijen	14
2.5 Schoolcontext	17
2.5.1 <i>Schoolbeleid</i>	20
2.5.1.1 Communicatie.....	21
2.5.1.2 Discriminatie en pesterijen	22
2.5.1.3 Vertrouwen	23
2.5.1.4 Bijscholing.....	24
2.5.1.5 Externe partners	24
2.5.1.6 Inspraak van leerlingen	24
2.5.2 <i>Doelgericht plan</i>	25
2.5.2.1 Naam en aanspreking	26
2.5.2.2 Toiletten en omkleedruimtes	26
2.5.2.3 Kledingvoorschriften en sportteams	27
2.5.2.4 Groepsverdeling	27
2.5.2.5 Literatuur.....	28
3. METHODE.....	30
3.1 Inclusie- en exclusiecriteria.....	30
3.2 Dataverzameling	31
3.3 Dataverwerking	32
4. RESULTATEN	34
4.1 Persoonsgegevens	34
4.2 Resultaten van de interviews.....	35

4.2.1 Functie.....	35
4.2.2 Expertise	36
4.2.2.1 Gender	36
4.2.2.2 Casussen.....	38
4.2.3 <i>Beleid</i>	40
4.2.3.1 Specifiek beleid	40
4.2.3.2 Mogelijkheden.....	42
4.2.3.3. Ondersteuning	43
4.2.3.4 Weerstand	44
4.3 Resultaten van de vragenlijst.....	45
4.3.1 <i>Antwoorden op de kennisvragen</i>	46
4.3.2 <i>Antwoorden op de casussen</i>	48
4.3.3 <i>Antwoorden op de vragen rond genderidentiteit</i>	55
4.4 Ontwerp van het praktijkproduct	57
5. CONCLUSIE	58
5.1 Kennis en expertise	58
5.2 Weerstand.....	59
5.3 Mogelijkheden in de praktijk	60
5.4 Ondersteuning	61
5.5 Beleidsmaatregelen	61
6. PRAKTIJKPRODUCT	64
7. EVALUATIE	66
7.1 Kwaliteiten.....	66
7.2 Kritische bedenkingen en tekortkomingen.....	66
7.3 Opportuniteiten	68
REFERENTIELIJST	69
BIJLAGEN.....	73
Bijlage 1 - Genderkoek	
Bijlage 2 - Vragenlijst voor de leerlingen	
Bijlage 3 - Inge vulde vragenlijsten	
Bijlage 4 - Interviewprotocol	
Bijlage 5 - Informed consent	
Bijlage 6 - Transcripten	
Bijlage 7 - Aanbevelingen ten aanzien van genderdiversiteit en transgenderisme	
Bijlage 8 - Brochure M/V/X op school?!	

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Duurtijden van de interviews.	32
Tabel 2: Overzicht van het aantal deelnemers op basis van de onderverdeling kind/volwassene.....	34
Tabel 3: Overzicht van het aantal deelnemers op basis van goedkeuring van het informed consent..	34
Tabel 4: Antwoorden van de meisjes op vraag 1.	46
Tabel 5: Antwoorden van de jongens op vraag 1.....	46
Tabel 6: Antwoorden van de meisjes op de vraag 2.	46
Tabel 7: Antwoorden van de jongens op de vraag 2.....	46
Tabel 8: Antwoorden van de meisjes op de vraag 3.	47
Tabel 9: Antwoorden van de jongens op de vraag 3.....	47
Tabel 10: Antwoorden van de meisjes op vraag 4.	47
Tabel 11: Gevoelsscore bij casus Louis - vraag 14 t.e.m. vraag 19	54
Tabel 12: Gevoelsscore bij casus Marie - vraag 28 t.e.m. vraag 33.....	55
Tabel 13: Bevraging naar genderidentiteit bij meisjes	56
Tabel 14: Bevraging naar genderidentiteit bij jongens	56
Tabel 15: Individuele scores op basis van de bevraging naar genderidentiteit bij meisjes	56

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'wil je in de klas naast Louis/Marie zitten?'	48
Figuur 2: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'kan je met Louis bevriend zijn?'	49
Figuur 3: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'hoe zou jij Louis/Marie aanspreken?'	49
Figuur 4: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'mag Louis/Marie van jou op school het meisjesuniform/jongensuniform dragen?'	50
Figuur 5: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'welke toiletten mag Louis/Marie van jou op school gebruiken?'	51
Figuur 6: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'het is turnen. Bij welke groep mag Louis/Marie zich van jou omkleden?'	51
Figuur 7: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis/Marie zich van jou omkleden?'	52
Figuur 8: Antwoorden per biologisch geslacht op vraag: 'het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?'	53

INLEIDING

De afgelopen decennia besteedde de pers meer aandacht aan personen met een transgender- of transseksuele identiteit, maar het betreft hier meestal volwassenen. Het wordt echter gauw een nog meer controversieel onderwerp wanneer we het over kinderen, tieners of jongvolwassenen hebben. Zelf kwam ik voor de eerste maal in contact met het transgenderthema via een vriendin die zich op deze manier identificeerde. Met nog twee anderen stonden we op het punt een huis te delen. Net voor onze intrek, maakte zij haar wens bekend tot het andere geslacht te willen behoren. In de drie jaar dat we een huis hebben gedeeld, heb ik het hele transitieproces van zeer dichtbij meegemaakt. Het was een heel erg boeiende, maar tegelijkertijd ook verwarrende periode. Vele vragen over de hoedanigheid van deze transitie en de gevoelens staken de kop op. Gedurende deze periode had ik verschillende contacten binnen deze wereld, onder andere met medewerkers van Çavaria, een belangenorganisatie die opkomt voor de rechten en plichten van holebi's en transgenders. De meeste vragen werden beantwoord, maar ieder antwoord deed nieuwe vragen rijzen.

Ook nadien, toen het contact met deze vriendin minder werd, bleef het thema mij enorm boeien. Omdat ik reeds de lerarenopleiding volgde, vroeg ik me steeds vaker af hoe men in de basisschool met deze gevoelens, die reeds vanaf zeer jonge leeftijd aanwezig zijn, omgaat. En vooral hoe de basisschool een wezenlijk verschil zou kunnen maken bij de ontwikkeling van deze gevoelens. Uit de informele gesprekken die ik had met transgenders, blijkt dat zij in hun jeugd nauwelijks uiting konden geven aan deze gevoelens, ook niet op school. Op 17 januari 2016 pakte Klasse, een multimediaal communicatieplatform van de Vlaamse Overheid, uit met een reportage over transgenderisme in het secundair onderwijs met de veelzeggende titel *Transgender op school: "Hier waren we niet op voorbereid"*. Zoals deze titel doet vermoeden, was er op school geen paraat plan van aanpak om met de thematiek om te gaan. Zelf maakte ik de bedenking dat als dit voor het secundair onderwijs geldt, het waarschijnlijk ook door te trekken is naar het lager onderwijs. Op een zeer boeiende lezing van Petra De Sutter, hoofd van de afdeling reproductieve geneeskunde in UZ Gent en politica, kwam ik in contact met Yves Aerts, voorzitter van Çavaria. Hij wist me te vertellen dat hun focus zich steeds meer richt op de basisschool, omdat zij merken dat hier amper aandacht voor het thema is. Indien er hiervoor wel aandacht is, dan wordt het, ten onrechte, bij seksuele oriëntatie gecategoriseerd. Dit gaf voor mij de doorslag om in mijn bachelorproef met het (trans)genderthema aan de slag te gaan. M/V/X op school?!

In het eerste deel krijgt de lezer een uitgebreide beschrijving van het praktijkprobleem. Binnen het onderwijs wordt er steeds vaker gewerkt aan diversiteit, maar een beleid rond genderdiversiteit blijft afwezig of roept meer vragen op dan het antwoorden biedt. Het doel van het praktijkonderzoek is, na een grondige studie van de theoretische benadering van het praktijkprobleem, na te gaan in welke mate mijn stageschool het thema genderdiversiteit en transgenderisme implementeert. Aan de hand van semi-gestructureerde interviews en een vragenlijst wordt nagegaan in hoeverre de school een genderbeleid heeft en wat de houding van de verschillende actoren binnen een school aangaande dit thema is. In het laatste deel worden aanbevelingen aangereikt om als school rond dit thema te werken.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Een bachelorproef over transgenderisme op school vraagt om specifiek woordgebruik. Bovendien worden de termen 'geslacht' en 'gender' regelmatig gewisseld, terwijl ze niet dezelfde lading dekken. Hierdoor kan er verwarring ontstaan. In de hoop u als lezer meer inzicht te bieden in het scala aan variatie binnen de genderterminologie, alsook verwarring in verdere uiteenzettingen te voorkomen, worden enkele begrippen toegelicht aan de hand van een verklarende woordenlijst.

Onderstaande verklaringen worden vanwege hun heldere verwoording geciteerd. U kan deze terugvinden in de brochure 'Alles wat je altijd al wilde weten over transgenders' uitgegeven door Çavaria en Gelijke Kansen in Vlaanderen (Bambust, Mills, & Vanleirberghe, 2016, pp 7-10).

Geslacht of sekse - Het lichamelijk aspect van vrouwelijkheid en mannelijkheid. Doorgaans onderscheiden we vrouw (met XX-chromosomen) en man (met XY-chromosomen), met typische geslachtskenmerken en voortplantingsorganen. Toch zijn er ook andere vormen mogelijk, met andere chromosomen (XXY, XYY) of onduidelijke geslachtskenmerken.

Interseksualiteit - Wanneer je sekse niet duidelijk vrouwelijk of mannelijk is, spreken we van interseksualiteit.

Gender - De sociale en culturele invulling van vrouwelijkheid en mannelijkheid.

Genderrol - De sociale rollen die vanuit de omgeving aan je genderidentiteit worden opgelegd, op basis van je sekse. Zo wordt bij meisjes traditioneel verwacht dat ze vaker een zorgende rol opnemen, het huishouden voor hun rekening nemen, voor kinderen zorgen, socialere beroepen kiezen. Terwijl van jongens dan weer meer 'haantjesgedrag', zin voor competitie en geldingsdrang wordt verwacht.

Genderidentiteit - Je innerlijke gevoel. Voel je je jongen, meisje, beide of geen van beide? Bij de meeste mensen valt dit samen met hun sekse.

Genderexpressie - De mate waarin je je vrouwelijk of mannelijk uit. Het gaat dan om kledijkeuze (jurk, *hoodie* ...), taalgebruik, gebaren, make-up, haartooi, gebruik van parfum, omgaan met emoties en andere uitingen. Genderexpressie wortelt dus in een culturele context. Wat in één cultuur of context als mannelijk wordt beschouwd, kan in een andere net heel vrouwelijk lijken. Slechts weinig mensen drukken zich louter vrouwelijk of mannelijk uit.

Seksuele oriëntatie of voorkeur - Op wie je valt, verliefd wordt, met wie je vrijt... We spreken vooral over hetero (voorkeur voor andere sekse), homo of lesbisch (voorkeur voor eigen sekse) of bi (voorkeur voor mannen en vrouwen), maar omdat dit vooral uitgaat van een te simpele indeling van sekse, duiken tegenwoordig ook andere woorden op, zoals panseksueel (voorkeur die niet gebonden is aan sekse, en dus gericht op alle mogelijke genders). Bovendien is het ook hier weer niet zo eenduidig. Wat je verlangt, wat je opwindt, wat je doet en hoe je jezelf benoemt, kan sterk verschillen. Je kunt jezelf hetero noemen en toch fantaseren over homoseks.

Gendernormen - De verwachtingen die een cultuur verbindt aan je sekse. De gendernormen spiegelen je een andere gewenste genderidentiteit, genderexpressie, genderrol en partnerkeuze voor, al naargelang je als vrouw of als man wordt gezien. Mensen proberen hier - al dan niet bewust - aan te voldoen, wat tot innerlijke conflicten kan leiden wanneer je je toch anders voelt, of wil uiten.

Transgender - Wanneer de genderidentiteit of genderexpressie afwijkt van de verwachtingen die aan iemands sekse worden verbonden, spreken we van transgender. Het is een koepelterm voor travestie, transgenderisme en transseksualiteit en alle andere vormen van gendervariantie. Het betekent niet dat iemand een probleem of een stoornis heeft.

Travestiet – Kleedt zich sporadisch of regelmatig in de kledij die cultureel met de andere sekse wordt geassocieerd. De genderexpressie van die persoon wijkt dus af van zijn of haar sekse.

Transgenderist - Herkent zich niet in de sekse die zijn of haar lichaam dicteert. Voelt zich mannelijker of vrouwelijker, of nu eens man, dan vrouw, of vindt zich helemaal niet terug in de man-vrouw-opdeling.

Transseksueel - Herkent zich niet in zijn of haar geboortegeslacht, en wil dit in meer of mindere mate laten aanpassen door gebruik van hormonen en/of operatieve ingrepen.

Cisgender - Ligt de genderidentiteit wel in de lijn van het geboortegeslacht, dan spreken we van cisgender. Dan voel je je bijvoorbeeld man in je mannenlichaam.

Gelijkaardige verklaringen werden eveneens teruggevonden in literatuur van Althoff en Janssen (2013), Foley, Pineiro, Miller en Foley (2016), Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013), Shumer, Nokoff en Spack (2016), Steensma en Kreukels (2013), The World Professional Association for Transgender Health (2012), alsook Van Maele et al. (2015). Om bovenstaande materie visueel te ondersteunen, maakt Çavaria (z.j.) gebruik van 'de genderkoek'. U kan deze afbeelding terugvinden onder bijlage 1.

1. PROBLEEMSTELLING

In wat volgt komt u als lezer meer te weten over het gekozen praktijkprobleem, zijnde het gebrek aan een beleid of concrete invulling van genderdiversiteit binnen het basisonderwijs. Vanuit deze probleemstelling zal onderzocht worden in welke mate het thema genderdiversiteit zowel bij het schoolteam als in de stageklas leeft.

1.1 Praktijkprobleem

Doorheen de opleiding stelde ik me vragen bij de toepassing van het thema transgenderisme in het basisonderwijs. Persoonlijke vragen wisselden zich af met vragen betreffende het beleid en de concrete vormgeving binnen een school. Alvorens een praktijkprobleem te formuleren, las ik me in over het onderwerp. Ik stuitte op een onderzoek van Motmans (2009) waarin hij opmerkt dat wetenschappelijk onderzoek over het transgenderthema zich voornamelijk toespitst op juridische, medische of socio-culturele problemen. Aandacht voor de beleving, maatschappelijke positie en discriminatie is nagenoeg onbestaande. Daarnaast meldt de onderzoeker dat er nauwelijks informatie voorhanden is over het transgenderthema in het onderwijs. Dit leidt tot een gebrek aan correcte voorlichting en specifieke richtlijnen, dewelke een antwoord kunnen bieden op sommige problemen die transgenders in het onderwijs ervaren. Ook het Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen (2013) merkt dit op. Zij maakten, in opdracht van de Vlaamse Overheid, het interfederaal actieplan tegen homofobie en transfoobie geweld. Hierin staat het volgende engagement:

De Vlaamse gemeenschap zal adequaat aandacht besteden in het onderwijs aan de holebi- en genderthematiek door een integraal beleid te voeren dat betrekking heeft op de verschillende pijlers binnen een onderwijsinstelling of -organisatie: educatie, begeleiding en zorg, afspraken en regels, structurele maatregelen. Binnen het Vlaamse onderwijs wordt onder meer daaraan gewerkt via de vakoverschrijdende en leergebiedoverschrijdende eindtermen en de ontwikkelingsdoelen in het buitengewoon onderwijs. (Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, 2013, p.7)

Ze wensen hierbij aandacht te schenken aan kennisontwikkeling over het welzijn van leerplichtige transgenderkinderen, alsook sensibilisering, bescherming en preventie tegen agressie. Met behulp van meer zichtbaarheid voor genderdiversiteit hopen ze de manier waarop mensen naar gendernormen kijken, te veranderen. Dit gebeurt bij uitstek in samenwerking met de pedagogische, wetenschappelijke of sociale organisaties (Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, 2013).

Vervolgens klopte ik aan bij de belangenorganisatie Çavaria welke ondersteuning, inspraak en vormingen aanbiedt. Ik vroeg hen naar een (inleidend) gesprek. Kaj Poelman, beleidsmedewerker onderwijs, stond me te woord. Tijdens het gesprek vertelde hij over de vragen van scholen betreffende het welzijn, genderexpressie en het huidige (gebrek aan) beleid op scholen. De vormingsaanvragen die

Çavaria binnen krijgt, zijn voornamelijk reactief. Slechts zelden wordt er door scholen preventief op dit thema ingespeeld.

Een laatste stap in mijn keuzeproces tot een praktijkprobleem, waren de gesprekken met medewerkers op mijn stageschool, Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad. Toen ik het onderwerp van deze bachelorproef aan hen kenbaar maakte, werd er met (positieve) verontwaardiging en verbazing gereageerd. Eén medewerker vroeg me initieel naar de relevantie voor de school. Op basis van de reeds verzamelde informatie, bood ik meer uitleg. Ik benadrukte dat het transgenderthema meer omvat dan enkel de wens om van geslacht te veranderen. Gender non-conform gedrag kan op allerlei manieren geuit worden. Kinderen experimenteren bovendien vanaf vroege leeftijd met genderrollen, vaak ingeperkt door stereotiepe opvattingen vanuit de maatschappij. Deze experimenten dragen echter bij tot de vorming van hun eigen genderidentiteit. Na deze toelichting kwam er een gesprek op gang over concrete situaties. Hiermee werd duidelijk dat de school - zonder zich hier bewust van te zijn - reeds met het transgenderthema in aanraking kwam.

Bovenstaande stappen brachten me tot de vaststelling dat er steeds vaker gewerkt wordt rond diversiteit binnen het onderwijs. Een beleid of concrete invulling van genderdiversiteit blijft echter afwezig, of roept meer vragen op dan dat het antwoorden biedt. Deze vaststelling vormt het praktijkprobleem in mijn bachelorproef.

1.2 Onderzoeksdoel

Via deze bachelorproef wil ik nagaan in welke mate mijn stageschool, Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad, genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema binnen een schoolcontext implementeert. Meer specifiek hoop ik de huidige expertise en het beleid in kaart te brengen. Ik ben hierbij benieuwd naar de ervaringen van leerkrachten en beleidsmedewerkers inzake expertise en ondersteuning. Daarnaast wil ik peilen naar de houding van leerlingen uit het 3^e leerjaar ten aanzien van genderdiversiteit. Op die manier wil ik de zichtbaarheid en bespreekbaarheid van de thema's genderdiversiteit en transgenderisme op school verhogen. Tevens zal ik trachten de school (meer) handvatten te bieden bij het includeren van genderdiversiteit.

1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

De kernvraag die ik met deze bachelorproef wens te beantwoorden, luidt: "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?"

Om deze kernvraag zo correct mogelijk te beantwoorden, stelde ik volgende deelvragen op:

- Heeft de school een beleid aangaande genderdiversiteit en transgenderisme? Zo ja, hoe wordt dit beleid toegepast?

- Wat is de kennis en/of expertise van het schoolteam aangaande dit thema?
 - o Hoe ver reikt hun kennis over het begrip 'gender'?
 - o Op welke manieren kwamen ze reeds in contact met transgenders binnen de schoolomgeving?
 - o Welke interventies past het schoolteam toe wanneer ze geconfronteerd worden met het transgenderthema op school?
- Hoe reageren kinderen uit het derde leerjaar wanneer ze in aanraking komen met dit thema?

2. LITERATUURSTUDIE

Dit onderdeel van de bachelorproef vormt de weergave van een uitgebreide literatuurstudie gebaseerd op recent wetenschappelijk onderzoek. Het eerste deel geeft inzicht over de plaats van het thema genderdiversiteit binnen relationele en seksuele vorming. Vervolgens wordt het begrip 'gender' toegelicht. De ontwikkeling van het kind en diens seksualiteit, typisch of atypisch, wordt nader bestudeerd. Een atypische ontwikkeling gaat vaak gepaard met stigmatisering en pesterijen, welke van nabij bekeken worden. Hoe dit alles resulteert binnen een schoolcontext, wordt beschreven aan de hand van richtlijnen voor een geschikt schoolbeleid en doelgericht plan.

2.1 Relationele en seksuele vorming

Leerlingen onderwijzen over diversiteit binnen de maatschappij, vraagt om aandacht voor meerdere doelgroepen. Genderdiversiteit met aandacht voor holebi's en transgenders wordt hierbij vaak vergeten (Flores, 2016; Payne & Smith, 2014). Breed gedefinieerd situeert het thema 'genderdiversiteit' zich binnen meerdere leergebieden in het basisonderwijs. Toch wordt in de eerste plaats gedacht dat het thema thuishoort binnen relationele en seksuele vorming (RSV). Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013) vertrekt hierbij vanuit het gezondheidsbeleid van een school. Dit omvat zowel de fysieke, sociale als mentale aspecten van gezondheid. Ze verwachten dat iedere school op basis van het gezondheidsbeleid een geïntegreerde visie op RSV ontwerpt, vertaald in een beleid. Deze visie, ontwikkeld in samenspraak met het schoolpersoneel, vindt aansluiting bij de vakoverschrijdende eindtermen. Voor de concrete invulling van RSV verwijst Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013) naar de visie van Rademakers (2000, in Katholiek Onderwijs Vlaanderen, 2013) over de seksuele ontwikkeling van kinderen. Deze is gebaseerd op drie pijlers: lichamelijke (lichaam, fysieke ontwikkeling, aanrakingen en grenzen), sekse en seksuele oriëntatie (genderidentiteit, genderrol en seksuele voorkeur) en intimiteit (alle relaties en vormen van intimiteit). Bancroft (2008, in de Graaf, Neeleman, & de Haas, 2009) wijst op drie gelijkaardige pijlers, met name seksuele responsiviteit, genderidentiteit en het vermogen om intieme relaties aan te gaan. Hij voegt hieraan toe dat deze pijlers zich onafhankelijk van elkaar ontwikkelen, maar samenkomen bij het ontstaan van een volwassen seksualiteit.

Hoewel informatie over de impact van een negatief schoolklimaat op de schoolresultaten van leerlingen met andere etnische achtergrond en lage socio-economische status binnen het onderwijs ruimschoots aanwezig is, gaat er helaas weinig aandacht naar leerlingen die zich identificeren als holebi of transgender (Savage & Schanding, 2012). Toch zijn kennis over de identiteit en het functioneren van anderen, aanvaarden en respecteren van verschillen en gelijkenissen tussen personen, alsook het oplossen van conflicten, minstens even belangrijk als andere leerinhouden zoals Nederlands en wiskunde, mogelijks zelfs belangrijker (Gardner, 1999, in Savage & Schanding, 2012).

Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013) deelt deze mening. Zij voegen bovendien het volgende toe:

Een geïntegreerde aanpak impliceert ook een relatieondersteunend opvoedingsklimaat, dat aandacht heeft voor de noden van iedere leerling en van iedereen die werkt binnen de school. RSV mag geen thema zijn dat enkel aan bod komt naar aanleiding van problemen binnen de school. Gericht en reactief werken (bijv. werken rond pesten) is vanzelfsprekend nodig. Maar een doordachte en geïntegreerde aanpak van RSV werkt ook preventief en voorkomt een aantal problemen op dit terrein. (Katholiek Onderwijs Vlaanderen, 2013, p.9)

Tot slot merken de Graaf et al. (2009) op dat spreken over seksualiteit met betrekking tot de kindertijd weerstand oproept. Aangezien dit veronderstelt dat kinderen zelf seksuele wensen en verlangens hebben, en een gesprek als mogelijke legitimatie voor seksuele handelingen van volwassenen met kinderen geldt, reageren mensen vaak angstig.

2.2 Gender

Het begrip 'gender' deed zijn intrede in de jaren zeventig van vorige eeuw. Wetenschappers zochten naar een term die het verschil tussen geslacht en de al dan niet bijhorende sociale rollen omschreef. Er kwam kritiek op het feit dat verklaringen voor verschillen tussen mannen en vrouwen in de biologie gezocht werden. Joan Wallach Scott was de uiteindelijke ontdekker van het concept 'gender'. Ze omschrijft gender als een sociaal onderscheidingsstelsel, eerder dan een objectieve beschrijving (wat geslacht is). Bijgevolg gebruikt ze niet de term geslacht, maar gender om de sociaal toegekende rollen en gedragingen van mannen en vrouwen te bespreken. Met de term 'gender' opende ze het debat over heteroseksualiteit als norm (Althoff & Janssen, 2013). De meeste mensen, inclusief leerkrachten en kinderen, definiëren gender echter als volgt: twee tegengestelde geslachten - man en vrouw - als uiting van het voortgeest. Onderzoek wijst uit dat dit niet zo is (DePalma, 2013).

Het consistente gebruik van een dichotome benadering van geslacht, waarbij ervan uitgegaan wordt dat iemand of man of vrouw is en transgenderisme niet bestaat, zendt een foutieve boodschap naar kinderen die gender non-conform gedrag stellen. Zij krijgen hierdoor het signaal dat ze niet geaccepteerd worden (Sullivan, 2009, in Ryan, Patraw, & Bednar, 2013) en voelen zich gekwetst (Ryan et al., 2013). Medeleerlingen kunnen hieruit opmaken dat het thema transgenderisme een leerkracht koud laat of de leerkracht er een negatieve attitude op na houdt (Barber & Krane, 2007, in Foley et al., 2016). Van Maele et al. (2015) menen dat het consequent gebruik van het woord gender kan helpen door te focussen op de culturele bepaaldheid van mannelijk en vrouwelijk gedrag. Door dit woord te gebruiken in plaats van het woord 'geslacht' worden we ons meer bewust van de manier waarop onze huidige samenleving denkt. Hiermee wordt de impact van de socioculturele context op het gedrag en denken van mannen en vrouwen duidelijker.

Tot slot wijzen DePalma en Jennett (2010) op het feit dat seksuele oriëntatie regelmatig verbonden wordt met genderrollen en gedragingen. Transgenders worden vaak geassocieerd met homoseksualiteit, alsook uitgesproken mannelijkheid of vrouwelijkheid, ongeacht de diversiteit onder holebi's en transgenders.

2.3 Ontwikkeling van het kind

Over de ontwikkeling van kinderen kan veel vermeld worden. Onderstaande informatie richt zich specifiek op de seksuele kennis, genderontwikkeling en atypische genderontwikkeling. Dit zijn voor deze bachelorproef de meest relevante aspecten.

2.3.1 Seksuele kennis

In de Graaf et al. (2009) staat te lezen dat kennis over seksualiteitsontwikkeling bij kinderen cruciaal is, alvorens optimale voorlichting te kunnen geven. Gericht op het huidige praktijkprobleem dat zich niet zozeer focust op seksueel gedrag bij kinderen, dan wel hun perceptie, volgt er een korte uiteenzetting over de ontwikkeling van seksuele kennis bij kinderen. De onderzoekers melden dat kennis van jonge kinderen wat betreft relaties en seksualiteit eerder beperkt is. Vanaf de leeftijd van twee jaar stijgt de belangstelling in het lichaam van personen in hun omgeving (ouders, broers, zussen), met hierbij grote nieuwsgierigheid naar de geslachtskenmerken. Tweejarige kinderen kunnen uiterlijke sekseverschillen benoemen, zoals borsten, penis en vagina. Hun specifieke woordgebruik hiervoor verschilt. Sommige functies van deze geslachtskenmerken, bijvoorbeeld plassen en het geven van borstvoeding, zijn gekend vóór de leeftijd van zeven jaar. Vanaf zeven jaar raakt ook de voortplantingsfunctie bekend. Andere motieven om seksueel actief te zijn, waaronder het genotsaspect, ontdekken en benoemen kinderen vanaf negenjarige leeftijd. Een jaar later starten de gesprekken met leeftijdsgenoten over seksualiteit, vooral onder de jongens. Meisjes blijken eerder zelfexplorerend te zijn. Informatie over relaties en seksualiteit krijgen de meeste prepuberale kinderen via hun ouders. Toch heeft ook de school een belangrijke pedagogische functie. Dit laatste sluit aan bij de visie van Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013), zoals reeds eerder vermeld.

2.3.2 Genderontwikkeling

Genderontwikkeling wordt gekenmerkt als een proces waarbij mensen zich bewust worden van de eigen sekse en/of gender (Steensma & Kreukels, 2013) – en gaat niet enkel over gender, zoals de naam doet vermoeden. Het proces start tijdens de zwangerschap, meer specifiek in de ruimere omgeving. Van zodra het biologische geslacht van een baby bij de omgeving bekend is, zullen veranderingen in omgang plaatsvinden. Hierdoor worden verschillen tussen jongens en meisjes reeds op zeer jonge leeftijd waarneembaar, onder andere door speelgoedkeuze gestuurd: meisjes spelen met poppen, jongens met auto's. Ook in spelgedrag wordt deze sturing zichtbaar, waarbij meisjes minder ruw en actief zijn dan jongens (de Graaf et al., 2009; Steensma & Kreukels, 2013). Transgender Infopunt (2013) voegt hieraan

toe dat genderontwikkeling een aanhoudend en gecompliceerd proces is, onderhevig aan de invloeden van biologie, opvoeding, cultuur en maatschappij.

Baby's kunnen mannen en vrouwen reeds onderscheiden voor de leeftijd van één jaar. Besef over het eigen biologische geslacht ontstaat tussen het tweede en derde levensjaar. In de eerste plaats maken kinderen hierbij gebruik van uiterlijke factoren, zoals kleding en haardracht. Kort nadien ontdekken ze de verschillen in geslachtskenmerken. Dit wordt benoemd als genderlabeling. Tussen hun derde en vijfde levensjaar ontstaat het bewustzijn dat geslacht een stabiel gegeven is. Een benaming hiervoor is genderstabiliteit (de Graaf et al., 2009; Steensma & Kreukels, 2013). Wanneer kinderen de lagere schoolleeftijd bereiken (tussen vijf en zeven jaar) ontstaat genderconsistentie. Dit betekent dat uiterlijke kenmerken kunnen veranderen, maar iemands geslacht niet mee verandert. Kinderen die het hele proces doorlopen, bereiken genderconstantie (Ruble, Martin, & Berenbaum, 2006, in Steensma & Kreukels, 2013). "Nog voor de fase van genderconstantie is bereikt, bezitten kinderen al kennis over genderstereotypen (meisjes hebben lang en jongens kort haar) en genderstereotiepe gedragingen (jongens zijn meer agressief, meisjes meer verzorgend)" (Steensma & Kreukels, 2013, p.41).

Besef tot welk geslacht iemand behoort, leidt in de meeste gevallen tot genderconform gedrag. Dit wordt oorspronkelijk gestuurd vanuit de omgeving (Steensma & Kreukels, 2013). Shumer et al. (2016) melden dat ouders tegenwoordig het geslacht van hun kind vroeg in de zwangerschap te weten kunnen komen. Vele ouders zijn bezig met het genderconform inrichten van een kinderkamer. Bijgevolg wordt het kind geboren in een wereld waarin alles, van kledij tot speelgoed en spelgedrag, opgedeeld is volgens een vooraf bepaalde genderrol. Ondanks dat er culturele variatie, alsook verandering over tijd bestaat omtrent deze genderstereotiepe rollen, wordt aangenomen dat de ontwikkeling van genderidentiteit beïnvloed wordt door de verschillende verwachtingspatronen tegenover jongens en meisjes. Steensma en Kreukels (2013) vullen aan dat kinderen rond de leeftijd van drie jaar reeds geconfronteerd kunnen worden met deze verwachtingspatronen in de vorm van reacties door leeftijdsgenoten op genderconform en gender non-conform gedrag. Opvallend is dat jongens het meest uitgesproken reageren, alsook zelf de meest negatieve reacties op gender non-conform gedrag krijgen. De wens om met kinderen van het eigen geslacht te spelen, is waarneembaar vóór zesjarige leeftijd. Vervolgens neemt dit verschijnsel enkel toe, met meer zichtbare verschillen tussen de geslachten als gevolg. Competitief en dominant spel in grotere groepen met meer fysiek contact treedt eerder op bij jongens. Vechten geldt hierbij als meest extreme uiting van fysiek contact. Meisjes vertonen typisch meer aardig gedrag en kiezen voor kleinere groepen, wat hen in staat stelt een meer tedere kant te tonen en persoonlijke zaken te bespreken. Relaties worden door hen op een dieper niveau beleefd (de Graaf et al., 2009; Steensma & Kreukels, 2013). Dit proces wordt door Steensma en Kreukels (2013) benoemd als gendersegregatie. Transgender Infopunt (2013) voegt hieraan toe dat genderrollen exploreren een fase van spelen en zoeken is. Kinderen vormen hun eigen identiteit door te experimenteren met genderroldoorbrekend gedrag.

2.3.3 Atypische genderontwikkeling

Gijs en De Cuypere (2013) melden in de meeste gevallen samenhang tussen het biologische geslacht en de genderidentiteit, het zogenaamde cisgender. Is het biologische geslacht vrouwelijk, dan is de genderidentiteit eveneens vrouwelijk. Bij een biologisch geslacht als man, is de genderidentiteit mannelijk. Ze merken echter op dat deze samenhang tussen geslacht en gender niet voor iedereen geldt. In zulke gevallen wordt er gesproken over een atypische genderontwikkeling. Cohen-Kettenis en de Vries (2013) rapporteren dat sommige transgenderkinderen reeds vanaf de peuterleeftijd een voorkeur hebben voor speelgoed aansluitend bij en speelkameraadjes met een ander biologisch geslacht. Transgenderkinderen met een mannelijk geslacht geven al vroeg aan hun penis te willen (laten) verwijderen. Bij transgenderkinderen met een vrouwelijk geslacht is dit een wens om op latere leeftijd geen borsten te krijgen. Een atypische genderontwikkeling gaat bovendien gepaard met verschillende uitdagingen op ontwikkelingsniveau, zo blijkt. Wormgoor (2013) meldt dat gevoelens van anders zijn, onbegrip en sociale isolatie omdat niemand het mag weten, representatief zijn. Bijgevolg ervaren ze allen dezelfde effecten op de ontwikkeling en het zelfbeeld, hetzij in verschillende stappen (Wormgoor, 2013, p.72):

- Zich niet begrepen voelen, onzichtbaar willen zijn, moeilijke betekenisvolle contacten leggen (en in ernstige vorm het ontwikkelen van angststoornissen of depressies);
- Een slecht contact met het eigen lichaam, eenzijdige cognitieve ontwikkeling (en in ernstige vorm zelfverwaarlozing, automutilatie,...);
- Overcompenseren door juist de kenmerken van het biologische geslacht te accentueren. Dit gaat vrijwel altijd gepaard met een negatief zelfbeeld en wanhoop (en in ernstige vorm suïcidaliteit en het ontwikkelen van depressies).

Motmans (2009, in Poelman & Bultink, 2013) meldt dat 62% van de transgenderpersonen suïcidedgedachten heeft. Wormgoor (2013) bericht dat binnen de transgenderpopulatie 20% tot 30% minstens één suïcidepoging onderneemt. Dit is een onheilspellend hoog cijfer. Specifieke cijfers over suïcide bij transgenderkinderen en -jongeren zijn er niet. Shumer et al. (2016), alsook Motmans, T'Sjoen en Meier (2011) bevestigen bovenstaande.

Lijdensdruk bij transgenders wordt sinds 2013 door de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-5) – een internationaal classificatiesysteem voor psychische aandoeningen – benoemt als genderdysforie. Voordien werd er gesproken over een genderidentiteitsstoornis. Genderdysforie wordt door Gijs en De Cuypere (2013) als volgt toegelicht:

Dit is de conditie waarbij personen zodanig lijden onder het verschil tussen hun ervaren genderidentiteit en hun biologische sekse dat ze hun leven geen vorm kunnen geven zonder medische behandeling, die meestal bestaat uit hormonale behandelingen en chirurgische ingrepen om hun lichaam aan te passen aan hun geest. (Gijs & De Cuypere, 2013, p.45)

Transgender Infopunt (2013) staat achter de huidige term genderdysforie, aangezien deze het onbehagen (dysforie) benadrukt en van tijdelijke aard kan zijn. Genderdysforie kan bijvoorbeeld verdwijnen in een andere levensfase of na een geslachtsaanpassende behandeling. De organisatie onderschrijft dat niet alle transgenders lijdensdruk ervaren en dus met genderdysforie kampen. Daarnaast worden veel transseksuelen op een bepaald punt in hun leven geconfronteerd met een psychische stoornis, naast genderdysforie. Lawrence (2007, in Wormgoor, 2013) spreekt over een percentage tussen 25% en 40%.

Indien een kind een atypische genderontwikkeling ervaart of kampt met onbehagen, moedigt Transgender Infopunt (2013) aan om op zoek te gaan naar professionele hulp. Dit impliceert niet dat het kind start met een transitieproces of geslachtsaanpassende behandeling, wel dat het gepaste ondersteuning krijgt. Cohen-Kettenis en de Vries (2013) melden dat diagnosestelling bij transgenderkinderen door psychologen, seksuologen en psychiaters geen eenvoudige taak is vanwege de verschillende verschijningsvormen van genderdysforie in het klinische beeld; sommige kinderen zijn zeer expliciet in hun taal en expressie, anderen zijn sensitief voor hun omgeving waardoor ze genderdysfore gevoelens slechts onder bepaalde voorwaarden uiten. Het doel van diagnostiek is om meer zicht te krijgen op de ontwikkeling van genderdysforie doorheen de tijd. Daarnaast trachten hulpverleners een allesomvattende kijk te krijgen op het functioneren van het kind. Hierbij wordt zowel het cognitieve, psychosociale en emotionele functioneren als de schoolprestatie in rekenschap gebracht. Specifieke psychische aandoeningen en stoornissen, zoals tics, sociale angst, depressie en gedragsstoornissen, die mogelijk voortkomen uit genderdysforie, worden behandeld. Is er geen sprake van een aanvullende problematiek en groeit het kind op in een rustige gebalanceerde omgeving met begripvolle ouders, dan spitst advies zich toe op het omgaan met genderdysforie. Een concrete invulling van dit 'omgaan met' wordt niet teruggevonden.

Wallien en Cohen-Kettenis (2008, in Cohen-Kettenis & de Vries, 2013) raden een volledige transitie vóór de puberteit af. Een vroegtijdige rolswitch met verandering van kledij, naam en aanspreking (hij/zij) kan op latere leeftijd, wanneer een kind zich niet langer als transgender identificeert, problematisch zijn (de Vries, Cohen-Kettenis, & Delemarre-van de Waal, 2007, in Cohen-Kettenis & de Vries, 2013). Dit kan in de toekomst leiden tot een dubbele rolswitch waarbij de omgeving tweemaal moet worden ingelicht, wat voor moeilijkheden zorgt (Steensma, Biemond, Boer, & Cohen-Kettenis, 2011, in Cohen-Kettenis & de Vries, 2013). Ook andere onderzoekers en deskundigen duiden genderidentiteit aan als een flexibel begrip. Sommige kinderen wisselen meermaals tussen een identificatie als man of vrouw (Foley et al., 2016). Ondanks de verbonden risico's bij vroegtijdige behandeling, vermelden de Vries en Cohen-Kettenis (2012) dat uitstel van behandeling bij transgenders met blijvende genderdysforie, vooral op latere leeftijd (adolescentie en volwassenheid) meer leed kan veroorzaken. Shumer et al. (2016) bevestigen de twijfels en onenigheid onder deskundigen wat betreft de behandeling van een prepuberale transgender. Voor sommige deskundigen is het doel van therapie gericht op het verminderen van genderdysforie en het accepteren van het biologisch geslacht. Anderen zijn van mening een kind met genderdysforie te laten starten met de sociale transitie (rolswitch), weliswaar met

als voorwaarde handvatten aan te reiken aan zowel het kind in kwestie als aan de naaste omgeving. Het verlangen naar een geslachtsaanpassende behandeling treedt eerder op de voorgrond bij adolescenten, zo melden Cohen-Kettenis en de Vries (2013). Dergelijke behandeling kan bestaan uit hormoontherapie, gevolgd door geslachtsaanpassende chirurgie. Zulk verlangen is voor mensen die niet vertrouwd zijn met genderdysforie moeilijk te vatten. Bij de gedachten aan transgenderjongeren, worden ze vaak overvallen door volgende vragen: Is genderdysforie een tijdelijk gegeven, verbonden aan de pubertijd? Wat als genderdysforie verdwijnt? Wanneer ben je volwassen genoeg om zo'n ingrijpend besluit te nemen? Gezien de klinische presentatie en vragen van ouders met prepuberale kinderen verschillen van die van adolescenten, wijzigt ook de diagnostiek en mogelijke behandeling. In deze bachelorproef wordt niet verder ingegaan op diagnostiek en behandeling van adolescenten, noch van volwassenen, daar deze niet tot de doelgroep van het praktijkprobleem behoren.

Prevalentiecijfers over genderdysforie tonen aan dat 1 op 10000 personen met een mannelijk biologisch geslacht en 1 op 30000 personen met een vrouwelijk biologisch geslacht geconfronteerd worden met een ernstige vorm van genderdysforie. Prevalentiecijfers bij kinderen en adolescenten zijn niet beschikbaar. Wel blijkt dat kinderen met atypisch genderrolgedrag of gevoelens van genderdysforie zich op latere leeftijd eerder als holebi identificeren, dan dat de aanwezigheid van genderdysfore gevoelens zich doorzet. Voor de meeste kinderen zullen deze gevoelens uitdoven richting volwassenheid (Shumer et al., 2016; Steensma & Kreukels, 2013). Onderzoek van Steensma et al. (2011, in Cohen-Kettenis & de Vries, 2013) stelt dat genderdysforie bij het grootste deel van de kinderen verdwijnt na de puberteit. Cijfers variëren volgens hen tussen 73% en 94%. Data uit een niet-gepubliceerde studie van het kinderteam in UZ Gent stellen dat 30% van de aangemelde kinderen en jongeren het traject stopzetten. Sluitend onderzoek over de uitdoving van genderdysforie bij kinderen is voorlopig onbestaande, zo meldt Transgender Infopunt (2013). In navolging van bovenstaande cijfers, melden Van Caenegem et al. (2015) dat onderzoek naar gender non-conformiteit zich voornamelijk toespitst op het voorkomen van genderdysforie met lijdensdruk als een bepalende factor of het aantal geslachtsaanpassende behandelingen. De onderzoekers vullen aan dat niet iedere persoon die zich gender non-conform uit, lijdensdruk ervaart of een behandeling opstart. Daarom publiceerden ze prevalentiecijfers over het voorkomen van genderincongruentie (personen die zich meer met het andere geslacht identificeren dan met het biologisch geslacht) en genderambivalentie (personen die zich zowel met het biologisch geslacht als met het andere geslacht identificeren) voor Vlaanderen. Genderambivalentie komt op basis van hun onderzoek voor bij 2,2% van de deelnemende mannen en 1,9% van de deelnemende vrouwen. Voor genderincongruentie gaat het over 0,7% van de mannen en 0,6% van de vrouwen.

Zowel Cohen-Kettenis en Pfäfflin (2003, in Steensma & Kreukels, 2013) als Althoff en Janssen (2013) stellen dat er nog veel onduidelijkheid heerst over het verloop van een atypische genderontwikkeling. Er wordt een debat gevoerd over mogelijke oorzaken die aan de basis liggen. Enerzijds zijn er wetenschappers die de ontwikkeling van genderidentiteit toeschrijven aan *nature* (aangeboren gedrag), anderzijds bestaan er wetenschappers die zich aansluiten bij de idee van *nurture* (aangeleerd gedrag). Tot op heden kan men geen gewicht toekennen aan de invloed van *nature* noch aan die van *nurture*

(Capous-Desyllas & Barron, 2017). "Gender is born, yet also made. Gender is an interweaving of nature and nurture." (Ehrensaft 2011, in Capous-Desyllas & Barron, 2017, p.2). Andere onderzoekers (Giordano, 2013; Winter, 2010, Zucker & Bradey, 2004, in Capous-Desyllas & Barron, 2017) sluiten zich hierbij aan. Ze menen dat genderidentiteit niet kan toegeschreven worden aan één aspect, maar aan een samenwerking van verscheidene factoren. Terwijl genderidentiteit gevormd wordt door de interactie tussen geest en lichaam, wordt ze ook beïnvloed door de kruisbestuiving met sociale identiteit zoals afkomst, geloofsovertuiging, et cetera (Crenshaw, 1991, in Capous-Desyllas & Barron 2017). Aanvullend melden Gijs en De Cuypere (2013, p.50) het volgende: "Een belangrijke implicatie van onze huidige kennis over de ontwikkeling van genderdysforie is dat niemand zelf factoren maakt of controleert die leiden tot het ontstaan van deze problematiek. Niemand heeft schuld aan het ontstaan van transgenderisme." De meeste geraadpleegde literatuur onthoudt zich van uitspraken over oorzakelijke factoren. Vanwege de complexiteit, afwezigheid van een sluitend antwoord en irrelevantie voor het praktijkprobleem wordt er eveneens niet verder ingegaan op de etiologie van een atypische genderontwikkeling.

2.4 Stigmatisering, discriminatie en pesterijen

Bockting en Motmans (2013) wijzen op stigmatisering, discriminatie en pesterijen ten aanzien van transgenders. Reden hiervoor is de genderexpressie van deze doelgroep die niet strookt met de heersende gendernormen (Hill & Willough, 2005, Turner, Whittle, & Combs, 2009, in Bockting & Motmans, 2013; van Beusekom, Collier, Bos, & Sandfort, 2014). Dit leidt tot een afkeurende reactie bij de omgeving, variërend van uitsluiting of opmerkingen tot fysiek geweld (Vennix, 2010, in Bockting & Motmans, 2013).

Aangezien in volgende paragrafen specifiek woordgebruik aan bod komt wat eerder niet werd toegelicht, volgt een verklaring van enkele termen:

- Heteroseksisme: Een systeem van voordelen gebaseerd op seksuele oriëntatie. Personen die zich identificeren als heteroseksueel worden bovenaan de sociale hiërarchie geplaatst, terwijl personen die zich als holebi identificeren zich eerder onderaan de ladder bevinden (Savage, 2010, in Savage & Schanding, 2012).
- Seksisme: Allerhande voordelen gebaseerd op gender. Mannen ervaren op vele vlakken voordelen in de huidige maatschappij, terwijl vrouwen en andere personen die niet voldoen aan de genderverwachtingen en -rollen geen gelijke toegang tot dergelijke voordelen krijgen (McIntosh, 1989, in Savage & Schanding, 2012).
- Homofobie: Discriminatie door heteroseksueel geïdentificeerde personen ten aanzien van holebi's. Geweld is een potentiële uitkomst van homofobie. (Luedke, 2010, Savage, 2010, in Savage & Schanding, 2012).

- Transfobie: Discriminatie ten aanzien van personen die zich als transgender identificeren. Geweld is een potentiële uitkomst van transfobie. (Luedke, 2010, Savage, 2010, in Savage & Schanding, 2012).

Vooroordelen en stereotypen, aanwezig in de maatschappij, doen zich eveneens voor in scholen, zo melden Savage en Schanding (2012). Onderzoek naar de ervaringen van transgenders binnen een onderwijscontext is eerder schaars (Transgender Infopunt, 2013). In de geraadpleegde literatuur staat te lezen dat homofob gedrag zich niet enkel richt tot mensen die zich identificeren als holebi of gender non-conform gedrag tonen. Iedereen kan geconfronteerd worden met homofobie, ongeacht iemands seksuele oriëntatie of genderidentiteit. Leerlingen die zich (lijken te) identificeren als holebi of transgender zijn meer kwetsbaar voor de gevolgen van heteroseksisme, seksisme, homofobie en transfobie, wat mogelijk leidt tot geweld binnen de schoolcontext. (DePalma & Jennett, 2010; Poelman, 2014; Poelman & Bultink, 2013; Ryan et al., 2013; Savage & Schanding, 2012; Van Maele et al., 2015). In de literatuur kwam meermaals aan bod dat transgenders binnen een schoolpopulatie hier het vaakst mee geconfronteerd worden (Greytak, Kosciw, & Diaz, 2009, in Coolhart & MacKnight, 2015; Zucker et al., 2006, in Bockting & Motmans, 2013).

Daartegenover staat dat zekere elementen van vrouwelijkheid (ordelijk, meegaand) erg op prijs gesteld worden binnen het onderwijs, terwijl gangbare elementen van mannelijkheid (rebels, actief) eerder afgekeurd worden (Van Maele et al., 2015). Verder concluderen Van Maele et al. (2015) dat het denken over gender niet los staat van andere sociodemografische aspecten van leerlingen. Leerlingen die afgaande op hun genderprofiel de meest fragiele positie innemen op school, zijn vaak de leerlingen die bij andere parameters, zoals afkomst of socio-economische status, eenzelfde fragiele positie innemen. Ze stellen dat wanneer er meer traditionele opvattingen over genderrollen heersen, leerlingen zich minder thuis voelen op school. De verbondenheid met de school ligt voor een individuele leerling lager binnen een traditioneel denkende leerlingenpopulatie. In België is er slechts één studie, uitgevoerd door Motmans (2009), die de studietijd van transgenders in kaart brengt. Uit dit onderzoek blijkt dat pestereien over gender non-conform gedrag voorkomen bij 64% van de jongens en 44% van de meisjes. Dergelijke pestereien worden voornamelijk door medeleerlingen gesteld en variëren van uitsluiting tot verbaal en fysiek geweld. Eveneens blijkt dat amper 32% van de medeleerlingen (niet transgender) open staat voor vriendschap met iemand die gender non-conform gedrag stelt.

In het interfederaal actieplan tegen homofob en transfoob geweld (Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, 2013) staat te lezen dat België één van de meest vooruitstrevende landen is als men kijkt naar gelijke kansen en gelijke behandeling van individuen. In het actieplan staat vermeld dat onze samenleving de afgelopen jaren op beleidsniveau zich sterk ontwikkelde wat betreft rechten van holebi's en transgenders. De overheid erkent de problematiek onder meer door op te merken dat een kwart van de transgenders al slachtoffer werd van fysieke agressie. Er wordt door transgenders echter al jarenlang naar uitbreiding van hun rechten en bescherming tegen geweld gevraagd. Volgens het plan hebben de diverse overheden binnen hun bevoegdheden de voorbije jaren initiatieven opgestart om de

positie en rechten van holebi's en transgenders te bekrachtigen. De infobrochure van Çavaria over homo- en transfoob pestgedrag op scholen genaamd 'Kleur bekennen', (Poelman & Bultink, 2013) is gericht op leerkrachten uit het secundair onderwijs. Hierin staat te lezen dat het recht op onderwijs, vastgelegd in de universele mensenrechtenverdragen van de Verenigde Naties, niet enkel een kwalitatieve opleiding omvat, maar ook inhoudt dat een school voor iedereen een veilige omgeving moet zijn. Çavaria (Poelman, 2014) is daarom van mening dat het basisonderwijs de uitgelezen plek is om kinderen – gezien de grote diversiteit in de maatschappij – te leren over respect voor verschillen tussen mensen, in de hoop dat ze ook op latere leeftijd een open houding hanteren. Desondanks komen kinderen binnen een schoolcontext eveneens in aanraking met genderstereotypering. Educatief materiaal, zoals verhalen en prentenboeken, staat vaak boordevol beelden over vaders die gaan werken en (huis)moeders met een meer zorgende persoonlijkheid.

Stigmatisering, discriminatie en pesterijen op school naar aanleiding van genderstereotypering gaan bij transgenders gepaard met een verminderd gevoel van veiligheid. Veel transgenderjongeren zullen hierdoor op school niet "uitkomen" voor hun genderidentiteit (Rands, 2009, in Gonzalez & McNulty, 2010). Reeds eerder werd aangehaald dat transgenders kunnen kampen met mentale gezondheidsproblemen zoals angsten, depressie en zelfdestructief gedrag. Mogelijke reacties hierop zijn verandering van school (soms meermaals), spijbelgedrag of afwezigheid ondersteund met een doktersattest als een manier om met stress om te gaan (Greytak, et al., 2009; in Coolhart & MacKnight, 2015; McGuire, Anderson, Toomey, & Russell, 2010; Motmans, 2009; van Beusekom et al., 2014). Of dergelijke problemen een gevolg zijn van hun status als transgender, dan wel stigma, uitsluiting en slachtofferschap is onduidelijk. Wanneer scholen acties ondernemen om dergelijke pesterijen tegen te gaan, rapporteren leerlingen meer verbondenheid met de school en een verhoogd gevoel van veiligheid (McGuire et al., 2010). Een school vormt daarom een perfecte omgeving om dergelijke sociaal-maatschappelijke pijnpunten aan te pakken (Foley et al., 2016). Het is hierbij belangrijk om een schoolcultuur te creëren waarin homo- en transfoobie geen plaats krijgen van zodra de schoolpoort opengaat (DePalma & Jennett, 2010).

Block (2014, in Foley et al, 2016) wijst op de ideale positie van leerkrachten om negatieve attitudes ten aanzien van holebi- en transgenderkinderen aan te pakken. Sommige leerkrachten negeren het feit dat een leerling zich als transgender identificeert omdat ze niet vertrouwd zijn met dergelijke thematiek. Savage en Schanding (2012) vullen aan dat leerkrachten tussenkomen bij verbaal pestgedrag ten aanzien van holebi- en transgenderjongeren. Ze grijpen minder snel in bij algemene homofobe grappen of indirect homofob/transfoob taalgebruik, niet noodzakelijk gericht op een holebi of transgender. Het is belangrijk dat leerkrachten op iedere discriminerende uiting van leerlingen reageren, alsook op zoek te gaan naar een manier om een veilige en responsieve school te zijn voor zowel holebi's als transgenders. Zeker gezien veel transgenderkinderen hun schoolkeuzes baseren op aanvaarding en veiligheid in de schoolomgeving (McGuire et al., 2010). Ook Bartholomaeus, Riggs en Andrew (2017) benadrukken aanvaardende en geïnformeerde reacties bij leerkrachten. Gestuurd vanuit een bezorgde houding ten aanzien van alle leerlingen, hebben leerkrachten een belangrijke positie in het ontwikkelen

van een schoolcultuur met meer aandacht voor genderdiversiteit. Om volledig te zijn is het belangrijk ook de andere kant van de medaille toe te lichten. Onderzoek toont namelijk de discriminerende houding van schoolpersoneel ten aanzien van transgenderjongeren en hun ouders. Een voorbeeld hiervan is een transgender systematisch aanspreken met de geboortenaam, eerder dan de gewenste naam (Coolhart & MacKnight, 2015; Grossman & D'Augelli, 2006, Kosciw et al., 2008, Kosciw & Diaz, 2005, in McGuire et al., 2010; Kivalanka, Weiner, & Mahan, 2014, in Foley, et al., 2016). Sommige leerkrachten moedigen transgenderkinderen aan om zich volgens hun geboortegeslacht te gedragen, wijzen op het feit dat deze leerlingen de pesterijen opzoeken, geven zelf opmerkingen of gaan over tot fysieke pesterijen (Sausa, 2005, in McGuire et al., 2010).

2.5 Schoolcontext

De schoolcontext vormt een moeilijke omgeving voor jongeren om zichzelf te kunnen en durven zijn (Poelman & Bultink, 2013). Sinds 2009 schenkt de Vlaamse Overheid op beleidsniveau aandacht aan transgenders met de inbedding van de beleidslijn 'seksuele identiteit (Motmans et al., 2011):

In haar regeerakkoord (15 juli 2009) stelt de Vlaamse regering een welzijns-, gezondheids-, gezins-, jeugd- en onderwijsbeleid te willen ontwikkelen dat actief inspeelt op de specifieke noden en behoeften van de doelgroep holebi's en transgenders. Tevens wenst zij de strijd aan te binden met de stereotiepe opvattingen over holebi's en transgenders. (Motmans et al., 2011, p.10)

De onderzoekers concluderen dat transgenders een onzichtbare en onbekende groep vormen in de maatschappij. Hierdoor is er nood aan positieve beeldvorming en rolmodellen in de openbare ruimte. Ze benadrukken dat transgenders niet dezelfde eigenschappen hebben als holebi's en daardoor dus niet onder de noemer 'seksuele identiteit en geaardheid' vallen, maar wel onder 'genderdiversiteit'. De overheid wil het voortouw nemen door transgenders zichtbaar te maken. Dit kan door binnen de eindtermen van het lager onderwijs en de vakoverschrijdende eindtermen van het secundair onderwijs de thema's genderidentiteit, genderexpressie en transgenderisme op te nemen. Ook Çavaria pleit ervoor om leerlingen reeds in het basisonderwijs kennis te laten maken met holebi's, transgenders, en verschillende samenlevingsvormen. Op die manier komen ze reeds op jonge leeftijd in contact met diversiteit (Poelman, 2014).

Op diverse wijzen komen kinderen in contact met holebi's en transgenders. Dit hoeft niet noodzakelijks rechtstreeks te gebeuren. Het kan ook op indirecte wijze via televisie, internet, op straat of de kennissenkring. Ook de school vormt een (potentiële) omgeving. Meerdere onderzoekers pleiten ervoor om op school verschillen tussen gender en geslacht te benadrukken, alsook verschillen tussen genderidentiteit en seksuele oriëntatie bespreekbaar te maken. Aangezien een school een belangrijke ontwikkelingscontext vormt voor kinderen en adolescenten, en bijgevolg vaak een vijandige omgeving voor personen met gender non-conform gedrag, zijn de onderzoekers van mening dat educatie

betreffende gender zich breed mag verspreiden. Ze spreken over leerlingen, ouders, leerkrachten, directie en beleidsmakers (Elichberger, Glazier, Hill, & Verduzco-Baker, 2016). McQueen (2006, in DePalma, 2013) pleit voor het opnemen van transgenderisme in het curriculum van middelbare scholen, aangezien adolescentie de periode is waarin strikte genderstereotypering zich ontwikkelt. Kennis over transgenders kan helpen om deze stugge stereotypen te doorprikken. DePalma (2013) zelf sluit zich aan bij deze visie, maar stelt voor om vroeger te starten. De dichotome benadering van geslacht (man of vrouw) komt reeds in de vroege kindertijd tot stand en wordt actief beïnvloed door leerkrachten en medeleerlingen (Blaise, 2005, Davies 2003, Renold 2005, in DePalma, 2013).

Ryan et al. (2013) spreken over weerstand bij leerkrachten om vaste noties rond genderexpressie bij hun studies uit te dagen. DePalma (2013) suggereert op basis van eigen onderzoek dat leerkrachten in het basisonderwijs eerder sceptisch zijn over de mogelijkheid om het gendervraagstuk op school te integreren. Hoewel velen onder hen cross-gender spelletjes onder kinderen stimuleren, stellen ze in vraag of scholen voldoende voorbereid zijn concrete stappen te zetten inzake het toelaten van kledij aansluitend bij het andere geslacht, losstaand van de verkleedhoek. Het significant gebrek aan informatie aangaande genderthema's kan hiertoe bijdragen (Beemyn, 2004, in Motmans, 2009). De thematiek rond transgenders komt bovendien amper tot niet aan bod in een lerarenopleiding, waardoor het niet steeds een kwestie van onwil is (Transgender Infopunt, 2013). Dit wordt bevestigd in het onderzoek van Bartholomaeus et al. (2017), wat stelt dat leerkrachten eerder positieve attitudes ervaren bij het werken met leerlingen die zich gender non-conform uiten. Dergelijke positieve attitudes staan echter niet garant voor een zelfzekere houding. Wanneer leerkrachten ervaring opdoen in werken met deze leerlingen, stijgen hun positieve attitudes. Desondanks blijft hun zelfzekerheid stabiel (geen stijging). De onderzoekers suggereren dat er nog steeds onduidelijkheid bestaat over de wijze waarop leerkrachten geacht worden deze kinderen te onderwijzen en ondersteunen. De kans bestaat dat hun onzekerheid gestuurd wordt vanuit angst om hierover door de directie aangesproken te worden.

Daarnaast heerst er ook onwetendheid onder leerkrachten. Zo verdeelden Foley et al. (2016) leerkrachten in twee categorieën: zij die reeds in aanraking kwamen met een transgenderleerlingen en zij die zich niet realiseren dat sommige leerlingen zich reeds in het basisonderwijs identificeren als transgender. Deze laatste groep gaat ervan uit dat genderidentiteitsproblemen zich voordoen in de adolescentie of op latere leeftijd. Desalniettemin exploreren mensen hun genderidentiteit reeds op jonge leeftijd. Bovenstaande aanname leidt tot een gebrek aan kennis betreffende holebi- en transgenderjongeren, alsook beperkte kennis omtrent het creëren van een positieve leeromgeving voor dergelijke jongeren (de Jong, 2014, in Foley et al., 2016). Ook andere onderzoekers melden dat leerkrachten in het basisonderwijs geloven dat problemen rond genderidentiteit zich voordoen op oudere leeftijd (Allan et al., 2008, DePalma & Atkinson, 2006, in Payne & Smith, 2014).

Payne en Smith (2014) interviewden leerkrachten uit het basisonderwijs die in het verleden samenwerkten met transgenderleerlingen. Ze bevroegen hun ervaringen, de schoolresultaten van de leerlingen en hun bevindingen over ondersteunende informatie en informatiebronnen. De onderzoekers

ontdekken dat angsten van leerkrachten in de eerste plaats voortkomen uit een gebrek aan protocol. Ze weten niet wat te doen, noch hoe ze leerlingen moeten onderwijzen. Dit geeft hen een gevoel van incompetentie. Leerkrachten gaan namelijk op zoek naar antwoorden bij hiërarchisch hoger geplaatsten. Deze zoektocht leidt echter tot meer frustratie vanwege de gebrekkige informatie. DePalma en Jennett (2010) voegen toe dat transgenderkinderen vanuit de eigen worsteling het thema 'menselijk lichaam' – en impliciet seksualiteit – in een klaslokaal introduceren, wat bij leerkrachten vaak angst veroorzaakt. Zeker gezien het bespreken van seksualiteit in het basisonderwijs een taboe is. Hierdoor vermijden leerkrachten gesprekken over familie, vriendschap, zelfbeeld en opgroeien. Dit ongeacht het feit dat leerlingen vaak op rechtstreekse of onrechtstreekse wijze zich verbonden voelen met deze thema's, via familie en vrienden en mogelijk door de eigen identificatie nu of op latere leeftijd. Ook Payne en Smith (2014) spreken over de angst bij de leerkracht voor het thema seksualiteit. Aangezien gesprekken over seksualiteit en genderidentiteit regelmatig verward worden met gesprekken over seks, zijn leerkrachten angstig om foute of ongepaste onderwerpen aan te snijden. Een beleid en protocol zou hen veiligheid bieden, aangezien ze zich op deze manier gesteund voelen, mocht er iets fout gaan.

Een tweede angstfactor wordt gestuurd vanuit bezorgdheid ten aanzien van de leerlingen. Leerkrachten wensen situaties met transgenderkinderen vertrouwelijk te behandelen, maar weten niet altijd hoe. Een school kan deze angsten doen dalen, door afspraken te maken over aanspreking en naamvermelding op schooldocumenten – aansluitend bij het gewenste gender. Daarnaast ervaren leerkrachten ook angstgevoelens ten aanzien van andere leerlingen en hun ouders. Enerzijds boezemen mogelijke negatieve reacties door de bekendmaking van het transgenderkind hen angst in, anderzijds hebben leerkrachten de idee dat medeleerlingen schade kunnen oplopen. Iets wat impliceert dat verbondenheid met een transgenderkind anderen negatief kan beïnvloeden, en zelfs traumatiseren.

Vragen over transgenderisme en de desbetreffende leerlingen vormen een derde angstfactor. Kinderen zijn nieuwsgierig over zaken die ze als "niet normaal" percipiëren. Nixon (2009, in Payne & Smith, 2014) wijst echter op het belang van antwoorden. Indien leerkrachten dergelijke vragen negeren of hierbij ongemakkelijk worden, draagt dit bij tot negatieve associaties en attitudes. Tot slot ervaren leerkrachten angst voor ouders (DePalma & Jennett, 2010), de schoolgemeenschap en externe partners indien ze transgenderjongeren ondersteunen (Payne & Smith, 2014). Payne en Smith (2014) verduidelijken dat weerstand of beschuldiging over het "promoten" van gender non-conform gedrag hen angstig en voorzichtig maakt. In het onderzoek spreken respondenten over een mogelijke associatie met politiek activisme, terwijl een school politiek neutraal dient te zijn. Leerkrachten geloven hiermee weerstand op te wekken bij ouders met een politieke en/of religieuze achtergrond. Sommigen vrezen zelfs voor strafrechtelijke consequenties.

Aangezien bovenstaande angsten kunnen leiden tot beperkte ondersteuning van transgenderleerlingen, alsook een beperking voor andere leerlingen om het gesprek betreffende genderdiversiteit aan te gaan, pleiten Payne en Smith (2014) voor het (h)erkennen van de eigen angsten, alsook inzicht in een ruimere benadering van gender (niet dichotoom). Savage en Schanding (2012) wijzen op professionele

ontwikkeling en educatie over holebi's en transgenders, met als doel een verhoging van de capaciteit van schoolpersoneel als ondersteunende figuren en het creëren van een positief schoolklimaat. Hieraan voegt Safe Schools Coalition Australia (2015), een Australische organisatie die sessies geeft aan leerkrachten over het transgenderthema, toe dat het zelfvertrouwen van leerkrachten verhoogt indien ze te horen krijgen dat hun acties als positief beoordeeld worden, dat ze toestemming krijgen om acties betreffende transgenderjongeren te ondernemen en dat er geen twijfel is over hun ondersteunende houding ten aanzien van gender en seksuele diversiteit. DePalma (2013) beweert dat het belangrijk is om de bestaande gendernormen en bijhorende kennis in vraag te stellen, om zo genderstereotypering, genderongelijkheid en geweld tegen te gaan, alvorens stil te staan bij hun eigen gender(kennis). Aanvullend voldoet een ideale school volgens Çavaria (Poelman, 2014) aan volgende kenmerken:

- Openlijke en serieuze gesprekken over holebi's en transgenders in de klas, op de speelplaats en in de leraarskamer zijn mogelijk.
- Personeelsleden kunnen openlijk praten over hun seksuele oriëntatie. De aanwezigheid van hun partner op personeelsfeesten vormt geen probleem.
- Personen kunnen zonder problemen in een rok naar school komen.
- Leerkrachten grijpen in bij homofobe of transfobe uitspraken.
- Iedereen wordt betrokken bij het thema (gender)diversiteit, zowel leerkrachten en leerlingen als directie, ouders, en externe partners.

Het is belangrijk dat het schoolpersoneel op de hoogte is van de unieke uitdagingen waarmee transgenderkinderen in aanraking komen. Zeker gezien een veranderingsproces op een school, met als doel meer aanvaarding van transgenderkinderen, in sommige scholen tot weerstand leidt (Coolhart & MacKnight, 2015).

2.5.1 Schoolbeleid

De mate waarin transgenderkinderen zich verbonden voelen met de school, is gerelateerd aan de mate waarop het schoolpersoneel gender identificeert; meer specifiek de mate waarin transgenderisme wordt gepercipieerd als een taboe of een positieve inclusie van deze thematiek in het schoolbeleid en de praktijk (Pullen Sansfaçon, Robichaud, & Dumais-Michaud, 2015, in Riggs & Bartholomaeus, 2015). Vaak is het de taak van ouders om personeelsleden te informeren en onderwijzen over genderdiversiteit, voor hun kind op te komen, alsook bijscholing en de ontwikkeling van een beleid te coördineren (Bartholomaeus et al., 2017). De uitdagingen waarvoor ouders staan zijn onder andere hun kind wegwijs maken binnen het onbekende terrein van een transitie, alsook bescherming bieden tegenover discriminatie en het uitstippelen van een toekomstplan. Vandaar dat onderzoek aantoont hoe belangrijk het is dat ouders opkomen voor de rechten van hun kind, maar hierbij wel de steun van een beleid krijgen (Capous-Desyllas & Barron, 2017). Dit alleen, kan niet de bedoeling zijn. In de literatuur worden actiepunten en strategieën aangehaald om van een school een veiligere plek te maken. Deze kunnen gekaderd worden binnen een beleid.

In de visietekst over RSV binnen Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013) worden enkele aandachtspunten met betrekking tot de algemene term 'gender' aangehaald, gaande van een genderbewuste houding, genderneutrale verwachtingen en genderrol doorbrekend gedrag tot het bestrijden van seksistische opmerkingen en respect voor ieders eigenheid. Een concrete invulling van deze aandachtspunten ontbreekt. Opvallend is de aanwezigheid van het topic homoseksualiteit, terwijl een topic over transgenders uitblijft. Çavaria (Poelman, 2014) beschikt over een werkmap om (gender)diversiteit in het basisonderwijs te bevorderen, waar onder andere negen richtlijnen in vermeld staan.

In tegenstelling tot de verwachting van Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013) dat iedere school een beleid opstelt dat alle facetten van RSV omvat, meldt Transgender Infopunt (2013) dat een doeltreffend beleid rond genderdiversiteit op school vaak afwezig is. Acute problemen zoals een transjongen (meisje naar jongen) die gebruik wil maken van de jongenstoiletten of een leerkracht die plots na een vakantie in het andere geslacht door het leven wil gaan, zijn voorbeelden waarbij scholen plotseling met deze thematiek geconfronteerd worden. Scholen worden zich met andere woorden pas bewust van de mogelijke problemen wanneer er zich een crisis voordoet, zoals wanneer een transmeisje (jongen naar meisje) gebruik wenst te maken van de kleedkamers voor meisjes (Beemyn, 2004, in Motmans, 2009). Een uitdrukkelijke vermelding in een antipestbeleid of non-discriminatiepact kan hierbij een eerste stap zijn. De termen genderdiversiteit en genderexpressie opnemen in het rijtje van zogenaamde beschermde gronden zoals geslacht, afkomst en geloof is eveneens mogelijk, aldus Transgender Infopunt (2013). De organisatie stimuleert scholen om een schoolbeleid uit te denken dat multidisciplinair ondersteund wordt door leerkrachten, directie, leerlingen en ouders. Riggs en Bartholomaeus (2015) voegen hieraan toe dat dergelijk beleid niet enkel gericht moet zijn op transgenderleerlingen, maar eveneens op transgenderisme onder het personeel en de ouders. Gezien er in de literatuur verschillende, doch vaak overkoepelende richtlijnen worden aangehaald, volgt er een geclusterde weergave.

2.5.1.1 Communicatie

In gesprek gaan over het transgenderthema blijkt de meest besproken richtlijn te zijn. Foley et al. (2016) benoemen communicatie als belangrijkste bron voor een succeservaring. Meerdere onderzoekers (Capous-Desyllas & Barron, 2017; McGuire et al., 2010; Motmans, 2009) vinden het de taak van een school om leerlingen te informeren over het transgenderthema. Dit alles met het oog op een schoolklimaat waarin alle leerlingen, ongeacht hun genderidentiteit of -expressie, zich veilig en ondersteund voelen. Om misverstanden rond transgenders en gender non-conform gedrag te vermijden, is het belangrijk om bij deze communicatie op taalgebruik te letten (Gonzalez & McNulty, 2010). Zo kunnen leerkrachten een zin waarin een verklaring geboden wordt over jongens en/of meisjes starten met de woorden "over het algemeen" (Safe Schools Coalition Australia, 2015). Een andere manier om genderdiversiteit in een groter daglicht te plaatsen, is aandacht voor speciale data, zoals de

internationale transgender gedenkdag op 20 november (Coolhart & MacKnight, 2015) of de internationale dag tegen homofobie en transfobie op 17 mei (Safe Schools Coalition Australia, 2015).

Ryan et al. (2013) delen het communicatieproces op in vier stappen. Leerlingen kunnen starten met discussie over wetten en sociale rollen vertrekkende vanuit sociale en culturele systemen (inclusief maar niet gelimiteerd tot gender) om vervolgens dieper in te gaan op ongelijkheid. Hierdoor komen ze tot de tweede stap waarbij ze oneerlijke behandeling herkennen en mogelijke reacties formuleren. De derde stap is het aanvatten van een discussie over gender non-conformiteit en holebi's, met behulp van literatuur over het holebithema. Leerlingen kunnen hierdoor seksualiteit los van genderidentiteit en genderexpressie exploreren, met aandacht voor heteroseksisme en homofobie. Tot slot kan de klasgroep inzoomen op gender non-conformiteit en transgenderisme, opnieuw aan de hand van literatuur. Dit keer staat het transgenderthema voorop. De leerlingen krijgen inzicht in gelijkenissen en verschillen tussen genderexpressie en genderidentiteit.

De kans bestaat dat een school hierbij op weerstand botst van leerkrachten, leerlingen of de bredere omgeving, zo melden Gonzalez en McNulty (2010). Stereotypen en misverstanden vormen belemmeringen bij het systematisch doorvoeren van verandering voor transgenderkinderen en hun families. De onderzoekers raden daarom aan om verschillende perspectieven te verwachten en vooraf mogelijke antwoorden te bedenken. Het kan helpen om gemeenschappelijke kenmerken in de verf te zetten, eerder dan de verschillen te benadrukken. Het delen van een persoonlijke ervaring kan hierbij helpen. Bovendien wijzen de onderzoekers erop dat een veilig schoolklimaat tot een verbetering van schoolresultaten leidt. Een school kan eveneens een gesprek aanknopen met de transgenderleerling in kwestie. Ze komen hierbij meer te weten over de leerling. Verschillende perspectieven omtrent genderidentiteit en -expressie zorgen er namelijk voor dat iedereen uniek is. Sommige transgenderkinderen willen bijvoorbeeld met een andere naam worden aangesproken. Dit geldt echter niet voor iedereen. Aangezien geen twee (transgender)kinderen hetzelfde zijn, kunnen deze wensen verschillen.

2.5.1.2 Discriminatie en pesten

Schooldirecties die het thema benaderen vanuit een standpunt van veiligheid voor iedereen en een nultolerantie doorvoeren op vlak van pesten en discriminatie op welke grond dan ook, zullen de overgang voor transgenderkinderen op school versoepelen (Dykstra, 2005, Vanderburgh, 2009, in Capous-Desyllas & Barron, 2017). Transgenderkinderen hopen dat leerkrachten ingrijpen bij discriminatie en pesten, alsook dat ze pesters een halt toeroepen. Vanzelfsprekend stellen leerkrachten hierbij zelf geen discriminerend of pestgedrag. Doen ze dit toch, dan krijgen leerlingen de boodschap dat pesten toelaatbaar zijn (McGuire et al., 2010). Ook Foley et al. (2016) benadrukken de noodzaak om als leerkracht in te grijpen. Meerdere onderzoekers spreken daarom over de ontwikkeling van een kernboodschap en ondersteunende boodschappen (Foley, et al. 2016; Gonzalez & McNulty, 2010).

De kernboodschap kan stellen dat pestgedrag ten aanzien van transgenders alle leerlingen raakt. Ondersteunende boodschappen kunnen zich richten op de gevolgen van pestsituaties op schoolresultaten of de dichotome benadering van geslacht (man-vrouw denken) als aspect van transfobie (Gonzalez & McNulty, 2010). Respect vormt het uitgangspunt. Als leerkracht is het belangrijk om respect en bezorgdheid ten aanzien van alle leerlingen te tonen. Ook leerlingen zullen hierdoor respect aanleren en tonen (Foley et al., 2016). Tot slot voegen Gonzalez en McNulty (2010) toe dat communicatie over pestsituaties ten gevolge van genderidentiteit en -expressie vaak afdwaalt naar een gesprek over kledij en het gebruik van sanitaire voorzieningen. Hoewel dit eveneens belangrijke aspecten zijn, verschillen ze van pestsituaties. Op zulke momenten helpt het om de betrokkenen op de kernboodschap te wijzen. Van Maele et al. (2015) maken de kanttekening dat werken rond genderstereotypen de klemtoom eerder legt op verschillen en nadelen, dan op gelijkheid en voordelen.

2.5.1.3 Vertrouwen

Uit de literatuur blijkt dat een vertrouwenspersoon een belangrijke positie inneemt voor transgenderleerlingen. Deze voelen zich het meest comfortabel wanneer ze kunnen praten met leerkrachten over het transgenderisme. Het directe contact tussen leerkrachten en leerlingen leidt tot de mogelijkheid om als leerkracht te fungeren als vertrouwenspersoon en/of positief rolmodel (Greytak, et al., 2009, in Coolhart & MacKnight, 2015). Pineiro, zelf transgender, voegt toe dat een vertrouwenspersoon ondersteuning en een luisterend oor aanbiedt, als rolmodel kan functioneren (ongeacht of de leerkracht in kwestie zelf transgender is), het kind in kwestie helpt en aanvaardt. Tevens benadrukt Pineiro dat een vertrouwenspersoon het leven van een transgenderjongere op school kan veranderen (Foley et al., 2016). Verbondenheid ervaren met een volwassene op school wordt namelijk geassocieerd met gevoelens van veiligheid, wat vervolgens leidt tot betere schoolresultaten (McGuire et al., 2010).

Verder spreken Coolhart en MacKnight (2015) over het ontwerpen van een *safety plan*. Lijdensdruk bij transgenderkinderen is niet altijd zichtbaar voor leerkrachten. Mochten ze lijdensdruk ervaren, dan is het belangrijk om hen de toestemming te geven hun *safety plan* uit te voeren. Dit plan omvat wat de leerling kan doen, waar de leerling naartoe kan en met wie de leerling kan praten. Daarnaast melden de onderzoekers dat transgenderkinderen er soms voor kiezen om tijdens hun transitie van school te veranderen. Op die manier kunnen ze opnieuw starten en een relatie opbouwen met medeleerlingen die niet op de hoogte zijn van hun geboortegeslacht. Schoolpersoneel dat wel op de hoogte is, wordt verwacht om met deze informatie vertrouwelijk om te springen. Dit houdt in dat het hele schoolteam de juiste competenties en vorming moet krijgen om als bondgenoot van transgenderkinderen de hulp te bieden die ze nodig hebben (Case & Meier, 2014; in Capous-Desyllas & Barron, 2017).

2.5.1.4 Bijscholing

Hoewel er beperkte kennis is over het onderwijzen van schoolpersoneel aangaande transgenders (Rands, 2009, in Gonzalez & McNulty, 2010), wordt gewezen op de noodzaak hiervan (Motmans, 2009). Bijscholing aan schoolpersoneel vormt een cruciaal aandachtspunt om een veilig schoolklimaat te creëren. Dergelijke bijscholing spitsen zich volgens Gonzalez en McNulty (2010) best toe op kennis van genderidentiteit en -expressie, inclusief terminologie, taalgebruik en bestaande literatuur. Ook communicatieproblemen tussen transgenderkinderen (en hun familie) en het schoolpersoneel vraagt de nodige aandacht. Daarnaast is het belangrijk om zich als personeelslid bewust te zijn/worden van de eigen overtuigingen rond gender en hun impact op transgenderkinderen (Chen-Hayes, 2001, Singh & Burnes, 2009, in Riggs & Bartholomaeus, 2015). Het is hierbij belangrijk om te reflecteren over mogelijke gevoelens van discomfort en onervarenheid in de ondersteuning van deze kinderen (Wells & Tsutsumi, 2005, in Riggs & Bartholomaeus, 2015). Parsons (2016, in Bartholomaeus et al., 2017) voegt toe dat leerkrachten handvatten moeten krijgen om sociale normen in vraag te stellen en te bekritisieren, eerder dan zich bewust te zijn van het bestaan van transgenders. Dit alles sluit aan bij het onderzoek van Payne en Smith (2014) naar de angsten die leven onder leerkrachten.

2.5.1.5 Externe partners

Een schoolbeleid dient zich niet enkel te richten op leerkrachten en leerlingen, maar eveneens op ouders, zorgverstrekkers en externe organisaties (Foley et al., 2016; Gonzalez & McNulty, 2010). Ouders van transgenderjongeren worstelen vaak met het eigen emotionele aanpassingsproces. Hierdoor krijgen therapeuten regelmatig de taak om buiten de praktijk te treden en in interactie te gaan met de schoolomgeving in functie van een correcte behandeling voor deze jongeren (Coolhart, 2012, in Coolhart & MacKnight, 2015). Een school kan samenwerkingsverbanden in de bredere gemeenschap aangaan, met als doel kennisoverdracht en ondersteuning binnen het transgenderthema (Gonzalez & McNulty, 2010). De aanwezigheid van ondersteunende organisaties en bewustzijn onder leerkrachten is een van de belangrijkste aspecten voor sensitiviteit ten aanzien van transgenderisme op school, aldus Bartholomaeus et al. (2017).

2.5.1.6 Inspraak van leerlingen

Gonzalez en McNulty (2010) benadrukken *student empowerment*, gericht op de samenwerking tussen personeel en studenten. In de eerste plaats is het belangrijk dat het schoolpersoneel tijdens meerdere contactmomenten en vergaderingen met elkaar in gesprek gaat. Met behulp van samenwerking trachten ze een klimaat te creëren waarin transgenders zich voldoende veilig voelen om hun capaciteiten te ontplooien. Eens dit klimaat aanwezig is, moedigen de onderzoekers aan om transgenderkinderen proactief te laten deelnemen aan het denk- en veranderingsproces rond inclusie van transgenders op school.

Ryan et al. (2013) benadrukken met hun onderzoek de werkzame elementen van bovenstaande richtlijnen. Ze concluderen dat leerlingen na verscheidene lessen over het transgenderthema gespreid doorheen de tijd, meer inclusief denken over genderidentiteit- en expressie. Tevens slagen de leerlingen erin om hun kennis in verschillende situaties toe te passen (discriminatie, gesprek over gelijkaardige onderwerpen, et cetera), zelfs wanneer er niets door de leerkracht gesuggereerd wordt. De onderzoekers concluderen dat leerlingen in het basisonderwijs, gezien hun engagement en bedachtzame reacties, rijp zijn voor lessen aangaande transgenderisme.

2.5.2 Doelgericht plan

Naast een schoolbeleid, stimuleert Transgender Infopunt (2013) een doelgericht plan van aanpak met glasheldere richtlijnen over de omgang met een transgenderleerling of -leerkracht. Op hun website staan volgende hulpvragen voor een school bij het opstellen van dit plan:

Welke naam mag men gebruiken op examenformulieren en rapporten? Welke naam en foto mag er op de schoolpas? Wat met schoolreizen met overnachtingen in gescheiden slaapzalen? Wat met omkleedruimtes? Vanaf welk moment is het toegelaten om effectief in de andere genderrol te participeren op school? Hoe ziet de overlegstructuur ouders-kind-hulpverlening-school er uit? Welke contacten met / kennis van trans organisaties is er op school aanwezig? Welke educatieve materialen zijn beschikbaar op school? Wie verzorgt de ruime aankondiging en op welke manier willen de betrokkenen dat dit verloopt? ... (Transgender Infopunt, 2013)

Het schoolbeleid, aangevuld met een doelgericht plan, vormt het raamwerk waarbinnen een school beslissingen kan kaderen. Het is belangrijk om de situatie, leeftijd van het kind en/of wensen van de betrokkenen steeds in acht te nemen bij het uitvoeren van dit plan. Een proactief plan, in tegenstelling tot ad rem reageren op één geïsoleerd geval, maakt een wezenlijk verschil (Transgender Infopunt, 2013). Zeker gezien positieve attitudes bij volwassenen ten aanzien van transgenderskinderen (8 tot 16 jaar) niet steeds gevolgd worden door bijpassende gedragingen. Dit blijkt uit onderzoek van Elischberger et al. (2016) waarbij respondenten gunstige attitudes ten aanzien van transgenderkinderen rapporteren, maar twijfel vertonen in hypothetische situaties, zoals het toestemming verlenen tot de toiletten passend bij hun genderidentiteit of het delen van een kamer met leerlingen met gelijkaardige genderidentiteit tijdens een schooluitstap. Bovendien merken ze op dat volwassenen met een oudere leeftijd, religieuze achtergrond en/of conservatieve politieke voorkeur minder positieve attitudes vertonen. De discrepantie tussen attitudes en bijpassende gedragingen kan volgens de onderzoekers wijzen op het feit dat gedrag en discriminerende acties niet enkel beïnvloed worden door persoonlijke karaktereigenschappen en attitudes, maar ook door situationele factoren: schoolinfrastructuur, reacties van collega's, et cetera. Tevens blijkt dat, wanneer de respondenten omgevingsfactoren zoals opvoeding en media (*nurture*) verantwoordelijk achten voor gender-atypisch gedrag bij jongeren, ze meer afkeurend zijn dan wanneer ze de biologische oorsprong van genderdysforie erkennen (*nature*). Desondanks is het belangrijk te

melden dat respondenten over het algemeen meer aandacht schenken aan biologische factoren, eerder dan omgevingsfactoren.

Op enkele vragen van Transgender Infopunt (2013) die eerder geciteerd werden, biedt de geraadpleegde literatuur antwoorden. Deze worden onderverdeeld naargelang de probleemstelling.

2.5.2.1 Naam en aanspreking

Meerdere literatuur (Coolhart & MacKnight, 2015; Foley et al., 2016; Safe Schools Coalition Australia, 2015) licht het belang toe van naamgebruik passend bij de genderidentiteit van het transgenderkind. Aangezien transgenderkinderen binnen de schoolcontext een naamsverandering graag zo spoedig mogelijk doorvoeren, stimuleren onderzoekers en organisaties scholen om zowel hun mondelinge als schriftelijke communicatie aan te passen. Mondelinge communicatie omvat het gebruik van de “nieuwe” naam en het correct gebruik van persoonlijke voornaamwoorden passend bij de genderidentiteit (zij/haar, hij/hem, die/hen). Bij schriftelijke communicatie gaat het om schooldocumenten: klaslijst, agenda, briefwisseling, et cetera.

Foley et al. (2016) geven aan dat een leerkracht zelf best kan vragen naar de gewenste namen waarmee ze hun leerlingen mogen aanspreken. Hiermee toont de leerkracht een open, accepterende en luisterbereide houding. Echter, sommige transgenderleerlingen zijn angstig om bovenstaande aan de leerkracht te communiceren. In zulke gevallen is het belangrijk om als leerkracht gevoelig te zijn voor de wijze waarop medeleerlingen de leerling in kwestie benaderen. Dit kan een leerkracht, eventueel na bevraging bij de desbetreffende leerling, overnemen.

2.5.2.2 Toiletten en omkleedruimtes

Idealiter worden transgenderkinderen aanvaard in elke situatie, zo ook bij toiletgebruik en in omkleedruimtes. Aangezien op deze plekken vaak pesterijen en geweldpleging plaatsvinden, stellen Coolhart en MacKnight (2015) voor om vanuit veiligheidsoverwegingen situatie per situatie te beslissen. Bij onveilige situaties wordt het gebruik van een aparte ruimte aangewezen, aldus de onderzoekers. Dit leidt vaak tot ontevredenheid bij het kind in kwestie, hoewel dit mogelijks de meest veilige optie is. Foley et al. (2016) sluiten zich hierbij aan. In ideale omstandigheden krijgen transgenderkinderen toegang tot toiletten en kleedruimtes die aansluiten bij de eigen genderidentiteit. Wordt dit niet toegelaten, dan moedigen ook zij een aparte ruimte aan. Omdat er geen medeleerlingen aanwezig zijn, kan dit de angst bij transgenderkinderen doen verminderen/wegnemen. Over het blijvend gebruik van toiletten en omkleedruimtes aansluitend bij het biologisch geslacht, wordt in de literatuur niet gesproken.

2.5.2.3 Kledingvoorschriften en sportteams

Kledingvoorschriften omvatten eveneens een uitdaging voor transgenderkinderen. Het is belangrijk dat deze kinderen aangemoedigd worden om zich te kleden conform hun genderidentiteit (Coolhart & MacKnight, 2015). Aansluitend is het belangrijk dat transgenderkinderen de toestemming krijgen om zich aan te sluiten bij een sportteam dat eveneens in overeenstemming is met hun genderidentiteit (Griffin & Carroll, 2010, in Coolhart & MacKnight, 2015). Foley et al. (2016) melden dat een turnzaal een onaangename plek vormt voor transgenderleerlingen, vanwege de dichotome benadering van geslacht die hier vaak aanwezig is. Ze raden aan om ook van een turnzaal een veilige en comfortabele omgeving te maken. De concrete invulling hiervan of tips werden niet geïncludeerd.

2.5.2.4 Groepsverdeling

Reeds eerder werd er gesproken over de werkmop van Çavaria over (gender)diversiteit in de klas. Poelman (2013) raadt hierin groepsverdeling volgens sekse af. Hierdoor worden de verschillen meer benadrukt dan de gelijkenissen. Ook Foley et al. (2016) waarschuwen hiervoor. Dan Miller, zelf een leerkracht die aan meerdere transgenderkinderen les gaf, toont zijn perspectief aan de hand van volgende getuigenis:

As a teacher, I have learned to avoid picking teams or having students grouped by male or female. This includes lining up at the end of class. It is important to pass on this knowledge to student teachers, volunteers or others who may be helping out in the gym and who may inadvertently group students by sex. One of the biggest issues we had to address was bathroom use. This was resolved by the school installing a universal bathroom (accessible/unisex) that was available if the student was not comfortable using the bathroom for their assigned sex. Other schools have addressed this issue by providing access to a faculty bathroom. (Foley et al., 2016, p.6)

Aansluitend getuigt Court Pineiro, een transgenderleerkracht die zich reeds vroeg in het basisonderwijs als transgender identificeerde:

When I was in elementary school, teachers always divided the class into girls and boys. They would even do it when it came to smaller groups. They would have an equal number of boys and girls to a group. This is a big mistake. Doing this can send a trans student into a full-blown panic — at least it did for me. At that time I was still being called “she,” so that made me think I was supposed to go with the girls. I mean, they always put me in the girls' line. I had to use the girls' bathroom. To the teachers, I was always counted as a girl even though I had short hair, played with boys' toys, dressed like a boy, and, most importantly, I felt like a boy. I would be left standing in the middle for a few extra seconds trying to decide which side to go to as everyone watched. An easy solution to this is to divide the class in other ways. (Foley et al., 2016, p.7)

Met behulp van deze getuigenis wordt de impact van groepsverdeling op gender non-conforme leerlingen en transgenderleerlingen duidelijk

2.5.2.5 Literatuur

Recent kreeg jeugdliteratuur over het transgenderthema in Vlaanderen aandacht door de jeugdboekenmaand 2017, met als thema MVX. Aanleiding hiervoor is de dichotome benadering van geslacht. De jeugdboekenmaand wil mannen en vrouwen niet lijnrecht tegenover elkaar plaatsen, maar geeft aan dat de term 'gender' meerdere invullingen kan krijgen, zo ook in de literatuur (Iedereen leest, z.j.). Flores (2016) is van mening dat het lesgeven meer inclusie van kinderliteratuur over holebi's en transgenders mag bevatten. Hij gaat akkoord met de mening van Schieble (2012, in Flores, 2016) die stelt dat deze literatuur niet alleen toegevoegd kan worden aan het repertoire in de klas. Zelf is Flores (2016) van mening dat literatuur ondersteund moet worden met lessen over homofobie, ongelijkheid, heteroseksualiteit en heteronormativiteit, met aandacht voor mensenrechten, liefde, aanvaarding, familie, respect en vormen van onderdrukking. Idealiter wordt naar een verband gezocht tussen de inhoud van de literatuur en de sociale wereld van leerlingen, wat de materie meer betekenis en relevantie toekent. Daarnaast moedigt hij aan om met volgende aspecten rekening te houden:

- Leerkrachten verduidelijken misvattingen onmiddellijk en reageren meteen op bezorgdheden en vragen van leerlingen. Indien de leerkracht het antwoord schuldig is, meldt de leerkracht dit aan de leerlingen en informeert zich om later het antwoord te geven.
- Leerkrachten voorzien eenvoudige, accurate en eerlijke antwoorden.
- Leerkrachten benaderen problemen rond discriminatie en pesterijen als leermomenten voor de leerlingen, met specifieke aandacht voor respect ten aanzien van seksuele of genderdiversiteit.

Flores (2016) is zelf leerkracht en maakt al 14 jaar gebruik van dit soort literatuur, dewelke het holebi- en transgenderthema tijdens de lessen bespreekbaar maakt. Hij meldt bij zichzelf een verbetering van vraagstelling en een vermindering van spanning en angst, wat leidt tot meer betekenisvolle klasdiscussies. Daarnaast spreekt hij over een groeiend ondersteunend netwerk. Zowel directie als leerkrachten wensen meer informatie te verkrijgen, hetzij via observatie, hetzij via gesprekken. Bovendien komt hij slechts in beperkte mate in aanraking met leerlingen die weerstand vertoonden, vaak gestuurd vanuit een religieuze achtergrond. In zulke gevallen benadrukt hij het belang van respect voor alle mensen en families. Daarnaast spreekt hij over slechts enkele ouders met klachten wat betreft de ongepastheid van dergelijke literatuur in de klas en bezorgdheid over vragen aangaande seksueel gedrag. Deze ouders gaf hij een kopie van het beleid. Hij voelde zich hierbij telkens gesteund door zijn directie.

Tot slot tonen Banse, Gawronski, Rebetez, Gutt en Morton (2010, in Ryan et al., 2013) met onderzoek aan dat kinderen zich reeds op 5-jarige leeftijd bewust zijn van genderstereotypen. Aangezien kinderen steeds meer maatschappelijke boodschappen te horen krijgen over "gepast" gendergedrag, stijgen deze

stereotypen met de leeftijd. Echter, de onderzoekers stellen eveneens flexibiliteit vast in hun mogelijkheid om gendercategorieën kritisch te bestuderen. Deze flexibiliteit stijgt eveneens met de leeftijd. Bijgevolg lijken een schoolbeleid en doelgericht plan welke genderdiversiteit includeren veelbelovend.

3. METHODE

Deze bachelorproef omvat een kwantitatief en een kwalitatief onderzoek. In dit deel wordt beschreven hoe het onderzoek uitgevoerd wordt, alsook aan welke methodologische vereisten het voldoet. Eerst volgt een omschrijving van de inclusie- en exclusiecriteria. Deze geven weer aan welke criteria de participanten moeten voldoen om deel te nemen aan het onderzoek. Vervolgens wordt in de dataverzameling en dataverwerking ingegaan op de manier waarop gegevens verzameld en verwerkt worden. Ten slotte wordt stilgestaan bij het praktijkproduct.

3.1 Inclusie- en exclusiecriteria

Oorspronkelijk richtte mijn onderzoek zich tot de actoren binnen het klasgebeuren, namelijk de leerkrachten en de leerlingen. Aangezien de onderzoeksvraag en deelvragen zich toespitsen op de visie en het beleid van een school, was het belangrijk actoren die interageren binnen een school en invloed uitoefenen op de vorm van dit beleid, te includeren. Zodoende bestaat de onderzoeksgroep uit leerlingen, leerkrachten, de directie, het zorgteam en de ouders.

Zij zijn te verdelen in twee grote categorieën: de kinderen en de volwassenen.

Tot de categorie kinderen behoren de 25 leerlingen uit mijn stageklas, zijnde het derde leerjaar van het lager onderwijs. Bij deze groep ga ik na hoe ze zouden reageren als ze in aanraking komen met het genderthema.

Tot de categorie volwassenen behoren de leerkrachten, de directie, het zorgteam en de ouders. Naar analogie met de leerlingen, kies ik ervoor om de leerkrachten van het derde leerjaar te bevragen. Vermits de school drie klassen in het derde leerjaar heeft, bestaat de groep leerkrachten uit drie personen. Bij het zorgteam wordt ervoor gekozen om twee personen te bevragen. Namelijk een zorgleerkracht, die ondersteuning geeft in de klas en een zorgcoördinator, die meer de omkadering van de extra zorg uitwerkt. Vermits de directie op de school als duobaan wordt ingevuld met elk eigen zwaartepunten binnen de functie, wordt ook hier gekozen om beide personen te includeren. De groep ouders wordt vertegenwoordigd door één lid van de ouderraad.

De voorzitter van de ouderraad stelde voor om de ouderraad als focusgroep te beschouwen en een groepsinterview af te nemen. Doordat ik als student-onderzoeker de lerarenopleiding volg en niet specifiek opgeleid ben voor het afnemen van dergelijke interviews, werd als exclusiviteitscriterium gesteld dat alle interviews individueel zouden worden afgenomen.

3.2 Dataverzameling

Aangezien dit onderzoek zich richt op meerdere doelgroepen, worden er twee bevragingmethoden gehanteerd. Een kwantitatieve bevraging voor de kindergroep in de vorm van een vragenlijst en een kwalitatieve bevraging voor de volwassenengroep in de vorm van een semi-gestructureerd interview.

Er wordt gekozen voor een vragenlijst (bijlage 2) als instrument bij de kinderen, omdat deze in één keer van alle leerlingen tegelijk kan worden afgenomen. Een interview afnemen en verwerken bij 25 leerlingen zou veel meer tijd in beslag nemen. Daarnaast kunnen de antwoorden van de leerlingen sterk afhangen van het moment van de dag waarop zo'n interview doorgaat. Omdat de vragenlijst op hetzelfde moment van alle leerlingen wordt afgenomen, is deze factor mogelijk minder doorslaggevend waardoor de betrouwbaarheid van mijn resultaten verhoogt.

Na het bekomen van een *informed consent* krijgen de leerlingen een vragenlijst waarbij bovenaan wordt gewezen op de anonimiteit van het onderzoek. Elkeen krijgt de keuze om al dan niet akkoord te gaan met het verwerken van hun resultaten. De vragenlijst heeft tot doel te peilen naar het gevoelsluik bij de leerlingen van het derde leerjaar wanneer ze in aanraking komen met gendervraagstukken. Met de antwoorden op de eerste vragen hoop ik een zicht te krijgen op de manier waarop de leerlingen reeds in contact kwamen met het genderthema. Vervolgens krijgen de leerlingen twee casussen voorgeschoteld. De ene casus gaat over de transitie van een jongen naar een meisje, de andere casus over de transitie van een meisje naar een jongen. De deelvragen bij de twee respectievelijke casussen blijven identiek hetzelfde. Door deze opdeling te maken, hoopt de student-onderzoeker te weten te komen of de weerstand zich anders manifesteert tegenover iemand van hetzelfde geslacht die transgender is of vice versa. Voor het invullen van de vragenlijst bij de leerlingen, afgenomen op 17 mei 2017 tussen 9u30 en 9u55, wordt minstens één lesuur (50 minuten) uitgetrokken omwille van de omvang. Door de focus en de discipline die de leerlingen aan de dag legden, nam de afname slechts 25 minuten in beslag. De ingevulde vragenlijsten zijn terug te vinden onder bijlage 3.

Bij de volwassengroep kies ik voor een semi-gestructureerd interview. Deze dataverzamelmethode wordt gekozen omdat de onderzoeksvragen peilen naar een mening en een gevoel bij het genderthema. Een vragenlijst zou in dit geval te weinig de argumentatie van de deelnemers in kaart brengen. Hiervoor wordt een protocol (bijlage 4) opgesteld. Dit bestaat uit een interviewleidraad en de verschillende vragen waarop ik antwoord wens te krijgen. Als inleiding geef ik een korte schets van het onderzoek en licht het *informed consent* toe, waarna gevraagd wordt dit te ondertekenen (bijlage 5). De duurtijd van een interview wordt geschat op 30 minuten.

Alvorens het interview wordt aangevat, wordt gevraagd of de deelnemer nog vragen heeft. Tevens krijgen de respondenten de kans om zowel tijdens als na het interview vragen te stellen. Dit wordt hen eveneens duidelijk gemaakt. De hoofdvraag van het interview luidt als volgt: "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het

transgenderthema op school?”. Het interview heeft als doel een antwoord te krijgen op de deelvragen: “Heeft de school een beleid aangaande genderdiversiteit en transgenderisme? Zo ja, hoe wordt dit beleid toegepast?” en “Wat is de kennis en/of expertise van het schoolteam aangaande dit thema?” In het protocol worden de vragen opgedeeld binnen de volgende thema’s: de functie van de geïnterviewde, de kennis betreffende het (trans)genderthema, het beleid op school en de schoolcontext. Daarnaast wordt aan de participant ook nog de twee casussen uit de vragenlijst voor de leerlingen voorgelegd, met hierbij enkele focusvragen. Omwille van een semi-gestructureerd interview waarbij het verhaal van de participant centraal staat, wordt er geen vaste volgorde gehanteerd. Afhankelijk van de informatie die de respondenten vrijgeven, wordt ervoor gekozen om dieper in te gaan op een specifiek onderwerp of over te gaan tot iets anders.

De interviews werden afgenomen in de week van 29 mei 2017. De gemiddelde duurtijd was 40 minuten en 50 seconden. Een overzicht vindt u hieronder.

Afname interview	Starttijd interview	Duurtijd interview
Interview 29.05.2017	13u00	32'10"
Interview 29.05.2017	13u45	26'36"
Interview 29.05.2017	15u30	50'17"
Interview 31.05.2017	11u00	25'21"
Interview 01.06.2017	09u00	53'30"
Interview 01.06.2017	13u30	41'41"
Interview 01.06.2017	21u00	56'15"
	Gemiddelde duurtijd	40'50"

Tabel 1: *Duurtijden van de interviews.*

3.3 Dataverwerking

Voor de analyse van de ingevulde vragenlijsten wordt gebruik gemaakt van de analysemethodes zoals beschreven in het handboek ‘Praktijkonderzoek in de school’ onder het hoofdstuk analyseren en concluderen. Van elke vraag worden de aantallen van een bepaald antwoord geturfd (analysemethode één). Deze aantallen worden omgezet in procenten, omdat deze beter weergeven wat de verdeling van de antwoorden is onder de deelnemers (analysemethode twee). De meerderekeuzevragen en de schaalvragen worden omwille van het overzicht in een tabel weergegeven. De enkelekeuzevragen worden omgezet in een grafiek. Om tussen de antwoorden van de meisjes en de antwoorden van de jongens vergelijkingen te kunnen maken, wordt ervoor gekozen om deze samen weer te geven in een grafiek (analysemethode vier). Bij de schaalvragen wordt telkens de waarde van de schaal toegelicht, alvorens over te gaan op de effectieve data. Voor de verwerking van de laatste 3 vragen worden naast analysemethode één ook nog analysemethode vijf en zeven gehanteerd. De gemiddelden en de standaarddeviatie worden hier weergegeven in een tabel omdat deze een duidelijker beeld geven van

de keuze van de leerlingen dan de afzonderlijke waarden. Om al deze getallen vlot te kunnen verwerken, wordt gebruik gemaakt van Microsoft Excel.

Voor de analyse van de interviews wordt van ieder interview een transcript gemaakt (bijlage 6). Door toepassing van analysemethode negen worden deze data gecategoriseerd. Vervolgens volgt de ordening van de meest relevante stukken van het interview per interviewthema. Daarna wordt gezocht naar gelijkenissen of grote tegenstellingen in de antwoorden van de respondenten. De reeds gefilterde data worden nadien nogmaals geanalyseerd en ondergebracht volgens de deelvragen van het onderzoek.

4. RESULTATEN

In dit deel worden de belangrijkste resultaten uit het onderzoek weergegeven. Eerst wordt kort stilgestaan bij de persoonsgegevens van de deelnemers met hierbij onderscheid tussen de kinderen en de volwassenen. Daarna volgt de verwerking van de interviews. Vervolgens komen de resultaten op basis van de vragenlijst van de leerlingen aan bod. De verzamelde data worden geordend per deelvraag van dit praktijkonderzoek.

Vermits het een anoniem onderzoek is, worden hier geen gegevens vrijgegeven die kunnen leiden tot identificatie van de personen in kwestie. Zoals overeengekomen in het informed consent wordt bij de analyse van de interviews enkel de functie van de respondenten vermeld. De resultaten bieden inzicht in het al dan niet bestaan van een beleid/visie over genderdiversiteit en transgender op school, de expertise van het schoolteam betreffende dit thema en de reactie van kinderen van het derde leerjaar wanneer ze in aanraking komen met dit thema.

4.1 Persoonsgegevens

De verwerking van dit onderzoek gebeurt op basis van data van 32 deelnemers. Zoals eerder vermeld wordt een onderscheid gemaakt tussen de kinderen en de volwassenen. 78,13% (n = 25) van de respondenten zijn kinderen en 21,87% (n = 7) volwassenen. Zes van de kinderen beantwoorden dit informed consent, dat de toestemming tot deelname aan het onderzoek omvat, negatief waardoor hun deelname niet geldig is. Hierdoor bestaat de uiteindelijke groep deelnemers uit 19 kinderen en zeven volwassenen, wat het totaal op 26 brengt. De kinderen worden vertegenwoordigd door de leerlingen van het derde leerjaar die deel uitmaken van de stageklas van student-onderzoeker. Deze hebben de leeftijd tussen acht en tien jaar. De gemiddelde leeftijd ligt op acht jaar en tien maanden. Van de volwassenen is er geen leeftijd gekend. Zij identificeren zich allen als vrouw.

Deelnemer	Kinderen	Volwassenen	Totaal
Aantal	25	7	32

Tabel 2: *Overzicht van het aantal deelnemers op basis van de onderverdeling kind/volwassene.*

Deelnemer	Kinderen	Volwassenen	Totaal
Aantal	19	7	26

Tabel 3: *Overzicht van het aantal deelnemers op basis van goedkeuring van het informed consent.*

De respons rate op de interviews bij de volwassenen ligt op 87% (n = 7). Slechts één kandidaat wenste meer bedenktijd na het bezorgen van het informed consent. Omwille van tijdsgebrek, zowel voor afname als voor verwerking, heeft de student-onderzoeker dit interview zelf geannuleerd. De respons rate bij de leerlingen ligt op 100%, maar zoals eerder aangehaald kan op basis van het informed consent slechts 76% van de resultaten geïncludeerd worden.

4.2 Resultaten van de interviews

Allereerst wordt er kort stilgestaan bij de functie die iedere deelnemer aan het interview uitoefent binnen de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad. Dan volgen de resultaten die antwoord geven op de vraag naar expertise bij het schoolteam. Vervolgens geef ik de antwoorden weer op de deelvraag met betrekking op het beleid van de school. Aan de deelnemers werd eveneens gevraagd welke mogelijkheden ze zien om genderdiversiteit en het transgenderthema (meer) aan bod te laten komen, welke ondersteuning ze wensen en waar ze weerstand verwachten, mocht dit thema geïmplementeerd worden.

4.2.1 Functie

De respondenten van dit interview vervullen allen verschillende functies in de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad. Het gaat om twee leerkrachten, een zorgleerkracht, een zorgcoördinator, de directie en iemand van de ouderraad die ook in de schoolraad zetelt. Op twee personen na hebben alle respondenten respectievelijk de functie van leerkracht uitgeoefend. Eén van de participanten heeft vóór deze functie in de lagere school altijd in het secundair onderwijs gewerkt. De ervaring van de respondenten verbonden aan de school varieert tussen de drie jaar en de 37 jaar.

De bevroegde leerkrachten staan voor de klas en onderwijzen de kinderen het grootste deel van de week. Ze geven nagenoeg alle vakken. Enkel voor het vak lichamelijke opvoeding is er een aparte leerkracht. Zij staan binnen hun functie op school het dichtst bij de leerlingen. De zorgleerkracht biedt hulp aan alle kinderen die extra noden hebben. Dat kan gaan van een leerstoornis zoals een leesachterstand, tot sociaal-emotionele moeilijkheden zoals een kind dat zich ongelukkig voelt door een echtscheiding, en het stimuleren van kinderen die wat extra uitdaging nodig hebben zoals bij een kind met hoogbegaafdheid. De zorgleerkracht werkt nauw samen met de klasleerkracht en de zorgcoördinator. Het verschil met deze laatste functie is dat de zorgleerkracht in de klas aanwezig is, terwijl de zorgcoördinator meer vanop afstand de situaties opvolgt. Zij neemt bijvoorbeeld contact op met ouders, of externe partners wanneer dit binnen het zorgplan noodzakelijk is.

De directie leidt de school in haar totaliteit. Deze functie wordt uitgevoerd door twee personen. Bij de ene persoon ligt de nadruk meer op het pedagogische luik en het personeelsluik. Dit omvat het bewaken van het pedagogisch project op school, het opvolgen van personeelszaken, het opvolgen van de zorgwerking met het bijwonen van multidisciplinaire overlegmomenten, enzovoort. De andere persoon houdt zich voornamelijk bezig met administratie en het logistieke luik. Dit omvat het plannen van uitstappen, facturatie en leerlingengegevens. Zij zijn minder nauw betrokken bij de leerlingen zelf. De laatste respondent is lid van de ouderraad en heeft hier een adviserende functie.

In overeenstemming met het *informed consent* werd de functie van de deelnemers aan het interview in voorgaande paragraaf kort toegelicht. Zo krijgt de lezer een idee van de verschillende invalshoeken die bij de verwerking van dit onderzoek gebruikt worden. Om verdere identificatie uit te sluiten, wordt in wat volgt deze functie niet meer expliciet vermeld. De student-onderzoeker spreekt hier over respondenten, deelnemers, participanten of geïnterviewden. Alle citaten in de transcripten die identificatie mogelijk maken worden eveneens geanonimiseerd.

4.2.2 Expertise

In dit deel worden de resultaten weergegeven die een beeld kunnen scheppen van de aanwezige kennis of expertise aangaande het genderthema en waar er eventueel nog hiaten of misvattingen zijn. Dit deel wordt onderverdeeld in een algemeen deel, waarbij de antwoorden op de vragen rond gender worden weergegeven en een tweede deel dat de antwoorden op de twee casussen bevat.

4.2.2.1 Gender

Alle respondenten hebben kennis van de termen gender en transgender, alsook het onderscheid hiertussen. Ze benadrukken voornamelijk de dichotome benadering van geslacht. Een respondent getuigt: “Ik ben nog echt volledig ingedoopt of ingebed in het systematische of het stigmatische van man/vrouw. Wat een vrouw eigenlijk doet en wat daar eigenlijk bij hoort. Terwijl bij een man er andere karakteristieken zijn en dergelijke meer.”

De term genderdysforie, waarbij een transgender lijdensdruk ervaart, is voor de meeste respondenten onbekend. Eén van de respondenten is van mening dat gender pas ontstaat in een derde leerjaar en tot uiting komt in het vijfde en zesde leerjaar. Daarnaast gaf deze persoon aan dat het transgenderthema beter bespreekbaar is in een derde leerjaar dan in een vijfde of zesde leerjaar, omdat de leerlingen nog heel ontvankelijk zijn om dit als ‘normaal’ aan te nemen. Een andere respondent gaf aan dat ze het belangrijk vond dat de gevoelens ‘echt’ zijn. Deze gaf aan dat ze het gevoel had dat leerlingen van het vierde leerjaar, naast de nodige maturiteit, ook cognitief sterk genoeg ontwikkeld zijn om met het genderthema aan de slag te gaan. Gedurende het interview meldt ze dat ze er eigenlijk niet genoeg over weet om echt een sluitende mening te geven. De meerderheid geeft aan dat gender voor hen breder is en ook het luik seksuele oriëntatie onder het genderthema valt. De meeste respondenten stellen dat vanaf de kleuterschool rond (gender)diversiteit met de nadruk op verschillen gewerkt kan worden. Hierbij geven enkelen aan dat ze het thema gender niet zelf zouden aanbrengen bij de jongste kinderen, maar wel zouden reageren als er vragen komen. Nagenoeg alle respondenten vinden dat transgender een thema is om in de derde graad te behandelen. Hierbij spreken ze voornamelijk over het weinig aanwezig zijn van dit thema binnen de leefwereld van jonge kinderen.

In geval van een atypische genderontwikkeling is communicatie een sleutelwoord onder de respondenten. Er moeten uitvoerige gesprekken worden gevoerd met het kind in kwestie, maar ook zeker met de ouders en de klas. Een respondent verwoordt het als volgt: "Ik zou wel proberen geen oordeel te vellen. Ik zou, net zoals bij een ander probleem, luisteren, vooral luisteren."

Een ander geeft aan dat de school naar oplossingen kan zoeken. Zo kan de school een aparte kleedkamer voorzien voor een kind dat zich niet in een bepaalde kleedkamer wil omkleden. Bijkomstig geeft een respondent aan dat er wel op zoek moet worden gegaan naar personen die leerkrachten hierbij kunnen begeleiden. Een ervaringsdeskundige geniet hierbij de voorkeur.

Vier van de zeven respondenten kwamen in hun carrière al eens in contact met een gendervraagstuk. In één geval betrof het een ouder die een geslachtsaanpassende behandeling had doorlopen. Hierbij waren voornamelijk de klasleerkracht, de zorgleerkracht en de directie betrokken. Een andere respondent geeft aan wel weet te hebben van deze situatie, maar er zelf niet bij betrokken te zijn geweest. Eén geval wordt gemeld van een kind in de klas dat worstelde met diens geslacht. Het kind in kwestie is van school veranderd, waardoor de toenmalige klasleerkracht niet weet hoe die situatie geëvolueerd is. De anderen drie deelnemers geven aan dat ze gedurende hun carrière nog niet in contact zijn gekomen met het transgenderthema op school. Een respondent benadrukt dat kinderen nog jong zijn en dus de aanwezigheid van dit soort gevoelens eerder beperkt blijft. Hierbij wordt de analogie gemaakt met gevoelens omtrent seksuele oriëntatie die, zo wordt gemeld, pas in de puberteit echt tot uiting zullen komen.

Bij vragen naar het gevoelsluik binnen het thema blijkt dat alle respondenten overwegend positief staan ten opzichte van genderdiversiteit en het transgenderthema. Twee deelnemers verklaren zich heel zelfzeker te voelen om met deze thema's aan de slag te gaan. Twee anderen staan positief ten opzichte van gender en wat terughoudender tegenover transgender. Hierbij haalt één van hen aan dat het geen evident thema is en je dus eerst jezelf grondig moet informeren. Een wat kritischer kijk ten opzichte van het implementeren van genderdiversiteit en het transgenderthema vindt student-onderzoeker terug bij twee andere geïnterviewden. Enerzijds spreekt één van hen over 'vermoeiend', doelend op de (reeds) hoge werkdruk in het onderwijs. Anderzijds haalt de andere participant het belang van openheid aan, doch met een bepaalde gereserveerdheid om de kinderen niet te overbelasten. Een laatste respondent benadrukt het gevoel 'waardering'.

Eén van de deelnemers stelt dat ze het gevoel heeft dat onzekerheid wel kan leven onder het schoolteam. Hierbij verwijst ze naar personen die nog nooit met het thema in aanraking zijn gekomen. Tevens maakt ze de kanttekening dat je wel kan openstaan voor het thema, maar dat het bespreken met jonge kinderen een ander gegeven is. Ze verwoordt het als volgt: "Er zijn bijvoorbeeld ook mensen die in het 5de of het 6de leerjaar zeggen "Ik voel me heel onzeker bij seksuele opvoeding, wil je mij daarbij helpen?". Zo denk ik dat dat ook kan bij dit onderwerp."

4.2.2.2 Casussen

Tijdens het interview krijgt elke respondent twee casussen voorgelegd. Het gaat hierbij respectievelijk om een situatie waarbij een jongen graag meisje wil zijn en een situatie waarbij een meisje graag jongen wil zijn. Bij elke casus horen dezelfde vragen: welk uniform mag het kind dragen op school, welke toiletten mag het gebruiken, waar mag het zich omkleden bij turnen, waar mag het zich omkleden bij het zwemmen en waar mag het slapen bij een extra-muros-activiteit, zoals zeeklassen. Deze casussen worden overgenomen uit de vragenlijst die wordt afgenomen bij de leerlingen.

Bij het voorleggen van deze casussen ervaart geen van de respondenten een verschil tussen de twee situaties. Eén van hen vraagt waarom de student-onderzoeker het onderscheid maakt tussen beide transitieverhalen. Om die reden worden de antwoorden niet per casus behandeld, maar wordt er een algemeen geldende synthese gemaakt.

Over het algemeen heerst er een grote openheid onder de respondenten. Geen enkele respondent reageert openlijk negatief of afkeurend ten opzichte van de vragen. Er bestaat wel enige twijfel of deze thematiek tot uiting komt in de basisschool. Een tweede vaststelling is dat de meerderheid van de respondenten aangeeft dat hun mening omtrent de casussen er eigenlijk niet veel toe doet. Hierbij stellen alle deelnemers dat zij nooit zelf een beslissing zouden nemen, zonder hierbij in overleg te gaan met zorg, directie en eventueel ouders of CLB. Ook twee deelnemers verklaren dat, ongeacht of zij zelf geen bezwaar hebben tegenover bepaalde maatregelen, de school een gemeenschap is waarbij er veel rekening moet worden gehouden met de mening van veel verschillende actoren. Eén van deze geïnterviewden geeft dit als volgt aan: "Maar dat is juist niet zo belangrijk wat mijn mening is. Het allerbelangrijkste is hoe het kind zich voelt."

Bij de vraag over het uniform is de meerderheid van de respondenten het erover eens dat het uniform een bijkomstigheid is. "Een uniform is een uniform" stelt één van hen. Een andere deelnemer geeft hierbij aan dat, afgezien van het kleedje, er weinig verschil bestaat tussen het jongens- en meisjesuniform op school. Een derde respondent is wel van mening dat het uniform toch voor een deel de identiteit van de school bepaalt. Ze zou het geen goede ontwikkeling vinden als kinderen te pas en te onpas in het uniform van het andere geslacht naar school komen. Hierbij andere deelnemer voegt toe dat kledingkeuze consequent moet doorgevoerd worden. Ze argumenteert hierbij dat een broek reeds een genderneutraal kledingstuk is dat door zowel jongens als meisjes kan worden gedragen. De transitie van meisje naar jongen kan, omwille van deze genderneutraliteit, vlotter verlopen volgens de respondenten. Bij transitie van jongen naar meisje zijn de meeste respondenten van mening dat hierover zeker in overleg moet gegaan worden. De reactie van de omgeving baart hen zorgen. Eén van hen geeft aan: "Ik zou daar met het kind in gesprek over gaan. Niet omdat ik daar niet open voor sta, maar omdat die omringd is door 365 kinderen die het gewoon zijn om hem als jongen te zien."

Aansluitend stelt een geïnterviewde dat de school ook de taak heeft om het kind te beschermen. Deze merkt op dat het kind niet geholpen zal zijn als het, omwille van een verandering van uniform, gepest wordt door andere kinderen. Alvorens zo'n maatregel kan doorgevoerd worden pleiten de meeste respondenten ervoor om de school in haar geheel voorafgaandelijk voor te bereiden op zo'n verandering. Wanneer de student-onderzoeker opmerkt dat de school ook een feestuniform heeft, waarbij de meisjes wel verplicht een kleedje moeten dragen, melden enkele deelnemers dat dit eigenlijk niet meer strikt van toepassing is. De andere respondenten geven wel aan kennis te hebben van een richtlijn omtrent een feestuniform, maar stellen hierbij dat ze het niet noodzakelijk vinden om hier streng in op te treden als deze niet worden nageleefd.

Wat de vraag betreft over het toiletgebruik maken de respondenten onderscheid tussen de toiletten op de speelplaats en in het schoolgebouw. In het schoolgebouw zelf hangen er geen pictogrammen aan de deuren. Hierbij melden twee geïnterviewden wel dat er mondelinge afspraken gelden, maar waar een kind nu juist naar het toilet gaat, is niet belangrijk. In het schoolgebouw zijn er ook geen urinoirs aanwezig. Alle leerlingen maken gebruik van hetzelfde toilet. Op de speelplaats zijn er wel aparte toiletten voor jongens en meisjes. Hierbij melden twee respondenten dat ze gebonden zijn aan wetgeving die deze opdeling voorschrijft. De respondenten vinden de situatie ook verschillend wanneer een kind voor het eerst met de vraag komt, dan wanneer er al een hele weg is afgelegd in de transitie en de medeleerlingen de verandering reeds gewend zijn. Enkele respondenten geven aan dat het op zich wel moet kunnen om het toilet van het gewenste geslacht te gebruiken. Ze maken hierbij de kanttekening dat de mening van de andere leerlingen van belang is. Geven de meisjes bijvoorbeeld aan dat ze het niet fijn vinden dat er, volgens biologisch geslacht, een jongen in de meisjestoiletten komt, dan moet deze mening ook gerespecteerd worden. Zij spreken beiden over het voeren van veelvuldige gesprekken om tot aanvaarding te komen.

De antwoorden op de vraag bij welke groep het kind zich mag omkleden tijdens het turnen, zijn meer verscheiden. Ongeveer de helft van de respondenten gaat akkoord met het omkleden bij het gewenste geslacht, op voorwaarde dat de klas ermee akkoord gaat. De andere helft zou eventueel opteren voor een aparte omkleedruimte om tegemoet te komen aan de wens van een kind om zich niet bij het overeenstemmende, biologische geslacht om te kleden. Aanvullend spreken alle respondenten over een verschil naargelang de graad waarin dit wordt toegepast. Ze maken hierbij de opmerking dat het respecteren van de privacy meer aandacht vraagt in een derde graad omwille van de lichamelijke veranderingen die onder invloed van de vroege puberteit kunnen optreden. Voor de lagere graden merkt de meerderheid van de respondenten op dat de opdeling tussen jongens en meisjes een fenomeen van de jongste jaren is. Bij de eerste graad kleden alle kinderen zich nog samen in de klas om, dus hier stelt het probleem zich niet. Bij deze vraag geven de meeste respondenten ook aan dat zij naast de mening van de klas, ook de mening van de ouders willen horen. Als deze niet akkoord gaan met dit voorstel, moet ook hun mening gerespecteerd worden, vinden de respondenten.

Onder alle respondenten valt een grotere terughoudendheid op bij de vraag welke omkleedruimte het kind mag gebruiken tijdens de zwemles. Iedereen geeft hierbij aan dat het volledig naakt gaan van de kinderen het grote verschil is met de turnles en bijgevolg een doorslaggevende factor om niet meteen mee te gaan in deze vraag. Ter compensatie stellen de respondenten voor dat het kind zich apart zou omkleden. Bij gebrek aan individuele omkleedruimtes zou een respondent ervoor opteren om het kind zich na de groep te laten omkleden. Een andere stelt voor om te kijken vanuit het standpunt van het kind en wel voorstellen om bij het andere geslacht om te kleden. In dit geval kan je volgens haar echter niet om de mening van de ouders heen. Ook de andere respondenten geven bij deze vraag aan dat de mening van de ouders hierover moet gehoord worden.

Bij de laatste vraag over de zeeklassen zijn de meningen ook verdeeld. Een deel van de respondenten zou het kind laten slapen op de kamer van het gewenste geslacht. De enige voorwaarde hierbij is dat de andere kinderen akkoord gaan. Anderen zijn ook geneigd om dit toe te laten mits goedkeuring van de ouders. Open communicatie en overleg zijn hierbij de sleutelwoorden. Eén respondent is niet geneigd om dit toe te laten. Hiervoor geldt dezelfde reden als bij het zwemmen, dat kinderen op een kamer ook wel volledig naakt kunnen zijn. Als alternatief haalt deze aan dat er ook altijd aparte kamers zijn om te slapen.

4.2.3 Beleid

In wat volgt worden de antwoorden gepresenteerd die inzicht geven in het bestaan van een specifiek beleid rond genderdiversiteit en het transgenderthema. Eerst wordt stilgestaan of er een beleid is. Vervolgens peilt de student-onderzoeker naar de mogelijkheden tot implementatie van de thematiek. Daarna wordt de nood aan ondersteuning toegelicht. Tot slot wordt er bekeken uit welke hoek de respondenten weerstand verwachten.

4.2.3.1 Specifiek beleid

Alle respondenten melden dat er op dit ogenblik geen beleid bestaat dat de genderdiversiteit of het transgenderthema belicht. Hierbij maken enkelen van hen de kanttekening dat de schoolvisie zich erg focust op diversiteit in zijn totaliteit. Voor hen horen genderdiversiteit en het transgenderthema onder deze schoolvisie. Hierbij wordt ook verwezen naar het zorgplan. Meerdere deelnemers spreken over de openheid die deze school uitdraagt, waarbij de bereidheid om oplossingen te vinden primeert.

Eén van de geïnterviewden merkt op dat een specifieke visie met specifieke afspraken mogelijk wel nuttig kan zijn om de onzekerheid bij het lerarenteam weg te nemen. Anderzijds vindt deze respondent dat de reeds bestaande ruimere visie van diversiteit ook genderdiversiteit en het transgenderthema omvat. Ook enkele andere deelnemers zijn hierover meer terughoudend en stelt dat de school reeds een ruime visie over diversiteit heeft. Ze vinden het niet noodzakelijk is om hier een specifiek luik rond gender uit te lichten. Als extra motivering wordt hierbij ook weer aangehaald dat ieder kind anders is.

Afgezien van één respondent, die niet op de hoogte is van de bestaande protocollen op school betreffende zorg, geven alle respondenten aan dat ze het bestaande zorgplan als basis nemen bij het opvolgen van een kind met een vermoeden van genderdysforie. Hierbij wordt het woord communicatie gehanteerd. De respondenten spreken over het uitvoerig voeren van gesprekken met alle mogelijke betrokkenen. Dit zijn het kind, de ouders, de klasleerkracht, de zorgleerkracht, de zorgcoördinator, de directie en met uitbreiding het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB). De respondenten benadrukken hier allen dat de eigenheid van elk kind hierbij van cruciaal belang is. Volgens hen heeft geen enkel kind, ook niet datgene met andere leer- of gedragsstoornissen, dezelfde noden en moet dit dus situationeel bekeken worden. Tevens spreken ze over het goed informeren van andere kinderen. Een geïnterviewde omschrijft het op deze wijze:

Net zoals we een gesprek aanpakken over een kind - het is iets helemaal anders maar eigenlijk vind ik het heel vergelijkbaar - met Autisme Spectrum Stoornissen (ASS). Dit is een ander kind, dit zijn de eigenschappen, zo heet het en zo moeten we daarmee omgaan. Zo zou ik dat ook aanpakken. Eerst in een klein groepje, dan in de klas en dan, als er andere kinderen bij betrokken zijn, de andere kinderen erbij betrekken.

De respondenten geven aan dat de klasleerkracht het eerste aanspreekpunt is voor de kinderen als ze met moeilijkheden kampen. Anderzijds geeft een respondent ook aan dat de klasleerkracht de verantwoordelijkheid heeft om aan te voelen wat er leeft binnen de klas en afwijkend gedrag te melden. Een andere deelnemer die eerder een kind in haar klas had met een mogelijke genderidentiteitsproblemen, stipt aan dat er destijds geen zorgplan of handelingsplan opgestart werd. Een andere participant maakt de opmerking dat het zorgcontinuüm of het bestaande zorgplan voornamelijk een richtlijn is. Dit biedt een overzicht en duidelijkheid voor eenieder die met het kind werkt. Bij een persoonlijk en emotioneel diepgaand probleem zoals een genderidentiteitsprobleem benadrukt zij het belang om te onderzoeken wat de noden van het kind zijn. Een laatste respondent verklaart dat genderdiversiteit en het transgenderthema van ondergeschikt belang zijn op school, omdat het zich niet (duidelijk) manifesteert onder de leerlingen. De prioriteiten rond een beleid of visie worden volgens deze respondent bepaald op basis van wat er leeft tussen de leerlingen.

Over hoe de visie eruit mag zien, zijn de meningen verdeeld. Toch zijn er ook veel gelijkenissen. De sleutelwoorden die bij alle respondenten terugkomen zijn: openheid, respect en aanvaarding. Alle respondenten vinden dat er openheid moet zijn over het thema. Daarnaast moet er respect en aanvaarding voor ieders eigenheid zijn. Een deelnemer voegt hieraan toe voldoende ruimte te creëren opdat kinderen zichzelf kunnen zijn en niet uitgelachen worden. Een andere rapporteert hierbij dat het leren omgaan met verschillen van groot belang is. Vele respondenten vermelden tevens dat het moeilijk is een algemene visie op te stellen, want dat iedere casus toch anders zal zijn. Wat voor het ene kind werkt, werkt niet voor het andere. Aanvullend stelt nog een geïnterviewde dat de grens tussen stimuleren en ondersteunen heel erg vaag kan zijn. Deze haalt de mogelijke vergankelijkheid van atypische genderidentiteitsgevoelens aan. Een kind kan op vijf jaar tijd enorm veranderen en aangeven

dat het geen last meer heeft van genderidentiteitsmoeilijkheden. Enkele respondenten wijzen ook op het belang van respect, met behoud van ieders eigenheid. Het mag niet de bedoeling zijn om kinderen aan te moedigen, wel om hen te ondersteunen. Als reden geeft ze hiervoor het volgende op: “Omwille van het feit dat ze hier toch heel veel tijd doorbrengen. En ze ook een stuk van de persoonlijkheid van het kind zien.”

Wanneer er wordt gevraagd naar concrete afspraken die in een visie moeten opgenomen zijn, dan spreken alle respondenten weer over gelijkheid, respect en een juiste omkadering om tegemoet te komen aan de noden van het kind. Hierbij vinden ze dat er een open communicatie moet zijn tussen alle betrokkenen.

4.2.3.2 Mogelijkheden

Alle respondenten geven aan dat het thema genderdiversiteit zeker meer bespreekbaar mag worden op school. Wat het transgenderthema betreft, geeft de meer dan de helft aan dat ze dit een moeilijk gegeven vinden. Hierbij verwijzen ze naar het feit dat er met hele jonge kinderen wordt gewerkt en ze vragen zich af of de problematiek effectief voorkomt in de lagere school. Een geïnterviewde geeft aan dat ze de thematiek meer passend vindt op de secundair onderwijs.

Drie respondenten verwijzen naar het thema van de jeugdboekenmaand M/V/X, als ideale opstap om met het thema aan de slag te gaan. Toch meldt een respondent dat ze het gevoel heeft dat er weinig echt rond gewerkt is, wat ze een gemiste kans vindt. Ook media-aandacht in bijvoorbeeld Karrewiet, een actualiteitsprogramma voor kinderen, zou een ideale opstap kunnen zijn om aan de slag te gaan als leerkracht. De meerderheid van de respondenten geeft aan meer open te staan om met genderdiversiteit aan de slag te gaan. Dit thema mag voor vier van de zeven van de respondenten al vanaf de kleuterschool worden aangereikt. Het transgenderthema vinden alle respondenten stof voor de derde graad, als onderdeel van relationele en seksuele vorming (RSV).

Zes van de zeven respondenten voelen niet de noodzaak om dit thema in een vak te plaatsen. Hierover meldt iemand het volgende: “Dat kan tijdens elk vak als het zich aandient. Tijdens Nederlands, of als er tijdens wiskunde iemand begint, ja dan doen we dat tijdens wiskunde. Dat moet niet echt een vak zijn.”

Wereldoriëntatie is volgens één van de deelnemers het vak bij uitstek om het thema aan te kaarten. Dit wordt bevestigd door twee andere respondenten, die ook het vak godsdienst als mogelijkheid zien om deze thematiek aan bod te laten komen. Thema's als beroepen en speelgoed zijn volgens één respondent ideaal om het over (gender)stereotypen te hebben. Een participant haalt het cultureel bepaalde machogedrag van leerlingen met een migratieachtergrond aan. Hierover zou zij graag met de leerlingen in gesprek gaan om rond gendergelijkheid te werken. Ze geeft tevens aan dat de aanwezigheid van mannelijke leerkrachten op school een grote rol kan spelen in het doorbreken van deze rolpatronen. Andere deelnemers voegen toe dat de heersende stereotiepe rolpatronen in de

maatschappij en bij uitbreiding op school een belemmering vormen om aan gender te werken. Het (genderstereotiep) spelgedrag zou één van de respondenten ook zeker betrekken bij het genderthema, omdat ze ervan uit gaat dat kinderen spelende wezens zijn en dat dit niet mag ontbreken. Zo mag het niet de bedoeling zijn dat meisjes worden uitgesloten wanneer ze mee willen voetballen met de jongens.

Over het uitwerken van een project rond genderdiversiteit en het transgenderthema zijn de meningen verdeeld. Dit houdt in dat de hele school een week rond hetzelfde thema werkt. Eén van de respondenten staat open voor het uitwerken van zo'n project. Anderen vinden een project minder noodzakelijk en zou het eerder op een lesuur binnen wereldoriëntatie of godsdienst houden.

Naar infrastructuur toe, werd reeds eerder de wettelijke verplichting van gescheiden toiletten vermeld. Het is bijgevolg de overheid die de school verplicht dit onderscheid te maken. Een andere respondent meldt hierover nog nooit te hebben nagedacht. Ze geeft wel aan dat het allemaal kleine dingen zijn die steek houden. Daarbij stelt ze in vraag of transgenders vragende partij zijn voor veranderingen in de infrastructuur.

De meeste respondenten geven aan dat het zich in de klas omkleden voor de turnles zeker terug mag worden ingevoerd. De opdeling "jongens in de gang, meisjes in de klas" is volgens twee van hen een ontwikkeling van de jongste jaren. Vroeger kleepte iedereen zich voor turnen om in de klas. Hierbij wordt door een deelnemer wel de bemerking dat er in de derde graad rekening moet worden gehouden met de lichamelijke veranderingen die, vooral bij meisjes, plaatsvinden onder invloed van de beginnende puberteit.

4.2.3.3. Ondersteuning

Over welke ondersteuning wenselijk zou zijn om de thema's meer aan bod te laten komen zijn de meningen verdeeld. Er wordt het onderscheid gemaakt tussen wat leerkrachten nodig hebben en wat de school nodig heeft.

Vijf van de zeven respondenten geven aan dat het de verantwoordelijkheid van de leerkracht is zich te informeren over het thema. Eén deelnemer voegt toe dat de school innovatief genoeg is om hiermee aan de slag te gaan. Bij het polsen van student-onderzoeker naar externe ondersteuning geven de respondenten aan geen nood te ervaren. Wel zien ze het als de verantwoordelijkheid van de directie om hen hierbij te helpen. Extra nascholing behoort volgens een participant tot de mogelijkheden.

Enkele deelnemers geven aan dat de hulp die ze invoeren in de eerste plaats vanuit het zorgteam komt. Eén participant spreekt over het nut van een "doos", net zoals er een doos bestaat om te werken rond een overlijden, met daarin de nodige informatie, gegevens en materiaal. Daarnaast kan de hulp van de ouders zelf kan worden ingeroepen. De respondenten stellen dat ouders mogelijk al meer geïnformeerd zijn dan de school en het dus fijn kan zijn om deze expertise te delen met de school. Anderen gaan iets

verder en melden dat het de verantwoordelijkheid is van de ouders om met hun kennis naar de school te stappen. Hierbij halen drie geïnterviewden aan dat dit omgekeerd, wanneer ouders niet op de hoogte zijn van een genderprobleem, ook zou gebeuren.

Vier van de zeven geïnterviewden spreken over: “echte mensen met echte verhalen”. Hiermee doelen ze op ervaringsdeskundigen die hun expertise komen delen in de klas. Eén van hen zou eerder opteren om een belangenorganisatie zoals *Sensoa* aan te spreken. Hierbij merkt ze op dat een ervaringsdeskundige, die vanuit een belangenorganisatie komt spreken meer expertise heeft over het totaalpakket, dan iemand die zijn of haar eigen verhaal komt vertellen.

Naast ondersteuning voor leerkrachten, spreken twee respondenten zich uit over ondersteuning vanuit de overheid. Eén deelnemer zou graag meer professionele omkadering zien. Dit kan volgens haar in de vorm van uren of subsidies om bijvoorbeeld een psycholoog, psychiater of arts op school in te kunnen schakelen. Een andere wenst ondersteuning te zien in de vorm van informatie en experts. Dit verwoordt ze als volgt:

Dat we van de overheid een soort informatiebrochure krijgen voor de ouders. Dat die ons echt kunnen zeggen: dat is transgender/transseksualiteit en wat erbij hoort. Dat dat al voor ons klaar is. En dat er misschien een expert is die onze leerkrachten daarin kan ondersteunen en informatie kan geven. Om te zeggen hoe we ermee aan de slag kunnen gaan.

Onder expert verstaat deze een ervaringsdeskundige, zelf transgender, die met haar of zijn verhaal naar de klas kan komen. Naast de gewenste initiatieven benadrukt een deelnemer dat er al heel wat ondersteuning voorhanden is. Zo heeft de school een verpleegkundige en een schoolarts ter beschikking. Verder meldt deze dat er bij het CLB steeds iemand school kan bij te staan. Wat de oudere leerlingen betreft meldt één van de geïnterviewden dat om de hoek van de school de organisatie TEJO (therapeuten voor jongeren) een vestiging heeft. Kinderen vanaf 12 jaar kunnen hier zonder toestemming van de ouders op gesprek gaan. In het verleden werden kinderen al eens aangeraden om dit te doen. Ook voor dit thema zou dit kunnen. Voordat de school een doorverwijzing doet, moet het CLB op de hoogte worden gebracht. De meerderheid van de respondenten verklaart op de hoogte te zijn dat er belangenorganisaties bestaan die zich inzetten voor de rechten van transgenders. Welke deze juist zijn en hoe deze als externe partner ondersteuning kunnen bieden bij gendervraagstukken, is niet bekend.

4.2.3.4 Weerstand

Dat er weerstand kan komen tegenover het implementeren van genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school wordt door alle respondenten bevestigd. Deze kan zowel van ouders, collega's als kinderen komen.

De groep die het meest wordt aangehaald zijn de ouders. Hierbij spelen, volgens de respondenten, religie en afkomst een grote rol. Redenen voor deze negatieve reacties kunnen volgens de respondenten te maken hebben met het niet thuishoren van het thema in het pedagogisch project, de taboesfeer waarbinnen het thema zich bevindt of het niet akkoord gaan met de progressieve benadering van mannen- en vrouwenrollen. Een participant vermeldt: "Ouders met een heel traditionele of heel religieuze opvoeding. Die dat hanteren, een gezin bestaat uit een moeder, een vader en kinderen. Klaar. Daar gaat zeker weerstand van komen, ja". Twee andere respondenten verwachten dan weer helemaal geen weerstand bij de ouders, mocht dit aan bod komen in de klas. Zij vinden ook dat ouders helemaal geen zaken hebben met hoe met bepaalde leerlingen wordt omgegaan. "Als wij kinderen hulp willen bieden op een of andere manier, daar hebben andere ouders niets mee te maken". Bij maatregelen zoals toiletgebruik of gezamenlijk omkleden, verwachten ze wel commentaar.

Alle respondenten geven aan dat ze zeker weerstand verwachten vanuit het schoolteam. Maar hoe deze weerstand zich zal manifesteren, duiden de respondenten niet.

Hoewel slechts één respondent specifiek expliciet aanhaalt weerstand te verwachten van de kinderen zelf, maken alle geïnterviewden melding van gedrag dat op weerstand van de kinderen wijst. Dit gedrag komt volgens hen tot uiting in de vorm van pesterijen of uitsluiting van de leerling in kwestie. Als reden hiervoor wordt aangehaald dat sommige kinderen minder goed met verschillen kunnen omgaan. Hierdoor worden meer negatieve reacties van de leerlingen in de hogere graden verwacht, dan in het eerste leerjaar. Een andere participant verklaart trouwens dat men niet blind mag zijn voor de problemen die genderdiversiteit en het transgenderthema met zich meebrengen. Men mag er niet vanuit gaan dat het allemaal in orde zal komen, als men deze thematiek implementeert. Om deze weerstand in te perken, spreken alle deelnemers over het langdurig en veelvuldig voeren van klasgesprekken. Twee respondenten spreken over totaal geen weerstand of negatieve reacties vanwege de kinderen.

4.3 Resultaten van de vragenlijst

Hier volgen de resultaten van de vragenlijst die werd afgenomen bij 25 leerlingen uit het derde leerjaar. Deze resultaten geven weer op welke manier leerlingen van deze leeftijd vertrouwd zijn met het thema en hoe ze zich daarbij voelen.

Na de verwerking van het *informed consent* bestond de onderzoeksgroep uit 19 leerlingen waarvan tien meisjes en negen jongens. De eerste vragen zijn algemeen en peilen naar de manier waarop de leerlingen al in contact zijn gekomen met genderdiversiteit en het transgenderthema. Het betreft meerderekeuzevragen waarbij de leerlingen konden kiezen om één, geen of meerdere antwoorden aan te duiden. Het tweede deel is de verwerking van de antwoorden op de twee transitiecasussen. Tot slot werd aan de leerlingen gevraagd om hun eigen genderidentiteit op een schaal weer te geven.

4.3.1 Antwoorden op de kennisvragen

Ik ken...	Meisjes (n = 10)	
	Aantal	Procent
Iemand geboren als jongen die een meisje of vrouw wil zijn.	4	40%
Iemand geboren als meisje die graag een jongen of man wil zijn.	7	70%
Geen van beide.	1	10%

Tabel 4: Antwoorden van de meisjes op vraag 1.

Ik ken...	Jongens (n = 9)	
	Aantal	Procent
Iemand geboren als jongen die een meisje of vrouw wil zijn.	7	77,78%
Iemand geboren als meisje die graag een jongen of man wil zijn.	4	44,44%
Geen van beide.	1	11,11%

Tabel 5: Antwoorden van de jongens op vraag 1.

Vier meisjes geven aan een jongen te kennen die meisje/vrouw wil zijn en zeven melden een meisje te kennen dat graag jongen/man wil zijn. Eén meisje kende geen van beiden. Bij de jongens kennen zeven van hen een jongen die graag meisje/vrouw wil zijn en vier een meisje dat graag jongen/man wil zijn. Ook één van de jongens kende geen van beiden. Bij deze resultaten valt op dat de antwoorden van de jongens en de meisjes nagenoeg tegenovergesteld zijn. Meisjes kennen vaker een meisje en jongens vaker een jongen met de wens tot het andere geslacht te behoren.

Ik heb...	Meisjes (n = 10)	
	Aantal	Procent
Al eens een man gezien met vrouwenkleren aan.	4	40%
Al eens een vrouw gezien met mannenkleren aan.	7	70%
Geen van beide al eens gezien.	1	10%

Tabel 6: Antwoorden van de meisjes op de vraag 2.

Ik heb...	Jongens (n = 9)	
	Aantal	Procent
Al eens een man gezien met vrouwenkleren aan.	6	66,66%
Al eens een vrouw gezien met mannenkleren aan.	3	33,33%
Geen van beide al eens gezien.	2	22,22%

Tabel 7: Antwoorden van de jongens op de vraag 2.

Voorgaande tabellen geven weer dat vier meisjes al eens een man met vrouwenkleren hebben gezien en zeven al eens een vrouw met mannenkleren. Eén meisje heeft geen van beiden al eens gezien. Van de jongens hebben er zes al eens een man gezien met vrouwenkleren en drie een vrouw met mannenkleren. Hier geven twee aan geen van beiden al eens te hebben gezien. We zien dezelfde trend. De leerlingen hebben al vaker iemand gezien van hun eigen (biologische) geslacht, die kledij van het tegenovergestelde geslacht droeg.

Op school hebben we al eens gepraat over...	Meisjes (n = 10)	
	Aantal	Procent
Een jongen die meisje wil zijn.	6	60%
Een meisje die jongen wil zijn.	5	50%
Een man die een vrouw wil zijn.	4	40%
Een vrouw die een man wil zijn.	3	30%
Geen van bovenstaande.	0	0%

Tabel 8: *Antwoorden van de meisjes op de vraag 3.*

Op school hebben we al eens gepraat over...	Jongens (n = 9)	
	Aantal	Procent
Een jongen die meisje wil zijn.	3	33,33%
Een meisje die jongen wil zijn.	3	33,33%
Een man die een vrouw wil zijn.	3	33,33%
Een vrouw die een man wil zijn.	0	0%
Geen van bovenstaande.	1	11,11%

Tabel 9: *Antwoorden van de jongens op de vraag 3.*

Uit tabellen acht en negen blijkt dat de meisjes op school al vaker over deze onderwerpen gepraat hebben dan de jongens. Bij de meisjes zijn alle opties aangeduid, zonder onthoudingen. Bij de jongens komt één categorie niet aan bod en 11,11% van hen heeft het op school nog over geen van de mogelijkheden gehad.

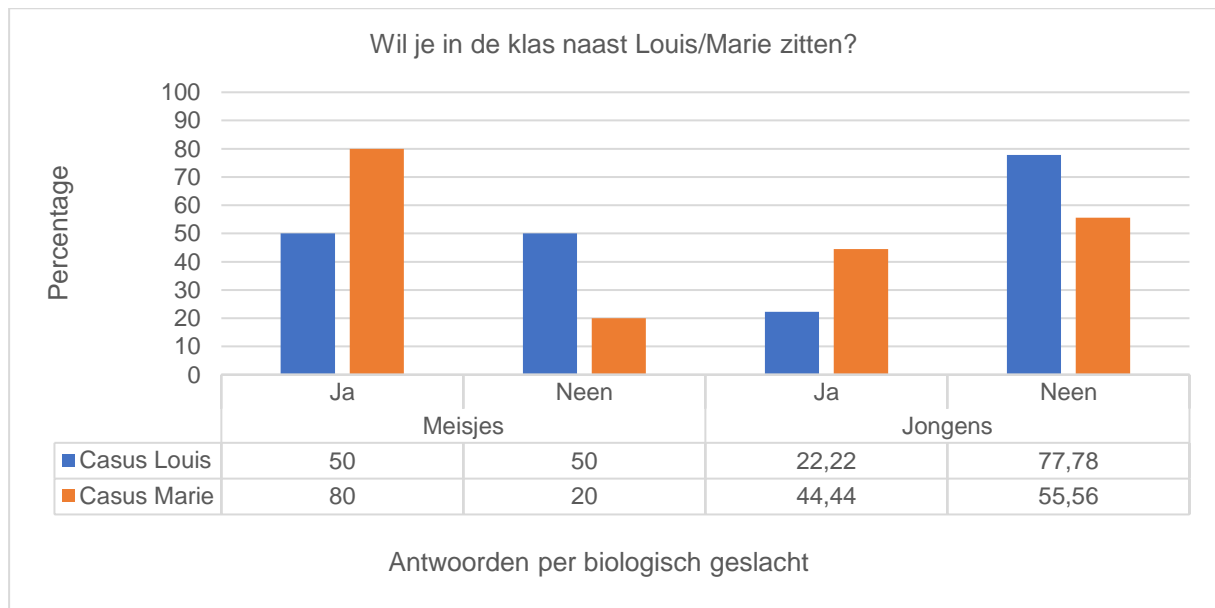
Vertrouwenspersoon op school?	Leerlingen (n = 19)	
	Aantal	Procent
Ja	3	15,79%
Neen	16	84,21%

Tabel 10: *Antwoorden van de meisjes op vraag 4.*

In tabel tien staat het antwoord op de vraag: "is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?". Deze vraag wordt door 84,21% van de leerlingen negatief beantwoord.

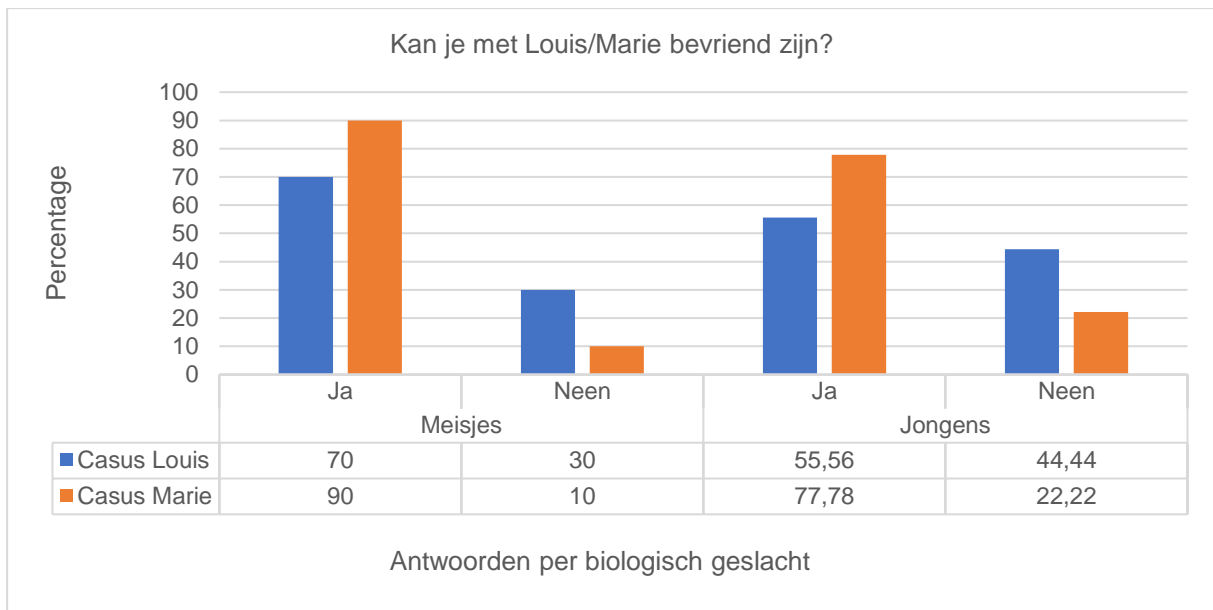
4.3.2 Antwoorden op de casussen

De leerlingen kregen in de vragenlijst dezelfde twee casussen voorgelegd als de groep volwassenen. De ene casus beschrijft de transitie van Louis naar Lisa, de andere de transitie van Marie naar Martijn. Bij de twee casussen worden precies dezelfde vragen gesteld. De eerste acht vragen zijn enkelekeuzevragen, de volgende zes zijn schaalvragen. Onderstaande grafieken en tabellen geven de weerslag van de antwoorden op deze vragen.

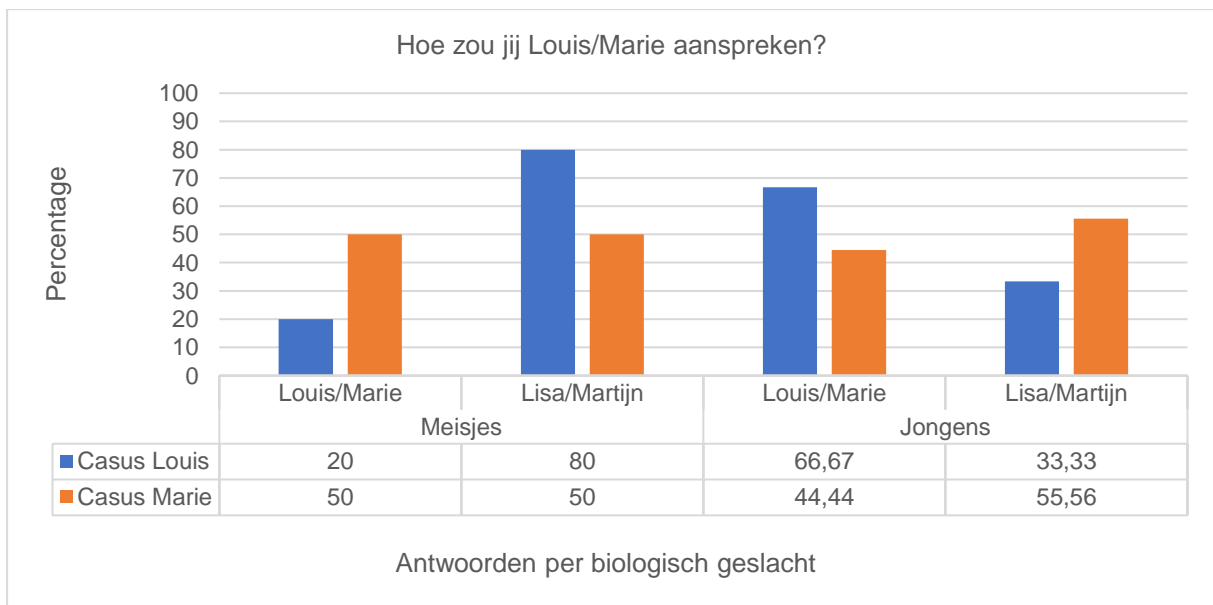
Figuur 1: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'wil je in de klas naast Louis/Marie zitten?'

De ene helft van de meisjes vindt het geen probleem om naast Louis te zitten, de andere helft wel. Bij casus Marie wil 80% van de meisjes naast haar zitten, 20% niet. Bij de jongens zegt 77,78% niet naast Louis te willen zitten, 22,22% wel. Bij casus Marie wil 44,44% van de jongens naast haar zitten en 55,56% niet.

Figuur 2: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'kan je met Louis bevriend zijn?'

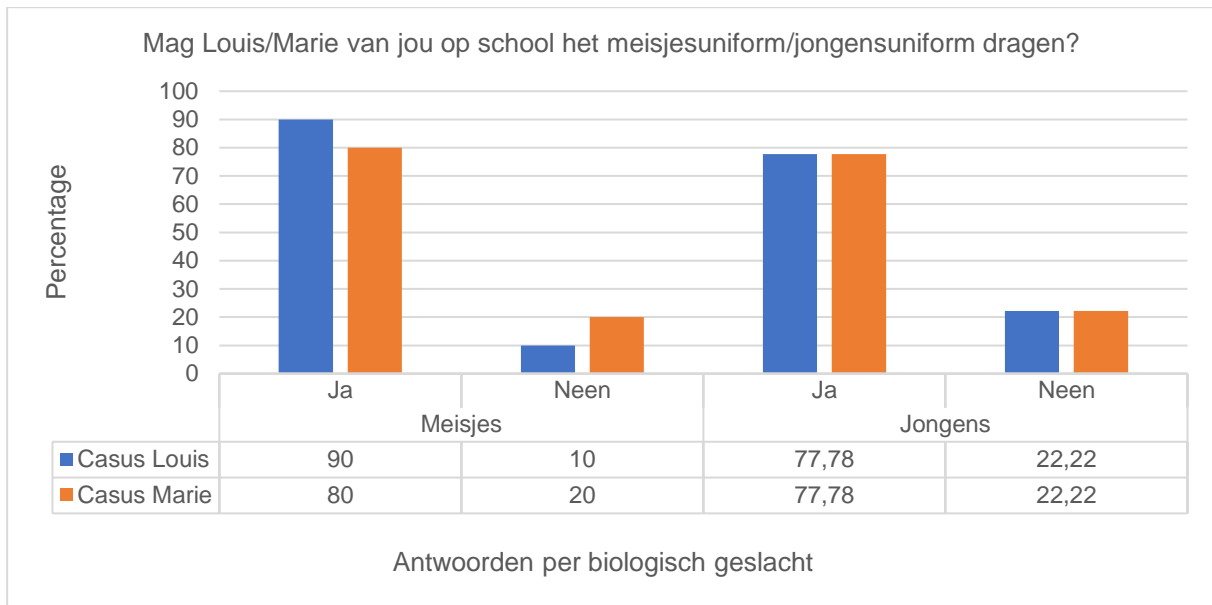
Figuur 2 toont aan dat voor casus Louis 70% van de meisjes bevriend wil zijn met Louis en 30% niet. De jongens antwoorden 55,56% positief en 44,44% negatief. Voor casus Marie antwoord 90% van de meisjes bevriend te kunnen zijn met haar en 10% niet. Van de jongens geeft 77,78% aan met haar bevriend te kunnen zijn en 22,22% niet.

Figuur 3: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'hoe zou jij Louis/Marie aanspreken?'

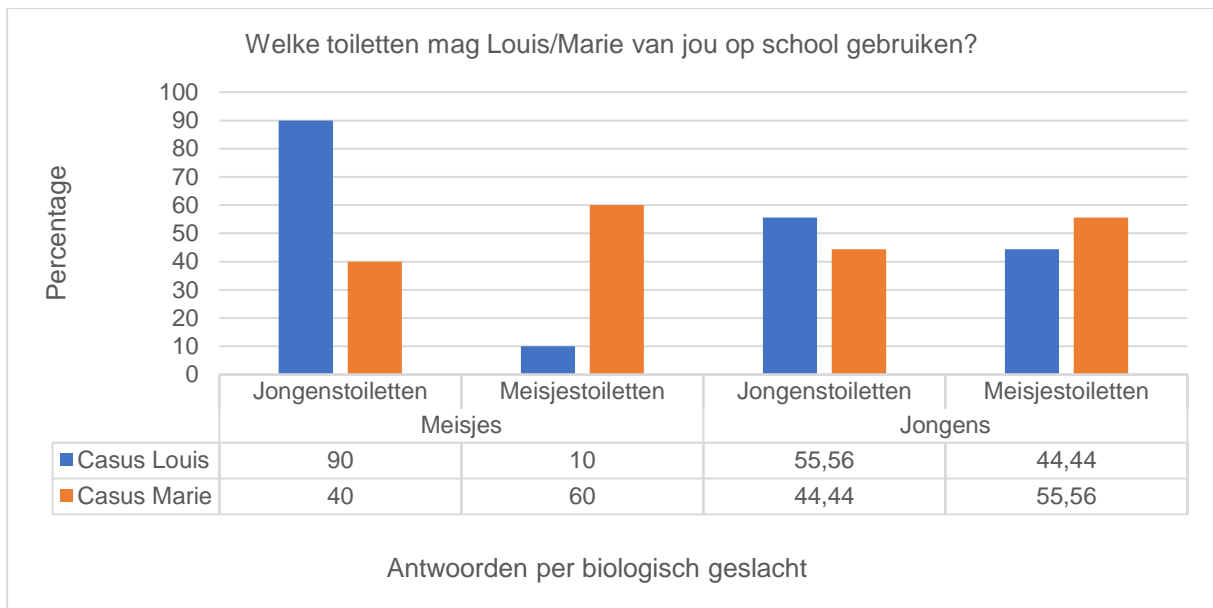
In figuur 3 staat te lezen dat de 80% van de meisjes Louis zou aanspreken met de gewenste naam Lisa en 20% met de geboortenaam Louis. Bij casus Marie kiest 50% voor de naam Marie en 50% voor de naam Martijn. Bij de jongens antwoordt voor casus Louis 66,67% dat ze de geboortenaam zouden gebruiken. 33,33% zou de gewenste naam gebruiken. Voor de casus Marie kiest 44,44% ervoor om de

geboortenaam te gebruiken en 55,56% de gewenste naam. De antwoorden van zowel de jongens als de meisjes bij casus Marie zijn nagenoeg hetzelfde.

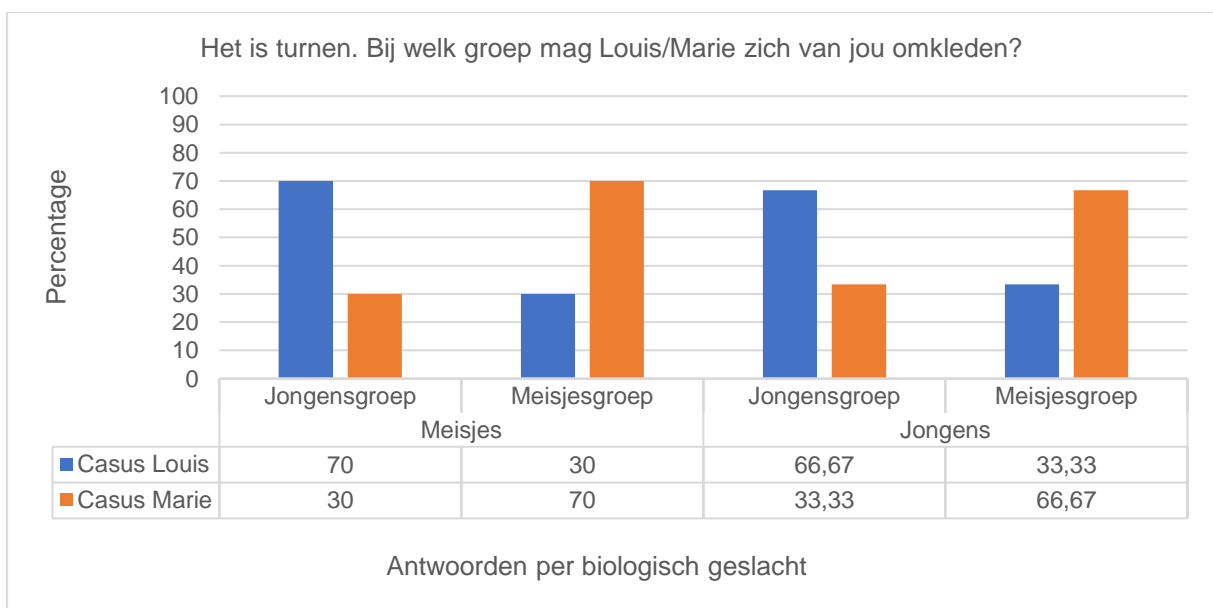
Figuur 4: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'mag Louis/Marie van jou op school het meisjesuniform/jongensuniform dragen?'

Uit figuur 4 blijkt dat 90% van de meisjes akkoord gaat dat Louis het meisjesuniform draagt. Voor Marie die het jongensuniform draagt, gaat 80% akkoord. Bij casus Louis en casus Marie antwoorden respectievelijk 10% en 20% van de meisjes neen op de vraag. De jongens zijn unaniem voor de twee casussen. 77,78% zegt ja en 22,22% zegt neen.

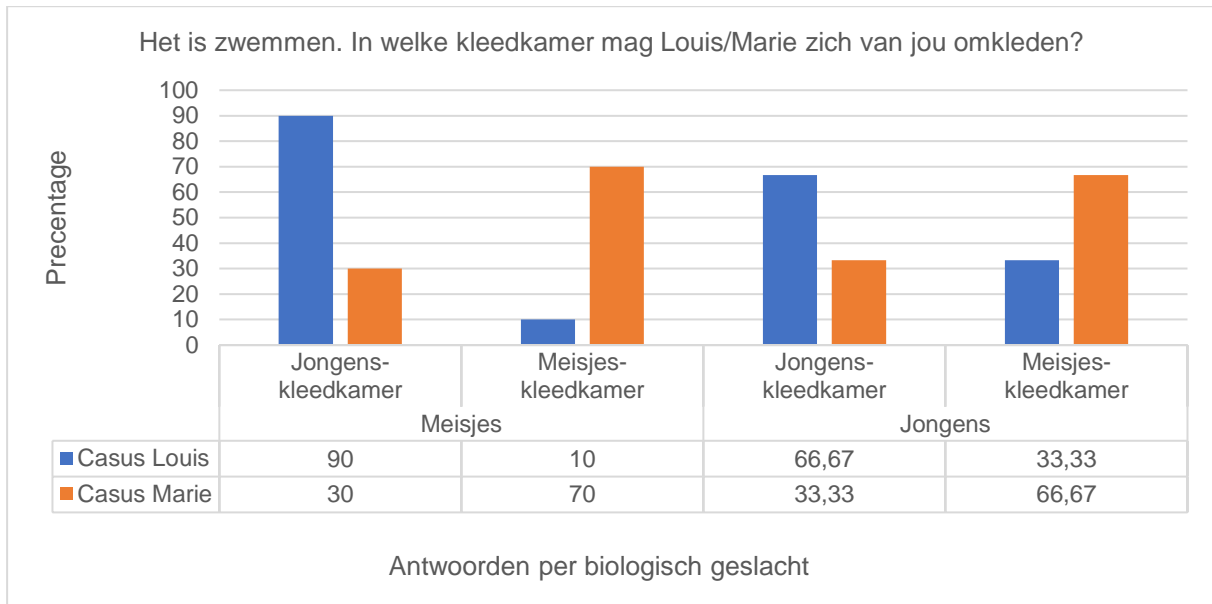
Figuur 5: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'welke toiletten mag Louis/Marie van jou op school gebruiken?'

Figuur 5 geeft weer dat wanneer Louis naar het toilet wil gaan, hij van 90% van de meisjes het jongenstoilet mag gebruiken en van 10% van de meisjes het meisjestoilet. Jongens denken hier anders over. Louis mag van 55,56% het jongenstoilet gebruiken en van 44,44% het meisjestoilet. Wanneer Marie het toilet wil gebruiken, mag ze van 60% van de meisjes naar het meisjestoilet gaan en van 40% naar het jongenstoilet. 44,44% van de jongens stellen dat Marie naar het jongenstoilet mag, tegenover 55,56% die kiest voor het meisjestoilet.

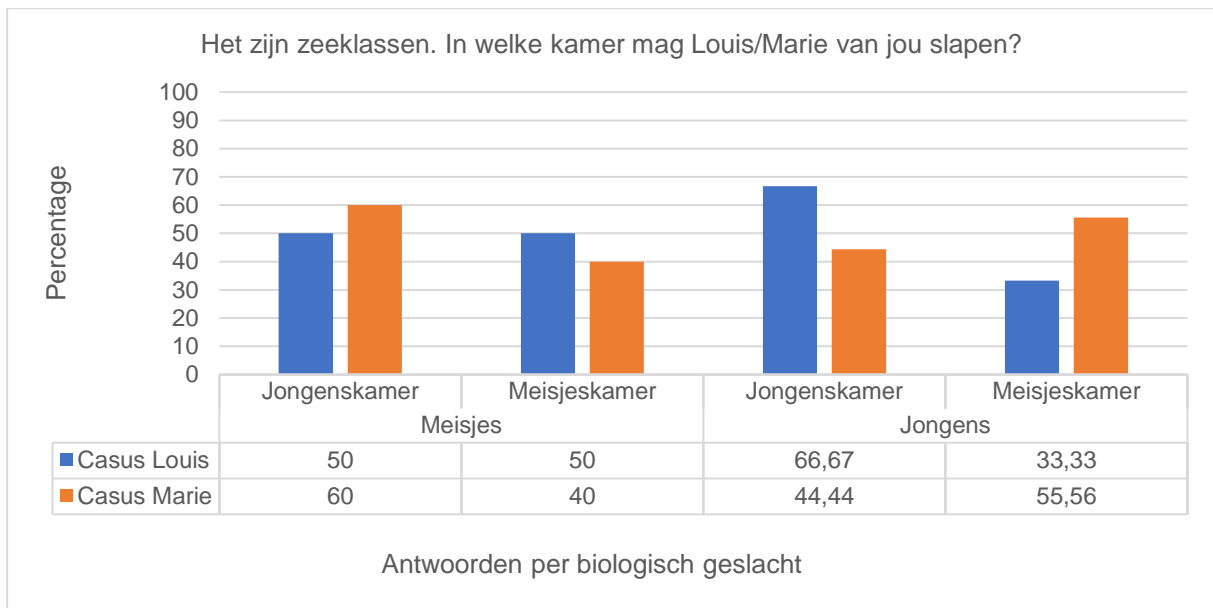
Figuur 6: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'het is turnen. Bij welke groep mag Louis/Marie zich van jou omkleden?'

Van 70% van de meisjes mag Louis zich bij de jongensgroep mag omkleden, 30% is van mening dat dit bij de meisjesgroep mag. De omgekeerde cijfers zijn te zien bij casus Marie. Eenzelfde beeld bij de jongens. 66,67% vindt dat Louis zich bij de jongensgroep mag omkleden tegenover 33,33% die de meisjesgroep kiezen. De omgekeerde cijfers zijn te zien bij casus Marie.

Figuur 7: Antwoorden per biologisch geslacht op de vraag: 'het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis/Marie zich van jou omkleden?'

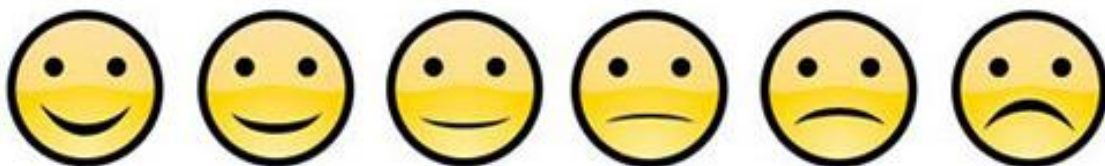
In figuur 7 staat te lezen dat 90% van de meisjes akkoord is dat Louis zich in de jongenskleedkamer mag omkleden. Van 10% mag Louis zich in de meisjeskleedkamer omkleden. Marie mag van 30% van de meisjes de jongenskleedkamer gebruiken en van 70% de meisjeskleedkamer. Voor Louis kiest 66,67% van de jongens de jongenskleedkamer en 33,33% de meisjeskleedkamer. In het geval van casus Marie kiest 33,33% de jongenskleedkamer en 66,67% de meisjeskleedkamer.

Figuur 8: Antwoorden per biologisch geslacht op vraag: 'het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?'

Tijdens de zeeklassen mag Louis van 50% van de meisjes op een jongenskamer liggen en van 50% op een meisjeskamer. Marie mag van 60% van de meisjes op een jongenskamer liggen en van 40% op een meisjeskamer. Bij de jongens antwoordt bij casus Louis 66,67% de jongenskamer en 33,33 de meisjeskamer. Voor casus Marie zien we de omgekeerde cijfers. 33,33% antwoordt de jongenskamer en 66,67% de meisjeskamer.

Het tweede deel van de vragenlijst peilt naar het gevoel van de leerlingen wanneer ze in aanraking komen met het genderthema. Hiervoor krijgen ze zes vragen met volgende schaalverdeling:

Bij de verwerking van de resultaten krijgt iedere smiley een cijfer van één tot zes. Uiterst links, het uitermate positieve gevoel, cijfer één en uiterst rechts, het uitermate negatieve gevoel, cijfer zes.

Casus Louis	Uitermate positief (%)		Zeer positief (%)		Positief (%)		Negatief (%)		Zeer negatief (%)		Uitermate negatief (%)	
	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens
Toiletten	10	0	0	11,11	50	33,33	20	22,22	10	0	10	33,33
Turnen	0	0	30	22,22	20	33,33	30	11,11	0	22,22	20	11,11
Zwemmen	10	11,11	0	11,11	0	33,33	10	11,11	40	0	40	33,33
Zeeklassen	20	0	20	0	20	33,33	20	44,44	20	0	0	22,22
Verjaardag	90	66,67	10	11,11	0	11,11	0	11,11	0	0	0	0
Pestgedrag	0	0	0	0	0	0	0	0	0	44,44	100	55,56

Tabel 11: Gevoelsscore bij casus Louis - vraag 14 t.e.m. vraag 19 (meisjes n = 10; jongens n = 9).

Uit tabel 11 blijkt dat, voor casus Louis, de meisjes afwisselend positief dan negatief tegenover de verschillende stellingen staan. De jongens uiten zich vaker overwegend negatief. Bij de stelling over de uitnodiging voor het verjaardagsfeest is 90% van de meisjes uitermate positief tegenover 66,67% van de jongens. Betreffende het pestgedrag zijn de meisjes unaniem afkeurend met 100% uitermate negatief. Voor de jongens is de verdeling 44,44% zeer negatief en 55,56% uitermate negatief.

Casus Marie	Uitermate positief (%)		Zeer positief (%)		Positief (%)		Negatief (%)		Zeer negatief (%)		Uitermate negatief (%)	
	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes	Jongens
Toiletten	60	22,22	20	0	20	11,11	0	11,11	0	44,44	0	11,11
Turnen	60	22,22	0	0	30	11,11	10	11,11	0	55,56	0	0
Zwemmen	40	22,22	30	0	10	0	10	0	0	22,22	10	55,56
Zeeklassen	40	33,33	50	0	10	11,11	0	0	0	44,44	0	11,11
Verjaardag	100	55,55	0	11,11	0	22,22	0	11,11	0	0	0	0
Pestgedrag	0	0	0	0	0	0	0	11,11	0	22,22	100	66,67

Tabel 12: Gevoelsscore bij casus Marie - vraag 28 t.e.m. vraag 33 (meisjes n = 10; jongens n = 9).

De resultaten van tabel 12 vertellen dat de meisjes uitgesproken positief staan tegenover de stellingen bij casus Marie. De jongens daarentegen antwoorden overwegend negatief. Aangaande de vraag over de toiletten reageert 60% van de meisjes uitermate positief. Ten aanzien van 22,22% van de jongens. Ditzelfde doet zich voor bij de vraag over het turnen. Meer dan de helft van de jongens (55,56%) reageert uitermate negatief bij de vraag over het zwemmen. De meisjes staan uitermate positief (40%) en zeer positief (50%) tegenover de vraag betreffende de zeeklassen. 100% van de meisjes antwoordt op de stelling over het verjaardagsfeest uitermate positief. Tegenover 55,55% uitermate positief van de jongens. Ook het pestgedrag keuren de meisjes unaniem af, 100% uitermate negatief. Bij de jongens ligt dit percentage op 66,67% uitermate negatief.

4.3.3 Antwoorden op de vragen rond genderidentiteit

Voor de laatste drie vragen kregen de leerlingen een schaal waarop ze hun genderidentiteit konden aanduiden. De schaal telt 13 ijkpunten, waarbij er ook tussen de pictogrammen een score ligt. Uiterst links, volledig mannelijk, krijgt score 1 en uiterst rechts, volledig vrouwelijk, score 13.

Er werd de leerlingen gevraagd één kruis te zetten op de lijn overeenkomstig met hun antwoord.

Variabele	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Ik voel me ...	12	1,04
Ik gedraag me thuis ...	11,6	1,62
Ik gedraag me op school ...	11,7	1,66

Tabel 13: *Bevraging naar genderidentiteit bij meisjes (n = 10).*

In bovenstaande tabel staan de gemiddelde scores voor de meisjes. De gemiddelden met bijhorende standaarddeviaties wijzen op een meer genderneutraal gevoel bij de meisjes. Geen van de gemiddelden raken de volledig vrouwelijke score 13.

Variabele	Gemiddelde	Standaarddeviatie
Ik voel me ...	1,11	0,35
Ik gedraag me thuis ...	1,44	0,69
Ik gedraag me op school ...	1	0

Tabel 14: *Bevraging naar genderidentiteit bij jongens (n = 9).*

Bij de jongens staat te lezen dat de gemiddelden meer bij de grens van 1, volledig mannelijk, liggen. De spreiding is kleiner bij de jongens dan bij de meisjes wat wijst op minder gevarieerde antwoorden.

Respondenten (meisjes)	Ik voel me ...	Ik gedraag me thuis ...	Ik gedraag me op school ...
Respondent 1	11	11	11
Respondent 2	13	13	13
Respondent 3	12	12	12
Respondent 4	10	7	8
Respondent 5	13	13	13
Respondent 6	13	13	13
Respondent 7	13	13	13
Respondent 8	13	13	13
Respondent 9	11	11	9
Respondent 10	11	10	12

Tabel 15: *Individuele scores op basis van de bevraging naar genderidentiteit bij meisjes (n = 10).*

Voorgaande tabel geeft de individuele scores van de meisjes weer. Vanwege de hoge standaarddeviatie bij de meisjes geven de gemiddelde scores niet naar waarde weer welke scores de meisjes juist hebben gegeven. Voornamelijk de scores van respondent 4 springen in het oog. Thuis gedraagt deze persoon zich genderneutraal, score 7, en op school net wat meer vrouwelijk, score 8. Respondent 9 geeft dan weer aan zich op school meer genderneutraal te gedragen, score 9, dan hoe ze zich voelt en hoe ze zich thuis gedraagt (score 11) Bij de jongens is de standaarddeviatie veel kleiner. Dit wil zeggen dat hun individuele scores dichterbij de gemiddelden liggen en dus minder interessant zijn om apart weer te geven.

4.4 Ontwerp van het praktijkproduct

Als praktijkproduct heeft de student-onderzoeker als doel de school aanbevelingen aan te reiken om rond genderdiversiteit en het transgenderthema te werken (bijlage 7). Op die manier is de school in staat om een eigen visie rond genderdiversiteit uit te werken, zodat er op een proactieve manier een kader kan gecreëerd worden waarbinnen de leerlingen hun genderidentiteit al experimenterend kunnen doorlopen. Daarnaast werk ik een brochure uit met daarin bruikbare tips die de leerkrachten kunnen hanteren als zij in hun dagelijks functioneren graag de genderstereotypen willen doorbreken (bijlage 8).

5. CONCLUSIE

In dit deel volgt een interpretatie op basis van de verzamelde resultaten die werden getoetst aan de bevindingen van de literatuurstudie. Er wordt getracht een kritisch maar eerlijk antwoord te geven op de drie deelvragen van het praktijkonderzoek.

5.1 Kennis en expertise

In wat voorafging, probeerde ik te achterhalen hoever de kennis rond de termen gender en transgender bij de leerlingen en het schoolteam reikt. Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat 89,47% van de kinderen reeds in contact is gekomen met transgenders. Hetzij omdat ze iemand kennen die de wens uit tot het andere geslacht te willen behoren, of omdat ze al een persoon hebben gezien die zich kleedt volgens het tegenovergestelde geslacht. Opvallend is hier de tegenstelling met de ideeën van het schoolteam, die duidelijk aangeven dat deze thematiek niet tot de leefwereld van de lagere schoolkinderen behoort. Op basis van de interviews kan geconcludeerd worden dat de kennis van het schoolteam betreffende het genderthema goed is, doch kan verbeteren. Alle respondenten hebben notie over de begrippen gender en transgender. De term genderdysforie was minder bekend bij de respondenten, maar dat is niet onlogisch vanwege het specifieke, eerder medische karakter van deze term. Desalniettemin bestaan er onder de respondenten enkele misvattingen over het begrip gender en met uitbreiding het begrip transgender.

Een eerste misvatting omvat het ontstaan van de genderidentiteit. Enkele respondenten geloven dat deze pas op latere leeftijd tot stand komt, meer specifiek vanaf de tweede graad. De genderontwikkeling start echter vanaf de geboorte van het kind en loopt in principe gelijk met de geslachtelijke ontwikkeling (de Graaf et al., 2009; Steensma & Kreukels, 2013). Leerkrachten hebben een actieve invloed op deze ontwikkeling (Blaise, 2005, Davies 2003, Renold 2005, in DePalma, 2013). Door te denken dat gender een begrip is dat pas zichtbaar wordt vanaf de tweede graad, bestaat het risico om de dichotome benadering van geslacht, opdeling in man en vrouw, minder in vraag te stellen en bijgevolg minder genderdoorbrekend te werken. In het praktijkonderzoek wordt ook de echtheid van de (transgender)gevoelens van een lagere schoolkind in vraag gesteld. Waarmee wordt bevestigd dat men in de lagere school de indruk heeft dat dit thema niet aan bod hoeft te komen. De vraag is in welke mate de echtheid van gevoelens, welke dan ook, gemeten kan worden.

Een tweede misvatting die respondenten maken is dat genderdiversiteit en transgenderisme thematieken zijn die pas echt in het secundair onderwijs aan bod kunnen komen. Dit wordt in de literatuur beschreven als een typische opvatting die heerst binnen het onderwijs (Allan et al., 2008, DePalma & Atkinson, 2006, in Payne & Smith, 2014; Foley et al., 2016). Het klopt dat cijfers over het voorkomen van transgenderisme bij kinderen met de nodige omzichtigheid gehanteerd moeten worden. Beweren dat het op een lagere school niet voorkomt, is echter te kort door de bocht. In de literatuur staat te lezen dat het thema gender en transgenderisme binnen het grotere thema seksualiteit kadert.

Seksualiteit is en blijft tot op heden een taboe binnen het onderwijs, zeker in de lagere graden, omdat men het verwart met het voeren van gesprekken over seks. De angst om verkeerde zaken aan te snijden is daarom groot en dan wordt al snel het argument ingeroepen dat de kinderen er nog niet klaar voor zijn (Payne en Smith, 2014). Uit de resultaten van de vragenlijst bij de kinderen blijkt dat onder de bevroegde meisjes er verschillende zijn die zich niet als volledig behorend tot het vrouwelijk geslacht identificeren. Eén van hen duidt een genderneutrale keuze aan. Daarnaast maakt één van de leerkrachten melding van een kind in haar klas die uitgesproken jongen wilde zijn. Dit kind stond bijvoorbeeld plots met een zwemshort in het zwembad. Bijgevolg kwam de school reeds in contact met transgenderisme bij kinderen. Het kind in kwestie is volgens de klasleerkracht in het vijfde leerjaar van school veranderd, vermoedelijk omwille van pesterijen door andere leerlingen. Ook in de literatuur wordt melding gemaakt van de gevolgen van pesterijen door medeleerlingen op basis van genderstereotypen. Van school veranderen is één van deze gevolgen (Greytak, et al., 2009; in Coolhart & MacKnight, 2015; McGuire, Anderson, Toomey, & Russell, 2010; Motmans, 2009; van Beusekom et al., 2014). Daarnaast spreken alle respondenten over een vader die moeder is geworden. Het thema is bijgevolg dichter aanwezig dan men denkt.

Een derde misvatting is het categoriseren van gender en transgenderisme onder de koepel van 'seksuele oriëntatie'. Meerdere respondenten gebruikten de termen gender, transgender en holebi door elkaar. Transgenders vertonen niet dezelfde eigenschappen als holebi's en kunnen dus ook niet onder deze noemer worden gecategoriseerd (Poelman 2014). Een leerkracht of school gaat op deze manier voorbij aan de eigenlijke problematiek. Holebi's en transgenders zijn twee aparte groepen met elk hun eigen specifieke problemen die een aparte aanpak behoeven. Daardoor stelt zich de vraag of de school gendervariant gedrag bij kinderen niet eerder standaard categoriseert als een uiting van holebigevolens en zo het gevoel van onbehagen in de hand werkt.

5.2 Weerstand

Respondenten werden bevroegd naar de mogelijke weerstand die het transgenderthema kan opwekken. De angsten, beschreven in de literatuur door Payne en Smith (2014), werden ook door de respondenten aangehaald. Het gaat hier met name om de bezorgdheid ten aanzien van de leerling zelf, alsook de angst ten aanzien van de andere leerlingen en hun ouders. Een duidelijke visie over deze thematiek zou weerstand met bijhorende angsten kunnen voorkomen. Alle vormen van weerstand, of ze nu van de ouders, de leerkrachten of de leerlingen komen, zijn immers het gevolg van een gebrek aan informatie. Het gebrek aan informatie hangt samen met de taboesfeer waarin het thema zich bevindt. Een ad hoc beleid voeren, waarbij enkel gereageerd wordt wanneer het probleem zich voordoet, leidt logischerwijs tot weerstand omdat er plots beslissingen moeten worden genomen op basis van weinig informatie (Beemyn, 2004, in Motmans, 2009).

In tegenstelling tot de verwachte weerstand bij de leerlingen, blijkt uit de resultaten van de vragenlijst dat de leerlingen van het derde leerjaar een overwegend positieve houding aannemen ten opzichte van het transgenderthema. Zij zouden het kind in kwestie aanspreken met diens roepnaam, kunnen er bevriend mee zijn en zouden het geen probleem vinden als die het uniform draagt van het tegenovergestelde geslacht. Wanneer tijdens het interview vragen rond toiletten en omkleedruimte gesteld worden, manifesteert zich meteen een veel stereotiepere benadering van de vragen. De achterliggende reden hiervoor is tot op heden onbekend, gezien er niet naar werd gevraagd. Mogelijk speelt, bij de vragen omtrent het omkleden voor het zwemmen en het turnen, de factor 'naaktheid' een rol.

5.3 Mogelijkheden in de praktijk

Wanneer respondenten tijdens de interviews gevraagd worden naar mogelijkheden om genderdiversiteit en het transgenderthema (meer) aan bod te laten komen, worden er verscheidene suggesties aangereikt. Er wordt gesproken over een genderkoffer, werken rond genderstereotypen, een les of project uitwerken rond deze thematiek. De omzetting van deze ideeën naar de praktijk blijft uit. Hoewel alle geïnterviewden van mening zijn dat er meer rond het genderthema en transgenderisme gewerkt mag worden, gebeurt dit tot op heden niet.

Daarnaast benadrukken meerdere respondenten dat ze één team vormen. De veronderstelling dat alle respondenten op één lijn zitten wat betreft de benadering van actiepunten in de praktijk, kan hieruit volgen. Het huidige onderzoek wijst eerder op discrepantie ten aanzien van deze benaderingen binnen het schoolteam, dan op gelijkheid.

Vijf van de zeven deelnemers stellen zich flexibel op ten aanzien van het dragen van een uniform. Bij vragen over het feestuniform wordt het bestaan hiervan door twee respondenten ontkracht. Doch in het schoolreglement, terug te vinden op de website van de school, staan strakke richtlijnen met een onderscheid tussen het uniform en feestuniform bij jongens en meisjes. De vraag is in welke mate leerlingen en hun ouders discrepantie ervaren tussen het strakke schoolreglement en de flexibele houding van het schoolteam, alsook welke richtlijn ze volgen.

Wanneer er gepeild wordt naar toiletgebruik bij transgenderleerlingen wijzen twee respondenten op wetgeving. Deze verplicht de school om gescheiden toiletten aan te bieden. Volgens de respondenten in kwestie is de school hieraan gebonden. De student-onderzoeker trok deze regelgeving na en bevestigde bovenstaande. De inspectiedienst van Onderwijs Vlaanderen schrijft voor dat een school gescheiden toiletten moet aanbieden. Hierbij rijst de vraag of het verplicht aanbieden van gescheiden toiletten impliceert dat de leerlingen effectief gebruik moeten maken van het toilet dat overeenstemt met hun biologisch geslacht. Een andere vraag die zich stelt, is of er naast de traditionele scheiding van toiletten, een derde keuze mogelijk is voor personen die deze dichotome benadering niet volgen. Een genderneutraal toilet met pictogram 'X'.

5.4 Ondersteuning

Naar ondersteuning toe geven de respondenten aan dat ze met behulp van het internet voldoende mogelijkheden hebben om zichzelf te informeren. Slechts één respondent spreekt expliciet over de ondersteuning van belangenorganisaties ten aanzien van de leerkracht en de school. Op deze manier blijft de kennis beperkt. Gelet op het risico foute informatie te vinden op het internet, is een zekere omzichtigheid hier aanbevolen. Momenteel wordt in Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad een transgender, vader van een leerling in de lagere school, ingezet om in de derde graad over diens transitie te praten. Een mogelijk risico hierbij is dat mensen ertoe neigen hoofdzakelijk hun eigen verhaal te vertellen. Er bestaan echter heel wat belangenorganisaties, waaronder Çavaria, die zich specialiseren in het uitwerken van vormingen op maat van het lager onderwijs. Uit de bevraging blijkt dat men op deze school hiervan nauwelijks of niet op de hoogte is.

Tot slot zijn zes van de zeven geïnterviewden van mening dat het de verantwoordelijkheid is van de ouders om de school te ondersteunen en expertise aan te brengen aangaande hun kind dat toevallig transgender is. De literatuur bevestigt deze houding van scholen, maar voegt toe dat dit niet de beste keuze is (Bartholomaeus et al., 2017). Op deze manier hebben ze minder oog voor de al moeizame en onbekende weg die ouders bewandelen vanaf het moment dat hun kind moeilijkheden ervaart met diens genderidentiteit. Het zou voor ouders, die dit soort moeilijkheden ervaren, een verademing kunnen betekenen als een school hen een hand zou kunnen reiken en hen zou kunnen ondersteunen met een concreet beleid. Op die manier zouden de ouders zich geen zorgen hoeven te maken over de veiligheid en de rechten van hun kind op school (Capous-Desyllas & Barron, 2017).

5.5 Beleidsmaatregelen

Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad hanteert tot op heden geen gerichte visie inzake genderdiversiteit en transgenderisme. De respondenten maken wel melding van een alles omvattende diversiteitsvisie. Hieronder valt religieuze diversiteit, diversiteit op basis van afkomst, diversiteit omwille van seksuele oriëntatie, et cetera. Volgens de meeste respondenten behoort een beleid aangaande genderdiversiteit en het transgenderthema tot deze algemene visie. Daarnaast zien deze respondenten geen noodzaak om een apart beleid te maken. Gelet op de uniciteit van elk kind is het volgens hen weinig zinvol een visie te ontwikkelen die voor alle transgenderkinderen zou gelden. Verder geven enkele respondenten aan dat de school wel de nodige openheid hanteert waardoor het thema aanwezig kan zijn. De basis voor hun algemene diversiteitsvisie is het bestaande zorgplan. Zoals eerder vermeld, hebben het onderwijs en de maatschappij nood aan een proactief beleid. Diverse literatuur maakt melding van het nut een beleid aangaande genderdiversiteit en transgenderisme te ontwikkelen en door te voeren (DePalma, 2013; Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen, 2013; Katholiek Onderwijs Vlaanderen, 2013; Motmans et al., 2011; Payne & Smith, 2014; Riggs & Bartholomaeus, 2015; Transgender Infopunt, 2013).

Verder blijkt dat de verbondenheid van transgenderleerlingen met de school gerelateerd is aan de mate waarop het schoolpersoneel gender identificeert. Meer specifiek gaat het over de mate waarin transgenderisme wordt gepercipieerd als een taboe dan wel of er een positieve inclusie in het schoolbeleid en de praktijk volgt (Sansfaçon, Robichaud, & Dumais-Michaud, 2015, in Riggs & Bartholomaeus, 2015). Hoewel er binnen Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad geen taboe heerst rond deze thematiek, blijft een positieve inclusie in de vorm van een beleid voorlopig uit. De huidige diversiteitsvisie heeft als voordeel diversiteit als geheel te bekijken. Op die manier vermijdt de school enerzijds om bepaalde doelgroepen niet te belichten en anderzijds om in details te verzanden. Toch zijn er aan dergelijke houding ook potentiële nadelen verbonden. Zo kan de vraag gesteld worden of de school hierdoor voldoende erkenning biedt voor de bestaande verschillen tussen leerlingen. Specifieke noden van bepaalde doelgroepen, waaronder transgenderleerlingen, kunnen hierdoor blijven bestaan.

Tijdens de interviews kwam het belang van open communicatie ter sprake. Bij een vergelijking van de resultaten van de leerlingen en het schoolteam valt een verschil op. De geïnterviewden wijzen op een klimaat van open communicatie op school. Uit de analyse van de vragenlijsten bij de leerlingen blijkt dat 68% van de kinderen niet weten wie ze op school kunnen aanspreken wanneer ze met vragen zitten over deze thematiek. Is er hier mogelijk sprake van ruis in de communicatie?

De meerderheid van de respondenten geeft aan dat het bestaande zorgplan voldoende is om problemen op te merken en er gepast naar te handelen. Dit zorgplan is met veel zorgvuldigheid uitgedacht door het zorgteam en de directie in samenwerking met het CLB. Dit zorgplan vertrekt vanuit de factor 'welbevinden'. Voor veel schoolgerelateerde problematieken is dit een prima parameter om tot een oplossing te komen. Echter, deze parameter vormt geen uitgangspunt bij leerlingen die genderidentiteitsproblemen ervaren. De betrokken leerlingen zullen het genderidentiteitsprobleem zelden als oorzaak van hun dalend welbevinden aangeven (Rands, 2009, in Gonzalez & McNulty, 2010; Wormgoor, 2013). Aangezien de school start met een zorgplan dat niet de essentie van het probleem kan oplossen, lijkt deze aanpak weinig effectief. Bovendien geeft één respondent aan dat in het verleden het zorgplan niet in werking trad wanneer er een kind met een vermoeden van genderidentiteitsproblemen in de klas zat. Dit kan berusten op louter toeval, maar kan ook de vraag doen rijzen of dit zorgplan het juiste instrument is om met deze thematiek aan de slag te gaan. Daarnaast melden Cohen-Kettenis en de Vries (2013) dat de diagnose bij transgenderkinderen voor psychologen, seksuologen en psychiaters een hele uitdaging is vanwege de verschillende verschijningsvormen. De vraag is of iemand met een pedagogisch diploma in staat is om deze inschatting te maken en de school niet eerder nood heeft aan ondersteuning door experts. Eén van de respondenten beschreef het gevoel ten aanzien van het implementeren van genderdiversiteit en het transgenderthema als "vermoeiend". Een nood aan ondersteuning valt hieruit af te leiden.

Met bovenstaande conclusie wordt een antwoord geboden op de onderzoeksvraag "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?" Het praktijkonderzoek heeft mij geholpen om een antwoord te

formuleren op de drie deelvragen. De kennis en/of expertise van het schoolteam is aanwezig, doch beperkt. Uit de reacties van de leerlingen blijkt een overwegend positieve benadering ten aanzien van het genderthema en transgenderisme. Er werd een zekere terughoudendheid vastgesteld bij enkele concrete acties. Een specifiek genderbeleid is momenteel niet aanwezig. Wel is er bereidheid binnen het schoolteam om hier in de toekomst meer uitgebreid mee aan de slag te gaan. Het voorgestelde praktijkproduct met aanbevelingen en een brochure kan hiertoe een aanzet zijn.

6. PRAKTIJKPRODUCT

Vooraleer ik het definitieve ontwerp van mijn praktijkonderzoek toelicht wil ik benadrukken dat het praktijkprobleem beschreven in deze bachelorproef niet met één initiatief kan worden opgelost. Mijn ontwerp is hierbij een kleine stap in de richting van de oplossing. Om een echte fundamentele verandering teweeg te brengen is er in de eerste plaats meer diepgaand lange termijnonderzoek voor nodig. Ook de maatschappelijke houding ten opzichte van genderdiversiteit en het transgenderthema dient drastisch te veranderen alvorens we van een structurele oplossing kunnen spreken.

In de eerste plaats wens ik, als student-onderzoeker, met dit onderzoek en het bijhorende praktijkproduct het bewustzijn te verhogen ten aanzien van genderdiversiteit en het transgenderthema. Vóór dit onderzoek was er op de school geen aandacht voor dit thema. Wat de school in de toekomst met het uiteindelijke ontwerp doet, valt moeilijk te voorspellen. De schooldirectie en het schoolteam zijn echter positief geïnteresseerd om het onderzoek te lezen en voornamelijk te kijken wat het praktijkproduct oplevert. Naast de stageschool hoopt de student-onderzoeker dat dit praktijkonderzoek ook de hogeschool sensibiliseert om hieraan binnen de lerarenopleiding meer aandacht te schenken.

Hoewel ik besef dat het heel ambitieus is, wens ik tot slot dat de invloed van deze bachelorproef doorsijpelt tot in de regionen van de beleidsmakers van de Vlaamse Overheid. In 2013 stelden zij het interfederaal actieplan tegen homofoob en transfoob geweld op waarin zij beloofden om adequate aandacht te besteden aan de holebi- en genderthematiek in het onderwijs.

Als tweede doel wens ik de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad in beweging te zetten om (meer) rond deze thematiek te werken. Met deze bachelorproef wordt een kader aangereikt met als doel de school aanbevelingen te presenteren die kunnen uitgewerkt worden tot een specifiek genderbeleid binnen de grotere diversiteitsvisie (bijlage 7). De noodzaak aan een dergelijk genderbeleid wordt ondersteund door de literatuurstudie en de verwerkte resultaten van het praktijkonderzoek. De schooldirectie en het schoolteam zijn op de hoogte van dit praktijkproduct en staan hier positief tegenover. Een uitgewerkte visie rond genderdiversiteit en het transgenderthema zorgt ervoor dat de school in de toekomst een proactieve houding kan aannemen wanneer ze geconfronteerd wordt met gendervragen.

Deze aanbeveling omschrijft een aantal doelen die de school zou kunnen nastreven. Rekening houdend met de visie van de Vlaamse Overheid, die van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen en de schoolvisie, alsook de wensen van de geïnterviewde medewerkers van deze school, werden drie pijlers opgesteld. Deze pijlers belichten het voeren een open communicatie op school, het streven naar gelijke kansen voor de leerlingen en het betrachten van een correcte omgang met transgenders. Per pijler worden een aantal acties opgesteld met de bedoeling de vooropgestelde doelen te bereiken.

Daarnaast presenteer ik een brochure (bijlage 8) met een aantal tips voor leerkrachten om met meer aandacht voor genderdiversiteit en het transgenderthema les te geven. Deze kan verspreid worden op school om zo het personeel dat er graag mee aan de slag gaat, te ondersteunen. Uit de resultaten van het praktijkonderzoek geven twee respondenten expliciet aan dat ze hier graag rond zouden werken. Anderen halen dan weer aan dat genderrollen en stereotypen een belemmering vormen om rond transgenders te werken. Met deze brochure hoopt de student-onderzoeker aan te tonen dat het om een inclusief verhaal gaat. Je kan niet rond genderstereotypen werken zonder het luik transgender te belichten, omgekeerd kan je niet rond transgender werken zonder eerst de heersende genderstereotypen aan te pakken. Er hoeft met andere woorden niet gewacht te worden op een beleid om met deze thematiek aan de slag te gaan.

7. EVALUATIE

In dit hoofdstuk wordt er een evaluatie gemaakt van het gehele praktijkonderzoek. Deze evaluatie gebeurt op basis van een SWOT-analyse. Voor de leesbaarheid van deze evaluatie wordt er gekozen om dit niet in het gebruikelijke schema te plaatsen, maar hier een doorlopende tekst te voorzien. De volgorde van het woord SWOT wordt eveneens niet gehanteerd. Als eerste zal ik de kwaliteiten (*Strengths*) van dit onderzoek belichten. Vervolgens ga ik dieper in op de kritische bedenkingen (*Weaknesses*) en de tekortkomingen (*Threats*). Als laatste, om met een positieve boodschap te eindigen, worden de opportuniteiten (*Opportunities*) nader toegelicht.

7.1 Kwaliteiten

Het onderzoek wordt ondersteund door een sterke en uitgebreide literatuurstudie. Ondanks het feit dat er nog maar weinig onderzoek naar transgenderisme binnen het onderwijs werd verricht, start het praktijkonderzoek met een voorstudie die meerdere aspecten van het (trans)genderthema in kaart brengt. Het belang van het praktijkonderzoek wordt hiermee ondersteund. Anders dan andere thema's zijn de kringlijnen waarbinnen het thema 'transgender' valt erg ruim. De paden die een onderzoeker binnen dit thema kan bewandelen zijn divers. Dit geeft de student-onderzoeker de vrijheid om het thema op brede wijze te exploreren.

Er heerst nog heel wat taboe over alle thema's die te maken hebben met seksualiteit. Genderdiversiteit en transgenderisme is er zo één van en wordt dus ten onrechte vermeden als onderzoekstopic, zeker wanneer dit thema in de basisschool aan bod komt. Meerdere personen melden mij dat de keuze hiervoor van durf getuigt. Door met deze bachelorproef de school aanbevelingen voor een beleid aangaande genderdiversiteit en het transgenderthema aan te bieden, wordt er bijgedragen aan een lange termijn behandeling van het praktijkprobleem. Dit onderzoek levert een aantal mooie resultaten op die een indicatie kunnen vormen voor een algemene attitude binnen de school en het basisonderwijs.

De dataverzameling van het onderzoek gebeurde op een gestructureerde doordachte manier. De onderzoeksvragen en het onderzoeksdoel waren telkens de criteria om mee aan de slag te gaan. Met het opstellen van een uitgebreide interviewleidraad (bijlage 4) en een *informed consent* (bijlage 5) was er een sterke basis om mee aan de slag te gaan.

7.2 Kritische bedenkingen en tekortkomingen

Ieder onderzoek houdt een aantal beperkingen in, zo ook dit. Vandaar dat er wordt stilgestaan bij een aantal kritische bedenkingen en tekortkomingen die te maken hebben met het resultatengedeelte en de verwerking van de data.

Het aantal deelnemers waaruit dit onderzoek bestaat, is te beperkt om tot een volledig representatief en algemeen beeld te komen van onder andere de effectieve kennis van het schoolteam aangaande genderdiversiteit en transgenderisme. De stem van de ouders wordt in dit onderzoek vertegenwoordigd door één lid van de ouderraad. Ook al heeft een ouderraad de functie om de stem van de ouders te vertegenwoordigen, dan nog kan één persoon onmogelijk garant staan voor de mening en visie van de meer dan 600 ouders die betrokken zijn. Er namen 25 leerlingen deel aan dit onderzoek waarvan er uiteindelijk 19 akkoord gingen met de publicatie van hun antwoorden. Dit komt neer op 25,33% van het aantal leerlingen in het derde leerjaar. Hun reacties aangaande het genderthema zijn niet te generaliseren naar de andere leerlingen in het derde leerjaar, laat staan naar de gehele leerlingpopulatie op school. De deelnemers aan dit onderzoek zijn allen verbonden met de stageschool van de student-onderzoeker. Bijgevolg zijn de resultaten niet representatief voor andere basisscholen.

Aan de dataverzameling van dit onderzoek zijn ook enkele nadelen verbonden. Een semi-gestructureerd interview afnemen van een persoon vereist bepaalde vaardigheden. Binnen de lerarenopleiding komt educatie betreffende deze vaardigheden niet aan bod. Ondanks een goede voorbereiding met de interviewleidraad, zijn er een aantal zaken die enkel te leren zijn door middel van training en reflectie. Het doorvragen tijdens interviews is één van die vaardigheden. Gedurende de verwerking heb ik opgemerkt dat ik tijdens de afname van de interviews kansen heb laten liggen. In de eerste interviews werd een eerder terughoudende en ondergeschikte positie tegenover de deelnemer aangenomen, waardoor ik de touwtjes van het interview minder strak in handen had. Met behulp van voorafgaande training of een pilootstudie had dit mogelijk voorkomen kunnen worden.

Ook bij de vragenlijst zijn kleine, doch relevante, foutjes terug te vinden die de kwaliteit verminderen. Zo werd bij de eerste drie meerderekeuzevragen de optie “geen van bovenstaande” niet voorzien. Gedurende de afname van de vragenlijst stelden enkele leerlingen reeds de vraag: ‘wat moet ik doen als ik geen jongen of meisje ken die een ander geslacht wil zijn?’. Uiteindelijk maakte dit voor de dataverwerking geen verschil, maar het is een risico om dit soort keuzes niet te includeren. Tijdens de verwerking van de vragenlijsten werd opgemerkt dat de enkelekeuzevragen bij de casussen op meerdere wijzen te interpreteren zijn. Ook de resultaten zijn bijgevolg voor interpretatie vatbaar, waardoor de validiteit in het gedrang komt. Een andere vraagstelling had dit kunnen voorkomen. Het inrichten van focusgroepen om toelichting te krijgen bij bepaalde resultaten en de mening van de leerlingen te achterhalen, vormt een alternatief. Bij de laatste drie vragen moesten de leerlingen hun genderidentiteit op een schaal aanduiden. Ze kregen de instructie een kruis te plaatsen op om het even welke plek op de lijn. De analyse van een schaal vraagt echter om een opdeling in ijkpunten. Hierdoor vielen sommige antwoorden tussen de vooropgestelde ijkpunten. De student-onderzoeker koos ervoor om in zulke gevallen aan te sluiten bij het dichtstbijzijnde ijkpunt.

Nog een nadeel van een vragenlijst is de hoge kans op sociale wenselijkheid. Ook dit kan de validiteit van het onderzoek sterk beïnvloeden. De resultaten op de laatste schaalvragen van de casussen tonen aan dat de meisjes uitermate positief reageren op een uitnodiging voor het verjaardagsfeest van een transgenderleerling. Hier rijst de vraag of de leerlingen hebben stilgestaan bij het doel van de vraag, namelijk het vriendschappelijk contact met een transgenderleerling, of sociaal wenselijk reageerden op het woord 'verjaardagsfeest'.

Voor de verwerking van de resultaten werd Microsoft Excel gebruikt. Om statistische analyses te maken kan de student-onderzoeker beter kiezen voor een ander programma, zoals *Statistical Package for the Social Sciences* (SPSS). Het gebruik van dergelijk programma vereist bepaalde statistische vaardigheden. Vanuit de lerarenopleiding wordt er geen statistiek aangeboden. Het is bijgevolg niet mogelijk om de significantie van antwoorden te objectiveren, alsook de mate van correlatie en causaliteit na te gaan. Hiervoor zijn statistische analyses met SPSS noodzakelijk.

7.3 Opportuniteiten

Met deze bachelorproef wordt nog maar een tipje van de sluier opgelicht waaronder genderdiversiteit en transgenderisme binnen het onderwijs schuilgaan. Enerzijds poogt de student-onderzoeker scholen, in het bijzonder Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad, warm te maken om een genderbeleid met aandacht voor transgenderisme te ontwerpen. Anderzijds is er een groot gebrek aan zowel korte als lange termijnonderzoeken die het reilen en zeilen van transgenders binnen het (basis)onderwijs belichten. Via de bachelorproef hoop ik anderen te inspireren en verder onderzoek aan te moedigen.

Tot slot vormt dit praktijkonderzoek een warme oproep naar de verschillende lerarenopleidingen om meer aandacht te schenken aan het (trans)genderthema. Transgender Infopunt (2013) merkt op dat dit thema niet of nauwelijks aan bod komt in de lerarenopleiding. Het getuigt niet (noodzakelijk) van slechte wil bij leerkrachten indien het thema niet aan bod komt, maar kan ook wijzen op een gebrek aan kennis. Ook hogescholen en universiteiten kunnen bijgevolg hun steentje bijdragen. De student-onderzoeker meent dat het geen kwestie is 'of' scholen in contact gaan komen met (trans)gendervraagstukken, dan wel 'wanneer' ze ermee in contact gaan komen. Door toekomstige leerkrachten te informeren en hen tools aan te reiken om hiermee om te gaan, kunnen zij van hun klas en school een veilige omgeving maken. Op die manier kunnen transgenders, en bij uitbreiding alle personen die zich gender non-conform uiten, zich in alle vrijheid en geborgenheid ontwikkelen.

REFERENTIELIJST

- Aerts, Y. (Red.). (2016). *Educatief pakket 'Lou'*. Gent: Çavaria.
- Althoff, M. & Janssen, J. (2013). Wat heeft het allemaal om het lijf? Over het belang van het begrip gender. *Justitiële Verkenningen*, 39(5), 9-24.
- Bambust, F., Mills, K., & Vanleirberghe, K. (2016). *Alles wat je altijd al wilde weten over transgenders* [Brochure]. Brussel: Gelijke Kansen in Vlaanderen.
- Bartholomaeus, C., Riggs, D. W., & Andrew, Y. (2017). The capacity of South Australian primary School teachers and preservice teachers to work with trans and gender diverse students. *Teaching and Teacher Education*, 65, 127-135.
- Bockting, W. & Motmans, J. (2013). Omgaan met stigmatisering, discriminatie, onderdrukking en geweld. In G. T'Sjoen, M. van Trotsenburg & L. Gijs (Red.), *Transgenderzorg* (pp. 219-225). Leuven: Acco.
- Boum, R. (2016). *David en de roze strikjes*. Breda: Droomvallei.
- Capous-Desyllas, M. & Barron, C. (2017). Identifying and navigating social and institutional challenges of transgender children and families. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-16.
- Cohen-Kettenis, P. & de Vries, A. (2013). Diagnostiek en behandeling. In G. T'Sjoen, M. van Trotsenburg & L. Gijs (Red.), *Transgenderzorg* (pp. 81-89). Leuven: Acco.
- Coolhart, D. & MacKnight, V. (2015). Working with transgender youths and their families: counselors and therapists as advocates for trans-affirmative school environments. *Journal of Counselor Leadership and Advocacy*, 2, 51-64.
- Çavaria vzw (z.j.). *De genderkoek*. Opgeroepen op 11 februari 2017, van <https://docs.google.com/file/d/0BwL4eJUNizVEYzJkS1Y4V1A3eHM/edit>.
- Çavaria vzw (z.j.). *Çavaria - Opkomen voor holebi's en transgenders*. Opgeroepen op 3 oktober 2016, van <https://cavaria.be/>.
- de Graaf, H., Neeleman, A., & de Haas, S. (2009). De seksuele levensloop. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck, P. Weijnenborg (Red.), *Seksuologie* (pp. 157-179). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

- DePalma, R. (2013) Choosing to lose our gender expertise: queering sex/gender in school settings. *Sex Education, 13*(1), 1-15.
- DePalma, R. & Jennett, M. (2010). Homophobia, transphobia and culture: deconstructing heteronormativity in English primary schools. *Intercultural Education, 21*(1), 15-26.
- de Vries A. L. C. & Cohen-Kettenis, P. G. (2012). Clinical management of gender dysphoria in children and adolescents: the Dutch approach. *Journal of Homosexuality, 59*, 301-320.
- Elischberger, H. B., Glazier J. J., Hill, E. D., & Verduzco-Baker, L. (2016). Boys don't cry - or do they? Adult attitudes toward and beliefs about transgender youth. *Sex Roles, 75*, 197-214.
- Flores, G. (2016). Best not forget lesbian, gay, bisexual, and transgender themed children's literature: a teacher's reflections of a more Inclusive multicultural education and literature program. *American journal of sexuality education, 11*(1), 1-17.
- Foley, J. T., Pineiro, C., Miller, D., & Foley, M. L. (2016). Including transgender students in school physical education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 87*, 5-8.
- Gijs, L. & De Cuypere, G. (2013). Theorieën over de ontwikkeling van genderdysforie. In G. T'Sjoen, M. van Trotsenburg & L. Gijs (Red.), *Transgenderzorg* (pp. 45-51). Leuven: Acco.
- Gonzalez, M. & McNulty, J. (2010). Achieving competency with transgender youth: school counselors as collaborative advocates. *Journal of LGBT Issues in Counseling, 4*, 176-186.
- Haverkamp, J. (2015). *Goos*. Doetinchem: Graviant Educatieve Uitgaven.
- Iedereen leest (z.j.). *Jeugdboekenmaand*. Opgeroepen op 13 april 2017, van <http://www.jeugdboekenweek.be/>.
- Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen (2013). *Interfederaal actieplan tegen homofoob en transfoob geweld*. Opgeroepen op 14 september 2016, van http://igvm-iefh.belgium.be/sites/default/files/advisories/interfederaal_actieplan_homofoob_transfoob_geweld_nl.pdf.
- Jong & Van Zin vzw (z.j.). *Gebruik de expertise van Jong & Van Zin!* Opgeroepen op 26 november 2016, van <https://www.jongenvanzin.be/>.
- Katholiek Onderwijs Vlaanderen (2013). *Visie op relationele en seksuele vorming in het katholiek onderwijs: visietekst en bouwstenen voor een RSV-beleid*. Opgeroepen op 10 april 2017, van https://pincette.vsko.be/meta/properties/dc-identifier/DVT_Gezondheid_RSV_Visietekst.

- Lammers, P. (2017). *Het lammetje dat een varkentje is*. Wielsbeke: De Eenhoorn.
- Lobe, M. (2017). *Ik ben ik*. Rijswijk: De Vier Windstreken.
- McGuire, J. K., Anderson, C. R., Toomey, R. B., & Russell, S. T. (2010). School climate for transgender youth: a mixed method investigation of student experiences and school responses. *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 1175-1188.
- Minne, B. (2016). *Paultje, echt geen jongen*. Wielsbeke: De Eenhoorn.
- Minne, B. (2017). *Gelukkige Vaderdag, Silvie*. Wielsbeke: De Eenhoorn.
- Motmans, J. (2009). *Leven als transgender in België: de sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Motmans, J., T'Sjoen, G., & Meier, P. (2011). *De levenskwaliteit van transgender personen in Vlaanderen*. Wommelgem: Lithos.
- Payne, E. & Smith, M. (2014). The big freak out: educator fear in response to the presence of transgender elementary school students. *Journal of Homosexuality*, 61, 399-418.
- Poelman, K. (Red.). (2013). *Er was eens... een regenboog: diversiteit in de klas* [Werkmap]. Gent: Çavaria.
- Poelman, K. & Bultinck, M. (Red.). (2013). *Kleur bekennen: infobrochure homo- en transfoob pestgedrag op scholen* [Brochure]. Koksijde: Unesco Platform Vlaanderen VZW.
- Riggs, D. W. & Bartholomaeus, C. (2015). The role of school counsellors and psychologists in supporting transgender people. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 32(2), 158-170.
- RoSa vzw (z.j.). *Kenniscentrum voor gender en feminisme*. Opgeroepen op 8 april 2017, van <http://www.rosavzw.be/site/>.
- Ryan, C. L., Patraw, J. M., & Bednar, M. (2013). Discussing princess boys and pregnant men: teaching about gender diversity and transgender experiences within an elementary school curriculum. *Journal of LGBT Youth*, 10, 83-105.
- Safe Schools Coalition Australia (2015). Network of school support for LGBTIQ. *Australian Educator*, 86, 22-24.

- Savage, T. A. & Schanding, T. (2013). Creating and maintaining safe and responsive schools for lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer youths: introduction to the special issue. *Journal of School Violence*, 12, 1-6.
- Shumer, D. E., Nokoff, N. J., & Spack, N. P. (2016). Advances in the care of transgender children and adolescents. *Advances in Pediatrics*, 63, 79-102.
- Steensma, T. & Kreukels, B. (2013). Verloop van een typische genderontwikkeling. In G. T'Sjoen, M. van Trotsenburg & L. Gijs (Red.), *Transgenderzorg* (pp. 39-44). Leuven: Acco.
- The World Professional Association for Transgender Health (2012). *Standards of care for the health of transsexual, transgender, and gender nonconforming people (7th Version)*. Abingdon: Taylor & Francis Group.
- Transgender Infopunt (2013). *Genderontwikkeling*. Opgeroepen op 10 april 2017, van <http://transgenderinfo.be/m/identiteit/genderontwikkeling/>.
- Transgender Infopunt (2013). *School*. Opgeroepen op 10 april 2017, van <http://transgenderinfo.be/m/leven/school/>.
- Transgender Infopunt (2013). *Schoolbeleid*. Opgeroepen op 10 april 2017, van <http://transgenderinfo.be/m/leven/school/schoolbeleid/>.
- Vandewoude, K. (2003). *De jurk van Jan*. Kuringen: Clavis.
- van Beusekom, G., Collier, K., Bos, H., & Sandfort, T. (2014). Een literatuurstudie naar de psychosociale uitkomsten van negatieve bejegening door leeftijdgenoten gerelateerd aan de seksuele oriëntatie of genderidentiteit/expressie van jongeren. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 38(2), 49-57.
- Van Caenegem, E., Wierckx, K., Elaut, E., Buysse, A., Dewaele, A., Van Nieuwerburgh, F., De Cuypere, G., & T'Sjoen, G. (2015). Prevalence of gender nonconformity in Flanders, Belgium. *Archives of Sexual Behavior*, 44(5), 1281-1287.
- Van Maele, D., Michalek, N., Engels, N., Laevers, F., Lombaerts, K., & Van Houtte, M. (2015). *Gender op school: meer dan een jongens-meisjeskwestie*. Leuven: LannooCampus.

BIJLAGEN

Bijlage 1 - Genderkoek

Bijlage 2 - Vragenlijst voor de leerlingen

Bijlage 3 - Inge vulde vragenlijsten

Bijlage 4 - Interviewprotocol

Bijlage 5 - Informed consent

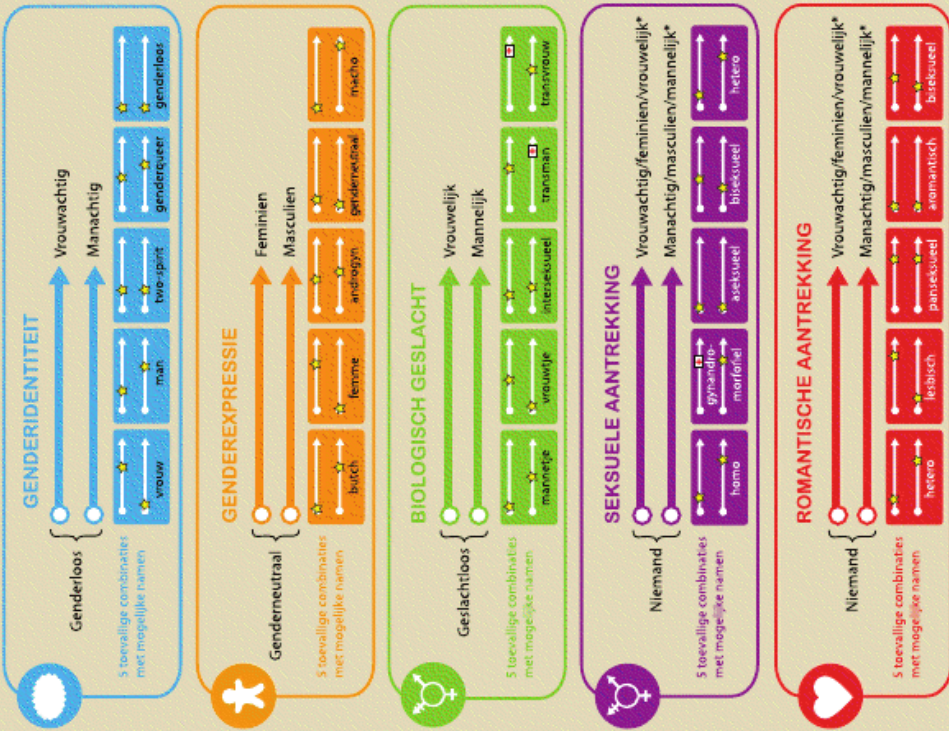
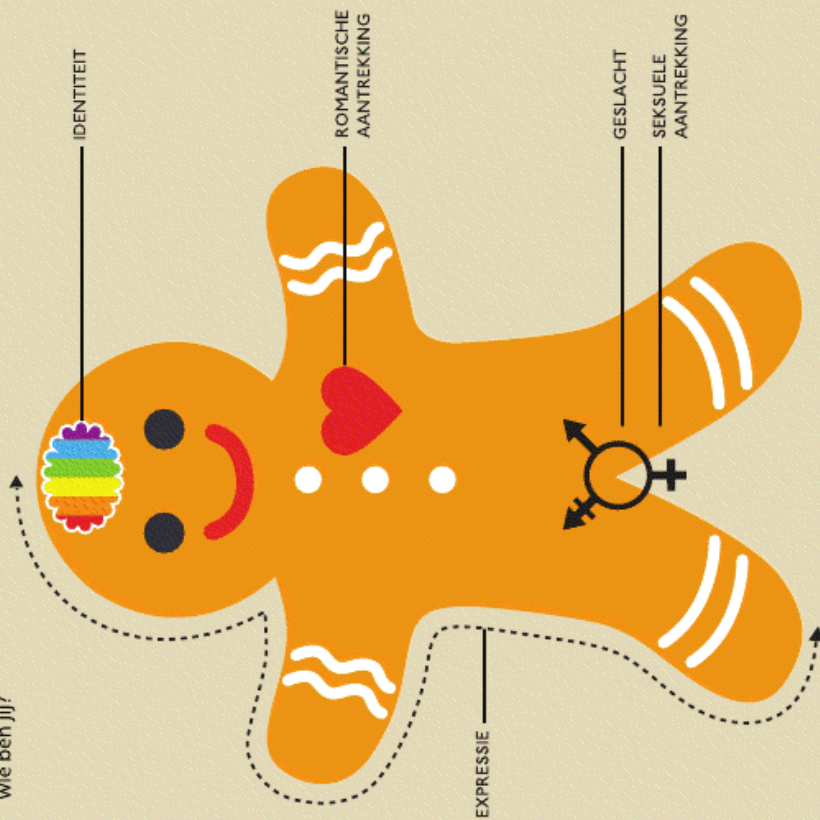
Bijlage 6 - Transcripten

Bijlage 7 - Aanbevelingen ten aanzien van genderdiversiteit en transgenderisme

Bijlage 8 - Brochure M/V/X op school?!

DE GENDERKOEK

Ieder denkt dat hij weet wat gender is, maar toch blijkt het altijd toch net iets complexer. Het is niet binair. Niet of/of. Soms zelfs en/en. Een beetje dit, een beetje dat. Een hele koek kortom, en daarom de moeite waard om er je tanden eens in te zetten: wie ben jij?

* omcirkelen wat meest van belang is

Bijlage 2 - Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
- een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleden. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

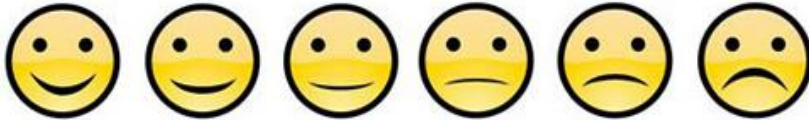
- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

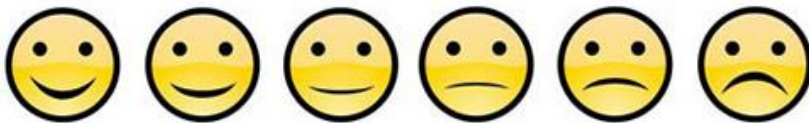
- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

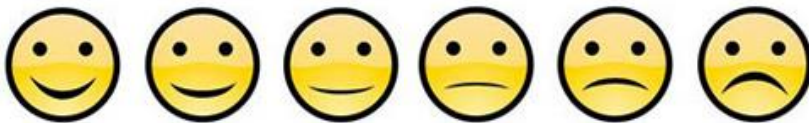
14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

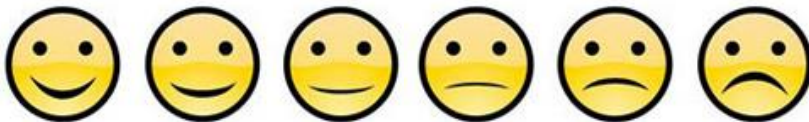
15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

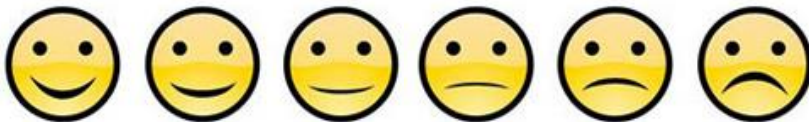
16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

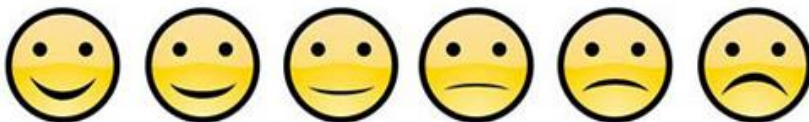
17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

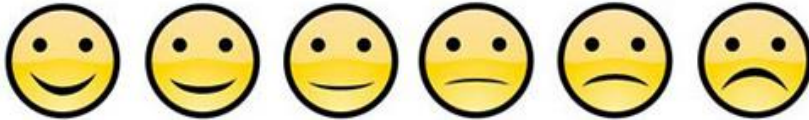
- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

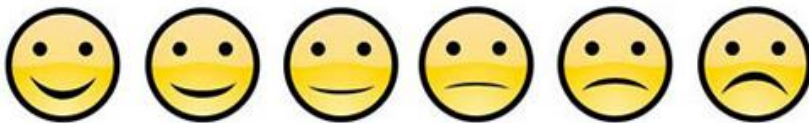
- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

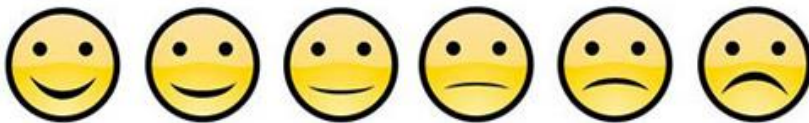
28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

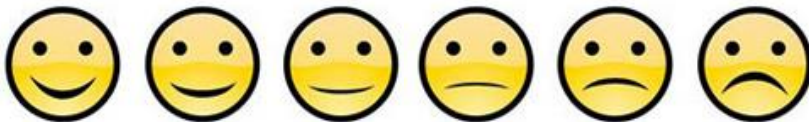
29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

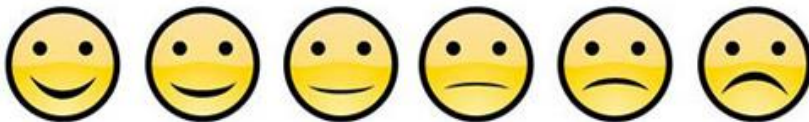
30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

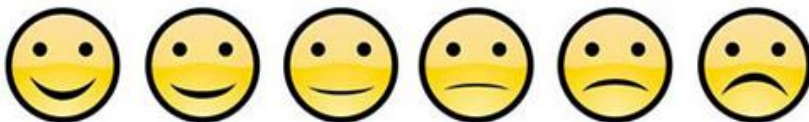
31. Marie slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Bijlage 3 - Inge vulde vragenlijsten

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wij je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongens toiletten
 Meisjes toiletten

11. Het is turen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
 Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
 Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
 Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
 Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

34. Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

37. Ik gedraag me thuis als ...

38. Ik gedraag me op school als ...

Omciikel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft neigens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
- een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aantuiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

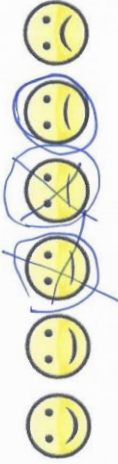
14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...
- 7 jaar
 - 8 jaar
 - 9 jaar
 - 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...
- Jongen
 - Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

 Jongen

 Meisje

 Jongen & Meisje

 Meisje

37. Ik draag me thuis als ...

 Jongen

 Meisje

 Jongen & Meisje

 Meisje

38. Ik draag me op school als ...

 Jongen

 Meisje

 Jongen & Meisje

 Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- 6. Wil je in de klas naast Louis zitten?
 - Ja
 - Neen

- 7. Kan je met Louis bevriend zijn?
 - Ja
 - Neen

- 8. Hoe zou jij Louis aanspreken?
 - Als Louis
 - Als Lisa

- 9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?
 - Ja
 - Neen

- 10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?
 - Jongens toiletten
 - Meisjes toiletten

- 11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?
 - Bij de jongensgroep, op de gang
 - Bij de meisjesgroep, in de klas

- 12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?
 - In de jongenskleedkamer
 - In de meisjeskleedkamer

- 13. Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?
 - In een jongenskamer
 - In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

Ja *ja*
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

- 1. Ik ken iemand ...
 - geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 - geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

- 2. Ik heb al eens ...
 - een man gezien met vrouwenkleren aan.
 - een vrouw gezien met mannenkleren aan.

- 3. Op school hebben we al eens gepraat over...
 - een jongen die meisje wil zijn.
 - een meisje die jongen wil zijn.
 - een man die een vrouw wil zijn.
 - een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- 4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?
 - Ja
 - Neen

- 5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?
 - Ja
 - Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongen toiletten
- Meisjes toiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

37. Ik gedraag me thuis als ...

38. Ik gedraag me op school als ...

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek? *Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.*

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

11. Het is turen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwermen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zoekklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

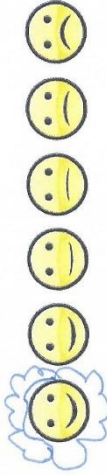
15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

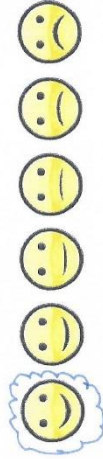
16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

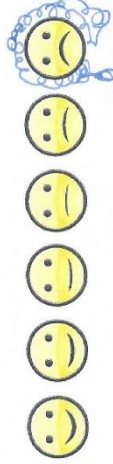
17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje

A horizontal line with an 'X' is drawn above the icons, with a small 'x' mark above the crossed-out Meisje icon.

37. Ik gedraag me thuis als ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje

A horizontal line with an 'X' is drawn above the icons, with a small 'x' mark above the Meisje icon.

38. Ik gedraag me op school als ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje

A horizontal line with an 'X' is drawn above the icons, with a small 'x' mark above the Meisje icon.

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zoekklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
- een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over ...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een luf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gespest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

 Jongen

 Meisje

 Jongen & Meisje

 Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

 Jongen

 Meisje

 Jongen & Meisje

 Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

 Jongen

 Meisje

 Jongen & Meisje

 Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
 Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

- Ik ken iemand ...
 - geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 - geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.
- Ik heb al eens ...
 - een man gezien met vrouwenkieren aan.
 - een vrouw gezien met mannenkieren aan.
- Op school hebben we al eens gepraat over...
 - een jongen die meisje wil zijn.
 - een meisje die jongen wil zijn.
 - een man die een vrouw wil zijn.
 - een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?
 - Ja
 - Neen
- Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?
 - Ja
 - Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskieren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- Wil je in de klas naast Louis zitten?
 - Ja
 - Neen
- Kan je met Louis bevriend zijn?
 - Ja
 - Neen
- Hoe zou jij Louis aanspreken?
 - Als Louis
 - Als Lisa
- Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?
 - Ja
 - Neen
- Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?
 - Jongenstoiletten
 - Meisjestoiletten
- Het is turen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?
 - Bij de jongensgroep, op de gang
 - Bij de meisjesgroep, in de klas
- Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?
 - In de jongenskleedkamer
 - In de meisjeskleedkamer
- Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?
 - In een jongenskamer
 - In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou ontkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou ontkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

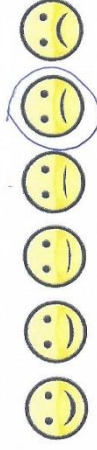
14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

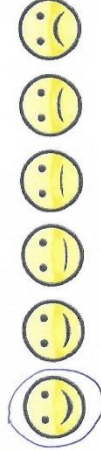
16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

							
Jongen		Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

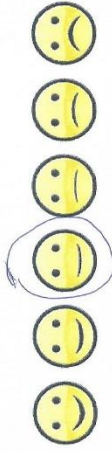
							
Jongen		Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

							
Jongen		Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

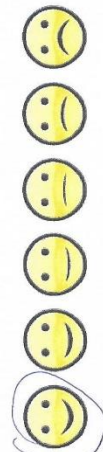
30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

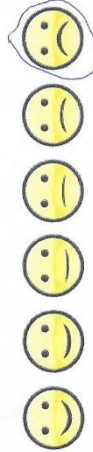
31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?
- Ja
 - Neen
7. Kan je met Louis bevriend zijn?
- Ja
 - Neen
8. Hoe zou jij Louis aanspreken?
- Als Louis
 - Als Lisa
9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?
- Ja
 - Neen
10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?
- Jongenstoiletten
 - Meisjestoiletten
11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou ontkleden?
- Bij de jongensgroep, op de gang
 - Bij de meisjesgroep, in de klas
12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou ontkleden?
- In de jongenskleedkamer
 - In de meisjeskleedkamer
13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?
- In een jongenskamer
 - In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...
- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 - geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.
2. Ik heb al eens ...
- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 - een vrouw gezien met mannenkleren aan.
3. Op school hebben we al eens gepraat over ...
- een jongen die meisje wil zijn.
 - een meisje die jongen wil zijn.
 - een man die een vrouw wil zijn.
 - een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een luf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?
- Ja
 - Neen
5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?
- Ja
 - Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
 Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
 Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
 Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
 Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongen toiletten
 Meisjes toiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Omkreek het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

X

37. Ik draag me thuis als ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

X

38. Ik draag me op school als ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

X

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zoekklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

- Ik ken iemand ...
 - geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 - geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.
- Ik heb al eens ...
 - een man gezien met vrouwenkleren aan.
 - een vrouw gezien met mannenkleren aan.
- Op school hebben we al eens gepraat over...
 - een jongen die meisje wil zijn.
 - een meisje die jongen wil zijn.
 - een man die een vrouw wil zijn.
 - een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?
 - Ja
 - Neen
- Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?
 - Ja
 - Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- Wil je in de klas naast Louis zitten?
 - Ja
 - Neen
- Kan je met Louis bevriend zijn?
 - Ja
 - Neen
- Hoe zou jij Louis aanspreken?
 - Als Louis
 - Als Lisa
- Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?
 - Ja
 - Neen
- Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?
 - Jongenstoiletten
 - Meisjestoiletten
- Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou ontkleden?
 - Bij de jongensgroep, op de gang
 - Bij de meisjesgroep, in de klas
- Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou ontkleden?
 - In de jongenskleedkamer
 - In de meisjeskleedkamer
- Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slippen?
 - In een jongenskamer
 - In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
 Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
 Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
 Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
 Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

☒		Jongen		Jongen & Meisje		Meisje
-------------------------------------	---	--------	---	-----------------	---	--------

37. Ik gedraag me thuis als ...

☒		Jongen		Jongen & Meisje		Meisje
-------------------------------------	--	--------	--	-----------------	--	--------

38. Ik gedraag me op school als ...

☒		Jongen		Jongen & Meisje		Meisje
-------------------------------------	---	--------	---	-----------------	---	--------

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

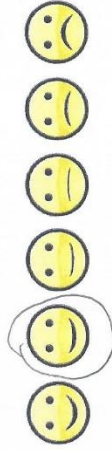
28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

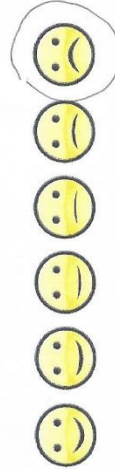
31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleding. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongens toiletten
 Meisjes toiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zoeklessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...
- 7 jaar
 - 8 jaar
 - 9 jaar
 - 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...
- Jongen
 - Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

☒		Jongens	☐		Meisjes
☐		Jongens	☒		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes

37. Ik gedraag me thuis als ...

☒		Jongens	☐		Meisjes
☐		Jongens	☒		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes

38. Ik gedraag me op school als ...

☐		Jongens	☒		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes
☐		Jongens	☐		Meisjes

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
- een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een luf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleeden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleeden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...
- 7 jaar
 - 8 jaar
 - 9 jaar
 - 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...
- Jongen
 - Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

37. Ik gedraag me thuis als ...

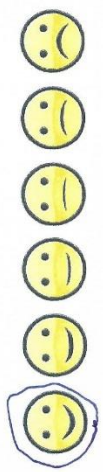

38. Ik gedraag me op school als ...

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

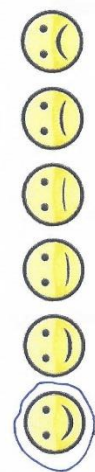
28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
- een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een luf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

☒		Jongen
☐		Meisje
☐		Jongens & Meisjes
☐		Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

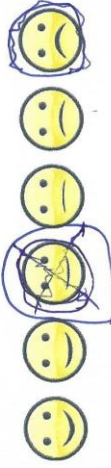
☒		Jongen
☐		Meisje
☐		Jongens & Meisjes
☐		Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

☒		Jongen
☐		Meisje
☐		Jongens & Meisjes
☐		Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zoekklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van lou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van lou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van lou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van lou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van lou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
- een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van iou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van iou op school gebruiken?

- Jongen toiletten
- Meisjes toiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van iou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van iou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van iou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...
- 7 jaar
 - 8 jaar
 - 9 jaar
 - 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

 Jongen

 Jongen & Meisje

 Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

 Jongen

 Jongen & Meisje

 Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

 Jongen

 Jongen & Meisje

 Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek? *Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.*

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
- geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkieren aan.
- een vrouw gezien met mannenkieren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over...

- een jongen die meisje wil zijn.
- een meisje die jongen wil zijn.
- een man die een vrouw wil zijn.
- een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
- Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
- Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
- Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
- Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
- Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
- Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongens toiletten
- Meisjes toiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wij je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

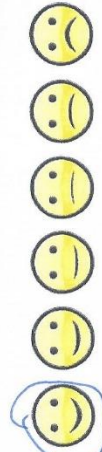
16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

       Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

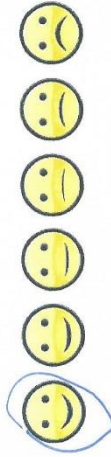
       Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

       Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

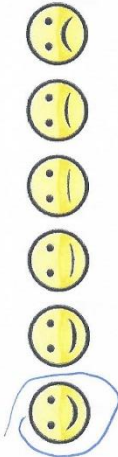
28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?
Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over ...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleeden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleeden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
 Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
 Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
 Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
 Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

X   Meisje

37. Ik draag me thuis als ...

X   Meisje

38. Ik draag me op school als ...

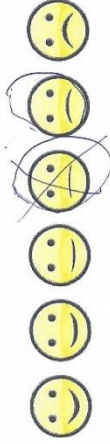
X   Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over ...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een luf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwermen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?
- Ja
 - Neen
21. Kan je met Marie bevriend zijn?
- Ja
 - Neen
22. Hoe zou je Marie aanspreken?
- Als Marie
 - Als Martijn
23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?
- Ja
 - Neen
24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?
- Jongenstoiletten
 - Meisjestoiletten
25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?
- Bij de jongensgroep, op de gang
 - Bij de meisjesgroep, in de klas
26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?
- In de jongenskleedkamer
 - In de meisjeskleedkamer
27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?
- In een jongenskamer
 - In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezezlfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezezlfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezezlfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezezlfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...
- 7 jaar
 - 8 jaar
 - 9 jaar
 - 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...
- Jongen
 - Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

X

☒ 	☐ 	☐ 	☐
Jongen	Jongen & Meisje		Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

X

☒ 	☐ 	☐ 	☐
Jongen	Jongen & Meisje		Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

X

☒ 	☐ 	☐ 	☐
Jongen	Jongen & Meisje		Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft niemens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkieren aan.
 een vrouw gezien met mannenkieren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over ...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskieren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
- Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zoekklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omtrikel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zoekklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...
- 7 jaar
 - 8 jaar
 - 9 jaar
 - 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...
- Jongen
 - Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

X

						
Jongen		Jongens & Meisje				Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

X

						
Jongen		Jongens & Meisje				Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

X

						
Jongen		Jongens & Meisje				Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkieren aan.
 een vrouw gezien met mannenkieren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over ...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskieren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wil je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
 Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
 Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
 Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
 Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zeeklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

       Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

       Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

       Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleding. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

6. Wil je in de klas naast Louis zitten?

- Ja
 Neen

7. Kan je met Louis bevriend zijn?

- Ja
 Neen

8. Hoe zou jij Louis aanspreken?

- Als Louis
 Als Lisa

9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?

- Ja
 Neen

10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoeft je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek?

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.

- Ja
 Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

1. Ik ken iemand ...

- geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

2. Ik heb al eens ...

- een man gezien met vrouwenkleren aan.
 een vrouw gezien met mannenkleren aan.

3. Op school hebben we al eens gepraat over ...

- een jongen die meisje wil zijn.
 een meisje die jongen wil zijn.
 een man die een vrouw wil zijn.
 een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?

- Ja
 Neen

5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?

- Ja
 Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen.
Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit
vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wij je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
 Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
 Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
 Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
 Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongenstoiletten
 Meisjestoiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
 Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleden?

- In de jongenskleedkamer
 In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zoekklassen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

- In een jongenskamer
 In een meisjeskamer

Omringel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zoekklassen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aantekenen.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

X

						
Jongen		Jongen & Meisje				Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

X

						
Jongen		Jongen & Meisje				Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

X

						
Jongen		Jongen & Meisje				Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zoeklessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Stel je voor... In je klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- 6. Wil je in de klas naast Louis zitten?
 - Ja
 - Neen

- 7. Kan je met Louis bevriend zijn?
 - Ja
 - Neen

- 8. Hoe zou jij Louis aanspreken?
 - Als Louis
 - Als Lisa

- 9. Mag Louis van jou op school het meisjesuniform dragen?
 - Ja
 - Neen

- 10. Welke toiletten mag Louis van jou op school gebruiken?
 - Jongenstoiletten
 - Meisjestoiletten

- 11. Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van jou omkleden?
 - Bij de jongensgroep, op de gang
 - Bij de meisjesgroep, in de klas

- 12. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van jou omkleden?
 - In de jongenskleedkamer
 - In de meisjeskleedkamer

- 13. Het zijn zeeklassen. In welke kamer mag Louis van jou slapen?
 - In een jongenskamer
 - In een meisjeskamer

Vragenlijst voor de leerlingen

Belangrijke informatie: Deze vragenlijst is anoniem. Je schrijft nergens je naam. Niemand weet dus wat jij hebt geantwoord. Tijdens het invullen van de vragenlijst wordt er niet gepraat. Ook nadien hoef je jouw antwoorden niet met anderen te bespreken.

Mogen jouw antwoorden op deze vragenlijst gebruikt worden in een onderzoek? *Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past.*

- Ja
- Neen

Kleur de bolletjes die bij jouw antwoord passen. Je mag meerdere bolletjes aanduiden.

- 1. Ik ken iemand ...
 - geboren als jongen, die graag meisje of vrouw wil zijn.
 - geboren als meisje, die graag jongen of man wil zijn.

- 2. Ik heb al eens ...
 - een man gezien met vrouwenkleren aan.
 - een vrouw gezien met mannenkleren aan.

- 3. Op school hebben we al eens gepraat over ...
 - een jongen die meisje wil zijn.
 - een meisje die jongen wil zijn.
 - een man die een vrouw wil zijn.
 - een vrouw die een man wil zijn.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

- 4. Is er een juf of meester op school waarmee je kan praten als je vragen hebt over jongens die graag meisje willen zijn of meisjes die graag jongen willen zijn?
 - Ja
 - Neen

- 5. Heb je al eens gehoord van het woord 'transgender'?
 - Ja
 - Neen

Stel je voor... In je klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

20. Wij je in de klas naast Marie zitten?

- Ja
- Neen

21. Kan je met Marie bevriend zijn?

- Ja
- Neen

22. Hoe zou je Marie aanspreken?

- Als Marie
- Als Martijn

23. Mag Marie van jou op school het jongensuniform dragen?

- Ja
- Neen

24. Welke toiletten mag Marie van jou op school gebruiken?

- Jongens toiletten
- Meisjes toiletten

25. Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van jou omkleeden?

- Bij de jongensgroep, op de gang
- Bij de meisjesgroep, in de klas

26. Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van jou omkleeden?

- In de jongenskleedkamer
- In de meisjeskleedkamer

27. Het zijn zoeklessen. In welke kamer mag Marie van jou slapen?

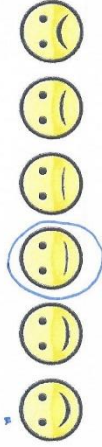
- In een jongenskamer
- In een meisjeskamer

Omringel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

14. Louis gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

15. Louis kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

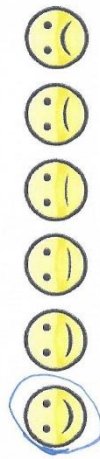
16. Louis kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

17. Louis slaapt tijdens de zoeklessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

18. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Louis. Jij voelt je hierbij:

19. Op school wordt Louis gepest, omdat die zich meisje voelt. Jij voelt je hierbij:

Kleur het bolletje dat bij jouw antwoord past. Per vraag mag je maar één bolletje aanduiden.

34. Ik ben ...

- 7 jaar
- 8 jaar
- 9 jaar
- 10 jaar

35. Ik ben geboren als ...

- Jongen
- Meisje

Zet een kruis op de lijn dat overeenkomt met jouw antwoord. Per lijn mag je één kruis zetten.

36. Ik voel me ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

37. Ik gedraag me thuis als ...

						
Jongen	Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

38. Ik gedraag me op school als ...

						
Jongen	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Jongen & Meisje	Meisje	Meisje	Meisje

Omcirkel het gezicht dat bij jouw gevoel past. Per vraag mag je maar één gezicht aanduiden.

28. Marie gaat naar dezelfde toiletten als jij. Jij voelt je hierbij:

29. Marie kleedt zich voor het turnen om in dezelfde groep als jij. Jij voelt je hierbij:

30. Marie kleedt zich voor het zwemmen om in dezelfde kleedkamer als jij. Jij voelt je hierbij:

31. Marie slaapt tijdens de zeelessen in dezelfde kamer als jij. Jij voelt je hierbij:

32. Je wordt uitgenodigd op het verjaardagsfeest van Marie. Jij voelt je hierbij:

33. Op school wordt Marie gepest, omdat die zich jongen voelt. Jij voelt je hierbij:

Bijlage 4 - Interviewprotocol

Onderzoek naar de implementatie van genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema binnen Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad

Interviewprotocol

Inleiding

Binnen dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een semi-gestructureerd interview. Dit interview tracht een antwoord te geven op de onderzoeksvraag 'In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?', door zich te focussen op de deelvragen: 'Heeft de school een beleid aangaande genderdiversiteit en transgenderisme? Zo ja, hoe wordt dit beleid toegepast?' en 'Wat is de kennis en/of expertise van het schoolteam aangaande dit thema?'.

Omdat de deelnemer om een persoonlijke mening en visie wordt gevraagd, verdient de afname en verwerking van het interview discretie. De kwaliteit van de data wordt in sterke mate bepaald door de kwaliteit van de student-onderzoeker. Bijgevolg dient deze het protocol op een correcte manier te hanteren.

Interviewkader

Deelnemers die geconfronteerd worden met een onderzoekssituatie hebben bepaalde verwachtingen. De student-onderzoeker tracht zo veel mogelijk op deze verwachtingen in te gaan. Zo moet de geïnterviewde het gevoel krijgen in alle vrijheid en openheid te kunnen spreken. Wel neemt de student-onderzoeker de touwtjes in handen. De geïnterviewde krijgt sturing in wat deze vertelt. Het kan gaan om impliciete en expliciete sturing. Ook vormaspecten (inclusief non-verbale aspecten) vragen om aandacht. De student-onderzoeker dient een rustig spreektempo te hanteren wanneer het onderzoek wordt voorgesteld, gezien het de eerste maal is dat de geïnterviewde alles hoort. Een open houding stimuleert de geïnterviewde om te vertellen.

Bij een semi-gestructureerd interview dient de student-onderzoeker snel een correct kader te creëren. Dit impliceert een snelle en correcte inschatting van de geïnterviewde. Om hiertoe te komen wordt flexibiliteit bij de student-onderzoeker aangemoedigd. Deze zal zich voldoende aan de situatie en de persoon moeten aanpassen, zonder het kader van dit interview te verliezen.

Zowel de interviewer als de geïnterviewde zullen een specifieke woordenschat hanteren. De woordenschat van de interviewer omtrent het genderthema behoort mogelijk niet tot het standaard taalregister van de geïnterviewde. Het is belangrijk om telkens na te gaan of de geïnterviewde de termen begrijpt. Indien nodig ligt de interviewer deze toe. Wat betreft de woordenschat van de geïnterviewde is het aangewezen dat de student-onderzoeker hier zo dicht mogelijk bij aansluit. Het is noodzakelijk dat de interviewer zal doorvragen om meer duidelijkheid te krijgen over wat de geïnterviewde bedoelt.

Met het oog op de verwerking wordt het interview opgenomen met behulp van een audiorecorder. Er wordt gestreefd naar een interview van dertig minuten. Dit wordt vooraf aan de geïnterviewde meegedeeld.

Verloop van het interview

De student-onderzoeker start met een korte inleiding waarbij de onderzoeksvraag wordt meegedeeld en de geïnterviewde het informed consent ondertekent. Hoewel het onderzoek zich richt op het beleid van de school en de expertise van de geïnterviewde, is het belangrijk om geen beoordeling of advies te geven. Dit deel van het onderzoek kadert binnen dataverzameling waarbij louter een interview wordt afgenomen.

De interviewvragen zijn gebaseerd op de hoofdvraag. De student-onderzoeker zal op verschillende manieren doorvragen. Het is belangrijk om dicht bij de belevingswereld van de geïnterviewde te blijven. De vragen kaderen binnen de volgende thema's: de functie van de geïnterviewde, kennis betreffende het (trans)genderthema, het beleid op school en de schoolcontext, inclusief twee casusbesprekingen. Tot slot volgt er een afsluiting.

Er werd gekozen om een volgorde te hanteren waarbinnen de interviewvragen aan bod komen. Het verloop van een semi-gestructureerd interview is echter afhankelijk van de antwoorden van de deelnemers. Dat betekent dat de student-onderzoeker kan ingaan op bepaalde vragen wanneer de geïnterviewde dit zelf aangeeft. Uiteindelijk zal de student-onderzoeker proberen om alle vragen aan bod te laten komen.

Afname van het interview

Inleiding:

- Korte schets van het onderzoek.
- Toelichting en ondertekening van het informed consent.
- Start audio-opname.
- Bevraging of de geïnterviewde vóór de start van het interview nog zaken wenst te weten. De student-onderzoeker meldt dat de geïnterviewde ook tijdens of na het interview vragen kan stellen.

Hoofdvraag:

- In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?

Doorvragen:

- Een woord of zin vragend herhalen.
- Kan u daar meer over vertellen?
- Hoe bedoelt u?
- Hoezo?
- Kan u daar een voorbeeld van geven?

Interviewvragen:

- Functie
 - o Wat is uw functie binnen Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad?
 - o Kan u kort omschrijven wat uw functie inhoudt?
 - o Hoe lang bent u reeds verbonden aan Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad?
- Gender
 - o Is de term 'gender' voor u bekend? Zo ja, kan u deze term toelichten?
 - o Is de term 'transgender' voor u bekend? Zo ja, kan u deze term toelichten?
 - o Kwam u doorheen uw carrière al eens in contact met vragen over het genderthema? Zo ja, kan u hier wat meer over vertellen?
- Beleid
 - o Hanteert de school een visie inzake genderdiversiteit en het transgenderthema?
 - Zo ja, kan u deze visie toelichten?
 - Zo ja, omvat deze visie concrete afspraken?
 - Zo ja, op welke wijze wordt deze visie aan u gecommuniceerd? (Vraag irrelevant voor directie.)
 - Zo neen, hoe zou deze visie er voor u mogen uitzien?
 - Zo neen, welke concrete afspraken worden in de visie vermeld?
 - Zo neen, op welke wijze mag deze visie aan u gecommuniceerd worden? (Vraag irrelevant voor de directie.)
 - o Wat zijn voor u mogelijkheden om genderdiversiteit en het transgenderthema op school (meer) aan bod te laten komen?
 - Welk gevoel roept het implementeren van genderdiversiteit en het transgenderthema bij u op?
 - Verwacht u weerstand bij de implementatie van genderdiversiteit en het transgenderthema op school? Zo ja, van wie?

- Welke ondersteuning zou u wensen om genderdiversiteit en het transgenderthema op school (meer) aan bod te laten komen?
- Schoolcontext
 - Hoe zou u reageren als een kind in de klas/op school genderdysfore gevoelens ervaart?
 - Welke stappen zou u ondernemen?
 - Wiens hulp zou u invoeren?
 - Stel u voor... Op school/in uw klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleding. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school.
 - Welk uniform mag Louis van u op school dragen?
 - Welke toiletten mag Louis van u op school gebruiken?
 - Het is turnen. Bij welke groep mag Louis zich van u omkleden?
 - Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich van u omkleden?
 - Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Louis van u slapen?
 - Stel u voor... Op school/in uw klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleding. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school.
 - Welk uniform mag Marie van u op school dragen?
 - Welke toiletten mag Marie van u op school gebruiken?
 - Het is turnen. Bij welke groep mag Marie zich van u omkleden?
 - Het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Marie zich van u omkleden?
 - Het zijn zeelessen. In welke kamer mag Marie van u slapen?

Afsluiting:

- Is er iets dat ik nog niet gevraagd heb met het oog op mijn onderzoeksvraag?
- Wilt u graag nog iets toevoegen aan dit interview?
- Wilt u graag een elektronische versie van de uiteindelijke bachelorproef ontvangen?
- Bedanking.

Bijlage 5 - Informed consent

Onderzoek naar de implementatie van genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema binnen Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad

Toestemmingsformulier ("informed consent")

Ik, ondergetekende, verklaar voldoende de gelegenheid gehad te hebben om eventuele aanvullende vragen te stellen en ben op de hoogte van onderstaande zaken:

Deelname aan het onderzoek is geheel vrijwillig en ik kan mij op elk moment uit het onderzoek terugtrekken zonder daarvoor een reden te moeten opgeven. De verzamelde gegevens worden dan vernietigd. Daarnaast kan ik op elk tijdstip, zowel voor, tijdens en na het onderzoek, vragen stellen over het onderzoek.

Ik laat me voor dit onderzoek interviewen. De vragen kaderen binnen de volgende thema's: de functie van de geïnterviewde, kennis betreffende het (trans)genderthema, het beleid op school en de schoolcontext, inclusief twee casusbesprekingen. Er is een interviewprotocol opgesteld voor dit gesprek. Dit is gemaakt om een overzicht te bieden voor de interviewer, hoewel de interesse vooral gaat naar wat de geïnterviewde vertelt.

Van het interview wordt een audio-opname gemaakt om het gesprek volledig te kunnen analyseren. Deze opname is enkel relevant voor de transcriptie door de student-onderzoeker. Naast de betrokken medewerkers heeft niemand toegang tot deze opname. Wanneer het onderzoek is afgerond, wordt de opname vernietigd.

Het verzamelen en verwerken van de gegevens en het bewaren van de resultaten van het onderzoek verloopt strikt en vertrouwelijk. De bij het onderzoek betrokken medewerkers waarborgen hierbij discretie.

Bij publicatie van de resultaten wordt enkel, indien ik hiermee akkoord ga, mijn functie binnen de school vermeld. Persoonlijke informatie waardoor ik geïdentificeerd kan worden, zal niet gebruikt worden in publicaties, noch doorgegeven worden op enige manier.

Geïnterviewden kunnen bij vragen over het onderzoek contact opnemen met onderstaande contactpersonen. Verder hebben geïnterviewden het recht om via de verantwoordelijken informatie op te vragen over de algemene resultaten van de studie na afronding van het onderzoek.

Dhr. Sander Berkvens, student-onderzoeker: sander.berkvens@student.kdg.be

Mevr. Ria Van Den Eynde, verantwoordelijke bachelorproefbegeleider: ria.vandeneijnde@kdg.be

Plaats:

Datum:

Handtekening geïnterviewde:

Handtekening student-onderzoeker:

Dit toestemmingsformulier is in tweevoud verstrekt. Gelieve één exemplaar te ondertekenen. Het andere exemplaar kunt u behouden.

Bijlage 6 - Transcripten

Respondent 1

I: Voor we beginnen met het eigenlijke interview. Zijn er nog vragen ofzo die je hebt?

G: Neen

I: Het transgenderthema dat brengt ook bepaalde woordenschat met zich mee. Je mag mij op eender welk moment van het interview onderbreken of zeggen van: "ik begrijp dit niet, kan je dat eens toelichten".

G: Ah ja ja ja

I: Want ...

G: Oké

I: Dat is meestal woordenschat die niet tot het standaard taalregister behoort.

G: Nee nee nee, oké, dat is goed.

I: Mijn hoofdvraag is eigenlijk: "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?" Dat is de vraag die ik wil beantwoorden aan de hand van dit interview.

[...]

I: Dan gaan we over op het luik gender. Is de term gender voor u bekend?

G: Ja

I: Kan u deze term kort toelichten?

G: Goh ik denk het zijn van een persoon, maar dan eerder geslachtsgebonden.

I: Ja...

G: Op veel vlakken: bijvoorbeeld meisjes die graag meisjesachtig doen, ook dat heeft ook met gender te maken. Het hoeft niet per se te zijn dat het tegenovergestelde eh, geslachtsgebonden eigenschappen van mensen en kinderen denk ik.

I: Oké en euhm, de term transgender bent u daar al mee in contact gekomen en zou u daar...

G: Nog niet mee in contact gekomen, behalve ooit eens een keertje een ouder van kinderen op school, maar dat kind heeft nooit bij mij gezeten, dus niet echt rechtstreeks ofzo.

I: En de term transgender, kan u die even toelichten?

G: Euhm, dat zijn mannen die vrouw willen worden of andersom denk ik, dat wil zeggen dat je uw eigen geslacht wil veranderen.

I: Oké

G: Ja

I: Euhm ja, het is al een beetje beantwoord in de vorige vraag, ik had mijn vraag niet helemaal juist gesteld, maar dat is ook weer mijn verantwoordelijkheid.

Kwam u doorheen uw carrière al eens in contact met vragen over dat genderthema en zo ja, kan u daar meer over vertellen?

G: Neen, neen niet echt.

I: Op geen enkele manier?

G: Over transgender of gender in het algemeen?

I: Euhm, gender en transgender.

G: Euhm, goh neen niet echt. Ik probeer wel, denk ik, niet te veel op een stereotiepe manier te werken met de kinderen, ook juist het tegenovergestelde te benadrukken. Bijvoorbeeld rond het thema beroepen echt wel aan de kinderen duidelijk maken dat je gewoon moet doen wat je graag doet. Dat dat niets met geslacht te maken heeft ofzo. Af en toe komt het dan wel aan bod in de lessen. Ook thema spelen dat er niets fout mee is dat kinderen, dat jongens met barbies spelen of meisjes met auto's ofzo. Dat probeer ik wel duidelijk te maken aan de kinderen.

I: Duidelijk te maken aan de kinderen?

G: In gesprekken ja, in gesprekken. Sommige thema's lenen zich daar echt toe, zoals speelgoed of beroepen met een stellingenspel of.

I: Zijn er specifieke vakken waarvan u denkt, daarbinnen of daar leent dat zich zeker toe?

G: Meestal bij WO denk ik soms, godsdienst misschien ook wel, ik denk vooral WO toch.

I: En daarnet zei u: "ik heb wel weet dat er op school weleens iets is geweest. Het was niet in mijn klas." Bent u bij die situatie betrokken geweest als leerkracht?

G: Nee, totaal niet, neen, neen.

I: Dus eigenlijk tot op heden nog niet echt mee in contact gekomen?

G: Neen

I: Oké, wat ik ook heel graag zou willen weten is: "hanteert de school eigenlijk een visie inzake genderdiversiteit en transgender thema"?

G: Ik denk het niet, neen neen geen weet van.

I: En als er geen visie is, en u zou die moeten maken, hoe zou die visie er voor u mogen uitzien? Of je moet die misschien zelfs niet maken. [...] Hoe zou die er mogen uitzien?

G: Goh, vooral benadrukken dat kinderen weten dat ze zichzelf mogen zijn, ook al willen, ook al willen de kleuterjongetjes, eh die kleuter zijn, graag eens een prinsessenjurk aandoen. Dat daar echt wel op gelet wordt dat kinderen zich niet geremd voelen in hun zijn, en euhm niet uitgelachen worden ofzo. Gewoon respect voor iedereen, wat ze ook leuk vinden, wat ze ook graag aandoen op alle vlakken.

I: En hoe zou u dan willen dat dat er specifiek uitziet, bijvoorbeeld niet uitgelachen worden, welke concrete afspraken mogen er voor u dan in verwerkt zijn?

G: Goh, iedereen mag zijn wie hij of zij is, iedereen mag doen wat hij of zij wil doen. Op die manier positief formuleren eh.

I: Oké prima, op welke wijze zou u willen dat die visie aan u [...] wordt gecommuniceerd? Moet dat mondeling gebeuren of schriftelijk gebeuren, via mail of weet ik wat?

G: Goh, ik denk dat de meeste leerkrachten hier op school dat wel vanzelf uit zichzelf wel een beetje doen. Ik denk dat dat ook wel ... goh, er is het respect voor het kind op zich. Ik denk niet dat er hier collega's zijn die daar tegenin gaan. Dus ik vind dat een beetje natuurlijk dat iedereen dat wel doet. Misschien is het niet zo, maar ik heb toch het vermoeden van wel, ik zou niet weten allez.

I: Daar kan ik op aansluiten. Wat zijn de mogelijkheden om transgender misschien meer aan bod te laten komen, of het genderdiversiteitsthema.

G: Ah ja ja ja.

I: Het hoeft niet enkel transgender te zijn of genderdiversiteit, omdat op school zijn er misschien kansen waar u van zegt

G: Euhm een project ofzo ja, dat zou eventueel kunnen.

I: En een project, dat betekent dan?

G: Dat de hele school rond een bepaald thema werkt voor een week ofzo.

I: Oké

G: Of een toneelstuk dat we eens een keer zoeken naar een toneelstuk dat dat onderwerp aansnijdt. Dat zou ook kunnen.

I: En welk gevoel zou het implementeren van het genderdiversiteitsthema en het transgenderthema bij u oproepen [...].

G: Transgender vind ik persoonlijk nog niet echt nodig in de lagere school, zolang dat die vragen zich niet stellen. Ik denk ook niet dat je daarover moet beginnen. Misschien wel in een derde graad bij seksuele opvoeding ofzo, maar ik vind nu bij eerste of tweede graad niet dat je dat moet aankaarten als zich dat niet voordoet. Wel als er ouders zijn die dat dat voorhebben ofzo, eh dan wel. Maar gender op zich vind ik wel een boeiend thema omdat de maatschappij wel heel stereotiep is. Alleen al speelgoedwinkels eh die roos en blauw zijn, en meisjes aan die kant en jongens aan die kant, dat vind ik wel iets om tegenin te gaan.

I: En stel nu dat de directie morgen tegen u zegt: "vanaf vandaag moet je het ook in de klas in de tweede graad euhm brengen zowel genderdiversiteit als het transgenderthema", hoe zou u daar dan tegenover staan?

G: Goh, misschien wel op niveau van de kinderen, maar ik vind dat niet echt nodig om daar al over te beginnen als dat nog niet aan bod komt.

I: En qua gevoel als je zelf zegt van dit thema moet ik nu geven zou dat dan...

G: Gender wel eh, dat zou ik wel doen.

I: Zou je je daar zeker genoeg voor voelen om zowel gender als transgender aan te bieden in de klas?

G: Goh, mijn kinderen [...], en ik heb dat er ook al eens tegen verteld dat er mannen zijn die liever vrouw willen zijn en andersom, en dat dat allemaal prima is. Dus ik kan dat wel op een eenvoudige wijze ook vertellen zonder daar heel diep over in te gaan. Die kinderen mogen dat weten he, dat is het niet, maar je moet er nog niet te ver in gaan. Het is een beetje leeftijdsgebonden voor de ontwikkeling wat zij aankunnen ook eh, want uiteindelijk....

I: Maar op zich als [...], er wordt morgen gezegd dat moet nu gebeuren, dan zegt u niet van: "oei nee daar blijf ik liever vanaf. Daar voel ik mij wat angstig bij of ..."

G: Neen, neen, zolang dat op maat van de kinderen blijft.

I: Dan denkt u van...

G: Dan vind ik het wel oké ja.

I: Oké euhm even kijken, stel dat dat thema wordt geïmplementeerd, verwacht u dan ergens weerstand ofzo?

G: Goh, misschien wel misschien dat sommige mensen dat minder nodig vinden dan anderen, dat is altijd zo eh.

I: En van wie zou dat dan zijn?

G: *lacht* Misschien dat sommige leerkrachten daar minder graag rond werken dan andere. Je hebt altijd mensen die voor zijn en mensen die tegen zijn, zeker in zo'n grote school. Ja, dat zou zeker, alle, zou zeker zo zijn.

I: En als u breder denkt dan het lerarenteam. Zou er dan nog van een hoek weerstand kunnen komen ofzo?

G: Ik denk het niet. Als je dat op die manier aanbrengt dan denk ik dat die ouders ook wel mee zijn.

I: Dat is inderdaad de doelgroep waarop ik doel.

G: Ja ja, ja ja, als je kinderen met niet te veel vragen naar huis stuurt, als je dat op een goede manier doet, denk ik wel dat het kan ja.

I: En van de directie? Stel je bent een hele progressieve leerkracht en je denkt van, ja, ik ga dat gewoon brengen, dat er vanuit de directie zou worden gezegd van ho wacht even.

G: Ik denk dat niet. Ik denk niet dat die daar schuw voor zijn, nee.

I: Oké.

G: Eerder gender dan, transgender denk ik wel.

I: Oké omdat dat?

G: Om het stereotiepe beeld er wat uit te krijgen bij kinderen. Ja, dat vind ik wel echt belangrijk, dat die weten dat die met alles mogen spelen, alles mogen aandoen wat ze willen, dat dat echt...

I: En vanaf wanneer zou dat voor u mogen starten, dat genderdiversiteitsthema?

G: Dat vind ik wel vanaf de kleuterschool. Dan speelt dat al heel erg eh, met het speelgoed dat daar aangeboden wordt.

I: Absoluut.

G: Ja dat vind ik wel

I: En het transgenderthema dan? Stel van: genderdiversiteit wordt vanaf de kleuterschool gedaan, vanaf wanneer zou transgender voor u mogen besproken worden?

G: Ik denk derde graad

I: oké

G: Ik zeg het, als het zich aanbiedt of als er iets gebeurt ofzo, moet ge er absoluut op in gaan. Het is niet dat het niet geweten mag zijn, maar ik denk dat het een thema voor iets oudere kinderen is.

I: En welke ondersteuning zou u eigenlijk wensen om het genderdiversiteitsthema enerzijds? Maar ook, stel dat er inderdaad in uw klas een kind is dat genderdysfore gevoelens heeft en je moet dat bespreekbaar maken in de klas, hoe zou u dan graag ondersteund worden?

G: Goh, ik denk als je echt een kringgesprek wil doen, dat het echt over specifiek een kind gaat, dan is dat soms wel leuk om met twee te doen. Met de zorgjuf, of zeker als dat heel gevoelig ligt. Maar als dat gewoon, ik zeg het, we werken er ook rond eh rond WO of weet ik veel, zou ik het zelf wel kunnen, of over speelgoed alle, dan denk ik dat ik het zelf wel alleen zou kunnen.

I: Oké, dus op zich buiten een zorgjuf ofzo of een zorgcoördinator denk ik dan bijvoorbeeld, denkt u niet van: meer ondersteuning is noodzakelijk?

G: Neen, dat denk ik niet, neen.

I: En om het thema algemeen op school aan bod te laten komen, zou er dan meer ondersteuning nodig zijn?

G: Als je echt een project wil doen ofzo?

I: Bijvoorbeeld.

G: Goh misschien wel, ik weet het niet wie of wat, maar...

I: Ah ja oké.

G: Goh, als er iets groter gebeurt op school, is er altijd wel iemand nodig die de leiding een beetje neemt en de touwtjes in handen neemt, dat misschien eerder wel, eh ja, ik weet het niet.

I: En zijn er bijvoorbeeld organisaties waarvan u weet: die specialiseren zich daarin...

G: Neen, dat weet ik niet echt.

I: Dus dat project opstarten en die gaan contacteren.

G: Neen, dat weet ik niet.

I: Hoe zou u zelf reageren als er een kind in uw klas of op school, dat u er weet van heeft dat die genderdysfore gevoelens heeft? Ik weet niet of de term genderdysfoor voor u bekend is?

G: Ja

I: Kan u dat even toelichten genderdysfoor?

G: Ik denk dat een meisje toch liever een jongen wil zijn, of andersom?

I: Het heeft vooral te maken met...

G: Of euhm, zich geen meisje voelt.

I: Ja, het heeft daar zeker mee te maken. Dat valt binnen het thema transgender en genderdysfoor wil eigenlijk zeggen dat een kind of een persoon echt lijdensdruk ervaart omwille van het feit dat die transgender is. Het begrip transgender ligt eigenlijk op een continuüm dat heel veel aspecten omvat, en een van die aspecten is genderdysfoor zijn, en dan gaat het echt in doodongelukkig zijn met het lichaam waarin je geboren bent.

G: Ja

I: En dat uit zich dan echt overal, he. Dat hoeft niet alleen thuis te zijn of alleen op school. Dat kan in allemaal verschillende vormen voorkomen. Dus er zit een kind met genderdysforie in de klas of op school en dat voelt zich echt doodongelukkig. Hoe zou u daarop reageren?

G: Dan zou ik sowieso eerst een gesprek met de ouders doen, misschien ook met de zorgcoördinator erbij of eventueel CLB zelfs, om er echt wel op een doordachte manier goed mee om te gaan. Daar zou ik wel hulp bij vragen, sowieso.

I: En zou het dan vooral om een kind uit uw klas gaan of ook breder op de school, dat u zegt: "ik heb een goed contact met dat kind misschien moet ik die stap zetten om erover te praten", of denkt u ...?

G: Hmm ik denk dat het toch belangrijk is dat de klasleerkracht vooral ..., ook al zou ik er een betere band... allez, dat kan wel op zich, maar meestal is het toch de klasleerkracht zelf die de beste band of de meest vertrouwde band met de kinderen heeft, denk ik toch.

I: Dus naar stappen toe zou u eigenlijk het standaard zorgplan opstarten.

G: Ja dat denk ik wel ja.

I: En kan u kort toelichten wat dat inhoudt, het zorgplan?

G: Ja, dan worden misschien allereerst een ouder, of eerst wordt een kind besproken op het MDO. Dat is een overleg samen met het CLB, zorgcoördinator en de directie, en dan worden er een aantal euhm ja, dan wordt er een plan opgesteld wat er gaat gebeuren. Het CLB heeft vaak ook wel goede tips van wat we moeten doen. Vaak leidt dat ook wel tot een oudergesprek met CLB bij, zorgleerkrachten erbij, zorgcoördinator erbij, en op die manier wordt er een plan opgesteld wat het kind het best zou helpen.

I: Een handelingsplan?

G: Ja, een handelingsplan, ja.

I: En buiten dat, zou u nog iemand anders zijn hulp invoeren ofzo? Of je moet het bespreekbaar maken buiten de zorgleerkracht of zorgcoördinator of CLB?

G: Dat hangt er vanaf he. Als ik genoeg het gevoel krijg van de ouders, en dat hangt er ook vanaf hoe de ouders ermee omgaan. Van het CLB, en de ouders, en hier op school zullen er ook wel mensen zijn die al een beetje meer knowhow hebben erover, ik denk dat we dan al wel ver komen, denk ik.

I: Ja dat denk ik ook inderdaad. Ik heb nog twee cases voor u.

G: Ja

I: Stel u voor... Op school/in uw klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleding. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Welk uniform zou Louis mogen dragen van u op school.

G: Van mij mag die een meisjesuniform dragen, absoluut, maar ik denk dat dat allemaal in overleg met de ouders moet gebeuren eh, ik denk dat dat ook niet te overhaast ofzo.

I: En met welke ouders dan?

G: Van Louis vooral.

I: Vooral?

G: Ik denk dat dat het belangrijkste is, en als zij echt dat ook willen, dan is dat zo eh.

I: Maar vooral dus...?

G: Louis zelf.

I: Het zou ook kunnen dat er andere ouders...

G: Neen, dat vind ik niet neen. Die hebben er niets mee te maken. Ik vind dat als wij dat aan de kinderen, met de kinderen over kunnen praten en die ouders, is kwestie van Louis eh of Lisa dan. Dan denk ik niet dat andere ouders daar iets mee te zien hebben. Als wij kinderen hulp willen bieden op een of andere manier, daar hebben andere ouders niets mee te maken.

I: Welke toiletten zou Louis mogen gebruiken van u op school?

G: Daar zou ik echt niet van *lacht* wakker liggen "welke toiletten". Dat zou mij echt niet uitmaken. Wat dat die zelf wil, en waar die zichzelf goed bij voelt.

I: Zie je daar valkuilen in ofzo?

G: Ik denk zeker pestgedrag van andere kinderen ofzo. Ik denk dat we dat zeker in het oog moeten houden.

I: Want bijvoorbeeld hier op de gang hangen er geen symbolen bij de toiletten of wel symbolen?

G: Ja, neen, maar ze weten het wel.

I: Maar bijvoorbeeld bij de nieuwe toiletten aan de speelplaats, daar hangen wel symbolen op.

G: Ja, maar als die op dat moment ook al meisjeskleden draagt en de kinderen zien hem echt als Lisa. Ik denk dat kinderen daar heel snel open staan voor andere dingen. Er zullen zeker pesterijen gebeuren, maar ik denk dat er heel veel kinderen wel... allez dat is nu zo eh dat zou zo zijn ... dan ik denk dat kinderen daar wel toegankelijk toe zijn.

I: Maar toch zouden er pesterijen kunnen gebeuren?

G: Ik denk dat je dat zeker in het oog moet houden. Er zijn altijd kinderen die daar niet mee om kunnen met verschillen, en daarom moeten er dan gesprekken mee gebeuren. Maar dat is sowieso als er iemand "anders" is, of er zijn altijd kinderen die dat niet aankunnen en beginnen pesten he.

I: Oké

G: Misschien vooral in het begin. Op de duur als ze het gewoon zijn misschien niet meer, maar zeker in die beginfase denk ik zeker dat je dat in het oog moet houden.

I: En er bestaat wel een manier om pesterijen te bestrijden op school?

G: Ja ja, en ook gesprekken voeren met die kinderen samen.

I: En stel nu dat iemand echt wordt gepest omwille van het feit dat die als meisje door het leven wil gaan, terwijl het geslachtelijk een jongen is. Zou dan het plan, het antipestplan dat bestaat op school, zou dat dan voldoende zijn om ook de grond van die pesterijen te kunnen raken?

G: Goh, ik denk dat er heel wat klasgesprekken en gesprekken met die kinderen voor nodig zouden zijn, maar ik denk dat dat wel iets haalbaar is ofzo, dat denk ik wel.

I: Het is turnen. Bij welke groep zou Louis zich mogen omkleden van u?

G: Als die echt meisjeskleden draagt en die echt Lisa genoemd wordt, dan zou dat in bespreking met de ouders van mij wel mogen dat die zich bij de meisjes omkleed ja.

I: Want het gaat effectief over een jongen, die op dat moment enkel nog maar thuis meisjeskleden draagt.

G: Ah ja, ja, niet op school?

I: Neen

G: Ik denk dat dat allemaal in bespreking met de ouders en het kind moet gebeuren. Allez, dat is niet wat ik er van vind of wat ik wil, dat is vooral wat de ouders willen en wat het kind wil, dat dat ook op een doordachte manier gebeurt.

I: Maar op zich ziet u daar dan geen graten in, dat u zegt: tijdens turnen mogen ze zich gewoon in dezelfde ruimte omkleden.

G: Ja goh, ik denk wel dat dat kan.

I: Oké, en tijdens de zwemles bijvoorbeeld, in welke kleedkamer zou Louis zich dan mogen omkleden?

G: Ja, dat is ook zoiets eh, ja, ik denk dat dat gewoon moet besproken worden met de ouders en het kind zelf. Stel dat die dan bij de meisjes gaat, dan denk ik ook dat er heel wat gesprekken met de andere meisjes aan vooraf moeten gaan.

I: Omdat?

G: Omdat die daar wel van gaan opkijken eh, van ah tiens dat is een jongen bij ons. Zeker denk ik als bij de derde graad, als die een beetje beginnen te puberen. Dat is toch niet zo evident, denk ik.

I: Inderdaad bij de derde graad beginnen ze te puberen. Dus dan zou er zeker meer weerstand kunnen komen van...

G: Absoluut.

I: De kinderen zelf, wat zou dan voor u bijvoorbeeld een oplossing zijn? Want het kind is misschien echt doodongelukkig. Van neen, ik wil echt niet bij de jongens, en kleedt zich ook altijd om met een handdoek rond zich.

G: Maar zou die zich wel echt goed voelen bij de meisjes? Ja, dat hangt er gewoon van af eh.

I: En de vraag is van: ik wil mij niet bij de jongens omkleden, de meisjes zeggen van "nee" wij willen dat niet! Wat zou dan voor u een goeie oplossing zijn?

G: Wij hebben ook altijd in de kleedkamers twee aparte hokjes waar wij altijd kinderen in zetten. Misschien dat dat voor hem een oplossing zou zijn, eh allez, ik denk dat er wel dingen te bedenken zijn.

I: Is er voor u verschil tussen het omkleden bij het turnen als bij het zwemmen?

G: Ik denk voor de kinderen wel, denk ik.

I: Wat is het verschil?

G: Omdat ze dan helemaal bloot zijn eh en hun onderbroek niet aan hebben he. Ik merk zelfs dat sommige kinderen nu al, meisjes hun onderbroek aanhouden, en dan hun badpak aandoen, en die terug zo die onderbroek uitdoen. Dus die gêne zit er nu al in. Dat is echt erg, dat is nu gewoon zo, spijtig genoeg.

I: In het derde leerjaar zijn er zeeklassen in welke kamer zou Louis mogen slapen van u?

G: Van mij zou dat inderdaad weer met overleg met de ouders en Louis en de anderen. En ik zeg niet dat dat niet kan, dat is gewoon... Ik denk dat er veel partijen dan bijeen moeten komen om dat te bespreken, wat er het beste is voor het kind in kwestie, waar hij/zij zich het beste bij voelt.

I: Dus u zou nooit ook zelf een beslissing nemen daarin?

G: Neen, ik zou dat echt in overleg doen.

I: Maar uw gevoel daarbij is wel van... voor mij zou dat mogen.

G: Als dat echt zo extreem is dat die echt thuis meisjeskleden draagt en echt ook Lisa wil genoemd worden, zou ik daar wel voor openstaan ja.

I: Vindt u dat extreem?

G: Neen, niet extreem ik bedoel *lacht* dat is niet extreem, maar dat is wel al meteen een teken dat het een meisje is dat jongensachtige trekken heeft, dan is het echt wel heel duidelijk dat die zich ongelukkig voelt als meisje eh op dat vlak extreem.

I: Even de puntjes op de i zetten dat dat duidelijk is. Want sommige mensen bedoelen effectief wel met extreem van: ik vind dat erover.

G: Neen, ik bedoel.

I: Voilà.

G: Dat bedoel ik helemaal niet

I: Dat is bij deze dan ook uitgeklaard. Dan in uw klas/op school zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleden. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform zou Marie van u mogen dragen?

G: Ik denk dat dat net hetzelfde is als bij het vorige geval eh maar in de andere richting eh.

I: Ok

G: Ik denk dat dat allemaal besproken moet worden. Van mij zou die gerust een broek mogen dragen. Er zijn hier trouwens ook veel, er is niet echt een verschil tussen die kinderen. De meisjes mogen een broek dragen, eh er zijn nog meisjes die altijd een broek dragen eh, die hemdjes zijn hetzelfde, dus alle... eigenlijk is er niet zoveel verschil, dat gaat ook niet opvallen.

I: En stel: het zijn rapporten en er wordt gevraagd een feestuniform aan te doen op dat moment wordt er wel aan de meisjes gevraagd...

G: Dan wel eh.

I: Om een kleedje aan te doen wat zou Marie of Louis dan...

G: Die zouden mogen doen wat die zelf willen, alle... daar zou ik geen problemen mee hebben.

I: En de toiletten op dezelfde manier? Als die zich daarbij goed voelt, dan denkt u van?

G: Dan denk ik dat dat wel kan ja.

I: Turnen en zwemmen?

G: Hetzelfde als het vorige eh.

I: Oké en de zeeklassen?

G: *lacht** ook hetzelfde he, of dat nu meisje jongen is of jongen meisje dat...

I: Voor u is er geen verschil tussen meisje jongen of jongen meisje?

G: Neen absoluut niet, dat vind ik niet, neen.

I: Dat wordt soms wel ervaren als een verschil.

G: Ja?

I: Vandaar dat ik die vragen ook heel duidelijk die twee cases voorstel.

G: Ah ja ja ja, oké, neen, dat vind ik niet neen.

I: Ik ga even kijken of ik alle vragen heb overlopen. Denkt u dat ik zelf nog iets niet heb gevraagd met oog op mijn onderzoeksvraag? Mijn onderzoeksvraag gaat over het implementeren van het genderdiversiteitsthema en het transgenderthema op de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-stad.

G: Neen goh, neen, ik denk het niet.

I: Wil u graag nog iets toevoegen aan het interview?

G: Neen, ook niet echt.

I: Had u graag een elektronische versie van mijn uiteindelijk bachelorproef?

G: Neen dankuwel, ah ja ja uit interesse wel, maar niet om euhm.

I: Want die kan ik u zeker bezorgen.

G: Ahja uit interesse mag dat wel.

I: Dan zal ik dat zeker doen. Dan rest er mij enkel nog u te bedanken voor dit interview.

G: Graag gedaan.

Respondent 2

De geïnterviewde vroeg expliciet om diens gsm bij de hand te mogen houden gedurende het interview. Tijdens het interview komen enkele berichten binnen op de telefoon van de geïnterviewde. De interviewer heeft hierbij de opname niet stopgezet. Om de privacy van de geïnterviewde te waarborgen wordt enkel vermeld dat er een pauze wordt genomen omwille van een binnengekomen bericht. De conversatie die volgt wordt niet vermeld, totdat het weer aangaande het interview is.

I: Zijn er voor dat we beginnen nog vragen van uw kant over het interview of over...?

G: Neen

I: Tijdens het interview mag u mij altijd onderbreken als er zaken onduidelijk zijn. Of als u gewoon een vraag hebt over iets, dat mag zowel voor, - zoals we net hebben gedaan -, maar ook tijdens en na het interview mogen er altijd nog extra vragen worden gesteld.

G: Oké goed.

I: De hoofdvraag van mijn onderzoek is eigenlijk: "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?"

Ik hoop die te beantwoorden aan de hand van een aantal deelvragen.

Allereerst wat is uw functie binnen de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad?

[...]

I: Oké, ik ga misschien heel even pauzeren, ik bedenk net dat het raam open staat.

G: Ja ik was het ook aan het denken.

I: Nog even de vraag herhalen. Hoe lang bent u reeds verbonden aan de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad?

[...]

I: Oké, is de term gender voor u bekend? En zo ja, kan u deze term toelichten?

G: Gender gaat voor mij over je identiteit, over je geslacht. Ben je, of voel je je vrouw of man of iets tussen te twee. Ik denk dat het ook breder is. Ik denk dat het ook gaat, denk ik he, tot welk geslacht je je aangetrokken voelt. Ben je homoseksueel of lesbisch of biseksueel. Ik denk dat dat daar ook allemaal mee te maken heeft, maar ik denk vooral eigen aanvoelen. Hoe voel je jezelf. Denk ik.

I: Inderdaad dat klopt. En is de term transgender voor u bekend en zo ja, kan u die ook even toelichten?

G: Ja, volgens mij is dat iemand die zich niet goed voelt in het lichaam dat hij of zij heeft en die dus al dan niet met medische ondersteuning een ander lichaam wil. Ik denk dat er transgenders bestaan die gewoon door zich anders te kleden en anders voor te doen zich goed voelen. Maar er zijn ook mensen die zich daar niet gelukkig bij voelen en die echt een hormonenbehandeling willen en een operatie. Om van geslacht te veranderen eigenlijk.

I: Kwam u doorheen uw carrière al eens in contact met vragen over het genderthema. Als dat zo is kan u daar dan meer over vertellen?

G: Eigenlijk, rechtstreeks via een kind kwam ik één keer, denk ik, ermee in contact omdat er, -maar ik denk dat je dat voorbeeld nog gaat gehad hebben -, omdat er een papa is op school die vrouw geworden

is. Dat is dan even ter sprake gekomen met dat kind ook. Dat denk ik dat het enige is dat rechtstreeks dat contact met een kind was. Gesprekken over gender en transgender.

I: Kan u daar iets meer over vertellen? Wat was uw rol daarin bijvoorbeeld?

G: Mijn rol was daarin [...] dat dat meisje, zei van... gewoon recht voor de raap: "Ja mijn papa is nu een vrouw", en die had even de nood om dat te vertellen.

I: Oké, en dat gaat nu over een ouder die transgender is. Zijn er al situaties geweest die u kan herinneren waarbij het over kinderen ging die iets vertoonden?

G: Neen, ik kan er mij geen enkele herinneren.

I: Dan gaan we over naar de vragen over het beleid van de school. Daar ben ik ook heel erg in geïnteresseerd. Hanteert de school een visie inzake genderdiversiteit en het transgenderthema.

G: Volgens mij echt niet.

I: Oké

G: [...] Denk ik, als je bedoelt met een visie iets dat op papier staat en dat door het hele team geweten is, neen.

I: Oké, hoe zou die visie er voor u mogen uitzien?

G: Ja. Ik denk dat er dus wel onderliggend een visie is. Ik denk, ik hoop, maar ik denk ook dat onze school daar heel open tegenover zou staan. Ik merk wel [...] dat er veel openheid is voor diversiteit. En dus denk ik ook voor genderdiversiteit. Dus ik durf daar gerust op te zijn dat er een grote openheid zal zijn. En dat als het zich voor doet, dat mensen heel bereid gaan zijn om oplossingen te vinden.

I: En als we het dan puur hebben over de visie van...er moet een visie komen. Hoe zou u die dan invullen?

G: Ah, ik denk dat ik terug naar dat woordje openheid ga komen. Ik denk dat je, maar ik denk dat dat in alle situaties is bij kinderen en bij opvoeden, dat je heel open moet staan van "Wat biedt zich hier aan en hoe ga ik ermee om". Maar heel concreet van hoe ik het zou invullen, denk ik dat een beetje van de situatie afhangt.

I: Ja, oké. Als ik mag samenvatten, dan zou u eerder geval per geval bekijken binnen een visie. Maar een algemene samenvattende visie, dat is moeilijk om te maken? Of?

G: Ik zou misschien, maar dat staat ook wel in ons opvoedingsproject wat onze visie is, dat we een openheid moeten hebben voor diversiteit. Ik zou die genderdiversiteit daar niet uithalen. We gaan ook de migratiediversiteit er niet uithalen. We hebben het over diversiteit in het algemeen en dat vind ik voldoende.

I: In een visie worden meestal ook afspraken vermeld. Zijn er bepaalde afspraken waar u nu aan denkt die er zeker in mogen staan?

G: Ja, ik denk dat daar zeker in moet staan dat er gelijkheid is. Dat iedereen op een gelijke manier behandeld wordt. Geen, het heeft geen belang, *lacht* wie je bent. Iedereen moet behandeld worden zoals die zelf is. Dat er een grote aandacht moet zijn voor een persoonlijke beleving. Dat daar aandacht voor moet zijn en ik kom nog eens terug op hetzelfde woordje, openheid.

I: Ja dat is inderdaad het sleutelwoord bij heel veel zaken. Op welke wijze zou die visie aan u gecommuniceerd mogen worden? Als er een visie is of die wordt gemaakt.

G: Stel dat we zo'n visie maken, eh maar ik kom erop terug, ik zou het echt wel geval per geval, kind per kind bekijken. Ik zou daar niet mee overdrijven met die communicatie. Ik zou de betrokken mensen informeren. Ik zou daar niet mee te koop lopen, voor het team wel, maar voor alle ouders, neen. Ik zou dat in een beslotenheid, houden. Weet je, ik heb de schrik dat het kind zich dan bekeken zou voelen of apart zou voelen en dat kan onze bedoeling niet zijn. Dus ik zou dat in een kleine kring houden. Die mensen die erbij betrokken zijn zou ik informeren.

I: Ja en het dan, om het in mijn woorden te zeggen, discreet houden.

G: Ja.

I: Zou u dan gaan voor een schriftelijke mededeling naar de collega's? Of eerder mensen onderling aanspreken? Of misschien een, hoe heet het nu weer, een personeelsvergadering waarop het wordt besproken?

G: Ja, ik zou in ieder geval de rechtstreekse collega's mondeling informeren. Ik zou dat ook, ik zou daar tijd voor uittrekken. Een vergadering, of bijeenkomen en niet zomaar rap vertellen wat er is. Ik zou daar tijd voor uitnemen en misschien wat van mening wisselen. Naar het grotere team zou dat voor mij even tijdens een personeelsvergadering, of even per mail kunnen, naargelang hoe dat dat valt, hé. Want als er net geen personeelsvergadering is, even per mail. Gewoon melden. Maar voor mensen die er het dichtst bij betrokken zijn, zou ik er toch wel wat tijd uittrekken, zodat er even van gedachten kan gewisseld worden.

I: En wie zijn voor u de mensen die er het dichtst bij betrokken zijn.

G: De eigen klasleerkracht. De parallelklassen zou ik daar ook bij betrekken. Dan zeker alle ambulante leerkrachten die in die klas komen, turnleerkrachten en andere ambulante leerkrachten. Zorgcoördinator, zorgjuf en directie, denk ik.

I: Wat zijn voor u de mogelijkheden om genderdiversiteit en het transgenderthema op school meer aan bod te laten komen. Of in het geval dat het nog niet aan bod komt, wel aan bod te laten komen?

G: Hmm, bedoel je dan echt over transgenders?

I: Het is breed zowel genderdiversiteit, maar het transgenderthema vind ik ook heel interessant.

G: Ja.

I: Ik heb specifiek dat onderscheid gemaakt omdat het toch net wat anders is. Het ene heeft te maken met het ander maar...

G: Ik was bijvoorbeeld heel verheugd met het jeugdboekenthema. Meisje, jongen, X. Ik denk dat daar, - ik weet dat niet he -, maar in de klassen waar ik kwam is daar weinig mee gedaan. Als ik klasleerkracht was, zou ik dat meer benadrukt hebben. Maar dan echt wel op heel kindvriendelijk niveau. Ik zou het helemaal niet hebben over geslachtsveranderingen ofzo, maar wel... Ik vind wel dat je een zekere openheid moet hebben, zeker als je klastitularis bent en gesprekken hebt met kinderen over allerlei thema's, en als dan het op zo'n manier zoals tijdens de jeugdboekenweek binnenkomt. Dan vind ik, dan moet je daar het gesprek durven aangaan of willen aangaan en zorgen dat kinderen daarover nadenken. En dan zou ik het heel graag hebben over rollenpatronen, over machogedrag. Want dat is iets waar ik heel veel last van heb de laatste jaren. Met veel jongens met een migratieachtergrond, die echt wel wat machogedrag vertonen. Daar zou ik echt wel graag mee in gesprek gaan van "is dat wel nodig?". Moet je zo heel hard man zijn? Moet je zo heel hard vrouw zijn? Kan je ook iets tussenin? Bestaat dat een

jongen die graag meisjesselletjes speelt? Bestaat dat een meisje dat graag jongensspelletjes speelt?
Zo van die zaken zou ik heel graag bespreken.

I: De stereotypen eigenlijk?

G: Inderdaad.

I: Oké, en binnen welke vakken zou u dat dan zien?

G: Dat moet niet binnen vakken he.

I: Oké

G: Dat kan tijdens elk vak als het zich aandient. Tijdens Nederlands, als er tijdens wiskunde iemand begint, ja dan doen we dat tijdens wiskunde *lacht*. Dat moet niet echt een vak zijn.

I: Oké, en verder als u de school even bekijkt, en uiteraard in ons dagelijks leven gebruiken we altijd stereotypen. Ik denk dat het heel moeilijk is om geen stereotypen te gebruiken. In hoeverre zijn er dan kansen op school om, binnen het lerarenteam of de infrastructuur, toch kansen te grijpen waarin er ook aan genderdiversiteit of ook het transgenderthema... dat dit toch meer aan bod kan komen?

G: Ja, genderdiversiteit zie ik eerder zitten of ja. Euhm, het voorbeeld van daarnet: het machogedrag. Ik ben heel blij dat we eindelijk meesters op school hebben want vroeger hadden we hier alleen juffrouwen *lacht*. Die dus ook wel iets anders kunnen laten zien. Dat zij hun gevoelige kant kunnen laten zien en hun zorgende kant kunnen laten zien, vind ik heel belangrijk. Een heel stom voorbeeld, ik vind dat superbelangrijk. Wij hadden hier vorig jaar een meester met lang haar, die zijn haar in een dotje deed. En als de jongens, bepaalde jongens, zoiets minachtend deden van "Jij hebt meisjehaar", dan kon je zeggen "En die meester dan?" Terwijl het dan eh een stevige turnmeester was en dan konden ze wel... Dan een ander voorbeeld, ik weet niet echt of het genderdiversiteit is, ja toch wel. [...] en dan kunnen we daarover praten.

I: "Ahja.

G: Dat vind ik een gelegenheid en die komt wel vaak voor. Dat is niet echt genderdiversiteit, dat is dan weer homoseksualiteit, maar het past daar wel bij.

I: Absoluut.

G: En dus daar, ik laat die staan die foto want dat open soms gesprekken. *lacht*

I: Oké, welk gevoel roept het implementeren van het gender, van genderdiversiteit en het transgenderthema op bij u?

G: Het implementeren? Welk gevoel?

I: Ja, echt het implementeren.

G: Geen speciaal gevoel. Een openheid van "ja moet kunnen". Het gevoel van, misschien moeten we er wel eens wat meer aandacht aan besteden.

I: Gaat dat dan ook over zelfzekerheid om dat thema aan te vatten?

G: Ik voel mij daar wel zelfzeker in ja. [...]. Dus ik zal niemand met de vinger wijzen die zich daar niet zeker over voelt. Ik zal ook niemand beschuldigen die zegt: "ik wil daar niet over praten". Ook daar vind ik dat we een grote openheid moeten hebben *lacht* en ook de diversiteit van ons team een beetje aanvaarden. Allez, aanvaarden, nee nee je moet wel een weg bewandelen. Maar niet te snel beoordelen.

I: Wil u graag even uw telefoon bekijken?

G: Mag dat even, want ik leef in spannende tijden *lacht*

I: Ja natuurlijk.

G: bekijkt de binnengekomen berichten. Daarna wordt het interview verdergezet.

I: Euhm denkt u dat het, dat het voor jonge leerkrachten een moeilijk thema is om aan te snijden? Want u zegt zelf dat [...], dat je dan die openheid hebt. Denkt u, waar denkt u dat de meeste moeilijkheden zich zouden bevinden bij een lerarenteam?

G: Ik denk dat je het zelf al hebt aangehaald, ik denk onzekerheid, en ik denk niet dat dat zoveel te maken heeft met leeftijd. Ik denk dat dat meer te maken heeft met uw karakter. Met uw karakter en inderdaad met zelfzekerheid. Ook weet je, ik ben veel met diversiteit bezig geweest toen ik [...], en ook daar merk je dat heel veel leerkrachten uit het middenklassenmilieu komen. Veel komen uit hetzelfde soort milieu, heel beschermde omgevingen. Dat is echt waar als je dat gaat nakijken, dat is echt zo. En ik denk dat er gewoon mensen zijn die er nog nooit mee in aanraking zijn gekomen. Maar zoals je zegt, de openheid in de maatschappij daarover en het beeld, het komt meer zichtbaar in beeld en ik denk dat dat wel aan het groeien is. En dat dan ook jonge mensen daarvoor zullen openstaan. Maar om dat dan echt te bespreken met kinderen *stilte* Er zijn bijvoorbeeld ook mensen die gewoon, allez gewoon, die in het 5de of het 6de leerjaar zeggen "Ik voel me heel onzeker bij seksuele opvoeding, wil je mij daarbij helpen?". Ja dan, en zo denk ik dat dat ook kan bij dit onderwerp

I: Ja dat sluit mooi aan bij een volgende vraag. Wie kunnen leerkrachten aanspreken als ze onzeker zijn over zo'n thema?

G: Ja *stilte* ik denk dat leerkrachten elkaar daar heel hard bij moeten in het oog te houden. [...]. Maar ik doe dat ook op andere gebieden als ik merk, mensen voelen zich onzeker, probeer ik met raad en daad bij te staan.

I: Om terug te komen op het beleid. Denkt u dat een beleid waarin melding staat specifiek over genderdiversiteit of het transgenderthema die onzekerheid zou kunnen wegnemen? En op welke manier dan misschien?

G: Ah je bedoelt als het ergens schriftelijk in een visie staat genoteerd dat die... hmmm misschien wel. Misschien dat mensen dan, als ze een vraag krijgen, zich niet meer zo verrast voelen dat ze weten, oké de school is daar mee bezig. Dat zou kunnen. Dat vind ik wel een goed idee. *lacht*

I: Verwacht u weerstand als het genderdiversiteitsthema en het transgenderthema op school wordt toegepast.

G: Ja ik verwacht zeker weerstand.

I: En van wie zou u weerstand verwachten?

G: Van collega's die het daar moeilijk mee hebben, van ouders denk ik dat daar ook veel weerstand gaat komen. Ouders met een heel traditionele of heel religieuze opvoeding. Die dat hanteren. Daar gaat zeker weerstand van komen. Ja.

I: Oké, kan u daar een voorbeeld van geven van een heel traditioneel gezin?

G: Ja we hebben verschillende traditionele gezinnen en met verschillende achtergronden. Wij hebben gereformeerd. Christelijk Gereformeerd, die creationisme *lacht* bijvoorbeeld geloven. Een gezin bestaat uit een moeder, een vader en kinderen. Klaar. Er zijn nog steeds katholieke gezinnen, alsook katholieke leerkrachten bij ons op school, die echt nog in het hele traditionele patroon leven en zich zo

gedragen. Die het daar dus echt wel moeilijk mee zouden hebben. En dan hebben we natuurlijk ook de moslimgezinnen. Die daar ook heel veel weerstand zullen vertonen, niet allemaal eh *lacht*, er zijn ook heel open-minded *lacht* mensen. Maar er zijn ook traditionele mensen die daar niet zullen voor open staan.

I: Welke ondersteuning zou u wensen om genderdiversiteit en het transgenderthema op school meer of gewoon al aan bod te laten komen? En dat kan even goed extern zijn.

G: Ja *stilte* als ik, ik mag voor mezelf spreken he?

I: Absoluut.

G: [...]. Ik mag voor mezelf spreken. Het liefst dat ik doe als ik iets wil weten is lezen *lacht*. Dus als ik nood heb aan ondersteuning dan ga ik informatie zoeken en ik lees erover. Dat geeft mij het meeste houvast, maar dat heb ik op alle gebieden. Maar dan daarbij een nascholing daarover, of iemand die daarover komt vertellen vind ik ook wel heel erg interessant.

I: En...

G: Informatie is dus eigenlijk wat ik graag zou hebben.

I: Oké en wie zou er verantwoordelijk moeten zijn om die informatie tot bij de school te krijgen?

G: Dat denk ik euhm dat iets is voor de directie. *stilte* Maar ik kan dat natuurlijk he, wij hebben een zorgteam, [...]. En dan kan dat via de directie denk ik.

I: Hebt u een idee waar de expertise zou worden gehaald?

G: Neen daar heb ik echt geen idee van. Daarom dat ik eerst van... voor dat ik zoiets zou bespreken met de directie, zou ik gaan lezen lezen lezen. Waar moet ik hier zijn? Wie weet daar iets over?

I: Is er, ik neem aan dat zo'n thema's mogelijk al aan bod komen bij seksuele opvoeding in het 5de en het 6de leerjaar. Mocht het enkel over holebi's gaan, zijn er daar dan bijvoorbeeld externen waarvan u weet dat die al weleens worden gevraagd om meer uitleg te geven? En vorming ofzo?

G: Dat weet ik echt niet. Daar kan ik niet op antwoorden.

I: Oké. Hoe zou u reageren als een kind op school genderdysfore gevoelens ervaart. Bent u bekend met de term genderdysforie?

G: Neen

I: Genderdysforie gaat eigenlijk over transpersonen die lijdensdruk ervaren omwille van het feit dat ze transpersoon zijn. Dat ze willen behoren tot het andere geslacht, dus dat kan gepaard gaan met diep ongelukkig zijn met het eigen lichaam.

G: En uw vraag daarover was hoe ik ermee zou omgaan?

I: Hoe zou u erop reageren?

G: Hoe zou ik erop reageren. *stilte* Ik neem aan dat zo'n kind zich ongelukkig voordoet. En dan zou ik doen zoals ik doe bij elk kind. Informeren wat er is en vragen: "wil je er graag over praten". Als die er niet over wil praten, ga ik niet aandringen. Maar wel altijd mijn deur openzetten en zeggen "Als je wil praten, je bent altijd welkom". En als die erover praat, zou ik een hele grote openheid tonen en zou ik geen onderwerp uit de weg gaan *gniffelt*.

I: Oké

G: Ik zou wel proberen geen oordeel te vellen. Ik zou, net zoals bij een ander probleem, luisteren. Vooral luisteren *gniffelt*.

I: Dus als ik het goed begrijp, dan zou u wel [...] optreden als vertrouwenspersoon voor dat kind.

G: Ja, dat kan eventueel. Maar alleen als het kind dat wil. Ik zou mij nooit opdringen.

I: En zou dat over de graden heen kunnen zijn? Of denkt u van "Ik ga me toch liever beperken tot...?"

G: Neen, ik zou mij niet beperken. Maar in de praktijk gebeurt het zelden dat een kind van een hogere graad ..., een lagere graad al zeker niet want die kennen mij niet. En een hogere graad ... een kind doet dat niet gemakkelijk, omdat die echt zo gebonden zijn aan hun mensen. [...]. Maar moest er een kind van de derde graad komen met een vraag, dan zou ik daar geen probleem mee hebben.

I: U hebt de vraag al gedeeltelijk beantwoord, maar welke stappen zou u ondernemen bij zo'n geval?

G: Ja. Dus ik zou luisteren. Ik zou het kind in ieder geval zeggen "Dit kan ik niet voor mezelf houden, dit blijft niet onder ons." Maar dat doe ik bij een ander vertrouwelijk gesprek ook. Ik meld dit [...]. Dat zeg ik ook aan het kind, want wij moeten dat kunnen bespreken. En dat is dan ook de volgende stap die ik doe. Dat is dan met de zorgcoördinator bespreken. Waar we dan samen een weg kunnen uitstippelen van: hoe gaan we hiermee voort, welke hulp heeft het kind nodig, wie moeten we inlichten. Enfin ja, dan gaan we... en dan wordt dat verhoogde zorg en dan gaan wij alle stappen door zoals een andere zorg.

I: *humt* Oké. Dus *stilte* de hulp die u zou invoeren komt eigenlijk voornamelijk uit het team en dan zeker vanuit het zorgteam.

G: Ja.

I: Waarbij dat...

G: Bwah nee... ja, nee ik zou naar de zorgcoördinator stappen, maar dan zouden wij wel snel externe hulp roepen.

I: Oké.

G: Dat denk ik wel.

I: En wie zou dat dan zijn externe hulp?

G: CLB. Ik denk dat wij met het CLB zouden contact opnemen en die kunnen ons dan weer verder helpen ... *stilte* best een psycholoog, of een ik weet niet wat. Of iemand die daar onderlegd in is om dat aan te pakken.

I: En dan...

G: Want ik, eh die dysforie was echt een kind dat ermee strijdt he?

I: Ja dat er echt mee strijdt en wat heel zichtbaar is vaak.

G: Ja, dus dan zou ik denken aan een psycholoog of zoiets. Iemand die meer tools heeft dan gewone leerkrachten hè. Ja.

I: En dan wordt er uiteraard ook voor zo'n kind een handlingsplan opgesteld.

G: Ja zo is dat.

I: Dan heb ik nog twee case studies voor u.

G: Ahja.

I: Stel u voor... Op school zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Welk uniform mag Louis op school van u dragen?

G: Ik denk dat dat uniform heel bijkomstig is. Ik denk dat dat héél bijkomstig is. Een lange broek en een hemdje. En hij heeft en ze heeft ... of hij heeft een jongens-, of zij heeft een meisjesuniform aan. Dat is

juist het leuke aan ons uniform, er is niet zoveel verschil aan. Ik zou hem of haar nooit verplichten om een jurk aan te doen, zij kan evengoed in lange broek naar school komen, klaar. Ik denk dat dat niet het grootste probleem is.

I: Maar het gaat over een jongen die meisje wil worden.

G: Die meisje wil worden.

I: Dus stel dat die zegt van...

G: Ik wil een rokje aandoen?

I: Ja stel dat die vraagt om het meisjesuniform aan te trekken?

G: Ja, ik zou daar met het kind in gesprek over gaan. Omdat, niet omdat ik daar niet open voor sta *lacht*, maar omdat die omringd is door 365 kinderen die het gewoon zijn om hem als jongen te zien. En ik zou met die jongen in gesprek gaan over "Wat wil je?". Want men gaat naar je kijken "Wil je dat?" En dat is niet iets dat je van de ene op de andere dag beslist. Dus ik denk dat je daar met alle partijen, ook met de ouders, ook met de juf, ook met zijn vriendjes, ook met zijn vriendinnetjes echt in gesprek moet gaan en dat dat niet zomaar... dat je niet zomaar mag zeggen we doen dat zo. Ik denk dat je dat heel open moet laten en tijdens gesprekken tot oplossingen komen.

I: Maar als ik dan puur naar de mening mag vragen. Uw mening. Dan zegt u wel, van mij zou die het mogen dragen. Mits...

G: Mogen?

I: Ja

G: Ja, mogen, zeker. Maar dat is juist niet zo belangrijk wat mijn mening is. *Lacht* Het allerbelangrijkste is hoe het kind zich voelt. En mijn mening is: als dat kind van de ene dag op de andere met een rok naar school wil komen, hoe gaat die zich daarbij voelen. En daar heb ik mijn grootste twijfels bij.

I: Oké, welke toiletten mag Louis van u op school gebruiken?

G: *Stilte ... lacht* Dat heeft geen belang. Als er urinoirs zijn, zijn daar ook gewone toiletten. Waar die naar het toilet gaat, wat die achter zijn deurtje doet, heeft geen enkel belang. Dus ik zou daar zo weinig mogelijk aandacht aan besteden.

I: Maar zou die dan, als die dat wil, van u naar de meisjestoiletten mogen gaan?

G: *Hapt naar adem* Dat hangt er vanaf. Als die ondertussen er helemaal uitziet als een meisje en die wordt door iedereen Lisa genoemd, dan mag die van mij naar de meisjestoiletten gaan. Als die er uitziet als een jongen en hij wordt Louis genoemd, dan gaat die naar de jongenstoiletten. Want wij moeten niet alleen Louis respecteren, wij moeten ook alle andere meisjes respecteren. Dus...

I: Ook al gebeurt het achter gesloten deur in dit geval?

G: Onze toiletten, in een school, zijn dat geen gesloten deuren eh.

I: Binnen het hokje bedoel ik dan.

G: Daar doet ie wat ie wil eh.

I: Dus stel dat hij de meisjestoiletten zou binnen gaan, naar een hokje gaan zou hij dan nog voor onrust kunnen zorgen bij andere kinderen?

G: Ja absoluut. Want dat zit zo ingebakken in onze maatschappij. Als er een jongen de meisjestoiletten in gelopen komt, dan roepen die "eeeeiiiiiiiiiiii". Dat zouden ze bij hem ook doen. Dat zou voor hem

heel pijnlijk zijn. Dan moet hij zich gaan uitleggen. Terwijl als er ondertussen geweten is, - dit is Lisa en hij heeft een rok aan -, dan zal er geen probleem meer zijn.

I: En stel dat het nu geweten is, maar Louis is nog niet, komt nog niet als meisje naar school. Maar ook de jongens weten het. Zou dat een probleem kunnen vormen denkt u?

G: Dat gaat zeker problemen vormen.

I: Oké

G: Dat gaat zeker problemen *stilte* geven. Dit is een... dat mag je niet ontkennen. Je mag niet zeggen van "Hoho ik ben heel progressief en dat komt wel in orde". Dat gaat heel wat problemen geven. Maar we moeten wel proberen die problemen aan te pakken. En dus heel veel gesprekken te doen. Klasgesprekken. Bij dat kind in de klas. Ook breder gaan, *stilte* alle vrienden, iedereen op de hoogte brengen van: dit is er gebeurd en er zo gewoon mogelijk over doen. Maar dat wil niet zeggen zomaar hals over kop iets doen. Altijd lange periode veel gesprekken.

I: Oké, en die gesprekken welk onderwerp zou u daar voornamelijk aan bod laten komen?

G: Ik zou vooral het kind individueel... Ik zou, je kan wel uitleggen wat het is en dat het bestaat en euhm... maar ik zou het vooral over dat kind hebben. Dit was Louis en is nu Lisa en zo gaan we daarmee om.

I: Ja ik was maar even aan het denken wat u daarstraks zei over de stereotypen die heersen.

G: Ja...

I: En wat u ook zei over dat toilet, dat dat er zit ingebakken van als er een jongen in de meisjestoiletten komt, dat er dan wordt geroepen.

G: Jah

stilte

I: Stel dat deze jongen effectief op deze school zit, hoe zou u dat dan aanpakken omdat effectief te doorbreken?

G: Euhm ik denk dat dat, ja wat ik daarnet al zei, heel stapsgewijs moet gaan. Heel stilletjes aan. Dus eerst met de jongen zelf praten. Dan binnen een klein groepje kinderen en goed aanpakken. De feiten benoemen, ik zou het in ieder geval heel hard benoemen. Dit, zo heet het. Dat bestaat, dat heeft die jongen. Iedereen is anders, dat ook nog benadrukken. Net zoals we een gesprek aanpakken over een kind *lacht* - het is iets helemaal anders maar eigenlijk vind ik het heel vergelijkbaar -, een kind met ASS. Dit is een ander kind, dit zijn de eigenschappen, zo heet het en zo moeten we daarmee omgaan. Zo zou ik dat ook aanpakken. Eerst in een klein groepje, dan in de klas en dan als er andere kinderen bij betrokken zijn, andere kinderen bij betrekken.

I: Oké, het is turnen bij welke groep mag Louis zich omkleden van u?

G: Hetzelfde naargelang in welk stadium hij zit, of zij zit. Zolang hij er als een jongen uit ziet bij de jongens. Als hij er meer als een meisje uit ziet... Bespreken in de klas wel. Voor je dat doet even bespreken in de klas. Ook even bespreken met Louis/Lisa, van "waar voel jij je het beste bij?". Maar dan ook met de meisjes gaan bespreken van "kijk dat is het", maar ook vragen "zien jullie dat zitten?". Stel dat ze zeggen "neen wij zien dat niet zitten", dan moeten we ook open voor staan. Dan moeten we een andere oplossing zoeken. In het toilet, in de klas bij van de zorgleerkracht, het is al eender waar. Dan zoeken we een andere oplossing.

I: Ziet u daar, naar weerstand van de kinderen, denkt u dat dat verschilt per graad? En op welke manier zou dat dan verschillen?

G: Dat verschilt zeker he. Ik denk dat in een eerste graad daar weinig aandacht naar gaat. Het is ook dat omkleden. Ik vind dat altijd iets raar. Toen ik begon les te geven waren wij alleen maar een meisjesschool. Dan hadden we dat probleem niet. Maar dan toen hier pas jongens waren... ik heb daar nooit aandacht voor gehad. Omkleden in de klas, een onderbroek is een onderbroek, allez *lacht* maar kijk, meningen verschillen en ze kleden zich om in twee verschillende groepen, dus als dat zo is ja.

I: Want dat is me in mijn stage in het eerste leerjaar ook opgevallen dat de kinderen zich gewoon allemaal...

G: Samen omkleden he.

I: In de klas omkleden.

G: Ik deed dat in het eerste ook zo.

I: Ja, en nu in het derde leerjaar was er een onderscheid.

G: Ja.

I: En wordt dat onderscheid dan gemaakt door de klasleerkracht? Of eerder door de kinderen zelf?

G: Ik denk dat dat wel een samenloop is. Waarom zijn de klasleerkrachten daarmee begonnen, waarschijnlijk omdat daar raar gedaan wordt. Maar ook als ik hier door de gang van het vierde kom en de jongens zijn zich aan het aankleden dan doen die ook eeeiii. Dus het is ook een beetje een pose. Ze worden groot en ze willen dat laten zien.

I: Ja.

G: Dat er dingen te zien zijn en dat vinden ze interessant en dat is ook logisch *lacht*. Dat hoort ook bij hun ontwikkeling en dat moet ook kunnen, dat ze daar trots op zijn *lacht* en ah ja dat is ook, dat hoort erbij.

I: Oké, het is zwemmen. In welke kleedkamer mag Louis zich omkleden van u?

G: Als Louis zich ongemakkelijk voelt bij de jongens, want ik vermoed dat Louis niet geopereerd is eh op kinderleeftijd?

I: Neen.

G: Voilà, dan zou ik die zich niet bij de meisjes laten omkleden. Moest die zich ongemakkelijk voelen bij de jongens zou ik die een apart hokje geven.

I: En wat is voor u het verschil tussen het turnen en het zwemmen.

G: De blote poep. *lacht*

I: De blote poep?

G: Ahja. Het zichtbaar zijn van de geslachtsorganen. Zo eenvoudig is het.

I: Waarbij er bij turnen nog altijd een...

G: Nog altijd een onderbroek is.

I: Ja.

G: En bij het zwemmen niet. Dat vind ik toch wel een groot verschil.

I: En het zijn zeeklassen in het derde leerjaar. In welke kamer mag Louis van u slapen?

G: Dat zijn ook besprekingen die moeten gevoerd worden. En zeker met de ouders. Dus als Louis geen vrienden heeft en hij heeft alleen vriendinnetjes, dan moet dat besproken worden. Met de ouders, met

alle betrokken ouders. En hij kan alleen met zijn vriendinnetjes op de kamer liggen als alle partijen ermee eens zijn. En anders moet er een andere oplossing gezocht worden.

I: En voor u persoonlijk stel dat die het aan u zou vragen? Zou u dan wel denken van ... voor mij kan dit, mits het vraagteken van is iedereen wel akkoord?

G: Ja. Ahja.

I: Dan heb ik een tweede case voor u. Op school een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform mag Marie van u dragen?

G: Ja, is dat anders dan bij Louis/Lisa?

I: Dat mag u invullen.

G: Ik denk dat ik daar hetzelfde tegenover sta.

I: Oké

G: Ik denk dat ik dezelfde antwoorden ga geven, dat uniform daar vinden we wel een oplossing voor. Een lange broek is voor de twee geslachten geschikt. Ik denk dat er vooral veel moet gepraat worden. En ik zou zowel de ouders van Lisa als van Martijn toch aanraden om voor ze hun kind een andere naam geven thuis om dat op school te melden en te bespreken, want dat heb ik daarjuist niet gezegd. Ik denk dat de school van in de beginfase heel hard betrokken moet worden.

I: Oké!

G lacht

I: En kan u daar meer bij vertellen? Waarom vindt u dat de school meer betrokken moet zijn?

G: Omdat een kind heel veel tijd op school doorbrengt en zich daar goed moet voelen. En dat de school de betrokkenen moet weten wat er gaande is. Net zoals wij weten dat de ouders gescheiden zijn. Waarom? Om dat kind op een goeie manier te kunnen aanpakken. Dus dan denk ik dat dat voor die kinderen ook superbelangrijk is.

I: Vindt u dan dat de ouders daar een grote verantwoordelijkheid in hebben ook in het aanbrengen van expertise?

G: Oh jaaa. Ik denk dat de ouders heel erg betrokken moeten worden. Want zij gaan nog onzeker zijn en ook al een heel lange onzekere periode doorgemaakt hebben. Dus zij hebben zich al geïnformeerd. Dus zij kunnen die informatie met ons delen en tips geven. Heel belangrijk.

I: Denkt u dat een school daarop moet wachten op de informatie van de ouders? Het is een heel standaard ja/nee vraag natuurlijk.

G: Denkt u dat de school daarop moet wachten? Ja, dat denk ik wel.

I: Op de ouders die uiteindelijk daarmee komen?

G: Om echt beslissingen te nemen?

I humt

G: Ja, als de school eerst van de strijd van het kind weet heeft, zijn dat de eerste die ook geïnformeerd worden. Als je een gesprek hebt, CLB en al die dingen, maar ook de ouders. En dat moet je ook aan het kind zeggen. Ik ga dat met je mama en papa bespreken. Ja, vind ik heel belangrijk.

I: Ja, willen we nog eens even pauzeren om het bericht te bekijken?

G: Is er nog één gekomen? Oh mijn oren *lacht*.

G bekijkt de berichten, waarna het interview wordt verdergezet.

I: Op school wordt er ook soms een feestuniform gedragen.

G humt

I: Dan zijn er strikte regels voor zowel de jongens als de meisjes. Wat zou er op dat moment van u mogen?

Stilte

G: Alles.

I: Oké

G: Als het maar uniform is. Ik vind dat persoonlijk, dat doet niet ter zake, ik vind dat een heel belachelijke regel *lacht* van dat dasje. Dus, maar alles wat een kind wil. Ik zou, als die geen das aan had, ik zou daar niks van zeggen. Wél, ook niet. Mocht er nu morgen ineens een meisje staan met een das zou ik zeggen "Wauw! Creatief! Mooi gedaan!".

I: Dus eigenlijk, de regels omtrent dat uniform zijn voor uw part verwaarloosbaar?

G: Ja. Voor mij eh?

I: Jazeker.

G: Het ging over mij eh *lacht*

I: Weke toiletten mag Marie van u op school gebruiken?

G: Ik zou Marie aanraden om de meisjestoiletten te gebruiken. Want zij heeft geen piemel om een urinoir te gebruiken. En dus zou ik zeggen: ga gewoon daar binnen, het minste weerstand. En dan na verloop van tijd kan dat nog altijd veranderen. Maar ik zou ze dat aanraden.

I: Maar initieel zegt u wel "van mij mag het", maar het grote plaatje kijkend.

G: Ja, ik vind, waarom zou ze dat doen? Om bij die jongens te horen?

I: Dat zou kunnen ja, inderdaad.

G: Als dat voor haar heel belangrijk is, ja dan moet ze er ook echt uit zien als een jongen, dan moeten haar vrienden jongens zijn, dan moet ze spelen met die jongens, en dan... kan dat. Maar ik zie de noodzaak niet echt.

I: Oké. Het is turnen, bij welke groep mag Marie zich omkleden van u?

G: Ja, zelfde antwoord. Eerst met de klas bespreken. Euhm met de jongens in ... eh speciaal van: kijk, zij voelt zich een jongen en ze heet eigenlijk ook Martijn, of hij heet Martijn en hij komt zich hier nu ook omkleden. En als er iemand is die daar niet mee akkoord is, veel gesprekken over doen. Vind je geen oplossing, aparte plaats aanbieden van kijk voorlopig doen we het zo. Zoiets moet ook groeien. Je mag dat nooit overhaasten die dingen.

I: Wil u graag nog eens kijken naar uw telefoon?

G: Neen laat maar. Dat zijn al mijn kinderen die nu aan het reageren zijn. *lacht*

I: Dezelfde vraag ook weer. Het is zwemmen, in welke kleedkamer mag Marie...

G: Ja. Neen, dat zou ik echt niet doen. Ik zou echt, dan zou ik echt een aparte kleedkamer... Als ze zich echt niet goed voelt bij de meisjes, dan zou ik ze echt apart zetten.

I: Oké. Het zijn zeeklassen, in welke kamer mag Marie slapen?

G: Ik vind dat gek dat je dat zo... waarom maak je dat verschil?

I: Omdat dat voor sommige mensen een heel duidelijk verschil is.

G: Ah.

I: Sommige mensen kunnen meer aanstoot nemen aan een jongen die meisje wordt, dan aan een meisje dat jongen wordt, of omgekeerd.

G: En heeft dat met het geslacht van die persoon te maken?

I: Hoe bedoelt u?

G: Zijn de mannen, hebben de mannen het er dan moeilijker mee dan vrouwen? Of heeft dat daar niets mee te maken?

I: Daar kan ik mij niet over uitspreken.

G: Ah

I: Maar het zou kunnen dat mensen meer geaffronteerd worden omwille van het feit dat het een jongen is die naar meisje gaat, of een man die naar vrouw gaat dan een vrouw die naar man gaat.

G: Ahja.

I: Bijvoorbeeld omtrent de kledij, kunnen vrouwen op dit moment inderdaad al...

G: Inderdaad ja.

I: Zogezegd mannelijk kleden...

G: Aaaaaaah jaaa.

I: Volgens de stereotypen, zonder dat daar eigenlijk naar wordt omgekeken.

G: Ja ja.

I: En dan hangt het af van in de welke extreme mate gebeurt dat.

G: Ja.

I: Maar van een man naar een vrouw is het, euhm ja, de omgekeerde werking is anders.

G: Ah ja.

I: Dus dan zou daar ook anders op worden gereageerd.

G: Oké, neen, ik maak dat verschil eigenlijk niet.

I: Oké, denkt u dat dat bij kinderen relevant is dat verschil?

G: Ik denk dat eigenlijk niet. Ik denk dat kinderen veel opener zijn dan dat wij denken. Buiten dan eh, ah ja, je gaat daar werk mee hebben eh en veel gesprekken me nodig zijn. Maar neen dat denk ik eigenlijk niet.

I: Oké, is er iets dat ik nog niet gevraagd heb met oog op mijn onderzoeksvraag. Ik zal mijn onderzoeksvraag eventjes herhalen?

G: Ja zeg je onderzoeksvraag nog eens.

I: In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?

G: Ik, wat ik nog een tekort vind is het "spelgedrag". Een kind een spelend wezen en ik vind dat dat weinig aan bod komt.

I: Oké

G: Je ziet zo nog de typische jongensspelen en de typische meisjesspelen, en daar zou ik precies nog meer mee doen.

I: En kan u...

G: Hoe vind je het? Eh bijvoorbeeld, hoe ga je dat bespreken met kinderen dat een jongen steeds maar mee met de popjes wil spelen? Hoe vind je het dat een meisje mee wil voetballen? Nu daar staan onze kinderen voor open, want er voetballen altijd meisjes mee. Maar ik bedoel maar, ik zou dat spelen euhm er meer, eh want je hebt het over uniform en toiletten en zeeklassen. Ik zou wat breder gaan, ik zou echt dat spelen erbij nemen.

I: Omdat kinderen veel spelen.

G: Ja. Omdat dat hun wereld ook is.

I: Denkt u dat spelen een manier zou zijn om het thema meer bespreekbaar te maken?

G: Dat denk ik wel. En dan kunnen ze vaders en moeders spelen en het is eender wie de moeder is. En zo van die dingen, prinses en prins, alle ik zou, ja dat zou denk ik wel een hele goeie manier zijn om het bespreekbaar te maken.

I: Dus om dan terug te komen op die kansen die benut kunnen worden binnen de school om het toch meer aan bod te laten komen, zou dat dan?

G: Ja, dat betrekken in het spel absoluut.

I: En vanaf welke leeftijd zou u dat dan doen?

G: Vanaf 0 jaar *lacht* maar dan zitten ze nog niet op school. Maar je ziet dat al in de kleuterschool he. Vroeger was het raar als een jongetje zich als prinses zou verkleden. Tegenwoordig wordt daar niks meer.... Pffff oké, doe maar. Dus er is een veel grotere openheid en dat vind ik heel belangrijk.

I: Interessant.

G lacht

I: Hebt u zelf nog iets toe te voegen aan het interview.

G: Hmmm ik vind het een redelijk specifiek onderwerp. Ik vraag mij af of je voldoende informatie gaat krijgen, want eigenlijk... Jij zegt wel: "ik ken transgenders en die weten het al van dat ze kind zijn", maar in omgekeerde richting... hoeveel van de kinderen die ik hier heb zien passeren, en dat zijn er veel eh. *lacht* zijn transgender? Dus vraag ik me af ..., alle ik vind het heel specifiek.

I: Oké. Ik heb geprobeerd om het een beetje open te trekken.

G: Ja.

I: Door ook genderdiversiteit erin te vermengen.

G: Ja. Dus ik denk dat daar in een basisschool veel meer aandacht naar moet gaan. En vandaar dat spel erbij betrekken en gesprekken daarover. En dan ook zo die dingen gelijk homoseksualiteit en seksuele voorkeur zo die dingen, dat vind ik dan heel belangrijk. Ik denk dat dat veel vaker voorkomt. Maar ik weet niet of dat waar is, want ik kan heel slecht geïnformeerd zijn eh. *lacht*

I: Ik ga mij daar ook niet over uitspreken want de cijfers daaromtrent zijn ook...

G: Die zullen nog quasi onbestaande zijn neem ik aan.

I: Voilà, daar zijn nog maar heel weinig cijfers over, zeker binnen het basisonderwijs. Het enige wat wel euhm geweten is, is dat gendervariant gedrag bij iedereen voorkomt. En gendervariant gedrag wil dan zeggen dat je je eigenlijk losmaakt van de stereotiepe genderhoudingen.

G: Ah ja, dat geloof ik ook.

I: Voilà. Het is vanuit die opvatting en om het ook net iets specifieker te maken op dat transgenderthema dat ik eigenlijk voor dit onderzoek heb gekozen.

G: Dat is boeiend.

I: Ik vind dat ook heel boeiend.

G: En zo de verschillende interviews. Is het al heel verschillend de antwoorden?

I: Toch wel ja.

G: Ja dat kan niet anders eh, wij zijn heel verschillende mensen eh.

I: Zeker vanuit uw functie als zorgleerkracht...

G: Ja, dat maakt wel dat je wat breder kijkt. Persoonlijke ervaringen ook. Mijn homoseksuele zoon die een transgender-vriend heeft ook, dat stelt u wat meer open. Zijn persoonlijke vriend is niet transgender, in zijn entourage heeft hij iemand die transgender is. Dus ja, iemand jonger of iemand met minder ervaring op dat gebied zal er al helemaal anders op reageren. Ik weet niet hoe ik daar 20 jaar geleden op geantwoord zou hebben, dan zou ik waarschijnlijk gezegd hebben "wat?". Ik zou het niet geweten hebben. Maar het is ook wat je zegt he, de laatste jaren komt het meer in de aandacht.

I: Ja, het is daarom dat ik ook zeker wou weten hoe lang personen al lesgeven en in hoeverre ben je er al mee in aanraking gekomen.

G humt

I: Wilt u graag een elektronische versie van mijn uiteindelijke bachelorproef?

G: Ja, eigenlijk wel.

I: Oké.

G: Ik ben wel benieuwd, echt waar.

I: Dan ga ik die zeker doorsturen.

G: Oké dat is heel goed. *lacht*

I: Dan rest er mij enkel nog u te bedanken voor uw tijd.

G: Jij bent bedankt.

I: En voor de openheid waar we dit gesprek mee hebben kunnen voeren.

G: Maar jaaaa, dat is vanzelfsprekend. Graag gedaan. *lacht*

I: Dankuwel.

Respondent 3

I: Zijn er voordat we starten met het interview nog vragen van uw kant, dat u denkt daar wil ik nog wel iets over weten?

G: Neen

I: Neen, oké prima. Euhm, mijn hoofdvraag is: "In welke mate implementeert de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?"

Allereerst zou ik van u willen weten wat uw functie is binnen de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad."
[...]

I: Kan u dan toelichten wat die term juist betekent gender?

G: *Haalt adem* Euhm *stilte* [...] En gender is de identiteit denk ik van de mensen die graag ... *stilte* ... ja, ze spreken van transgender als ze dan, ja, niet de juiste identiteit voor zichzelf hebben.

I humt

I: Zou u daar een voorbeeld van kunnen geven hoe dat dan zich zou uiten?

G: Dat is vaak een man die zich, die vindt dat hij in een vrouwenlichaam zit.

I humt

G: Of omgekeerd.

I humt

G: Of vaak is dat ook wel dat die zich niet goed in hun vel voelen, maar niet per se weten of hun vinger erop kunnen leggen wat het probleem is.

I: Ja, ja, ja.

G: Het hoeft niet altijd dat geslacht-probleem te zijn.

I: *humt* Dat klopt inderdaad euhm, dan is de term transgender voor u bekend? En kan u die term eens kort even toelichten?

G: Ik heb ooit een kind in mijn klas gehad, die papa ...

I: Aha

G: Is transgender.

I humt

G: En die zijn hierop... *stilte* Als die in het tweede zat is dat eigenlijk begonnen. Dan *ademt* zagen wij die papa van ... *stilte* dat die dan, ja begon te veranderen, en alle... dat die dan vrouwelijke hormonen begon te nemen en zo. Dan zijn die bij mij geweest op gesprek. Die papa nog samen, nog redelijk als man. Dan waren die ges... die onderzoeken en die stappen al gezet, dat die vader zich wou laten veranderen naar een vrouw.

I humt

G: Dan hebben die zich laten begeleiden door de universiteit in Gent. Ook die kinderen hebben daar psychiatrische hulp bij gehad. Gezinshulp ook. En ik weet ook dat dat kind hier in het zesde zat. Toen is die mama, alle... tweede mama dan ondertussen, komen spreken in die klas. Die zus daarvan zit hier nu in het vierde denk ik. Maar daar wordt... naar mijn gevoel weten de collega's dat zelfs niet.

I: Ahja, oké.

G: Ik weet eigenlijk niet... bij wie dat die nu juist zit. Maar ik weet eigenlijk niet of dat dat echt zo geweten is. Dat zal wel ergens in een dossier staan, maar ik denk niet dat daar nog echt iets aan gedaan wordt.

I: Oké, en bent u doorheen uw carrière al op andere manieren in contact gekomen met dat genderthema?

G: Wij hebben altijd wel gedacht ... [...] waar je heel hard van voelde dat die niet goed in haar vel zat, dat die een jongen wou zijn. Je merkte dat. Die uitte dat op veel verschillende manieren. Euhm, in het zwembad droeg die een zwemshort. Ja, je merkte dat gewoon dat die eigenlijk een jongen wou zijn. Maar ik, die is hier dan na het vijfde, denk ik, van school veranderd, en eigenlijk weet ik niet hoe dat dat er verder is mee gegaan. Maar die ouders ontkenden dat, dus dat is vaak moeilijk hé, [...], van eh wij” voelen aan dat ze zich niet goed in haar vel voelt eh en dan die ouders, “ja maar, ja dat is zomaar wat eh ... Die vader had een heel hoge functie euhm op het justitiepaleis, was een rechter, dus dat is moeilijk voor sommige mensen om dat

I: En hoe lang geleden is dat ongeveer? Kan u zich dat nog herinneren?

G: Dat is lang geleden hoor. Een jaar of tien denk ik.

I: Ahja

G: Een jaar of acht negen.

I: En weet u misschien of dat er toen ook al is gedacht aan... misschien dat dat kind genderidentiteitsproblemen zou hebben?

G: Ja tuurlijk.

I: Ja toch wel?

G: Ja absoluut, want soms zou je kunnen zeggen: “het zou eentje zijn die misschien voor de vrouwen zou vallen, of eh sommige jongens waar je denkt die zouden voor de jongens vallen, maar een gender is een heel ander gegeven hé. Je merkt dat aan die manier van doen. Het is niet dat die euhm bij wijze van spreken zot was van meisjes hé, integendeel! Die wou eigenlijk gewoon een jongen zijn. Die wou met de jongens meespelen, maar die werd niet aanvaard eh door andere kinderen. Pas op eh, want dat was ook derde leerjaar, dus dat is heel moeilijk voor die kinderen. Dan gingen wij zwemmen en dan stond die ineens in het zwembad met een rode zwemshort tot hier zonder iets daarboven, ineens eh out of the blue, zonder dat dat was gecommuniceerd. Dan zei die papa achteraf: “ja ze heeft dat zelf meegenomen zonder, want zij had wel een badpak eh, die ouders hadden dat allemaal wel he.

I: En is er toen iets van zorgplan ofzo opgestart of...?

G: Neen

I: Neen?

G: Neeeen

I: En is er toen ook met de klas ofzo over gepraat, of ook niet?

G: Neen, want ik moet wel zeggen dat die kinderen daar eigenlijk niet veel van maakten.

I: Ahja?

G: Dat is nog een leeftijd waarop kinderen veel van elkaar kunnen verdragen en aannemen zonder dat daar veel vragen bij worden gesteld. Ik denk naarmate dat ze ouder geworden is dat dat moeilijker was, want ze is dan ook van school veranderd.

I: Ja

G: Ik kan mij wel inbeelden dat dat er iets mee te maken heeft gehad.

I: Dus het was nog niet in het derde leerjaar dat ze niet werd aanvaard door andere kinderen?

G: Neen, in het derde leerjaar kon die eigenlijk nog ... vond die eigenlijk nog wel aansluiting ja.

I: En hebt u misschien enig idee wat de oorzaak was van het niet aansluiting voelen? Had dat...?

G: Ja die was ook vrij intelligent.

I: Oké

G: Die was heel intelligent. Die was ook wel slim, die had ook wel graag die uitdaging, die was dan heel introvert. Euhm ja, en toch wel het feit dat ze dan anders wou zijn. Ik denk dat wel. Want ik denk dat ik die papa daarna nog wel eens gezien heb. Ik heb dan gevraagd hoe het met [...] en dan zei die dat ze, denk ik, naar een methodeschool gedaan hebben.

I: Ahja

G: En dat ze daar wel meer, allez, gelukkiger was.

I: Ja, oké dat is al heel interessant, dank u. Dan komen we op het stuk van beleid, want daar richt mijn onderzoek zich eigenlijk op. Hoe kan een school daar eigenlijk op werken en dan is de eerste vraag een visie waarin dat genderdiversiteit...?

G: Neen

I ... en het transgenderthema aan bod komt.

G: Geen

I: En moest u nu beleidsmedewerker zijn en er wordt gezegd van en je denkt van ik wil daar een visie rond maken, hoe zou die visie er voor u dan mogen uitzien?

G: Pfoew, ik denk wel dat ik niet direct die visie zou kunnen uitwerken, maar wat ik wel vind, - want dat heb ik altijd gevonden -, en dat was ook als ik in het homomilieu werkte, kinderen gebruiken dat nog altijd vaak als scheldwoord he "homo janet". Dan doe ik daar altijd wel in de klas een gesprek over, maar eigenlijk leeft dat heel weinig onder de kinderen. Ik bedoel: je hebt bijvoorbeeld een handleiding van godsdienst waarin er heel veel verschillende sociale vaardigheden aan bod komen he. We hebben zelfs een verhaal waar het woord prostituee valt, waar ik dan een hele les rond werk. Want dat is eigenlijk geen verkeerd woord. Maar een verhaal met homo of lesbisch of holebi dat is er niet. Moet dat altijd heel uitgebreid zijn voor die kleine en jongere kinderen? Neen, maar het mag wel eens aan bod komen. Dus ja, ik vind ook wel inderdaad, een visie van de school, dat gaat. Maar ik denk dat dat sowieso meer ontstaat pas in een derde leerjaar, en dat dat naar een vijfde en een zesde leerjaar meer tot uiting komt. En dat je dan inderdaad kunt zeggen, ja, dat moet eigenlijk een zorgjuf of een zorgcoördinator op zich nemen en dat moet gemeld worden als titularis. En die moeten dan de gesprekken voeren en dan ook eens met de ouders ... maar op het moment hebben wij dat niet.

I: Ja oké, en stel dat u die visie maakt zijn er dan concrete afspraken waarvan u denkt oké, dat zou ik er zeker inzetten. U sprak daarjuist over dat pesten, over die scheldwoorden eventueel?

G: Ja ik vind dat dat meer bespreekbaar gemaakt moet worden.

I: Oké

G: Dat vind ik, dat zou er beter al kunnen instaan want je hebt bijvoorbeeld op school nu pesten met dat wiel en met die scheldwoorden. Als kinderen vaak scheldwoorden gebruiken dan kan je er beter inzetten

waarom gebruik je dat woord. En dan denk ik dat die er ook anders mee zullen omgaan. Want uiteindelijk is dat in de maatschappij normaal. [...]. Dat zijn dingen die meer voorkomen.

I: ja

G: Maar in ons beleid of in ons zorgbeleid ga je nergens tegenkomen “wat doen we als ze twee mama's hebben”? Dus ja, die ouders zijn toen ook naar school gekomen, want er waren problemen omdat er kinderen waren die hen pestten. Dan hebben we daar ook een klasgesprek rond gedaan en dan hebben we daar een werkje over. Die is daarover komen vertellen en had dan een boekje bij. We hebben dat dan samen gedaan en dat kind was dan helemaal opgelucht. De situatie is net hetzelfde als uw ouder transgender is of die kinderen dat zelf zijn. Je kan dan dat gesprek voeren met uw klas, waardoor je dat dan als normaal laat, euhm bespreekt als normaal. Dat dat voor de kinderen normaal is, en ik zeg op een leeftijd van een derde leerjaar gaat dat veel gemakkelijker dan een leeftijd van het vijfde of zesde.

I: Ja dat klopt inderdaad wel, onder invloed van hormonale veranderingen et cetera. Als ik dan mag samenvatten zegt u wel het mag zeker meer bespreekbaar worden op school

G: Ja ik vind dat wel. Ik vind niet dat je de dingen moet bovenhalen als dat zich niet voordoet. Ik vind wel dat de gewone algemene dingen ... die wel he, die mogen wel. Zoals ik dat zeg van die prostituee in het godsdienstverhaal, kan er evengoed eens een verhaal komen van homo's en lesbische en lesbiennes, dat kan erin voorkomen. Uiteindelijk is dat ook een normaal gegeven. Dus als dat van dat genderprobleem is, vind ik eigenlijk Er zijn kinderen, - ge moet dat niet per se op dat geslacht nemen eh-, die dat genderprobleem soms hebben ... Kinderen voelen zich soms gewoon slecht in hun vel en dat kan je ook bespreekbaar maken eh. Dus ik vind wel, da mag, allez, dat moet kunnen.

I: Maar als ik dan goed heb geluisterd en verbeter mij als het niet zo is dan zou het vooral zijn als het probleem zich voordoet. Dat dan te gaan euhm...

G: Ja, of anders als zoals in zo'n verhaal en je werkt er dan rond en als het eens voorkomt dan vind ik dat wel. Maar ik vind niet dat je dingen, ik weet niet hoeveel moet uitrekken. Dat is hetzelfde als er iemand sterft in uw klas, een mama of een papa. Daar ga je dan ook veel meer rond werken dan dat gewoonlijk is. Moet je bij Allerzielen rond een overlijden werken, ja, maar moeten we dat dan zo breed uitrekken, nee. Dus met dat gender of met de identiteit van kinderen, denk ik dan zeker naar de derde graad meer toe, dat kan je wel aanhalen en dat kan wel aan bod komen. Maar ik vind niet dat je dat zo ver moet uitrekken. Als dat probleem zich voordoet, vind ik dat je dat meer kan aanbrengen.

I: En u spreekt daarnet over het vak godsdienst waarin bepaalde voorbeelden voorkomen. Denkt u dat dat het vak bij uitstek is om dat in aan te kaarten.

G: Neen, pffff, ja bij ons wel omdat je dan tijd hebt. Die godsdienst moet niet altijd die godsdienst zijn. Het gaat uiteindelijk over verhalen hoe we in het leven staan en dan zo'n verhaal voor kinderen is wel makkelijk om erop in te pikken. Je hebt bij Nederlands even goed veel kringgesprekken. Dat kan even goed he, allez ik bedoel, je kan dat ook wel bij WO. Uiteindelijk heb je een thema “anders zijn”. Er zijn er heel veel die dat bij WO doen. Wij hebben bij godsdienst een thema “anders zijn”, dat loopt wat door elkaar eh.

I: Oké en stel dan dat er morgen een visie is op school, hoe zou die dan naar u gecommuniceerd mogen worden? Mag dat, moet dat mondeling zijn, schriftelijk, allebei?

G: Ja ik denk dat als dat op een normale correcte manier, zoals je eigenlijk op school “een doos”.

Wat is dat? Een doos vol gevoelens, of wat is dat wat je hebt als iemand overlijdt? Heb je dan ook zo’n doos? Ik vind dat je zoiets ook kan maken en dan kan er evengoed op een vergadering gezegd worden van kijk: wij hebben hier ook zo’n doos gemaakt waar informatie in zit rond die verschillende genderidentiteitsproblemen. Of euhm, ik zou dat er dan wel bij willen nemen: twee zelfde ouders, twee zelfde mama’s of twee dezelfde mama’s, die problematiek allez, problematiek die gegeven is op een school, en dat dan kort toelichten. Ik denk dat dat wel oké is.

I: Ja en zijn er buiten dat dan nog meer mogelijkheden om dat thema op school aan te brengen? Dat u ziet daar is misschien ook wel een kans?

G: Ja ik denk met dat thema “anders zijn” dat toch wel veel mensen doen, zou wel wat kunnen uitgebreid worden. Dat zou dan wat meer aan bod kunnen komen, dat denk ik wel.

I: En als het buiten godsdienst of WO wordt getrokken, naar ik zeg maar iets, de speelplaats bijvoorbeeld of een projectweek. Zou dat tot de mogelijkheden behoren?

G: Dat zou ik teveel vinden denk ik om daar een heel week rond te werken. Nee, omdat ik ook soms wel denk als ik die les bijvoorbeeld geef van die prostituee, elk jaar geef ik die ... soms denk ik dan daarna als die kinderen dan naar huis gaan en die zeggen dan: “wij hebben vandaag geleerd over een hoer”. Want ik zeg dat ook tegen de kinderen: “dat wordt vaak een hoer genoemd”. Dan denk ik “hoe komen die kinderen dan thuis”? Aan de andere kant, als ik dan die les en dat verhaal heb gegeven, [...] nog nooit commentaar gehad van ouders nadien, van “he seg mijn kind kwam thuis met een verhaal van een prostituee of een hoer”. Omdat ik dat op dat moment aan de kinderen ook uitleg op een respectvolle manier, dus ik vind dat niet slecht dat dat aan bod komt. Maar om er nu een hele week rond te gaan werken, neen, dat zou ik niet doen.

I: Oké, en het puur werken rond transgenders of genderdiversiteit, welk gevoel zou u dat geven als ze vanaf morgen wordt gezegd van: nu moet je er echt rond werken.

G: Ja ik zou dat nu niet echt een probleem vinden, [...]

I: Mag ik dat dan samenvatten als eigenlijk een zelfzeker gevoel? Of?

G: Ja pas op, ik heb daar toen omdat dat kind ook in mijn klas zat ook wel wat over gelezen en dan ook wel een tv-programma, want dat komt nu ook al wat meer in de media. Want weet als dat kind hier in het tweede zat dat ik dacht “huh een transgender? Wat is dat? Dat is een transseksueel”, neen dat is helemaal niet hetzelfde. Allez ik bedoel. En toen is dat ook eens op het nieuws geweest, in Telefacts ofzo iets. Dan heb ik er ook naar gekeken en dan. Als je er dan wat meer over weer, cava dan wel. Maar ik kan mij best inbeelden dat er heel weinig mensen, als ik dat kind niet in mijn klas had gehad dan had ik het ook niet geweten.

I: Ja, oké.

G: Ik heb die vader nadien ook als vrouw bij mij aan de toog gehad. Dat is een heel ander gegeven dan als je er nooit mee in aanraking komt. En ik denk dat heel veel mensen er nooit mee in aanraking komen. Of niet bewust in elk geval.

I: Oké. Dus op zich staat u er niet angstig tegenover tegen het thema?

G: Neen.

I: Maar ook niet in die mate zeker als in “Ja geef maar aan mij”.

G: Neen, maar ik zou, en als ik het zou moeten doen of met een klas moeten bespreken. Dan zou ik mij daar zeker nog wat in verdiepen. Of toch zeker eens updaten want ik had dat toen wel gedaan, maar dat is al even geleden. Dan zou ik me wel dus wat meer info zoeken.

I: En om daarop verder te gaan, welke ondersteuning zou u wensen van de school?

G: Wat handig zou zijn, is als je een doos zou hebben waar materiaal in zit. Dat je een bronnengegeven hebt waar je naartoe kan gaan en je materiaal kan nemen. Voor de rest denk ik dat je dat [...] wel het meest zelf opneemt.

I: Dus eigenlijk, [...] kan zelf op zoek gaan naar informatie...

G: Ja, natuurlijk als dat er dan is op school is dat natuurlijk wel handig dat je bij de zorgcoördinator bijvoorbeeld terecht kan met vragen. Of als iemand er wat meer van af weet als je er zelf niets over weet. Maar uiteindelijk is het een beetje je job om te kijken hoe je daarmee om gaat. [...]. Welke boeken bijvoorbeeld, wij hebben goede boeken, we zullen die meegeven. Het bestaat eh dus dan kan je dat...

I: Ja absoluut.

G: Ja dat vind ik wel. Er is niets mis mee eh. [...] Die stonden er superhard achter en ik denk met een transgender net hetzelfde is, die ouders. Hoewel dat ik denk dat het verschilt van persoon tot persoon. Want er zijn gezinnen die daar niet mee naar buiten komen, gezinnen die dat wel doen. Ja ik weet ook niet die kinderen, of die nu over hun papa of die nog, hoe het dan is op dit moment. Ik heb er geen idee van hoe het evolueert.

I: En stel dat u inderdaad niet naar de ouders kan gaan. Zijn er dan organisaties waarvan u weet dat ze rond die thematiek werken?

G: Neen, dat weet ik niet. Dat zou ik moeten zoeken.

I: Ahja, oké.

G: Maar dat zou bijvoorbeeld al handig zijn als dat in een doos zit en als je dat dan gewoon kan raadplegen heb je het.

I: Oké, het genderdiversiteitthema en het transgenderthema moet worden geïmplementeerd. Verwacht u dat er ergens weerstand zal komen? En van wie dan?

G: Er zijn altijd mensen die weerstand bieden eh. En er zijn ook mensen die denken dat we dat vaak, euhm "het moet er nog maar bij" of zoals ik daarnet al zei, ik vind niet dat je er een hele week rond moet werken. Maar als zo'n doos er is en het materiaal en je komt ermee in aanraking, steek het dan niet in de doofpot. Allez op die manier eh. Euhm ja er zijn zeker mensen die zoiets hebben, dat doen we wel als het zover is of alleen maar zo. Die zijn er sowieso. Die heb je altijd.

I: Spreekt u nu voornamelijk over leerkrachten zelf? Of gaat dat ook verder? Ik denk dan maar dat er veel verschillende actoren op een school invloed hebben.

G: Dat zullen leerkrachten zijn.

I: Ouders of directie?

G: Ik weet niet of dat ouders daar veel commentaar op zouden hebben of weerstand zouden geven.

I: Ahja?

G: Nee dat denk ik eigenlijk niet. Neen. *stilte* Waarom? Je doet er uiteindelijk niets verkeerd mee eh.

I: Dat is waar. Stel er is een kind op school met duidelijke genderdysfore gevoelens. Is die term bekend voor u? Genderdysfoor?

G: Neen, maar dat zal dan zijn dat het de kenmerken heeft dat het niet goed in zijn vel zit.

I: Ja, maar in die mate dat het echt lijdensdruk veroorzaakt.

G: Ah ja ja ja.

I: Dus dat het echt doodongelukkig is om in het geslacht waarin het geboren is verder te gaan. Hoe zou u daarop reageren? Welke stappen zou u ondernemen?

G: Ja ik zou sowieso eerst een klasbespreking. Dat is het eerste dat gebeurt. En dan zou ik met de zorgcoördinator de ouders eens uitnodigen. En dan eens bevragen wat zij ervaren, en dan ook vertellen wat wij ervaren. En dan de normale gang van zaken is dat het CLB er wordt bijgehaald. Ik denk ook niet dat het anders zou zijn als de andere problematieken die er heersen. Op dat moment ben je bezorgd als juf want je voelt dat er problemen zijn in de klas. Je kaart dat aan. Ouders worden uitgenodigd en dan wordt er samen gezocht. Of vaak doen de ouders dan een gesprek alleen met het CLB zonder de juf. Als ze dat extra vertrouwelijk willen.

I: Dus op zich als zo'n probleem zich zou voordoen, dan treedt eigenlijk het bestaande zorgplan in werking.

G: Sowieso

I: Ja

G: Ja zonder twijfel.

I: Dan heb ik nog twee cases voor u, en dat gaat over een kind met genderdysfore gevoelens. Stel u voor... in uw klas/op school zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleden. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Welk uniform mag Louis van u dragen?

G: Een meisjesuniform.

I: Oké, welke toiletten zou Louis mogen gebruiken op school?

G: Ja de meisjestoiletten.

I: Het is turnen, bij welke groep mag Louis zich van u omkleden?

G: Bij de meisjes. Als dat eventueel moet omdat er uiteindelijk... ja dat turnen is misschien nog wel een moeilijke. Dat ligt nog wat moeilijker bij de ouders. Voor mij maakt dat op zich niet uit. Het zwemmen is daarbij een ander gegeven want daar kleden ze zich echt helemaal uit. Daar zou ik wel kiezen voor een andere cabine.

I: Dat was mijn volgende vraag.

G: Dus ik zou bij turnen misschien ook wel kiezen voor een aparte cabine. Ik vind eigenlijk als die ouders dat willen en die ouders gaan ermee akkoord en die ouders noemen die Lisa en die ouders kleden die aan als meisje. Zijn wij degenen die daarin moeten volgen. Zijn wij niet degenen die het anders moeten doen. Ik vind het een heel ander gegeven als de ouders daar niet mee achter staan. Als wij aanvoelen dat het probleem er is, dan moeten er gesprekken worden aangegaan om ervoor te zorgen dat het kind zich beter voelt. Maar als dat kind door de ouders al op die manier, dan weet je dat die begeleiding hebben eh. Die gaan dat niet zelf allemaal. Dan is het niet aan ons om te gaan beslissen. En of dat die dan in de linkse wc binnengaat of in de rechtse. Onze wc's zijn ieder apart eh. Ze zitten niet allemaal naast elkaar op het toilet.

I: Ja. Bij de wc's op de speelplaats daar hangt wel een duidelijk logo jongens/meisjes.

G: Ja maar er is op den duur niemand die gaat weten dat die eruit ziet als een jongen eh want ze draagt continu meisjeskleden en wordt aangesproken als Lisa.

I: Oké.

G: Neen daar zou ik geen punt van maken. Zolang dat het voor de ouders oké is naargelang wat ze vragen eh.

I: En enkel de ouders van het kind zelf?

G: Ja, dat ander ouders daar commentaar op zouden hebben?

I: Ja bijvoorbeeld.

G: Ik denk dat eigenlijk weinig.

I: Oké, en stel dat het wel zou gebeuren?

G: Dan zou ik zeggen dat dat die mensen hun zaken niet zijn.

I: Oké

G: Want uiteindelijk of je nu een zware ADHD'er hebt of een zware autist, daar heb je meer last en zorg mee dan met zo'n kind.

I: Dat zou kunnen.

G: Ja. En die ouders vragen uiteindelijk ook maar aan ons om het te aanvaarden. En soms heb je wel dat ouders commentaar hebben op iemand met ADHD dat die ambetant is of agressief. Maar dan nog zullen wij dat kind verdedigen. En zeggen we dat ieder kind anders is. Dat is evengoed gender he?

I: Ja oké. En stel nu dat er echt een aantal ouders zijn die commentaar hebben over het omkleden. En die verenigen zich en gaan bij de school klagen. Op welke manier?

G: [...] Je vraagt natuurlijk wat ik zou doen. Dus als je mijn mening vraagt [...]. Dan zeg ik die mag met naam en meisjesuniform naar school komen. Maar dat wordt wel besproken op een MDO ofzo eh. Ik beslis dat niet op eigen houtje. Als het op een MDO is besproken, dan draagt de school die beslissing. En als er dan echt een clan ouders is dan moet de directie daartegen optreden eh.

I: En zou het in dat geval nuttig zijn als leerkracht, die vaak het eerste aanspreekpunt is van ouders, dat er een beleid zou zijn waar in staat wat en hoe? Dat is de visie, zover gaan we daarin en vanaf dan wordt er overleg gepleegd met ouders en andere actoren.

G: Ja ik denk wel dat je er een soort visie van kan maken, maar ik denk dat je nog altijd de stappen moet bewaken die we hebben. Eerst gesprek met de leerkrachten, dan zorgcoördinator en CLB. Dan zien we verder op een MDO. Dan wordt er beslist "waarom?". Ik denk dat er geen enkel kind dat transgender is dat hetzelfde is. Dat is hetzelfde met een kind met ADHD die hebben ook allemaal andere noden. Dus bij elk kind gaan we kijken, wat is voor die kind nodig. En als dat kind dan met meisjeskleden wil rondlopen zal er een handelingsplan worden gemaakt: komt in meisjeskleden naar school, kleed zich apart om. Zodat ook iedereen dat handelingsplan kan raadplegen en iedereen kan zien wat er afgesproken is en dat het ook voor iedereen hetzelfde is.

I: Het zijn zeeklassen. Op welke kamer zou Louis mogen slapen?

G: Als die altijd Lisa in de klas is gewoon bij de meisjes eh.

I: Maar de case is eigenlijk dat Louis op school nog niet Lisa is, maar het wel wil worden.

G: Neen dan weet ik dat niet, dan zou ik dat met de ouders bespreken. Ja.

I: En voor de voorgaande vragen over zwemmen en turnen, is voor u overleg met de ouders aangeraden?

G: Altijd, ik zou het nooit zonder de ouders beslissen.

I: Ik heb een tweede case voor u. Stel u voor... Op school/in uw klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform mag Marie dragen?

G: Ja dan het jongensuniform he. Dat is hetzelfde he.

I: Denkt u dat dat eenvoudiger is?

G: Neen, ik denk niet dat dat eenvoudiger is.

I: Neen?

G: [...]. Ik denk dat veel mensen dat soms wel denken, want het homo zijn en de transseksuelen of de travestieten en zo is meer aanvaard en zo in de maatschappij. Dan dat er vrouwen als man. Ja die verkleden zich niet als man eh. Die wandelen gewoon rond als man eh. Maar als je echt in het homomilieu kijkt. De homo's en travestieten die vinden dat, dat is een manier van acteren. Dat is vaak een manier van werken voor die mannen. Er zijn er heel weinig die zich als travestiet zo kleden als ze echt vrouw willen zijn. Dat is niet zo veel. Er zijn weinig homo's die zich als vrouw willen aankleden. Een homo is nog altijd een man, die een man wil zijn en op mannen valt. En travestieten zijn bijna altijd homo's.

I: Dat is inderdaad het grootste verschil tussen transgenders en holebi's

G: Ja

I: En heel vaak wordt transgender onder dezelfde koepel gestoken.

G: Maar dat is niet eh.

I: Het is wat u omschrijft. Iemand die homoseksueel is, heeft niet noodzakelijk...

G: Een drang om te veranderen.

I: Een identiteitsprobleem. En iemand die een identiteitsprobleem heeft.

G: Wel

I: Wil misschien van geslacht veranderen, maar is daarom niet noodzakelijk homoseksueel.

[...]

I: Dat klopt inderdaad. Het gegeven transgender ligt op een continuüm van twee assen en er zijn ongelooflijk veel manieren om dat in te vullen.

G: Ja

I: Dezelfde vraag over de toiletten.

G: Ja ik zou dat ook doen, als die op school rondloopt als jongen kan die evengoed naar het jongenstoilet eh. Ik denk zelfs als ze de meisjestoiletten zou binnen lopen dat de bewakers zouden zeggen dat ze in de verkeerde binnenstapt.

I: Ahja, oké.

G: Ja dat is toch zo.

I: Het zou kunnen. Dat kind gaat uiteindelijk niet aan een pissijn plassen natuurlijk.

G: Neen

I: In een kotje altijd.

G: Maar wij hebben bijna geen pissijns.

I: Oké dan is dat dus geen probleem?

G: Ik denk in de nieuwe wc's, zijn daar pissijns?

I: Ja

G: Ja er zijn altijd kotjes voor de kinderen om naar het toilet te gaan. Hier gaan ze ook altijd in kotjes eh.

I: Oké prima. Zelfde vraag het is turnen of het is zwemmen?

G: Ik zou die wel apart laten omkleden zeker in het begin. Voor zichzelf ook.

I: Zowel bij turnen als zwemmen?

G: Bij turnen ben ik daar minder toe geneigd. Ik zou het aanzien binnen de klas. Ligt dat oké in de klas, ja dan kan die zich met turnen gewoon. Je merkt dat ook eh, wordt die aanvaard als jongen dan gaat die gewoon bij de jongens. Uiteindelijk maakt dat niet veel uit eh want ze kleden zich niet helemaal om. Bij zwemmen zou ik dat dan weer niet doen.

I: Omdat de kinderen daar volledig naakt gaan?

G: Ja, ja.

I: Oké...

G: En ik zou dat, ik vind ook dat je dat ook niet moet uitdagen. Anders komen die kinderen thuis dat er iemand stond met zijn piemel. Dan komen de ouders en dat moet je ook respecteren. Je moet twee kanten respecteren. Je moet respecteren dat de problematiek er is en dat je die wil helpen, maar je moet ook respecteren ... en dat gaan die mensen ook verstaan eh dat het voor de andere kinderen ook een aanpassing is.

I: Het zijn zeeklassen, op welke kamer mag Marie slapen?

G: Ja dan zou ik die bij de jongens laten liggen. Als dat dan ook haar kameraden zijn, of zijn kameraden dan zou ik die daar wel laten slapen. Maar ik zou het zeker bespreken met de ouders.

I: Ja. Dus op zich als ik mag samenvatten dan denkt u voor de eerste drie vragen van uniform, toiletten en turnen. Dat er voor u persoonlijk weinig problemen op te vinden zijn.

G: Ja.

I: En vanaf het moment dat een kind zich volledig bloot moet geven.

G: Ja

I: Bijvoorbeeld bij het zwemmen of op een kamer slapen met kinderen van het gewenste geslacht.

G: Ja, maar ik zou het ook wel opentrekken naar de ouders toe. Ik bedoel dat die kinderen dat ook wel weten. En ik zou dat ook. Maar je hebt er dan ook al zo'n weg in afgelegd. Als het al in de klas is besproken, die kinderen gaan dat thuis ook vertellen zodanig dat die ouders van de andere kinderen ook op de hoogte zijn zodanig dat die dat ook weten. En dan is dat anders, dan is dat makkelijker om te aanvaarden als ouder. Maar ik vind je moet dat, dat is net hetzelfde, ik ga ook niet in een naaktsauna rondlopen. Dat is niet aan mij besteed. Ik vind dat vies en ik heb dat niet bij andere mensen. Dat is iets dat ik niet zou doen bij andere mensen. Dus dat is net hetzelfde dat je dat kind zich niet moet laten omkleden in het zwembad met de andere erbij. Of in een openbare douche op sprookjesklassen met anderen erbij. Op zeeklassen zijn het aparte cabines. Soms heb je douches waar ze per vijf in staan. Ik

ga dat ook niet doen, dan moeten die kinderen dat ook niet doen. Allez dat is hetzelfde gegeven denk ik.

I: Oké mijn onderzoeksvraag is: in welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school? Is er iets dat ik volgens u nog niet gevraagd heb met oog op die onderzoeksvraag?

G: Neen, maar ik denk dat dat bij ons op school er gewoon niet is. En we hebben dat eigenlijk heel dichtbij eh want dat zusje zit hier op school. Ik denk dat ze in het vierde zit nu

I: Zijn er dingen die u nog zou willen toevoegen aan het interview?

G: Neen ik denk het niet.

I: Had u graag een elektronische versie van mijn bachelorproef.

G: Ja ik wil het weleens zien.

I: Oké. Dan wil ik u van harte danken voor het interview.

G: Dat is graag gedaan.

Respondent 4

I: Hebt u voor we beginnen met het interview, er zelf nog vragen over?

G: Neen.

I: Zowel tijdens het interview als na het interview mag u zeker vragen stellen. U mag mij altijd onderbreken als er zaken niet duidelijk zijn. Ik denk maar aan bijvoorbeeld bepaalde termen of woordenschat die binnen het transgenderthema horen.

G: Ah ja.

I: Die niet tot het standaard taalregister behoren. Mijn eerste vraag voor u. Wat is uw functie binnen de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad?

[...]

I: Oké, is de term gender voor u bekend...

G: Ja

I: ... kan u deze kort toelichten?

G: Dat is het geslacht, mannelijk of vrouwelijk of... gemixt.

I: Oké en ...

G: Tweeslachtig. *lacht*

I: Ja inderdaad. En kan u de term transgender toelichten, als die voor u bekend is.

G: Dat is ... voor mij betekent dat iemand die een meisje is die een jongen wil worden, of een jongen die een meisje wil worden. Dat die niet content zijn met hun geslacht, hoe ze eruit zien. Dat ze hun lichaam eigenlijk als van het andere geslacht aanvoelen.

I: Kwam u doorheen uw carrière al eens in contact met vragen over het transgenderthema, of het genderthema in het algemeen.

[...]

I: Ik zou graag allebei horen als dat voor u oké is.

G: [...] Heb ik eens ooit, ik weet niet, ik denk dat dat vanuit soa kwam ofzo, ik heb in elk geval eens lessen gegeven rond homoseksualiteit en zo. Dat waren proeflessen en ik heb dat toen gegeven in het zesde leerjaar, zo wat errond gewerkt. Maar dat was niet echt dat dat ter sprake kwam. Ik heb dat gewoon mee gedaan, maar het is niet dat daar ooit werd over gesproken. Het was niet dat er kinderen of ouders waren. [...] in onze school is er een aantal jaar geleden een ouder geweest die echt ging veranderen, een transgender dus. Die is ook op tv geweest. Maar misschien waren die kinderen toen al in het middelbaar. En ja, dan wordt dat wel besproken. In de klas zelf wisten die wel dan, is die ... wat was dat nu weer? Ja, die papa is mama geworden en die ouders waren nog samen. Dus zo ben ik daarmee in contact gekomen. Maar de kinderen hadden daar niet zoveel vragen over.

I: En kan u kort vertellen welke stappen er zijn ondernomen toen dat bekend was?

G: Niets.

I: Oké.

G: Ik denk dat niet. Ik denk dat, wacht ... wat ik mij kan herinneren dat ze dat wel hebben besproken, maar dan eerder met de zorgleerkracht of met de leerkracht. Om toe te lichten wat er aan de hand was. Om op de hoogte te zijn voor de kinderen van die papa. Dat we vooral in de gaten moesten houden of

die niet zouden worden uitgelachen, of naar functioneren of zelf vragen rond hebben, dat hun welbevinden goed was. Op die manier.

I: En hoe is dat toen aan het licht gekomen?

G: Ik denk dat die ouders dat zelf zijn komen vertellen.

[...]

G: Ja daar werd over gebabbeld natuurlijk. Maar niet zozeer dat daar een probleem was ofzo. Dat dat wel grappig is om te zien he, dat je ineens een papa een mama ziet worden.

I: Ja ja.

G: En als die dan, en ik had dan niet door wie het was, en bij de proclamatie ging ik even vragen aan de mensen hoe het was geweest. En ja, dat was een vrouw met een mannenstem en toen dacht ik "ah ja". Toen schrok ik wel, ik had het niet verwacht. Grappig, ik vond dat grappig.

I: Maar verder bent u dus nog niet in contact gekomen met dat genderthema?

G: Op school niet.

I: Specifieke voorbeelden van een kind dat zich niet goed voelt?

G: Neen. Wel in mijn privé heb ik dat eens zien gebeuren, maar hier op school met de kinderen niet nee.

I: Hanteert de school een visie inzake genderdiversiteit en transgenderthema.

G: Neen

I: Hoe zou zo'n visie er voor u mogen uitzien.

G: Ik snap niet zo goed waarom we daar een visie over moeten hebben. Diversiteit is heel ruim. Dus mijn visie rond diversiteit is: "iedereen is anders en moet gerespecteerd worden". Dus dat kan op huidskleur zijn, of achtergrond, maar evengoed op leerproblemen, of hoogbegaafdheid. En dan kan homoseksualiteit en transgender daarin passen vind ik.

I: Dus samenvattend zegt u dan: "diversiteit is er overal, op verschillende manieren en het is niet noodzakelijk om daar een specifiek luik aan toe te voegen wat transgenderthema belicht"?

G: Neen, ik vind wel als er vragen komen in de klas, dat daar moet op ingespeeld worden. Maar je moet dat altijd aftasten in hoeverre dat je dat moet doen, ook naar de leeftijd kijkend.

I: En stel dat er vragen komen: welke processen treden dan in werking op school? Zijn er bepaalde plannen of protocollen die dan worden gevolgd daarin?

G: Neen, want dat kadert in WO, dat kadert in het vak WO. Als de kinderen komen met zo'n vragen dan moet de juf hetzelfde doen als bij "waarom vallen de blaadjes van de bomen?". Daar op onderzoek gaan en daar een les rond geven he. Even gaan brainstormen met die kinderen: wat leeft er, dat aftoetsen en dan samen op zoek gaan naar de nodige informatie. Dat ze die vragen min of meer eerlijk beantwoord krijgen.

I: U spreekt net over WO dat het daar voornamelijk in thuis hoort. Zijn er misschien nog andere vakken waarin het aan bod kan komen voor u?

G: Muzische vorming? *lacht* Ik weet het niet, dat ze dat zouden tekenen... *lacht*. Misschien in Nederlands, niet direct, tenzij er een tekst verschijnt waar het gaat over transgender dan. Maar dat is niet in onze taalmethode.

I: Oké

G: Maar dat kan wel een krantenartikel of actualiteit zijn, dat de kinderen zelf binnen brengen.

I: Oké, en het vak godsdienst, liggen daar mogelijkheden?

G: Ahja, want dat gaat over diversiteit he. Jezus liet alle mensen toe, dus ik denk dat ze dat daar ook kunnen naar voor halen.

I: Stel dat er een visie zou zijn, welke afspraken zouden daar dan zeker in vermeld moeten zijn? En dat mag evengoed gaan over de grotere diversiteitsvisie, welke afspraken zijn daar cruciaal in?

G: Ja, ik vind dat ... dat moet allemaal behandeld worden met respect. Ik denk dat dat het belangrijkste is, als er een visie is. Als je rond diversiteit werkt, dat het belangrijkste doel vooral is dat de kinderen nieuwsgierig worden naar de inhoud. Vind ik altijd belangrijk, en dat ze er met respect mee omgaan en met behoud van hun eigenheid. Dat het niet de bedoeling is om iemand te overtuigen. Dat is sowieso ook onze visie, vanuit de godsdienst.

I: Ja?

G: We hebben hier ook heel veel andersgelovigen. Als we kijken, moet er openheid zijn, er moet een dialoog zijn. Ik denk dat dat vooral het juiste woord is, maar steeds met behoud van uw eigenheid. Er is altijd zo een grens dat je met kinderen moet oppassen. Daarom zeg ik dat de leeftijd belangrijk is, want als dat in een derde kleuterklas aan bod komt... Ja, dan gaan die kinderen elkaar overtuigen, of juist dat is een hele moeilijke, dat het daar respectvol blijft omdat ze nog heel jong zijn. Die gaan zich dan identificeren of doen alsof dat ze transgender zijn, in dat geval of iets anders, en dan moet er nog thuis uit ook communiceren. Ik denk wel dat ze bijvoorbeeld in het vijfde een theemaatje hebben gehad rond homoseksualiteit. Dan denk ik ook, ja, kinderen komen ermee thuis en sommige ouders stellen dan "wat leren die daar op school?". Dus als je voelt dat het gevoelige thema's zijn, vind ik dat de ouders ook op de hoogte moeten gebracht worden.

I: Oké. Daarnet zei u: "als er vragen komen, dat de leerkracht dat moet behandelen". Vindt u dat leerkrachten zelf op zoek moeten gaan naar hun expertise daarover?

G: Ja, of die kunnen wel iemand zoeken. Ze moeten de lessen voorbereiden he. Hoe ze dat doen, iemand uitnodigen of iemand anders, dat is hun taak he.

I: Zijn er nog mogelijkheden om genderdiversiteit en transgenderthema misschien meer aan bod te laten komen op school. Dan denk ik vooral ruimer dan de vakken, maar bijvoorbeeld ook naar infrastructuur van de school bijvoorbeeld.

G: Ah ja ja ja toiletten.

I: Bijvoorbeeld.

G: Goh, dat is moeilijk want wettelijk gezien moeten wij gescheiden toiletten hebben. Maar dat is niet zo, want we hebben te weinig toiletten. Dus plakken wij er een meisje en een jongen op. Maar iedereen gaat op dezelfde, want er zijn er niet genoeg. Dus wettelijk gezien zitten wij vast. Dus ja, rond toiletten, infrastructuur is dat al niet mogelijk. Wat betreft het omkleden met zwemmen enzovoort, wat was daar nu weer... ik denk dat we dat ook wel hebben met. Onlangs was er iets met kinderen die sneller ontwikkeld zijn, of voor hun geloof. Dan laten we die ook apart omkleden, als die daar behoefte aan hebben. Want het is heel moeilijk, zeker als ze tien, elf jaar zijn, dan gaan de meisjes en de jongens graag apart. En als die jongen zich wel meisje voelt en zich liever bij de meisjes omkleedt, dat is een hele moeilijke. En dan zeggen we, als jij je liever apart omkleedt is dat ook goed.

I: Kan u toelichten waarom dat een moeilijk gegeven is?

G: Omdat kinderen..., ja, omdat niet iedereen ervoor open staat. Dus die kinderen worden nog opgevoed dat het vooral nog "jongens en meisjes" is. En dat jongens jongenszijn, en meisjes meisjes zijn. Dat rollenpatroon zit erin, hoe je dat ook draait of keert. Ik denk dat ook, ik moet dat toegeven, ik vind dat zelf heel moeilijk, maar ik denk dat dat in de hersenen gewoon zo zit. Ik denk dat dat niet is het feit dat dat zo wordt. Mannen zijn jagers en vrouwen zorgden voor de bessenpluk enzovoort. Ik denk dat dat echt zo is. *lacht* Want ik zie dat thuis ook, al probeer ik op een andere manier op te voeden. Dus dat komt vanzelf, dus ik denk dat ook. Bijvoorbeeld als ik denk aan meisjes, -ik kan alleen voor meisjes spreken -, een meisje dat haar lichaam voelt veranderen, krijgt ook schaamte. En dat zie je ook binnen de thuissituatie, daar gaan die ook niet meer in hun blootje rondlopen. Dus ik kan mij voorstellen dat een jongen van de klas, ...voor hen is dat een jongen. Die vinden dat al niet leuk om zich om te kleden tussen andere meisjes, en al zeker niet met iemand van het andere geslacht. Die er zo uit ziet he, goh dus echt fysiek eh. Dus daarom is dat moeilijk.

I: Daar gaan mijn twee casusvragen over.

G: Ah ja.

I: Dus als u het goed vindt zou ik even daarop willen focussen. Stel u voor... Op school zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Welk uniform mag Louis van u dragen?

G: Haha, dat is grappig. Oei daar moet ik eens over nadenken. Ja, als dat natuurlijk.... Als dat een kind is dat hier al van de kleuterschool zit. Dan zullen we dat waarschijnlijk wel hebben meegemaakt. Want hoe oud is dat kind?

I: Er staat geen leeftijd op.

G: Dat vind ik belangrijk.

I: In elk jaar kan dat kind binnenkomen en het zou de eerste keer zijn dat Louis met die vraag komt.

G: Dus daarvoor was die altijd in jongenskleren?

I: Die was daarvoor altijd in jongenskleren, maar thuis kon het wel.

G: Als dat een heel nieuw, dat vind ik moeilijk want ik heb wel wat vragen rond die case. Want inderdaad, als die hier altijd in jongenskleren kwam, en ineens in meisjeskleren. En niemand weet dat van thuis in die meisjeskleren. Ja, dan moeten de ouders ons eerst op de hoogte stellen en dan moeten wij gaan kijken hoe dat zit en waar de nood is enzovoort. Ik denk sowieso dat je dat ook met het CLB moet bespreken, daar hebben wij ook hulp voor nodig. Omdat wij ook de klas moeten inlichten en dan moet je daar zeker een project rond doen om dat te integreren. Maar dat doen wij ook met kinderen met een zware problematiek rond ASS. Dan gaan wij ook met die klas op weg om te zeggen wat dat kind nodig heeft. Zo moet je ermee omgaan. En dan moet je dat bespreekbaar maken. Die erin betrekken. Zo zou ik dat doen. En ja als dat kind zich daarin beter voelt, dan gaan wij die zeker in meisjesuniform school laten lopen.

I: Dus op zich, er bestaat een schoolreglement waarin er een uniformcode is opgenomen. Maar die is niet noodzakelijk bindend voor u.

G: Er staat voor jongens en voor meisjes, maar wie bepaald wat een meisje is en wat een jongen? Dat staat daar niet in he.

I: Neen inderdaad, dat is heel interessant. Welke toiletten mag Louis van u gebruiken?

G: Ja, dat is dan hetzelfde he. Dan gaan we dat ook bespreken. Als we zeggen het is vanaf nu een meisje, maar dan wel consequent he. Niet even jongen en dan en als het uitkomt, nee zo ben ik niet. Voor mij moet het dan een consequente afspraak zijn.

I: Dus stel dat de vraag zou komen, mag Louis de meisjestoiletten gebruiken?

G: Vanaf nu is dat een meisje?

I: Ja.

G: Dan is het een meisje eh, dan doet die alles volgens de meisjes.

I Het is turnen, bij welke groep mag Louis zich omkleden?

G: Ja, dan de meisjes eh.

I: Oké

G: Maar ik vind het belangrijk dat er een heel grote open communicatie is. Hangt van de leeftijd af. Ik denk nu even aan de oudere leerlingen, bij de jongere is dat minder een probleem. Maar bij het vijfde leerjaar is dat open communicatie, dat er een afspraak wordt gemaakt en dat ook de ouders geïnformeerd moeten worden. En dan moeten we zien ... als die dat niet oké vinden dan moeten we dat ook respecteren. Dan moet die zich apart omkleden.

I: Oké. Het is zwemmen, in welke kleedkamer mag Louis zich omkleden?

G: Dat is hetzelfde.

I: Ja?

G: Ja

I: Ook omdat tijdens zwemmen dat kinderen zich wel volledig blootgeven of volledig naakt gaan?

G: Ik vind dat je dat moet bespreken. Want ik denk dat Louis of Lisa het zelf niet leuk gaat vinden.

I: Dat zou kunnen.

G: Daarom dat ik zeg: als het zo'n probleem is, zouden we die apart kunnen laten omkleden.

I: Oké. Het zijn zeeklassen, in welke kamer mag Louis van u slapen?

G: Dat is ook hetzelfde. Als er open over gecommuniceerd is. En spreken we af het is een meisje, iedereen is akkoord, dus dat is een totaalpakket.

I: Hmm hmm ik heb een tweede case voor u. Die is heel gelijkaardig. Stel u voor... Op school/in uw klas zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform mag Marie van u dragen op school?

G: Ja hetzelfde eigenlijk he. En ik denk dat dat minder gaat opvallen want ook meisjes kunnen al broeken dragen. Dus waarschijnlijk zal Marie al lang broeken gedragen hebben, altijd al. En we hebben hier wel eens zo'n meisje gehad. Dat we zien dat dat echt een jongen is, niet dat dat een transgender wordt, helemaal niet. Maar dat voorbeeld heb ik voor ogen, en die kinderen onderling zien dat eigenlijk niet dat dat een meisje is. Want waarschijnlijk gaat die dan ook mee voetballen enzovoort. En groeien die daar automatisch mee op. Ik denk dat dat makkelijker is. Alleen met dat omkleden, dat moeten we dan toch ook weer open communiceren, dat moeten we dan bespreekbaar maken eh.

I: En stel nu: er is ook een feestuniform op school waar er eigenlijk wel wordt opgelegd aan meisjes: nu moet er wel een kleedje worden gedragen.

G: Ja, maar dat is niet bij ons eh.

I: Neen?

G: Neen.

I: Ah! Oké voilà dan...

G: Dat is alleen maar lange mouwen.

I: Ah oké, kijk dan is dat ook meteen uit de wereld geholpen. Dezelfde vraag over de toiletten. Welke zou die van u mogen gebruiken?

G: Ja dat is dan ook hetzelfde eh. De jongenstoiletten, maar ja, als die geen piemel heeft dan gaat die ook niet rechtstaan eh hoop ik.

I: Neen dat is waar.

G: Dus liever niet rechtstaan, want anders is alles onder geplast.

I gniffelt

G lacht luid

G: Ja sorry ik denk beelden.

I: Ja maar dat zijn inderdaad zaken waar je over moet nadenken. Stel er zijn alleen maar urinoirs in de jongenstoiletten wat doe je dan?

G: Ja dan is het een meisje eh.

I: Het is turnen, bij welke groep mag Marie zich omkleden?

G: Volgens hetgeen dat we besproken hebben eh. Als dat een jongen is, is dat de jongens.

I: Ja en zelfde vraag voor het zwemmen?

G: Hetzelfde antwoord.

I: En voor de zeeklassen?

G: Zelfde antwoord.

I: Oké, u sprak al over weerstand?

G: Ja zeker, ja.

I: En waar zou die dan komen?

G: Ik denk toch zeker bij een deel allochtone ouders en ook bij conservatievere mensen. Daar ligt dat heel gevoelig, die zijn bang dat hun kind misschien transgender wil worden. Dat is onwetendheid eh. Daarom dat ik het belangrijk vind om mensen heel goed te informeren. En dat je dat breder moet trekken. Naar diversiteit algemeen en dat je dat niet eng moet doen.

I: En spreekt u dan nu vooral over de ouders, of denkt u dan ook dat er vanuit de kinderen weerstand kan komen?

G: Ik denk vanuit de ouders. Ouders en leerkrachten.... Denk ik dan.

I: Denkt u dat er binnen het schoolteam weerstand zou kunnen komen?

G: Als je daar een les over moet geven?

I humt

G: Ik denk dat er leerkrachten zijn die zich er niet altijd goed bij voelen.

[...]

G: Ja ik zou mee met hen op zoek gaan op welke manier ze dat dan wel kunnen. En als ze hulp nodig hebben, wil ik wel meezoeken voor een expert ofzo die daar dan mee over kan vertellen.

I: En er wordt vanuit de overheid opgelegd dat vanaf nu de school effectief dat thema zichtbaar moet maken. Welke ondersteuning zou u dan wensen als directie.

G: Ja informatie. En dat er experts zijn die ons daarbij helpen.

I: Een expert, kan u daar een voorbeeld van geven?

G: Ja een ervaringsdeskundige spreekt het meeste aan eh, bij de mensen. Dus ik denk dat dat het belangrijkste is. Een ervaringsdeskundige is wel leuk als die zelf komen vertellen. Dat de kinderen vragen kunnen stellen is superbelangrijk. Dat we een soort informatiebrochure krijgen voor de ouders van de overheid. Dat die ons echt kunnen zeggen van voilà, dat is transgender/transseksualiteit en wat erbij hoort. Dat dat al voor ons klaar is. En dat er misschien een expert is die onze leerkrachten daarin kan ondersteunen en informatie kan geven. Om te zeggen hoe moeten we ermee aan de slag kunnen gaan. En dat ze ook terecht kunnen met al hun vragen en misschien voor geprepareerde lessen. Dat is makkelijk.

I: En ervaringsdeskundige, denkt u dan vooral aan...

G: Transgenders zelf he.

I: Transgenders zelf.

G: Ja, dat is WO, dat is voelen, denken, ...

I: En zou u dan gaan zoeken wat er binnen de school is, zoals die papa is mama geworden die kan komen spreken?

G: Ja, maar dat ga ik niet op Gimme zetten *lacht* we zijn op zoek naar transgenders. Nee ik zou dat echt vragen. Ik wil graag zo'n aanbod want niet elke transgender wil daarover praten.

I: Neen dat klopt inderdaad.

[...]

G lacht

I: Jaja inderdaad, er komen soms vragen uit kinderen waar je zelf perplex van staat. Bent u op de hoogte dat er belangenorganisaties zijn die zich inzetten voor de rechten van transgenders?

G: Ja, maar ik kan ze niet opnoemen.

I: Oké, en welk gevoel roept het implementeren van genderdiversiteit en het transgenderthema op bij u?

G: Om dat op school te implementeren?

I: Ja

G: Dat ook nog! *lacht* Omdat dat veel is en omdat ik persoonlijk vind dat dat echt meer voor het middelbaar is.

I: Oké mag ik dan, om een gevoel op te kleven, zeggen dat dat een beetje ontmoedigend kan werken. Als er wordt gezegd, nu moet dat er ook nog bij?

G: Ja *zucht* ik vind dat gewoon vermoeiend omdat het zoveel is. Wij zijn niet de oplossing voor de hele maatschappij. *lacht* Ik snap dat wij kinderen moeten opvoeden, maar niet alles. Ik vind dat je moet omgaan met diversiteit en dat dat niet diepgaand moet zijn, maar breed. Mensen kunnen anders zijn, alleé anders.

I: Ja inderdaad, anders absoluut. Mijn laatste vraag voor het interview, stel er is een kind met genderdysfore gevoelens op school, dat is iemand die lijdensdruk ervaart omwille van het feit dat die transgender is. Welke stappen onderneemt de school dan om dat kind te ondersteunen?

G: Euhm als we dat opmerken, wordt er met de ouders gebabbeld en dan gaan wij het zorgcontinuüm af. Dan wordt er met de ouders gesproken en dan gaan we op zoek naar wat die leerling nodig heeft. Als dat niet goed is, komen we terug samen en gaat het CLB ingeschakeld worden. Dan gaan wij op zoek naar wat er aan de hand is.

I: Dus naar hulp toe is het in de eerste plaats het CLB dat wordt gecontacteerd?

G: Ja inderdaad.

I: Is er nog iets dat ik niet gevraagd heb met oog op mijn onderzoeksvraag? Als u wil kan ik mijn vraag nog eens herhalen.

G: Ja, dat is wel het belangrijkste, wat was uw onderzoeksvraag?

I: In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?

G: Neen ik denk dat je alles gevraagd hebt.

I: Wil u graag zelf nog iets toevoegen?

G: Neen. Ik vind dat wel een speciaal thema, dat je gekozen hebt. Niet evident, maar ja, je hebt verteld dat het vanuit uw eigen ervaring is. Dus op zich is het goed dat er mensen zijn die zich daarvoor willen inspannen.

I: Dank u. Hebt u graag een elektronische versie van mijn bachelorproef?

G: Ah ja ik wil het wel eens lezen.

I: Dan rest er mij alleen nog u te bedanken voor uw medewerking.

G: Ah ja graag gedaan. Succes.

I: Bedankt dat er op zo'n korte periode nog tijd kon worden vrijgemaakt voor mij, dank u wel.

Respondent 5

I: Zijn er voor we starten met het interview nog vragen voor mij?

G: Neen, eigenlijk niet.

I: Zowel tijdens het interview of erna mag u vragen stellen. Ik ga mogelijk termen gebruiken die niet tot het standaard taalregister behoren.

G: Ah ja.

I: Dan mag u mij zeker onderbreken en vragen om meer verduidelijking.

G: Ja, uitleg.

I: Dat mag ook over andere zaken, als er iets niet duidelijk is, onderbreek mij gerust.

G: Ja

I: Mijn hoofdvraag is: "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?"

G humt

I: Daar hoeft u nu geen antwoord op te geven.

G: Daar heb ik eigenlijk geen idee over momenteel.

I: Vandaar dat ik enkele deelvragen heb.

G: Maar misschien naar aanleiding van echte vragen dat dat wel duidelijker wordt.

[...]

I: Is de term gender voor u bekend? En zo ja, kan u die toelichten?

G: Ja gender heeft eigenlijk echt te maken met het geslacht en de wijze waarop een persoon het geslacht interpreteert.

I: Hoe bedoelt u dat juist?

[...]

I: Ik ga even afwijken. Hebt u ooit gedacht aan homoseksualiteit of holebi?

G: Neen, bij haar, zij heette [...] zal ik maar zeggen, bij haar nooit. Ik had echt zoiets van "neen". Het was zo overduidelijk. Dat was.

I: En kan u daar een voorbeeld van geven, van zaken die overduidelijk waren dat het niets met holebiseksualiteit te maken had?

G: Echt eigenlijk haar algemene manier van doen. En haar... ja ik ben nog echt volledig ingedoopt of ingebed in het systematische of het stigmatische van man/vrouw. Wat een vrouw eigenlijk doet, en wat daar eigenlijk bij hoort. Terwijl bij een man er andere karakteristeken zijn en dergelijke meer. [...] was het zo overduidelijk dat het gewoon allemaal mannelijke karakteristieken waren. [...]

I: Ah echt?

G: Ja

[...]

G: En ook zo de manier van doen, de opmerkingen die zij maakte. Dat ik dacht, meisje, jij bent eigenlijk... Allez ja. Dat komt gewoon niet overeen. Punt uit. Dus vandaar.

I: Hebt u kunnen volgen hoe dat zij dat ervaarde op school, dat gevoel?

G: Neen, in de zin van ... ik weet wel dat zij daar een bepaalde terughoudendheid naar had, bijvoorbeeld, - uiteraard - bij de borstontwikkeling en dergelijke meer. Ze zat dan ook in een voetbalploeg en ze deed er echt alles aan om dat niet te tonen. Ze plakte alles af, haar haar was altijd kort.

I: Dan spreken we over het middelbaar.

G: Dat was middelbaar ja, de lagere school daar heb ik niet veel interactie mee gehad.

I: En was hij een gelukkig kind vroeger?

G: Ik denk dat hij nu gelukkiger is. Ik vond dat je voelde dat zij op een bepaalde manier een bepaalde gereserveerdheid had over het gelukkig zijn. Ik bedoel dan, je voelde gewoon dat zij voelde dat er iets niet klopte.

I: Ja.

G: Maar in een lagere school is dat natuurlijk heel moeilijk. Eén: je hebt al de premisses, of hypothesen of stellingen die als waarheid worden aangenomen. Als je daar dan niet echt in past. Ja je gaat er gewoon vanuit dat je in die bepaalde hypothesen wel past. En ik denk dat dat haar wel in de lagere school een bepaalde gereserveerdheid gaf. Zij was ook best wel gesloten.

I: Ja

G: Terwijl naar de middelbare school, nu zeker, dat is een wereld van verschil hoe zij nu omgaat met mensen, alle hij omgaat met mensen.

I: En hebt u enig idee of zij graag naar school ging.

G: ik denk niet.

I: En ik spreek vooral over de lagere school.

I: Ik denk niet dat het bij haar een element was van graag naar school. Ik denk dat het eerder was van: dit hoort zo. Niet van, ja ik denk bij het kind zelf dat dat op dat moment eigenlijk heel moeilijk is om te interpreteren wat er eigenlijk, - ik mag niet zeggen fout want dat is niet fout -, wat er eigenlijk aan de hand is. En dat zij op dat ogenblik in een bepaalde richting werd geduwd, zal ik maar zeggen. Logischerwijze, want dat is evident in ieders ingesteldheid.

I: Ja

G: Maar dat zij ergens toch wel voelde, eigenlijk klopt dat voor mij niet.

I: Ik pas niet binnen...

G: Neen neen.

I: de standaard rollenpatronen.

G: Ja voilà, voilà. En dat zij, ja zij heeft dat gewoon met glans ook doorstaan eh. Het is een heel slimme studente daar niet van, of hij nu. Maar ja dat was, ik denk dat zij daar op dat ogenblik wel gewoon mee om ging. Go with the flow zal ik maar zeggen. Zoals het hoorde, maar wel voelde dan, er zit iets niet juist voor mij.

I: Hebt u enig idee of de leerkrachten of de school zelf op de hoogte was van al die zaken?

G: Neen, ik denk de lagere school zeker niet. De middelbare school wel ja.

I: Dus die hebben dat nooit opgemerkt?

G: Neen dat denk ik niet.

I: Oké

stilte

I: Is de term transgender voor u bekend. En zo ja kan u die even toelichten?

G: Ja

lacht

G: Ja dat is dat een vrouwengeest, of de vrouwenpsychologie in een mannelijk lichaam is ontstaan, of vice versa. Dat dat eigenlijk niet accordeert.

I: Ja

G: Voilà, dat denk ik. Ik mag hopen dat dat juist is.

lacht

I: Dat is inderdaad, ik heb daar ook niet over te oordelen natuurlijk he.

G: Ja

lacht

I: Kwam u in uw carrière, of in uw verbintenis met de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad, al eens in contact met vragen over dat transgenderthema?

G: Neen.

I: Oké

G: Neen...neen.

I: Zowel niet binnen gender als transgender, dat u weet heeft dat er ooit iets is geweest op school?

G: Neen, eigenlijk niet.

I: Hanteert de school een visie inzake genderdiversiteit en transgenderthema.

G: Awel dat weet ik niet.

I: Oké

G: Ik kan mij wel inbeelden, - want ik weet dat de school openstaat voor bepaalde diversiteit -, en ik kan me echt wel inbeelden als er echt een bepaald probleem of een bepaalde probleemsituatie zou ontstaan uit een transgender of gendervraag, dat ze dat wel zouden aanpakken.

I: Ja

G: Daar ben ik van overtuigd. Maar ik denk wel dat ze het niet zullen opzoeken.

I: Oké.

G: Als het hen niet ter ore komt, zullen ze denk ik gewoon verder doen op het elan of op de wijze, de structurele wijze waarop ze nu bezig zijn. Maar ik denk dat dat ook niet meer als normaal is. De school moet eigenlijk ook inzicht krijgen in wat er leeft tussen de leerlingen. En als dat niet te berde komt, is dat eigenlijk iets van ondergeschikt belang, denk ik. En geven ze daar minder aandacht, minder of nauwelijks aandacht aan. Ik denk pas als het echt te berde zou komen, als het zich voordoet in het sociale of het maatschappelijke binnen de school, eh want de school is een gemeenschap op zich. Als het binnen de gemeenschap een probleem wordt of er vragen zullen ontstaan, zullen zij wel ageren.

I: Ja

G: Maar zij zullen niet anticiperen. Daar ben ik eigenlijk van overtuigd.

I: Stel ze anticiperen wel.

G: Ja

I: Hoe zou zo'n visie er voor u mogen uitzien?

G: Goh! Ik vind dat voor een lagere school heel moeilijk. Omdat ik denk dat de kinderen zelf het nog niet goed beseffen. Of dat is misschien heel stom eh maar.... Nu ik zeg het eh, het is misschien een verkeerde hypothese eh omwille van het gegeven dat ze zijn opgegroeid in maatschappelijke normen en waarden van man/vrouw. Een man doet dat, een vrouw doet dat. Hoewel dat al mooi gemengd is, maar er zijn nog altijd wel stereotypen.

I: Ja

G: Ik vind dat voor een kind, want ik vind dat er in de lagere school men nog over een kind mag spreken, dat het voor hen heel moeilijk is om een onderscheid te maken tussen hetgeen dat eigenlijk wordt beschouwd als normaal, wat betreft wie wat doet, en abnormaal. En als een kind zich daar niet euhm, niet goed bij voelt, dan kan dat ook soms. Ik zeg niet altijd, maar als het echt obvious is zoals bijvoorbeeld mijn nicht. Maar soms denk ik dat dat gewoon een zoektocht is naar de identiteit zelf. En ja, dat kan alle richtingen uitgaan. Dus ik denk dat je in een lagere school toch nog met enige omzichtigheid moet omgaan. Maar wel met respect voor waar het kind mee zit. Want als je echt overduidelijk ziet dat het kind echt niet gelukkig is en dat het effectief te maken heeft met eventueel de hypothese van een geslacht of allez. Dat je daar wel een beetje, een beetje voeling mee moet hebben. Maar ik denk dat dan eigenlijk ook meer via communicatie met de ouders moet verlopen. Want dergelijke problematiek stelt zich niet alleen binnen een schoolgemeenschap voorop. Dat vind je ook thuis en ik vind dan ook wel dat de ouders naar de school toe dergelijke transparantie moet hebben om te zeggen: "kijk, wij zitten met die issue" of "hier is iets aan de hand en we weten niet goed wat of hoe". En dat je dan met de mensen die het kind eigenlijk omringen kijkt op welke basis kunnen we hem/haar gerust stellen of helpen. Allez ja. Maar ik denk dat dat in de lagere school eigenlijk echt heel moeilijk is.

I: Omwille van?

G: Omwille van die zoektocht naar die identiteit.

I: Denkt u dat een school kinderen daarin kan ondersteunen in de zoektocht naar die identiteit?

G: Euhm, ja ik denk dat wel. Omwille van het feit dat ze hier toch heel veel tijd doorbrengen. En ze ook een stuk van de persoonlijkheid van het kind zien. Natuurlijk men moet daar eigenlijk ook een beetje voor behoedzaam zijn.

stilte

G: Ik denk dat de grens ook eigenlijk een beetje....

stilte

G: Ja hoe moet ik het zeggen.... De grens tussen het stimuleren en het ondersteunen kan heel flou zijn.

I: Ja.

G: Voila.

I: Ok.

G: En ik denk dat je daar in van die waanzinnig overduidelijke gevallen... daar moet je in ondersteunen. Maar er zijn ook twijfelgevallen, of mensen die het nog niet goed weten. Het verschil tussen het transgenderschap en de homoseksualiteit of het lesbisch zijn. Die grens is eigenlijk iets wat de persoon zelf moet stellen. Denk ik.

I: Ja

G: En euhm zonder de overduidelijke gevallen. Als je daar een onderscheid maakt. Ik denk dat dat voor een leek heel moeilijk te onderscheiden is van "wat is nu?". In een lagere school eh, ik zeg niet in een middelbaar eh. In een lagere school of kleuterschool. Wat is homoseksualiteit en wat is transgender. Ik denk dat daar de grens in de lagere school nog heel moeilijk te trekken is. Denk ik

I: Ja, dat klopt inderdaad wel.

stilte

G: Als de visie wordt gemaakt en u zegt vanuit de ouderraad dat die er mag zijn. Welke concrete afspraken mogen er dan instaan. Bijvoorbeeld met het oog op de grens tussen het stimuleren en het ondersteunen?

I: Neen. Ik denk dat eigenlijk... euhm je gaat dan heel casuïstisch te werk. Ik denk vanuit de ouderraad dat wij daar heel weinig aan kunnen toebrengen of heel weinig een meerwaarde zouden kunnen toevoegen. En zoals ik al daarnet in een voorgaande vraag heb gezegd, dat dat eigenlijk in een communicatie van de ouders rechtstreeks van een betrokken kind behandeld moet worden. En dat eigenlijk het belang van het kind en het gelukkig zijn van het kind centraal staat. En ik denk bij die problematiek niet echt super, je kan wel krijtlijnen uitzetten en zeggen als het zich voordoet dan moet er eigenlijk een team.... dan moet het kind door een team worden omringd. Zijnde ouders, school, misschien een psycholoog of iemand van het CLB of dergelijke mee. Alhoewel het CLB misschien niet. En dat die daar, dat daar eigenlijk een bepaalde evaluatie of een bepaald ... Ik denk dat dat dan toch voldoende professionele mensen zijn die een bepaalde evaluatie aan het kind kunnen geven. En die dan ook kunnen omringen teneinde hem, of haar, zo gelukkig mogelijk te maken. In die lagere school. Maar zo een algemene visie, ik denk dat dat heel moeilijk is. In een middelbaar denk ik dat dat veel makkelijker is. Ik denk dat in een lagere school, zoals ik daarnet ook zei, de grens heel klein is en dat de setting en het zoeken naar een bepaalde identiteit, een kind moet daar ook nog een bepaalde vrijheid in hebben eh. Je kan niet zeggen, in het tweede leerjaar, jij bent verkeerd geboren bij wijze van spreken. Want daar draait het heel cru gezegd dan eigenlijk om. Dat vind ik eigenlijk wel, voor een tweede of derde leerjaar vind ik dat te vroeg. Ik vind dat te erg. Omwille van het gegeven dat het kind dan een stempel met zich meekrijgt, en zich ja in dat gareel gaat begeven.

I: Ja ja ja.

G: Terwijl dat bijvoorbeeld, vijf jaar later, het kind zich niet meer zo voelt. En zegt: "ik ben helemaal anders" en de hormonen beginnen te gieren. Dat zijn zo van die dingen. Ik denk dat in de lagere school je echt omzichtig moet gaan en echt casuïstisch. En ik vind dat dat een ouder, directie en leerkracht issue is. En dat die daar een bepaalde, allez een bepaalde structuur proberen in brengen. En dan naar de medeleerlingen toe, want uiteindelijk zijn die er ook altijd. En als je echt voelt dat er een overduidelijke transgenderproblematiek is, en ja probleem... Ik zeg nu probleem, maar het is geen probleem.

I: Ik ben blij dat u dat zegt.

G: Moeten die kinderen...? [...] Euhm dat je de leerlingen, goh als die bepaalde opmerkingen zouden maken of dergelijke meer. Maar ik denk dat dat dan meer is naar een vijfde of zesde leerjaar, allez een derde graad gaat zijn van een lagere school. Dat je dat eigenlijk al wat meer kan zetten. Dat je dat wat meer kan verwoorden en die hebben daar ook al meer begrip voor, denk ik, hoop ik. Voor het anders zijn. Tussen aanhalingstekens.

I: Ja

G: Denk ik.

I: Dat is een heel uitgebreid antwoord op mijn vraag.

G lacht

I: Dankuwel.

G: Graag gedaan

G lacht

I: Stel dat de school zo'n visie maakt. Vindt u dat de ouderraad daarvan op de hoogte moet worden gesteld...

G: Ja

I: En op welke manier zou u dat graag hebben?

G: De directie komt samen met de ouderraad drie keer samen per jaar. [...] Dat dan ook eventueel dat onderwerp even wordt geparkeerd met uw visie. Naar een volgende vergadering om dan eigenlijk ook de ouders toe te laten om een mening te vormen.

I: Ah ja oké.

G: Misschien dat er een enquête in de school gericht kan gebeuren, of dergelijke meer. Langs de andere kant moet je ook wel, je hebt ook die balans natuurlijk eh. Want er zijn bepaalde ouders die, als er zo'n enquête in de bus wordt gedropt, die bepaalde vragen hebben, of een bepaalde terughoudendheid krijgen. Maar ja allez euhm. Ja dat is eigenlijk de beslissing van de directie dan. Op welke wijze dat verder moet geïmplementeerd worden.

I: Ja.

G: Want de ouderraad zelf. Wij maken...Hoeveel ouders zitten daar? 50-60 ouders op 800 leerlingen. Dat zijn 400 ouders. Ik kan niet verkondigen dat wij met ons 40, 400 ouders, allez de visie van 400 ouders verkondigen.

I: Oké.

Het interview werd even onderbroken door een vraag van een ander lid van de ouderraad.

I: Eens kijken, waar waren we. Zijn er bepaalde mogelijkheden om genderdiversiteit en transgenderthema op school aan bod te laten komen of meer aan bod te laten komen, mocht het er eigenlijk al zijn?

G: Goh, ik denk niet dat het er momenteel is. Omdat de situatie zich denk ik nog niet echt voordoet. En dan kom ik eigenlijk terug op mijn premisse dat het in de lagere school heel moeilijk is. Ik denk eigenlijk dat transgenderschap en dergelijke meer, dat zou eventueel aan bod kunnen komen.

stilte

G: Maar dat is heel persoonlijk. Dat komt niet uit de ouderraad ofzo.

I: Ja

G: Ik denk in de derde graad. Vijfde, zesde leerjaar. Denk ik wel dat er bijvoorbeeld zo wel eens een lesuur, allez misschien niet zelfs een lesuur, maar een bepaald thema aan kan worden gegeven van hoe dat eigenlijk is en wat dat het eigenlijk is. Want misschien op dat ogenblik dat er veel mensen, of allez veel, dat er mensen zijn of kinderen zijn die denken. Verdorie! Dat is er aan de hand. Die wel voelen van hier stremt iets, maar ik weet niet wat. Wat is dat nu en die gaan op dat ogenblik denken

“dat zou het misschien wel eens kunnen zijn”. Maar dan moet, ik vind wel dat dergelijke lessen of dergelijke meer, wel echt ook grondig moeten gegeven worden. Want ja, er is nog altijd een onderscheid tussen homoseksualiteit of uw identiteit zoeken en transgenderschap. Daar is een waanzinnig groot verschil tussen. Dus vijfde en zesde leerjaar dat zijn mensen die effectief wel op zoek zijn naar “wat ben ik nu”, en “hoe” en “hoe ga ik mij positioneren” en dergelijke. En dat dat dus wel degelijk uiteengezet moet worden. En dat dat zich dus niet mag toespitsen op alleen transgenderschap. Maar echt alle soorten seksualiteit, dat dat echt omkaderd moet worden.

I: Ja ja ja. U spreekt over de derde graad, en u spreekt over kinderen die misschien wel met dat gevoel zitten. En op basis van de lessen zouden ze zeggen “dat zou het kunnen zijn”. Denkt u dat er op tijd wordt gereageerd op die kinderen?

stilte

G: Ja.

I: En in hoeverre dat de school daar misschien verantwoordelijk is om...

G: Ja ik vind dat dat eigenlijk een wisselwerking is tussen school en ouder. Ik kan mij voorstellen dat ouders zelfs al in een kleuterklas kunnen zeggen van “goh, mijn zoon of mijn dochter voelt zich precies toch niet echt zoals het hoort” en dergelijke meer. Ik vind dat ook wel een verantwoordelijkheid van de ouder om daar één: ook al met de leerkracht over te spreken, en twee: in een verder stadium de directie en drie: ... ja, ook bijvoorbeeld met een psycholoog. Allez ja

I: Ja

G: Als er dermate dergelijk iets stelt dat een ouder zelf, want ik ben er nog altijd van overtuigd dat een bepaald instinct, het moederinstinct en vaderinstinct, dat dat wel in een bepaalde richting wijst. En als dat dan wordt bevestigd door een psycholoog of dergelijke meer. Dat je dan wel meer je kind kan omringen met bepaalde noden, dat die op dat ogenblik eist. Dat is echt een aanvoelen op dat moment. Die kunnen dat eigenlijk nog niet echt uitspreken.

I: Dat klopt inderdaad.

G: In de kleuterschool zeker niet, en in een eerste of tweede leerjaar. Dat denk ik ook nog niet echt. Die zullen wel voelen dat er misschien iets is wat, ja in huidige termen niet normaal is. Maar allez ja. Maar goh om de school daarop te wijzen. Ik denk dat ze dat echt pas kunnen als, echt specifiek kunnen, als de ouders ook effectief.... dat gevoel hebben. En ik denk dat daar ook soms het schoentje wringt. In de zin van dat ouders gewoon stigmatisch denken van, je hebt hokje A vrouw en hokje B man. En that's it, meer bestaat er niet. Dat gaat er gewoon met de generaties uitvallen. Denk ik.

I: En als een kind in een gezin zit waarbij er redelijk stereotiep wordt gedacht...

G: Ja, ja dan heeft dat kind een probleem.

I: En ligt er dan ergens een verantwoordelijkheid bij de school om dat kind te ondersteunen?

G: Je zou dat kind, je zou eigenlijk... jaaaa, het probleem is.... Goh. Ik vind dat heel moeilijk. Ik vind dat je eigenlijk als school dat issue met de ouders moet aankaarten. Maar als de ouders daar totaal niet voor open staan dan denk ik dat de rol van de school vrij snel is uitgespeeld. Denk ik.

I: Hoe bedoelt u?

G: Ja uiteindelijk, de ouders hebben nog altijd de verantwoordelijkheid voor het kind. De school kan eventueel wel een bepaalde omringing geven, maar als de ouders daar niet in mee willen. En zeggen

van “Nee daar geloven wij niet in” en “het is een fase” en weet ik veel. Dan denk ik dat het voor een school heel moeilijk wordt om daar nog over die mening van die ouders een beetje langs te fietsen. Want dan zit je eigenlijk, dan ga je echt tegen de opvoeding in van de ouders. En je kan moeilijk van een school vragen, kan je uw kind dan van school verwijderen want ... euhm.

I: Ja inderdaad.

G: Want daar is iets anders mee. Allez ja, wij zijn het niet eens met de opvoedingswijze, ja...

I: En daar is het kind vooral niet mee geholpen.

G: Nee voilà voilà.

I: Welk gevoel roept het implementeren van genderdiversiteit en het transgenderthema bij u op?

G: Oh ik heb daar geen problemen mee. Nee, echt niet. Ik heb zoiets van dat kan gebeuren.

stilte

G: Ik denk dat dat nog altijd een uitzondering is. Maar het bestaat. Ik vind niet dat je moet ontkennen dat het bestaat. Ik bedoel het is nu eenmaal zo. Vroeger werd dat doodgezwegen, met alle gevolgen van dien denk ik. Dat is dan uit het verleden. Maar ik heb zoiets van ja, je moet daar gewoon een bepaalde erkenning voor geven. Als zich dat voordoet dan moet dat euhm ik zeg niet beholpen worden, geholpen worden. De mensen zijn zoals ze zijn en je moet daar respect voor hebben punt uit.

I: Oké.

G: Je moet die gewoon waarderen. Voilà.

I: Dus stel dat de school vanaf morgen zegt “wij implementeren dat thema”. Dat zou u niet afschrikken?

G: Voor mij persoonlijk?

I: Ja

G: Mij persoonlijk niet.

I: Verwacht u dat dat wel weerstand kan oproepen binnen de ouders?

G: Euhm, ik kan mij inbeelden dat bepaalde ouders daar wel een probleem mee hebben. Ja ik kan mij echt wel inbeelden dat...

I: En kan u daar iets meer over vertellen, of een voorbeeld van geven?

G: Goh, ik ben nogal redelijk open-minded wat dat betreft, maar ik kan... Ik weet dat dat niet volledig, dat dat niet het stramien is van een school, de sfeer van de school. Ik ga niet zeggen dat we een conservatieve school hebben. Helemaal niet eigenlijk. Het is echt een divers publiek. Maar zo het gender gebeuren....

stilte

G: Ik denk dat eigenlijk nog zo. Ik denk dat de ouders nog denken: “dat is de ver van mijn bed show”. En dat het dan heel moeilijk te slikken is als men zegt: “we gaan er een bepaalde visie voor maken. Omwille van het feit, zoals ik daarjuist zei, je moet een groot onderscheid maken tussen het stimuleren en het ondersteunen. Ik denk als je met zo'n visie uitkomt, allez niet echt publiek, je kan er een bepaalde krijtlijn over zeggen. Als het te gedetailleerd gaat, denk ik dat bepaalde mensen gaan zeggen dit is niet meer ondersteunen maar stimuleren.

I: Denkt u dat dat angst oproept bij bepaalde ouders?

G: Dat denk ik wel ja.

I: En...

G: Pas op. Ik ga niet zeggen dat het bij mij geen angst gaat oproepen eh.

I: Oké

G: Ik kan mij inbeelden dat als men dat gaat stimuleren..., en ik noem dat eigenlijk promoten. Dan zou ik ook wel denken "dat is toch gevaarlijk". Want die kinderen zijn zichzelf nog aan het zoeken. Die kennen zichzelf nog niet. De ouders van dat kind kennen dat kind eigenlijk nog niet echt. En dan wordt het, ja tenzij dat het echt super out of de blue duidelijk is, maar dan wordt het toch... Ik kan mij inbeelden dat bij sommige mensen de adem wordt afgesneden.

I: En vooral dan voor het kind zelf?

G: Voor het transgender zijn.

I: Voor het transgenderkind zelf of ook voor hun eigen kinderen?

G: Ik denk voor hun eigen kinderen.

stilte

G: Maar dat vind ik eigenlijk al persoonlijk, maar dat is echt heel persoonlijk, ik sta daar echt heel open voor. Dat die betreffende ouders, als er echt zo'n visie wordt uitgezet, misschien wel ergens onderbewust iets hebben dat ze het bij hun eigen kinderen gaan zien.

I: Ah ja oké. Welke ondersteuning denkt u dat een school nodig heeft om met dat thema aan de slag te gaan?

stilte

G: Goh ik denk eigenlijk de ondersteuning vanuit de field eh. Zoals ik daarnet al zei dat het echt een communicatie moet zijn met de ouders. Als de ouders thuis al zoiets hebben van "er klopt iets niet". Allez in de stereotiepe bewoordingen dan. En dat daar dan misschien op geageerd moet worden. Maar in het algemeen... zou ik het eigenlijk niet weten. Ik denk dat een school dat voornamelijk voor zich moet uitmaken.

I: Ja

G: Ja, naargelang welke vragen zij van de ouders krijgen daaromtrent eh. Ik denk als er geen enkele vraag of geen enkele nood of vanuit de leerkrachten komt, dat die eigenlijk niks merken of niks zien, dan is de vraag, zoals ik in het begin van het interview zei: "moet er dan een visie over worden ontworpen"? Een algemene visie misschien, tot daaraantoe. Maar een specifieke visie waar in staat hoe gaan we te werk. Dat is echt heel specifiek. Ik denk dat dat ook heel kind gerelateerd is. Want het ene kind reageert ook heel anders dan het andere op dergelijke gevoelens.

I: Ja zeker en vast.

G: De ene denkt "hier ben ik en het zal zo zijn", en de andere denkt "hmm ik ben toch misschien niet echt het een of het ander" en die krijgt een heel laag zelfbeeld. Allez ja

I: Jaja

G: Dat moeten we voorkomen.

I: En stel: de overheid legt het op. Vanaf morgen moet het thema genderdiversiteit en transgenders duidelijk zichtbaar worden op school. Welke ondersteuning zou er vanuit de overheid moeten komen?

G: Goooh.

I: Of welke steun zou een school moeten krijgen?

G: Ik denk dat als een overheid dat effectief oplegt, maar.... Stel u voor eh, ik denk als de overheid echt zegt een school moet een bepaalde visie hebben.... Die visie die zal iedereen hebben en een bepaalde visie zal altijd uitgeschreven kunnen worden. Maar ik denk dat het probleem zich een beetje stelt op het veld zelf. Want stel u voor dat je in een school zit waar die problematiek zich niet stelt, dan gaat het op de letter blijven, die visie. Die visie kan op papier gezet worden. Maar doet men daar iets mee? Waarschijnlijk niet. De problematiek zal er waarschijnlijk wel zijn, als er bepaalde elementen zijn tussen de leerlingen zelf of een leerling of meerdere leerlingen over de jaren heen die zich niet goed in hun vel voelen en waar er effectief een transgender-issue zou kunnen zijn. En dat daar dan een ernstige visie zou worden doorgedreven, dat kan ik me wel inbeelden. En dat de overheid dat ondersteunt, oké, maar op welke wijze ondersteunen, ja...? Misschien door euhm, als een school zich aanmeldt met dat issue, dat ze bijvoorbeeld uren zouden kunnen krijgen voor een psycholoog tot daaraantoe. Of meer communicatie met de ouders, psycholoog, psychiater, misschien een dokter. Want uiteindelijk is het ook psychologisch en medisch eh dat probleem.

I: Ja ja absoluut.

G: Misschien dat je die dan ook moet inschakelen he die instanties en dat daar dan bijvoorbeeld bepaalde uren voor vrijkomen. Of dat er bepaalde subsidies vrij zijn om dergelijke onderzoeken te kunnen toelaten eh. Om te zien wat is nu het probleem in het goed en het welzijn functioneren van die specifieke kinderen, waar wij al menen dat het een probleem is.

I: Oké

G: Voilà.

I: Stel er zit op school een kind dat genderdysfore gevoelens ervaart. Ik weet niet of die term voor u bekend is.

G: Neen dat weet ik niet.

I: Iemand die echt lijdensdruk ervaart omwille van het feit dat die transgender is.

G: Ah ja ja.

I: Dus echt iemand die doodongelukkig is in het lichaam van zijn of haar biologische geslacht.

G: Ja ja.

I: Welke stappen vindt u dat een school moet ondernemen om dat kind te ondersteunen?

G: Goh, nu denk ik wel eigenlijk in de kleuterklas dat daar niet echt een probleem is. Euhm je hebt een gemengde school. Je hebt allerlei mogelijkheden. Zeker in de kleuterklas om zowel als meisje naar jongen of een jongen om een meisjeskleedje aan te doen. Die gaan daar eigenlijk redelijk soepel mee om. [...]

I: Ja

G: De vraag is wanneer begint dat een struikelblok te worden en als dat echt een struikelblok wordt, dan gaan men over pesten spreken. Denk ik. En daar is een heel uitvoerig beleid over en dat dan uit het pestbeleid gaat voortvloeiend dat er misschien een probleem is over het genderissue. Denk ik.

I: Maar waar het hier eigenlijk om gaat.

G: Ja

I: Dat met zijn eigen lichaam.

G: Overduidelijk een probleem heeft.

I: Ja het is een jongen die in een jongensuniform naar school gaat.

G: En die wil eigenlijk een jurkje dragen?

I: Die huilt tranen met tuiten in de klas.

G: Ja

I: En als je het dan vraagt dan zegt die "ik wil geen broek meer dragen", bijvoorbeeld.

G: Dan draagt die geen broek meer he. Allez ja soit.

Lacht

G: Dat ben ik dan eh. Maar euhm goh.

stilte

G: Pfoe, hoe een school daar mee moet omgaan daar heb ik eigenlijk geen.... Voor een lagere school. Het kind moet ook een beetje beschermd worden tegen zichzelf eh. Ik kan me wel inbeelden. Stel je voor dat je in een bepaalde school... Stel je voor dat je nu in een klas komt en je hebt daar, ik zal maar zeggen, het zal zo zijn waarschijnlijk he, euhm ik zal maar zeggen tien meisjes, tien jongens en één die zo de transgender echt in zich heeft. Van die tien jongens gaat er überhaupt negen kansen van de tien wel ergens iemand homoseksueel zijn. Van de meisjes ook één of twee of drie die lesbisch zijn. Allez, ik weet de statistieken niet.

I: Die ken ik ook niet

G: Maar die voelen zich wel goed met hetgeen zij dragen.

I: Ja

G: En ik denk dat die kinderen het allemaal niet zo goed gaan begrijpen waarom dat de persoon.... Ik denk dat het voor een jongen moeilijker is om met een rok naar school te gaan. Een meisje met een broek wordt algemeen aanvaard.

stilte

G: Ja hoe moet daar mee omgegaan worden. Ik denk dat dat gewoon niet moet voorgelegd worden. Dat zal toch op een of andere wijze begeleid moeten worden.

I: Ja. Bent u op de hoogte over bepaalde werkingen rond zorg op de school.

G: Neen, ik weet wel dat er bepaalde zorgjuffen zijn en ik weet dat zij de leerkrachten ondersteunen, ter zake. Ik weet ook wel dat leerlingen effectief trimestrieel worden besproken. Zowel hun resultaten als het gedrag. Eventueel wordt er ook wel met het CLB kennis genomen. Maar ik kan me ook wel inbeelden, in het voorbeeld dat u daarnet zei over een jongen die absoluut niet in een broek naar school wil komen, dat de ouders daar ook al zoiets van hebben dat er een bepaalde ondersteuning voor nodig is. En dat er dan al communicatie met de directie is.

I: En ook ouders die zeggen...

G: Die dat doodzwijgen eh.

I: Ja niet zeggen.

G: Ja ik hoop dat

stilte

G: Ik kan alleen maar hopen dat dergelijke kinderen zo'n ouders niet hebben.

I: Maar als ik mag samenvatten, zou u wel willen dat er wordt gepraat over die dingen.

G: Oh ja natuurlijk, dat moet open zijn die dingen.

I: Met het kind, met de ouders, met de leerkracht...

G: Ja natuurlijk.

I: Want dan ga ik ook niet verder vragen naar bepaalde handelingsplannen binnen een school.

G: Neen neen neen.

I: Want als u dat niet weet kan u daar ook niet op antwoorden.

G: Neen voila, voila.

I: Ok.

G: Maar ik heb wel zoiets van... ik ben er ook van overtuigd dat een kind dat niet in broek, in uniform wil komen in het weekend ook geen broek meer wil dragen. Denk ik.

I: Dat kan inderdaad.

G: Ik ben ervan overtuigd. Dat kan bijna niet anders. En dan denk ik dat die ouders misschien wel met de directie contact moeten opnemen om te kijken hoe dat ze dat implementeren, als ze dat überhaupt al willen. En ja dat ze daar..., Dat daar een pragmatische oplossing wordt aan gegeven eh. En dat het een mooi compromis is tussen hetgeen wat als niet als abnormaal wordt beschouwd en hetgeen wat kan.

I: Ja

G: Ik denk dat dat heel belangrijk is. Want het is ook niet de bedoeling dat het kind zich een buitenbeentje gaat voelen eh.

I: Neen inderdaad.

G: Als het de enige is die in een rokje naar school komt.

I: Ja inderdaad.

G: Dat kan ook een trauma veroorzaken eh.

I: Zeker en vast.

G: En dan moet er natuurlijk gekeken worden naar wat er het belangrijkste is eh. Wat is het belangrijkste voor het kind op dat ogenblik.

I: Oké we zijn er bijna door.

G: Oh kei goed.

I: ik heb nog twee casussen voor u.

G: Goh amai.

I: Op school/in uw klas zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleden. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Welk uniform mag Louis of Lisa dragen van u?

G: Ik denk dat dat in, dat moet in overleg met leerkracht en directie gebeuren.

I: En van u persoonlijk.

G: Oh pff trek ik mij niet aan. Of die nu in een broek komt of niet. I don't care.

I: Want u zei daarnet ook wel dat de ouderraad mee nadenkt over het uniform.

G: Ja ja.

I: Op zich denkt u dan wel, het uniform daar zijn bepaalde regels voor opgesteld...

G: Ja

I: Maar daar kan flexibel mee worden omgegaan met die regels?

G: Ja inzake transgender vind ik dat eigenlijk. Allez het is een uniform eh. Of dat die nu een uniformrok draagt, een uniformbroek of een uniformkleedje. I don't care.

I: Een uniform is een uniform.

G: Ja een uniform is een uniform. Maar we moeten daar ook wel heel duidelijk in zijn. Ik heb ook wel zoiets dat het niet de ene dag een meisjesuniform en de andere dag een jongensuniform is.

I: En waarom niet?

G: Ja, ze moeten zich daar toch wel een beetje.... Kleuterklas tot daaraan toe eh. Dat is zoeken en zo. Maar een vijfde en zesde leerjaar vind ik toch al een moeilijke, omdat je toch ergens een bepaalde identiteit hebt.

I: Oké.

G: Allez ja...

I: Ja je hebt zeker en vast, in de derde graad begint de puberteit al op te spelen.

G: Jaaaa, inderdaad. En je moet dat kind toch ook een beetje beschermen eh. Allez ja, dat hij of dat zij niet wordt gepest of allez ja. Daar moet je ook wat mee oppassen eh. Niet iedereen heeft die open visie eh.

I: Ja

G: Daar moet je ook wat realistisch in zijn eh.

I: Ja inderdaad. Welke toiletten mag Lisa van u gebruiken op school?

G: Oh ho

lacht

G: Daar heb ik echt. Goh. Ja

stilte

G: De zittende toiletten.

lacht

I: Oké

G: Wat dat dan ook moge zijn. Allez ja.

I: Oké. En als we terugkomen op de vraag waar er misschien kansen zijn om iets meer te doen rond genderdiversiteit of het transgenderthema. Heel vaak hangen er pictogrammen bij de toiletten.

G: Ja, ja ik kan mij ook wel inbeelden dat dat. Jaaaa, goh. Nu persoonlijk trek ik mij daar niet zoveel van aan van die pictogrammen maar ja. Euhm ja, er moet ergens wel een lijn worden getrokken. En ik begrijp dat ook wel. En de lijn wordt toch altijd getrokken naar hetgeen dat standaard is. Ik zal nu zeggen als er 80% van de bevolking transgender zou zijn. Dan zouden die pictogrammen totaal geen invloed meer, totaal geen waarde meer hebben. Maar er moet ergens een standaardisering zijn. Ja voilà. Pictogrammen.

I: En zou er iets aan die pictogrammen veranderd kunnen worden waardoor die misschien genderneutraler worden?

stilte

I: En ik ben nu heel suggestief in mijn vraag.

G: Ja ik wou het juist zeggen.

I: Het is maar...

G: Is dat nodig? Ga je dan niet provoceren?

I: Het zou kunnen.

G: En is het nodig om te provoceren?

I: Oké. Ja dat vind ik een heel duidelijk antwoord.

G: Voilà

I: Absoluut. Het is turnen, bij welke groep mag Lisa zich omkleden van u.

G: Goh dat maakt mij niet uit.

I: Oké

G: Hetgeen dat er uit komt.

I: Oké. Het is zwemmen, in welke kleedkamer mag Lisa zich omkleden van u?

stilte

I: En Lisa is eigenlijk Louis.

G: Ja ja dat weet ik dat weet ik.

I: Want ik gebruik nu bewust de naam Lisa.

G: Ja dat weet ik heel goed. Maar euhm. Goh, dat vind ik een moeilijke.

I: Omdat?

G: Goh, ik denk aan de andere ouders.

stilte

I: Alleen de andere ouders?

G: Ja als ik in het belang van Lisa zou denken, zou ik zeggen ga gewoon naar de meisjes punt uit. Maar ik denk dat de andere ouders daar mogelijks wel een probleem mee hebben. En daar moet je ook als school rekening mee houden. Want je bent een groep, je bent een samenleving.

I: Ja

G: Met echt een bepaalde diversiteit. En je moet eigenlijk een bepaalde waardering hebben voor iedereen. Moet je Lisa daarom misschien in een apart hokje zetten.

I: En wat is het grote verschil voor u tussen turnen en zwemmen?

stilte

G: Ja bij het zwemmen is echt wel alles naakt, en bij turnen niet.

I: Ja, oké

G: Voilà

I: Het zijn zeeklassen, in welke kamer mag Lisa van u slapen?

G: Oh daar trek ik mij niets van aan. Neen.

I: En denkt u dat er weerstand zou komen van andere ouders? Op vlak van een kamer?

G: Goh ik hoop van niet.

I: Oké

lacht

G: In een lagere school eh. Ik hoop van niet.

I: En zelfs bij de derde graad?

G: Ja zelfs dan.

I: Oké. Stel u voor, de laatste casus, Stel u voor... Op school zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform mag Martijn van u dragen op school?

G: Ja dat is hetzelfde als daarvoor eh. Maar dan andersom.

lacht

G: Allez ja.

I: Is daar ergens verschil in voor u? Binnen de twee casussen?

G: Neen voor mij niet nee.

I: Oké

G: Neen, ah, nee. Volgens mij is het identiek hetzelfde.

I: Een uniform is en blijft een uniform of het nu het jongensuniform is of het meisjesuniform?

G: Ja

I: Oké prima.

lacht

G: Amai hoe open zijt gij, zie ik u denken.

lacht

G: Goed voor uw transcriptie.

I: Ja we hebben meer zo'n mensen nodig. Welke toiletten mag Martijn van u gebruiken?

G: Hetzelfde als daarjuist.

I: Oké.

G: En of er een wijziging moet gebeuren in pictogrammen. Whatever.

I: Oké

G: Ik denk dat dat meer provocerend kan zijn voor ouders die er niet voor open staan. En dat ze gewoon gebruik maken van de toiletten. Ik kan mij echt inbeelden dat een jongen, een meisjestoilet gebruikt. Wat is daar het verschil tussen.

I: Dezelfde vraag voor het turnen en het zwemmen.

G: Identiek.

Het interview werd nogmaals even onderbroken door een ander lid van de ouderraad die het verloop van de vergadering even kwam melden.

I: Dus voor het turnen en het zwemmen.

G: Identiek hetzelfde als het vorige. Ahja.

I: Waarbij de nadruk ligt op: bij zwemmen zijn kinderen volledig naakt...

G: Ja

I: Daar moeten we met...

G: Ja ja

I: Enige voorzichtigheid over spreken.

G: Ja ja, dat vind ik nu wel.

I: Het zijn zeeklassen, op welke kamer...

G: Hetzelfde.

I: Hetzelfde?

G: Ja, I don't care.

I: Gewoon op de kamer van het geslacht dat die verkiest?

G: Ja

I: Oké. Dat was de laatste vraag van mijn interview

G: Ah voilà

lacht

I: Is er iets dat ik nog niet gevraagd heb met oog op mijn onderzoeksvraag? Waar u aan denkt, goh dat kan er wel bij.

G: Euhm nee het was redelijk volledig. Zowel vrouwelijk als mannelijk geslacht is belicht. Neen.

I: Oké

G: Er zijn misschien wel bepaalde dingen waar je als ouder, je moet ook altijd rekening houden. Als je, ik zal maar zeggen hetzelfde, exact hetzelfde onderzoek, binnen tien of twintig jaar doet dat de resultaten helemaal anders zullen zijn.

I: Ik hoop het

G: Ja, ik hoop het ook. Euhm maar, euhm ja ik ben misschien niet echt de meest modale ouder daarin. Maar ik denk dat iedereen zijn plek op de aarde moet hebben, of dat nu een transgender is of niet. Ik denk dat je die moet omringen en ervoor moet zorgen dat uw kind en andere kinderen die op dit moment opgroeien, gelukkig zijn. En in welke huid, in welk geslacht dat ook is, dat doet er eigenlijk niet toe.

I: Dat is mooi. Wil u graag nog iets toevoegen aan het interview.

G: Neen eigenlijk niet.

I: Wil u graag een elektronische versie van mijn bachelorproef.

G: Ja dat wil ik eigenlijk wel ja.

lacht

I: Oké, dan rest er mij u enkel nog te bedanken voor uw uitgebreide antwoorden. Want we zijn ondertussen...

G: Ja we zijn ver eh.

I: 55 minuten bezig.

G: Maar ik ben ook een babbelaar.

I: Ja maar dat is ook prima. Ik ben ook heel blij dat u af en toe zegt dat u het een moeilijke vraag vindt, want dat betekent wel dat u daar actief over nadenkt.

G: Ah ja natuurlijk, maar misschien dat het ook wat te maken heeft met mijn nicht. Eh

I: Ja

G: En twee, mijne zoon [...], en ik noem die eigenlijk nu mijn prinsesje.

I: Ahja, oké

G: Allez en we zullen zien eh. Ik denk misschien dat er toch een bepaalde homofilie in zit.

I: Ahja, dat zou kunnen natuurlijk.

G: Transgender denk ik niet eh. Allez ik weet het niet eh. We zullen zien eh. Een kind, je bent kind en zie dat je je ontwikkelt en gelukkig wordt. Dat vind ik eigenlijk het belangrijkste.

I: Dat is mooi. Daar zullen we mee afsluiten. Dankuwel.

Respondent 6

I: Zijn er voor we beginnen met het interview nog vragen langs uw kant?

G: Neen.

I: Zowel tijdens het interview als na het interview mag u vragen stellen, u mag me op eender welke moment onderbreken als er vragen zijn. Het transgenderthema brengt bepaalde woordenschat met zich mee.

G: Ja.

I: Mocht er iets niet duidelijk zijn, dan mag je altijd vragen om verduidelijking want die woorden behoren niet altijd tot het standaard taalregister van een persoon.

G: Oké

I: Mijn hoofdvraag is: "in welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?"

Ik zou graag van u willen weten wat uw functie is binnen de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad.

[...]

I: Is de term gender voor u bekend en zo ja kan u die toelichten?

G: Ik denk *lacht* dat dat dan gaat over geslacht.

I humt

Stilte

I: Ja inderdaad, het gaat inderdaad over geslacht. Kan u daar iets meer over vertellen?

G: Ik, dat hangt er vanaf in welke context denk ik dan?

I: Oké, context?

G: Gaat het dan over jongens en meisjes in de school, niet in de school?

I: Gewoon algemeen.

Stilte

G: Ja ik denk ik zou daaraan denken, ik denk aan geslacht.

I: En iets specifiek aan geslacht? Want u zegt nu de term geslacht, is dat dan voor u een synoniem voor de term gender?

G: Neen, neen. Mannelijk, vrouwelijk hoe ga je daar mee om? Hoe kijk je ernaar? Welke gedachten heb je erover?

I: Ah ja oké. Dat is gender voor u?

G: Ja

I: Is de term transgender voor u bekend, en kan u die toelichten?

G: Dat is voor mij dan dat ge u... dat je verandert van geslacht. Dat je u niet oké voelt met het geslacht waarin dat je zit... en denkt gelukkiger te zijn, of het zo aanvoelt gelukkiger te zijn in een ander geslacht.

I humt

[...]

I: Maar die persoon was niet ongelukkig omwille van het feit dat hij een mannelijk persoon was?

G: Neen, totaal niet.

I: Dus dan gaat het echt puur over zich aangetrokken voelen tot hetzelfde geslacht.

G: Ja, ja.

I: En niet in worsteling zitten met het eigen geslacht.

G: Neen, niet dat ik weet neen.

I: Oké. Hanteert de school hier een visie in zake genderdiversiteit en het transgenderthema?

G: Ik weet dat niet.

I: Oké

G: Ik denk dat er wel iets zou kunnen bestaan, maar dan heb ik dat nog niet gezien. Of er niet mee in contact te gekomen. Nog niet besproken.

I: Hoe zou zo'n visie er voor u mogen uitzien?

G: Goh ik denk dat dat een euhm.

Stilte

G: Hoe zou dat er mogen uitzien... dat is een goede vraag.

I: En dan gaat het puur over genderdiversiteit en het transgenderthema.

Stilte

G: Ik denk dat dat euhm, zoals jij nu bijvoorbeeld doet. Dat dat moet uitgelegd worden. Wat is, moet gekaderd worden binnen deze maatschappij van vandaag. *pauze* De moeilijkheden daarrond, dit is ook een katholieke school *pauze* dan weer ik niet goed hoe daar mee omgegaan moet worden. Ik weet niet goed of dat kan. Maar ik vind wel dat dat moet kunnen, want ik dacht toch wel dat iedereen aanvaard moet worden en dat kan dus leren omgaan worden met alle verschillen. Ik vind dat ook heel belangrijk. *pauze* Hoe moet dat eruitzien? Ik denk dat er dan *pauze* een plan moet opgemaakt worden van "wat als er een kind is dat daar mee worstelt"? Welke stappen en wie neemt dat op? Is dat iets voor de directe leerkracht? Ik denk vaak wel, omdat dat het dichtste bij is. *pauze* Maar is daar dan genoeg tijd voor, dat is de vraag. En naar wie gaat dat dan? Ik denk dat dat dan bij mij terecht komt. En ook de begeleiding van de ouders. En ik denk, goh ik vind dat een hele moeilijke. Want er komt veel bij kijken.

I: Hoe bedoelt u?

G: Ja omdat ouders, hoe staan ouders ertegenover en hoe reageren die op dat kind? En hoe reageert dat kind op zichzelf? En hoe reageert de klas? En dan de school, want dat gaat ver. [...]

I: Oei.

G: Ja, dus dat kan heel ver gaan eh. Hoe reageren mensen daarop?

I: Ja inderdaad.

G: Ja, en dat is ook wel iets denk ik dat in kaart moet gebracht worden. Wie kan je dan inschakelen?

I: En ziet u daar een verschil in reactie, want ik neem aan dat het gaat over medeleerlingen die hem waren aan het opwachten?

G: Ja

[...]

I: Dus verwacht u dan weerstand als een school genderdiversiteit zou implementeren binnen een visie of beleid?

G: Van ouders?

I: Of van andere actoren binnen een school. Van ouders, van leerlingen zelf, van leerkrachten.

G: Er zullen er altijd zijn denk ik, die weerstand bieden.

I: En waar verwacht u de meeste weerstand?

G: Goh zeg **stilte** dat is moeilijk he. Ik denk misschien, ik kan dat hier ook niet zo goed inschatten hoe ik dat moet verwachten eigenlijk.

I: En dat heeft ermee te maken dat u hier nog niet lang genoeg verbonden bent?

G: Ja ja ik heb wel, nu begin je zowat de collega's beter te kennen, en te zien wie meer contact heeft met wie, en die zaken. Maar euhm voor de rest kan ik dat niet goed aanvoelen, allez bij sommige mensen wel waar je direct bij samen werkt, maar bij de rest aanvoelen hoe die zouden reageren, neen. *Interview wordt onderbroken door een collega die het lokaal waar we zitten hoopte te gebruiken.*

G: Wacht waar waren we?

I: Bij de weerstand.

G: Ja de weerstand. Dat is hier ook een heel ander systeem. Je hebt de raad van bestuur, directie daar, directie hier, verschillende directies. Ja, ik weet niet goed hoe ik dat moet inschatten. Of hoe dat ook wordt aanvaard. Weet ik ook helemaal niet

I: Ja

G: Weet ik niet hoe ze daarop zouden reageren.

I: Ja. Als er een visie zou zijn welke concrete afspraken zouden daar zeker in vermeld moeten worden? **Stilte**

G: Welke concrete afspraken... **pauze** Hoe dat we dat aanpakken he. Met ouders, met kinderen, socio-emotioneel is het heel belangrijk, wie dat opvolgt.

I: En als we heel concreet gaan, naar hoe dat we het aanpakken. Zou u een voorbeeld kunnen geven wat een afspraak zou zijn die erin moet staan?

G: Euhm **stilte** euhm probeer dat nu eens concreter te maken, wat je wil van mij?

I: U zegt: ""we moeten naar het socio-emotionele luik gaan kijken.

G: Ja

I: Welke stappen zijn daarin belangrijk om dat socio-emotionele luik te kunnen bevatten? Wie moet er wanneer reageren en wanneer worden de zaken doorspeeld en wanneer wordt de volgende stap gezet?

G: Ah ja, ik denk dat het in de eerste plaats aan de juf is. Ik denk dat dan, of ouders die komen. Dat hangt er ook vanaf, die zelf contact opnemen. Dat ze iets zien, allez iets zien, iets aanvoelen en niet weten hoe of wat en waar naartoe. Dan met de juf samen, samen met de ouders, samen met... Ik heb ... indertijd nam ik echt contact op met mensen, vaak met organisaties, en die konden u dan begeleiden naar mensen die zelf zo'n dingen hadden meegemaakt. Dat vind ik heel belangrijk dat ze ook zelf in contact komen met ... dan...

I: Kan u een voorbeeld van geven van zo'n organisatie?

G: Dat was toen ... ik heb daar nog kei lang mails van gehad **stilte** Ja, je hebt "Sensoa" daar kan je altijd terecht. Maar ik vind voor die specifieke dingen ga je dan eerder naar... je hebt er veel hoor. Euhm hoe heette die nu weer, maar het was alleszins een supersympathieke vrouw [...] achteraf ook nog veel contact gehad.

I: Dus dan ik mag wel stellen dat u het samenwerken met externe partners...

G: Ja zeker!

I: Als belangrijk ervaart.

G: Ja zeker!

I: Dus eigenlijk zou dat een afspraak kunnen zijn?

G: Ja ja ja ja.

I: De klasleerkracht is de eerste contactpersoon, maar vanaf dat die aangeeft "Dit gaat mijn petje te boven...".

G: Dan zijn er nog stappen eh...

I: Ja oké?

G: Gesprekken met de ouders, CLB, school, de directie zal er ook bij betrokken worden. Zeker als dat iets nieuw is. Hoe gaan we ermee om? En dan wordt er in gesprek met de ouders gekeken naar hoe kunnen we het beste jullie begeleiden. Want zij moeten ook begeleid worden, denk ik dan, daarin. En de betrokkenen samen begeleiden. Als die dat niet meteen aanvaarden, wat dan? Als de ouders het niet aanvaarden, wat dan? Dat zijn allemaal scenario's, ik denk dat je verschillende scenario's in kaart moet brengen. Dat is niet zo evident.

I: Binnen welke fase van het zorgcontinuüm zou u dit plaatsen?

G: Uitbreiding.

I: Uitbreiding?

G: Allez, als het echt verder gaat eh en dat er echt begeleiding wordt ingeroepen. Anders blijft dat in eerste instantie bij brede zorg. Maar dat heb je bij leerstoornissen ook, ik ben anders. En daar wordt dan rond gewerkt in de klas. En als dat nu echt een probleem wordt, dan zal dat wel blijken en dan moet je verder gaan.

I: En dan zit je echt in een ...?

G: Dat kan van alles zijn he, ja.

I: Dan zou u de externe partner pas invoeren vanaf dat er verhoogde zorg, of echt uitbreiding van de zorg nodig is?

G: Ja, als je echt merkt dat er begeleiding nodig is. Wat wij niet kunnen he. Zoals je hoort kom je daar niet zo heel vaak mee in contact. Dus dat is zoeken he.

I: Oké. Als er een visie wordt opgesteld door de school. Op welke manier mag die dan aan u gecommuniceerd worden?

G: Ik denk dat wij die samen gaan zoeken dan, die visie.

I: Dus u zou actief betrokken zijn bij het maken van die visie.

G: Ik hoop dat wel ja.

I: Stel dat u niet actief betrokken wordt bij het maken van die visie. Hoe zou u die dan willen dat die wordt gecommuniceerd?

G: Zoals bij iedereen zal zijn. Dat dat dan van de raad van bestuur komt, zo'n visie. Of van de echt ouderen. En dan denk ik dat daar niet omheen kan, dat je daar niet omheen kunt. Dat het iets is dat je dan ... Ja ik weet dat niet, ja ik vind dat een moeilijke.

I: Zou dat dan mondeling of schriftelijk ofzo...

G: Ik denk dat het schriftelijk gebeurt.

I: Oké

G: Ja, allez als dat zo is.

I: En zou u dat graag hebben dat dat schriftelijk gebeurt? [...]

G: Wel ik zou daar graag in betrokken worden natuurlijk, maar ik weet niet goed hoe dat loopt.

I: Oké. Wat zijn voor u de mogelijkheden om genderdiversiteit en het transgenderthema hier op school aan bod te laten komen, of meer aan bod te laten komen, want er zullen al wel dingen gebeuren?

Interview wordt even onderbroken om een ander lokaal te zoeken. Een van de zorgcollega's had het lokaal nodig.

I: We waren bij de vraag gebleven: wat zijn voor u mogelijkheden om het transgenderthema en genderdiversiteit meer aan bod te laten komen op school?

G: Ah ja juist ... Hangt ervan af naar welk leerjaar dat je gaat kijken. Als het kan gaan over anders zijn en diversiteit, dan denk ik aan de jongere jaren. En in zes hebben ze het thema seksualiteit dat aan bod komt. En ik vind wel dat dat daar dan in zou kunnen komen. Om nu echt naar lessen te kijken.

I: U spreekt over jongere jaren, hoe jong zou dat mogen zijn voor u?

G: Over anders zijn?

I humt

G: Ik denk dat wij daarmee in drie beginnen. Maar dan gaat het niet over transgenders ofzo eh, dan gaat het over iedereen is anders. Omdat er ook zoveel verschillende kinderen in de klas zitten.

I: Ja

G: Als je nu kijkt naar een klas zijn die ook allemaal anders.

I: Dat klopt inderdaad.

G: Daarom heeft dat nog niets met seksualiteit te maken.

I: Maar zou u dan binnen dat thema van anders zijn, ook zeggen, ja dat moeten we aan bod laten komen? Er zijn ook mensen die kampen met gevoelens waarbij dat ze ...

G: Ik denk dat die nog te jong zijn dan.

I: Oké

G: Ik denk wel dat je kan zeggen dat mensen het soms moeilijker hebben. Ik denk ook niet dat ze het zouden begrijpen als ze het niet hebben ervaren. Die denken daar niet aan he?

I: Oké

G: Allez ik vraag me nu af, want natuurlijk tijden veranderen ***lacht***, of die daar nu echt al mee geconfronteerd worden. Ik weet niet via media of daar echt al veel rond gebeurt.

I: De jeugdboekenmaand bijvoorbeeld.

G: Ja

I: Is helemaal in thema daarvan geweest.

[...]

I: Het thema was M/V/X.

G: Aaaaah oké.

I: Dus het werd open gelaten eigenlijk

G: Hmmm dat wist ik niet. Dat vind ik wel een goede inzet

I: Ja.

G: Opzet. Vind ik wel goed. Maar ik weet niet, het derde jaar. Ja misschien wel, maar dan vind ik vier precies al toegankelijker. Daar kan je toch al meer mee doen.

I: Omdat ze dan cognitief rijper zijn?

G: Ja en wat meer erover kunnen praten denk ik. In drie is dat nog meer toch wel het jongen/meisje ding. Vooral, heel hard. Die zijn zo nog wat aan het puberen. Of al, die hebben zo een puberpiek in drie.

I: Ja ja ja.

G: En dan vier is zachter ja. En precies wat redelijker. Die worden al een beetje groter.

I: En een eerste graad hoe zou u daar naar kijken? Of eventueel de kleuterschool?

G: Dat is een goede vraag... Ik denk dat je wel rond verschillen kan werken op bepaalde manieren. Dat wel, maar hoe dat weet ik niet.

I: Oké

G: Dat is ver van mijn bed.

I: Maar als ik mag samenvatten: het mag zeker aan bod komen, maar wel rekening houden met waar kinderen aan toe zijn?

G: Ja ja en ik denk de leeftijd he. Allez gewoon, op welke manier.

I: Welk gevoel roept dat bij u eigenlijk op? Het implementeren van genderdiversiteit en het transgenderthema?

G: [...] Ik vind dat fantastisch, ik vind dat daar open en bloot over gesproken moet worden. Ik doe dat thuis met mijn kinderen ook. Ik vind dat een heel goed iets. Ja allez, dat er moet gewoon over gesproken worden. Het mag geen taboe zijn.

I: Mag ik dat samenvatten als een zelfzeker gevoel? Er moet nu rond gewerkt worden, dat gaat mij zeker lukken?

G: Ja ik vind dat wel.

I: Ik wil nog eens even terugkomen op mogelijkheden. Zouden er misschien naar infrastructuur, kansen zijn om meer aan genderdiversiteit te doen? Of meer rekening te houden met het transgenderthema?

G: En hoe bedoel je dan? Dat je echt bij turnen of bij omkleden en zo ...?

I: Ik denk dan bijvoorbeeld aan toiletten.

G: Ah ja?

I: Waar een logo hangt man/vrouw.

G: Ja. Goh, amai. Ik heb daar nog nooit over nagedacht. En denk je, dan vraag ik mij af: die transgender man/vrouw of vrouwman, vinden die dat dan? Zouden die dat dan niet juist leuk vinden om juist, als ze vrouw willen worden? Ah wacht ja, ja ik begrijp wat je bedoelt. Hoe doe je dat dan? En hoe gaan anderen erop reageren, dat vooral he?

I: Of het stuk waarbij er iemand eigenlijk naar de toiletten wil gaan van zijn voorkeureslacht.

G: Awel ja dat bedoel ik.

I: En dat er dan wordt gezegd van, hela...

G: Dat is hier voor de mannen.

I: Of voor de vrouwen.

G: Awel ja, het is dat dat ik... Goh dat zijn allemaal van die kleine dingen waar je niet meteen aan denkt.

stilte Ik weet het niet waar het allemaal naartoe zou gaan. *stilte* Goh daar heb ik geen idee van.

I: Oké

G: Maar ik weet niet, zou het dan moeten? Zou je daar infrastructuur, in de infrastructuur veranderingen. Denk je dat die mensen dat graag zouden hebben, of gaan die zich dan misschien net weer anders voelen? Ja...

I: Dat zou kunnen.

G: Ik weet het niet.

I: Oké

G: Ik weet het niet he. Ik denk dat soms hoe jij het van dichtbij hebt meegemaakt. Soms moet je iets van dichtbij meegemaakt hebben om het ook echt helemaal aan te kunnen voelen. Of met iemand zo een gesprek te hebben om te weten wat. Ik heb wel altijd vroeger ... maar nu is dat anders. Toen ik zelf jong was, waren er ook zo heel veel meisjes in mijn omgeving, al was het een nicht of vriendin ofzo, die zo in hun identiteitscrisis zeiden: "ik ben nu lesbisch". Dat was aanwezig, echt. Dat weet ik zelf nog. En ik had altijd zoiets van, doe eens gewoon. Ja, je kan dat even proberen en dan zie je daarna wel, allez zo. Maar soms had ik wel zoiets van "stel u eens niet aan.", dat ik echt dacht dat mensen het daarom deden. En ik vind het wel belangrijk dat het dan ook wel **stilte** *echt* is. Ik zou dat een beetje **stilte** ja en hoe ga je dat toetsen? **stilte** Dat vind ik ook wel heel belangrijk, ik weet het niet he. Niet dat ik dat niet wil geloven, of dat het verkeerd is. Maar dat moet wel voor die persoon dan ... die moet wel heel zeker zijn eh. Dat is toch een gigantische stap he.

I: En denkt u dat kinderen **stilte** die zekerheid zouden kunnen vertonen daarin?

G: Goh ik heb zo onlangs een artikel gelezen, waren het nu twee ... waren het zelfs twee broers in Engeland, broertjes... en dat zijn nu twee zussen. Dat is een goede, wat was dat nu weer al. En die voelden dat gewoon altijd al, van allez wat is dit nu. Dus die moeder had twee kinderen, twee jongens en die had nu twee dochters. Jong eh, ik denk tienerjaren. Ik weet het niet.

I: U spreekt over gevoelens van zekerheid. Denkt u dat het een valkuil is dat kinderen die niet die gevoelens ervaren, zo'n gedrag zouden kopiëren?

G: Ja **stilte** dat is hetzelfde als je, euhm, wat ik vooral veel op school had dat waren Belgische meisjes, maar dat waren er niet veel. En de Marokkaanse gemeenschap was heel aanwezig en die bekeerden zich allemaal. Allez ik bedoel, stel nu dat dat echt zo, dat kan echt een hype worden he, iets cool. Allez in die leeftijdscategorie eh. Ik heb daar al over gedacht.

I: En op welke manier zou dat positief kunnen zijn of negatief voor een kind dat effectief met die gevoelens kampt?

G: Positief omdat het dan makkelijker wordt om zich wel te uiten. Negatief omdat mensen dan ook wel vlugger denken van "het zal wel weer over gaan, het is niet echt".

I: Ik vind het wel heel interessant, dat u ook zegt "ik vind het moeilijke vragen". Dat geeft mij wel het gevoel dat u er wel bewust over wil nadenken.

G: Ja ja ja

I: Dus ik vind het wel fijn hoe het interview loopt.

G: Oké

I: Dat wou ik even tussendoor zeggen.

G lacht

I: Welke ondersteuning zou u wenden om genderdiversiteit aan bod te laten komen of meer aan bod te laten komen op school.

G: Wel zoals ik daarstraks zei: ik heb graag echte mensen met echte verhalen. En dat als basis om verder te kijken, hoe gaan we daar mee om. Je kan niet weten wat er in die mensen omgaat, om te weten wat belangrijk is denk ik.

I: En zou u dan echt op zoek gaan naar belangenorganisaties? Of zou u echt zeggen hier is misschien een ouder van een kind die in transitie is? Of de neef of nicht van iemand? Of familie?

G: Ik denk dat je wel moet zorgen voor een goede omkadering naar de anderen. Wat je wel kan doen is ... ik weet nu niet of dat kan in een zesde leerjaar ... Goh, ik vind het heel moeilijk om in te schatten voor welke leeftijd... [...]

I: Want u sprak net over een omkadering wat bedoelt u daar juist mee?

G: Ja omdat je, ze willen, ik denk dat euhm *stilte* vaak mensen toch wel zo een titel willen zien, of euhm een organisatie die erkend is. Waar het allemaal meer gestaafd lijkt, meer professioneel, allez ik weet het niet. Om gewoon een euhm...

I: Vindt u dat naar een vorming ..., u wordt gebeld trouwens. Ik weet niet of het belangrijk is?

G: Oei, ik zal eens kijken.

I: Ik zal even pauzeren.

G: Ik zou niet weten wie het is. Oké

I: Naar juiste informatie geven aan de kinderen toe, denkt u dat het dan ook belangrijk is om te gaan kijken naar iemand die uit een belangenorganisatie komt spreken? Of denkt u, eigenlijk kunnen mensen die daar in zitten even goed de nodige informatie verstrekken?

G: Ja ik denk dat wel he. Ik denk dat die sowieso de nodige informatie kunnen verstrekken. En sowieso ook verder kunnen helpen.

I: Oké.

G: Ervaringsdeskundigen.

I: Ervaringsdeskundigen, oké.

G: Ja

I: Hoe zou u reageren op een kind die genderdysfore gevoelens ervaart op school. Ik weet niet of de term genderdysfoor voor u bekend is?

G: Neen

I: Genderdysfoor wil eigenlijk zeggen dat iemand echt lijdensdruk ervaart omwille van het feit dat die transgender is.

G: Ja.

I: Dat zijn biologische geslacht niet overeenkomt met de genderidentiteit, met het gevoel. Of met de genderrol die de persoon moet innemen om het geslacht te zijn.

G: Ahja.

I: Dus dat kan je eigenlijk vertalen als iemand die doodongelukkig is met zijn eigen lichaam.

G Jaja.

I: En er is een kind op school die dat soort gevoelens ervaart. Hoe zou u daarop reageren?

G: En hoe komt dat bij mij? *stilte* hoe uit zich dat?

I: Dat zou bijvoorbeeld een klasleerkracht kunnen zijn die zegt, ik heb een kind in mijn klas en die huilt elke dag.

G: Maar we weten niet dat het dat is? Allez ja...

I: Niet noodzakelijk.

G: Waarschijnlijk weet je dat niet. Ik denk dat ik dan babbeltjes doe. En dan hopelijk komt er iets uit. Je weet dat niet he.

I: En stel dat het wel geweten zou zijn? Dat het kind al heeft aangegeven dat het geen jongen of meisje wil zijn?

G: Eerst en vooral beginnen met babbeltjes doen.

I: Kan u daar meer over vertellen over?

G: *lacht* Babbeltjes doen?

I: Wat dat juist betekent?

G: Euhm aftasten. Proberen te zoeken naar wat kan helpen, en wat verwacht je en hoe kunnen anderen u helpen. Ja, om elke dag iets blijer te worden. En wat zijn de lasten en de noden.

I: Oké, en welke stappen zou u nog nemen in zo'n geval?

G: Ja de juf, ouders, iedereen daarbij betrekken.

I: Oké...

G: Ja en dan gaan we naar: "hoe reageren ze thuis"? Misschien ervaart het kind thuis heel de tijd een strijd?

[...]

G: Wel ik denk dat je dan wel op zoek gaat naar mensen die u ook kunnen begeleiden he, mij dan. En dan een ervaringsdeskundige. Iemand die dat zelf heeft gevoeld. Ik denk dat dat veel kan doen.

I: En de basis waar u uit vertrekt.

G: Hoe bedoelt u? Met wie?

I: Om die stappen te nemen? Welke basis wordt daarvoor gebruikt?

G: Dat ik niet weet hoe ik het moet doen.

I: Oké. Ik was even aan het peilen naar het zorgcontinuüm?

G: Ah ja sorry *lacht* ik was helemaal naar

I: Nee dat is niet erg.

G: Ja natuurlijk.

I: Ik vind het wel heel interessant dat u dat zegt dat u er eigenlijk niet genoeg over weet.

G: Ja ja.

I: Want dat is wel heel belangrijk voor mijn onderzoek.

[...]

I: Dus u denkt niet dat het noodzakelijk is om alle stappen te volgen die in het zorgcontinuüm staan. Er zou al zwalpend tussen de richtlijnen kunnen worden gegaan?

G: Ja ik denk dat je moet kijken wat de noden zijn.

I: Oké, danku. Wiens hulp u zou invoeren, hebt u al beantwoord. Dan heb ik nog twee case studies voor u. Op school zit een jongen met de naam Louis.

G: Ja

I: Louis voelt zich een meisje.

G: Oké

I: Thuis draagt Louis meisjeskleden. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Welk uniform mag Louis van u dragen op school?

G: Oh amai seg wat een vraag. *stilte* Maar hij wilt echt een meisje zijn. En zat hij al op school?

I: Hij zit hier op school. Thuis is er geweten dat Louis meisjeskleden draagt en op een bepaald moment komt Louis of komen de ouders van Louis met die vraag.

G: Ja. Dan moeten we dat echt goed aanpakken he. Allez, ik bedoel, het gaat niet enkel over het uniform eh. Dat hebben we daarstraks gezegd, dan moeten we dat voorbereiden. Stel dat een kind ineens in een meisjes ... van mij mag die een meisjesuniform dragen. Maar wat voor effect heeft dat dan? En dan gaat het mij om het kind zelf eh. De rest gaat erop reageren, dat weet je. Maar wat voor effect gaat dat hebben op het kind. Ik denk dat we dat moeten voorbereiden. Maar hoe bereid je een hele school voor...
Amai!

I: Maar op zich, puur voor u, zou u zeggen van: "als Louis in een jongensuniform of meisjesuniform naar school komt dat maakt voor mij niet uit"

G: Neen, maar dat moet wel euhm denk ik, want anders wordt dat echt.

I: Ja, oké. Welke toiletten mag Louis van u op school gebruiken.

G: *stilte* Hangt er vanaf welk uniform dat hij draagt. *lacht* Ja

I: Als hij als meisje op school zou willen blijven. Thuis gedraagt hij zich volledig als meisje, wordt aangesproken als meisje. Hij, of zij zou heel graag hebben dat het wordt doorgetrokken op school.

G: Ja ik denk vanaf dat die, dat dat dan zo is dat hij meisje is op school, dan is dat zo eh. Dan is het een meisje. Dan gebruik je de meisjes toiletten. Ja, maar dan kan ik ook nu niet inschatten hoe dat zou lopen. Ja.

I: En inschatten hoe dat zou lopen? Vanuit welk perspectief?

G: Hoe de anderen reageren op haar dan.

I: Dus in...

G: Ja dan ben ik eerder bang voor haar. Ik ben daar echt bang voor. Want kinderen zijn zo grof soms. En dan denk ik "oooh". We moeten die beschermen *lacht*

I: Ja, oké.

G: Ja dat is zo eh.

I: Maar op zich zegt u wel ... als die persoon zich daar echt beter bij voelt om die toiletten te gebruiken.

G: Ja

I: Dan zou dat wel kunnen.

G: Ik vind dat dat moet kunnen.

I: Maar dan maakt u wel de kanttekening dat er andere kinderen zijn en...

G: Ja

I: Wat als die fout reageren, is het dan wel goed voor het kind in kwestie om die toiletten te blijven gebruiken?

G: Ja inderdaad.

I: Oké. Het is turnen, bij welke groep mag Louis zich omkleden?

G: Daar was ik daarnet ook over aan het denken. Ja. Euhm ze turnen hier toch samen he?

I: Ja inderdaad, maar er wordt ook omgekleed en dat verschilt soms.

G: Awel ja. *lacht* *stilte* Daar moet ik over nadenken over zo'n dingen. Ik vind dat echt euhm.

I: Dat mag.

G: Ja dat is echt iets om te bespreken, want ik kan mij voorstellen dat sommigen er een andere mening op nahouden. En dat moet ook wel geaccepteerd, allez besproken worden.

I: En voor u persoonlijk?

G: Ik denk als de klas daar oké mee is, want ik denk wel dat je het met de klas moet bespreken *stilte* dat dat voor mij kan eh. Maar de klas moet het oké vinden eh. Want die komen op een bepaalde leeftijd dat ze verlegen worden. Vinden ze dat dan wel oké?

I: Vindt u dat er een verschil is binnen de leeftijdscategorieën of binnen de verschillende graden van de school waarin dat "probleem", om het zo te noemen, op een andere manier kan worden ingevuld?

G: Ja dat denk ik wel.

I: Kan u daar iets meer over vertellen?

G: Ik denk in één en twee dat die dat bijna nog niet beseffen. Ik weet het niet. Drie, vier dat is een hevige en vijf zes ook. Ik denk dat dat heviger wordt.

I: Heviger?

G: Ja iedereen groeit op met een bepaald beeld van onze maatschappij en wie we zijn en moeten zijn. En ineens... en op een katholieke school en... *stilte* ja. Ik denk dat er ook heel veel reacties komen van ouders. Daar moet heel zorgvuldig mee omgesprongen worden. En dat is echt...

I: Reacties van ouders omdat iemand van het andere geslacht zich omkleedt bij?

G: Ja dat ook eh.

I: Wat voor reactie zou u verwachten?

stilte

G: Ik denk dat er toch wel, serieuze, boze reacties gaan komen. Omdat dat voor sommige mensen echt niet kan eh?

I: Naar wie zouden die reacties voornamelijk gericht zijn?

G: De directie denk ik.

I: Ahja.

G: Omdat ze vinden dat het niet kan.

I: Oké.

G: Ik weet ook niet of ze het zouden doen. Ik weet het niet.

I: Het is zwemmen, in welke kleedkamer mag Louis zich omkleden?

G: Hebben ze geen aparte kotjes?

I: Dat zou kunnen.

G: Ja, dat zou ... allez ik weet het niet eh?

I: Dat zou voor u misschien een tussenoplossing zijn?

G: Misschien een tussenoplossing ja. Ik weet het niet.

I: En stel dat er geen aparte kotjes zijn? Voor u persoonlijk?

G: Ik denk dat dat een moeilijke is want dan moeten ze echt helemaal uit de kleren eh. Ik weet niet of dat voor de meisjes aanvaardbaar is, allez als er dan een *stilte* ik denk dat dat een moeilijke is. Ik denk dat je dat niet kan verkopen.

I: En het kind in kwestie wil écht niet bij de jongens gaan omkleden.

G: Ja. Eventjes wachten totdat iedereen klaar is om zich dan om te kleden. Denk ik.

I: Maar om dan te zeggen, vanuit uw persoonlijke mening, ga maar bij de meisjes. Daar zou u eerder terughoudend op zijn.

G: Neen dat gaat niet kunnen, denk ik.

I: Het zijn zeeklassen, in welke kamer mag Louis van u slapen?

G: Ik denk dat daar, als die vriendinnen heeft in de klas en zo. Dan vind ik dat oké.

I: En ik ga er nu vanuit dat er aparte jongens en meisjeskamers zijn. Misschien is dat niet zo?

G: Dat weet ik ook niet.

I: Oké, en stel dat het wel zo is?

G: Ja dat is hetzelfde he. Als het aanvaard wordt op school, dan kan dat he.

I: Oké

G: En anders niet eh.

I: Ik heb een tweede case voor u. Stel u voor: op school een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform mag Marie van u dragen op school?

stilte

G: Ja, dat is hetzelfde als daarvoor.

I: Oké.

G: Ja

I: Daar zit voor u geen verschil op?

G: Neen

I: Er bestaat ook een feestuniform op school.

G: Ja

I: Waar er wel wordt voorgeschreven dat de meisjes een kleedje moeten dragen.

G: Ja

I: Wat doe je daarmee?

G: Maar als zij een jongen is?

I: Dan vindt u dat zij gewoon het jongensuniform mag dragen?

G: Ik vind dat wel, maar dan moeten we echt al wel verschillende paden bewandeld hebben dat we daar komen. Dat kan niet zomaar ineens eh.

I: Oké

G: Dat is hetzelfde als daarjuist, je moet eerst kijken in deze context of het kan.

I: Denkt u dat het makkelijker is als meisje...

G: Naar jongen? Dat denk ik wel. Voor de persoon zelf dan?

I: Ja of gewoon binnen het kader van de school. Binnen de uniformregels.

G: Ja dat is eigenlijk stom eh. Maar ja toch. Allez ja, als kind. Want als ze groter gaan worden is dat iets anders.

I: Maar op zich zegt u niet dat de regels zijn wat ze zijn en gerespecteerd moeten worden naar uniform toe. Dat daar wel over kan gepraat worden en moet gepraat worden.

G: Als er ruimte wordt gemaakt voor gender, dan moet je heel de weg ermee afleggen vind ik.

I: Oké

G: Je kan dan niet ineens zeggen, je bent een jongen maar je moet dan toch omdat uw geslacht ... Er zijn ook kinderen die geboren worden met twee geslachten eh. Ik bedoel ja, dan ga je ver eh. Allez ja *stilte*

I: Welke toiletten mag Marie van u gebruiken op school.

G: Ik ga ook soms bij de jongens hoor.

I: Oké

G: Allez, dat is hetzelfde vind ik. Als het aanvaard wordt.

I: Ik denk dan specifiek aan de toiletten op de speelplaats waar er effectief een logo aan de deur hangt.

G: Jaja.

I: Zijn er daar moeilijkheden ofzo?

G: Ja, als het aanvaard wordt, dan kan het.

I: Het is turnen, waar mag Marie zich omkleden?

G: *lacht* Ja dat is hetzelfde. Als dat aanvaard wordt dan kan dat, als de klas ermee om kan.

I: En voor u persoonlijk, hebt u daar geen bezwaar tegen?

G: Ik heb niet de indruk dat ze al naar elkaar zijn aan het kijken en met elkaar bezig zijn. Ik denk, dat ze daar nog niet zo hard mee bezig zijn. In zes meer, wel.

I: En waarom meer in zes?

G: Ja, die seksualiteit komt dan meer naar boven eh. Allez dat begint al wat vroeger, maar daar wordt het echt uitgesproken. Ik denk dat je daar heel goede afspraken moet maken.

I: Ja, oké.

G: Allez je moet overal afspraken maken, maar dat ligt gevoeliger denk ik.

I: Het is zwemmen, in welke kleedkamer mag Marie zich omkleden? Of Martijn zich omkleden?

G: Awel ja ik denk dat dat ook niet gaat bij de jongens dan. Omdat die jongens dat niet zullen zien zitten. De ouders ook niet. En dan ook weer, wordt het aanvaard, hoe gaan ze ermee om? Ik vind zwemmen een moeilijkere dan andere dingen.

I: Omdat kinderen volledig naakt gaan?

G: Ja, omdat ze het verschil dan echt kunnen zien. En dat kan ook denk ik voor situaties zorgen die niet zo leuk zijn.

I: Oké. Het zijn zeeklassen in welke kamer mag Martijn slapen?

G: Dat vind ik een andere.

I: Ja?

G: Ja dat is raar, omdat je dat nu uitspreekt. *stilte* Ik weet niet of het even eenvoudig is voor een meisje om bij jongens te infiltreren als voor een jongen die naar meisjes gaat. Hoe die vriendschappen zouden zijn, en of die vriendschappen bestendig genoeg zouden zijn om zo ver te gaan. Dat weet ik niet. Ik vind

wel dat het heel belangrijk is dat niemand zich ongemakkelijk voelt en dat iedereen zichzelf kan zijn. Maar ja dat houdt dan ook in... En hoe moet je dat, ja dan moeten ze echt gaan zoeken denk ik. En naar beleid weet ik niet hoe ze er tegenover staan. Ik denk dat dat die visie is die er nog niet is.

I: Oké. Ik denk dat we ongeveer rond zijn, ik ga even kijken of ik alle vragen heb overlopen.

stilte

I: Ik ben min of meer rond.

G: Ja

I: Is er iets wat ik volgens u nog niet gevraagd heb met oog op mijn onderzoeksvraag? En ik wil gerust mijn onderzoeksvraag nog eens herhalen.

G: Ja doe dat nog eens.

I: Mijn onderzoeksvraag is: in welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?

G: En euhm waarom ga je ook niet naar homoseksualiteit?

I: Euhm.

G: Want uiteindelijk, ik stel me die vraag ook hier. Dat lijkt me ook niet zo aanwezig.

I: Omdat het niet noodzakelijk met elkaar verbonden moet zijn.

G: Neen dat is, maar het is alle twee of het was toch een groot taboe. Zeker binnen het geloof.

I: Ja klopt. Die twee dingen interfereren wel met elkaar, maar het gevaar is dat transgenderisme of gendervraagstukken onder de holebiparaplu worden geplaatst.

G: Ja ja.

I: En dat er eigenlijk foute interpretaties aan worden gegeven.

G: Een vraag van mij.

I: Ja

G: Uw vriend, wacht hoor, wordt die nu verliefd op meisjes?

I: Ja

G: Toch wel, want dat is ook niet altijd he?

I: Die werd daarvoor ook verliefd op meisjes.

G: Jaja, jaja.

I: En dat is de reden waarom ik nu holebi-seksualiteit er niet bij betrek.

G: Ja

I: Omdat het niet noodzakelijk met elkaar verbonden is.

G: Neen, maar soms wel?

I: Ja sommige holebi's kunnen transgender zijn, maar niet alle transgenders zijn holebi.

G: Neen dat is waar.

I: In het geval van de persoon die u kent.

G: Ja

I: Dat is een homoseksuele man, maar die ervaart geen negatieve gevoelens omwille van het feit dat hij man is.

G: Neen neen.

I: En dat heeft hij ook niet als kind ervaren.

G: Neen

I: En transgenders hebben dat wel. En dus kinderen die genderdysforie vertonen, of gendervariant gedrag vertonen. En gendervariant gedrag is eigenlijk alles wat buiten de stereotiepe genderrollen valt. Daar wordt heel makkelijk van gezegd, "oh het zal wel een homo worden".

G: Ja ja ja, dat is wel heel opvallend.

I: Terwijl dat dat voor die kinderen een kwestie is van "Neen, tuurlijk niet, ik vind meisjes leuk maar ik voel mij geen jongen". En dat is een heel belangrijke nuance die moet worden gemaakt en daarom zit het stuk van holebi er niet bij.

G: Oké, ja. Ik vind het wel interessant. Dat is een uitdaging.

I: Dus ik zou willen vragen of u nog iets toe wil voegen aan het interview.

G: Euhm neen, dat ik het wel een goed gekozen onderwerp vind.

I: Wilt u graag een elektronische versie van mijn bachelorproef?

G: Ja ik zou het wel willen lezen.

I: Oké, dan zou ik u vooral willen bedanken.

G: Graag gedaan.

I: Voor uw tijd, voor uw interesse en voor uw eerlijke antwoorden.

G: Geen probleem.

Respondent 7

I: Voor we starten met het eigenlijke interview, zijn er nog vragen die u wil stellen?

G: Neen, niet direct.

I: U mag zowel tijdens als na het interview nog vragen stellen. U mag mij ook te allen tijde onderbreken bij onduidelijkheden. Ik denk dan maar aan de woordenschat die bij het transgenderthema hoort en niet altijd tot het standaard taalregister van personen behoort.

G: Oké. Dat zal ik ook doen *lacht*

I: Mijn hoofdvraag: "In welke mate implementeert Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema op school?"

Ik zou allereerst van u willen weten wat uw functie is binnen de Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad.
[...]

I: Is de term gender voor u bekend? Zo ja, kan u die term toelichten?

G: Echt een definitie erbij geven kan ik niet zo direct. Maar wel, met uw eigen... hoe moet ik het omschrijven? Met uw eigen lichaam eigenlijk een stukje in de knoop liggen. Dat je niet goed weet van, zit ik in het juiste lichaam? Dat is dat voor mij.

I: En de term transgender, kan u die toelichten?

G: Euhm, dat je voelt dat je niet in het juiste lichaam zit.

I: Dus die termen zijn voor u hetzelfde? Of is het toch nog een andere lading?

G: Neen gender is echt met de geslachten, en het ontdekken ervan voor mij. En transgender is echt het gevoel hebben dat het geslacht dat ik heb niet hetgeen is waarvan ik voel dat ik het wil zijn.

I: Dat is inderdaad een duidelijk onderscheid. Kwam u in uw carrière al eens in contact met vragen over het transgenderthema? En zo ja, kan u hier dan meer over vertellen?

G: Ja, wij hebben in het verleden een papa gehad die omgevormd is tot vrouw. Dus dan komen er wel vragen, ook van kinderen komen er dan vragen. Die leerling heeft niet zelf bij mij in de klas gezeten. Maar het zesde leerjaar heeft dat dan wel aangegrepen om die persoon ook uit te nodigen bij de lessen seksuele voorlichting. Om zijn verhaal, haar verhaal nu, te komen doen. En de kinderen hebben dat wel zo wat meegemaakt, die fases. Omdat twee kinderen daarvan bij ons op school zaten. Dus de vriendinnen daarvan zijn er ook wel mee in aanraking gekomen.
[...]

I: Kan u een voorbeeld geven van vragen waarmee de kinderen kwamen?

G: Euhm dat is vooral dan de klasgenootjes die thuis komen spelen en dan vragen stellen waarom doet die papa dat dan. Vooral die dingen. Toen ze jonger waren stelden ze niet veel vragen, want in het begin was het de papa die in vrouwenkleden liep. Als eerste fase. Je ziet iemand die wel als vrouw er uitziet, maar nog een zware stem heeft, geen borsten heeft en er nog mannelijk uitziet. Dat je daar vragen over hebt. Later stellen de kinderen zelfs geen vragen meer. Die zijn dat zo gewoon dat ze geen vragen meer hebben. *stilte* Ook mijn eigen kind dat in het zesde zat, toen was ik het eerste jaar directeur. Toen is de "mama" komen vertellen, toen die al helemaal omgevormd was. En die vond dat toen wel boeiend om erover te praten. Die is dat thuis heel open komen vertellen. In de klas is dat ook heel open gebeurd. Zonder dat het raar was, eigenlijk heel natuurlijk. En dat is hetzelfde dat kinderen

ook minder vragen dat het raar is. De fases waarin het nog echt zichtbaar is dat een man in vrouwenkleren rondloopt is de moeilijkste. Omdat ze dat niet goed kunnen plaatsen, dat die zich zou verkleden. Kinderen zijn daar flexibel in. Ik denk dat je je als volwassene meer vragen stelt dan als kind. De kinderen groeien ermee op en dat is gewoon dan. Ah ja, je papa is nu je mama. Dat gaat heel natuurlijk.

I: Dus op school zijn er dan ook geen negatieve reacties op gekomen van kinderen?

G: In het begin werd er wel gelachen. Dat ze die zien en dan zeggen "dat is de papa van..." en ze zien dan dat die loopt in een rok, of kleed, of op hakken. Nu die ouders hebben dat ook wel heel fijn gedaan. Die hebben direct de school ingelicht ook. De mama is dan ook, - allez de echte, allez de oorspronkelijke mama... ik moet zien wat ik zeg-, is dan ook komen vertellen dat zij het er heel moeilijk mee had. En dat ze nog wel samenbleven. Die hebben heel lang samengewoond ook nog. Voor de kinderen. Maar die zijn altijd heel open in geweest in hun communicatie. Ik denk dat dat het wel vergemakkelijkt heeft. Dat is niet iets wat we moesten ontdekken. Ze zijn er direct mee naar de school gestapt, naar de leerkrachten van de kinderen. En automatisch wordt er in de leraarskamer wel verteld dat een papa heel het traject is aan het doorlopen. En dat je eerst die fases hebt dat ze zich moeten verkleden in vrouw, is het dan op dat moment nog.

I: Ja

G: Tot het effectief is dat het niet meer opvalt. Toen de jongste haar communie gedaan had, had ik ze zelfs niet herkend.

I: Ah? Oké.

G: Dan zag je daar niets meer aan. En dan heb je wel "Aaaahjaa". Aan de stem hoor je het nog een beetje.

I: Ja dat is inderdaad één van de weinige dingen die ze heel moeilijk kunnen veranderen.

G: Maar voor de rest. Allez dat was, en dat wordt heel natuurlijk ook voor die klasgenootjes. Er wordt eigenlijk heel weinig, het hangt er ook vanaf wat er thuis verder gebeurt en wat er in de omgeving gebeurt. Want op dat moment wordt er wel in de klassen waar de kinderen "van" in zitten, wordt daar veel over gesproken. In de andere klassen minder. Tenzij dat er een reactie komt. Als ze de papa hebben gezien en ze vragen hebben waarom die zo rondloopt. Dan wordt er uitgelegd wat er aan de hand is, of wat er is aan het gebeuren. En dan zijn kinderen ook meestal wel gerustgesteld en denken van "ah ja".

I: En buiten dat voorbeeld, hebt u al weet gehad van kinderen die binnen dit thema zouden passen?

G: Wij hebben wel kinderen waar we zien, meisjes die heel jongensachtig zijn, waar we zeggen dat is een halve jongen. Die ook geen rokjes of kleedjes willen aantrekken, die altijd met een lange broek rondlopen. Andersom is het natuurlijk moeilijker. Jongens die vrouwelijke trekjes hebben gaan geen kleedje aantrekken. Maar bij meisjes zien we dat wel meer en waar dat dan ook eigenlijk later, alle zichtbaar wordt dat die lesbisch zijn. Dat dat er dan uitkomt.

I: Ja

G: Dat je ziet, in de lagere school waren er al kenmerken van. Maar echt bij een kind gezien dat ze worstelen met het idee van een meisje in een jongenslichaam of jongen in een meisjeslichaam, hebben we bij mijn weten nog niet gehad. Want natuurlijk, kinderen bij ons zijn jong en ja, zoals homoseksualiteit

is dat ook iets dat pas als de puberteit begint echt tot uiting komt of waar ze mee naar buiten durven komen. Zo denk ik dat het ook is met het transgender. Dat ze misschien wel worstelen ermee, maar dat ze er nog niet mee naar buiten komen.

I: Dat klopt inderdaad.

G: En dat dat daarom in een lagere school niet, en in een kleuterschool zeker al niet, al naar voren komt.

I: Dus bij die kinderen waarbij zo'n gendervariant gedrag, om het zo maar te noemen...

G: Neen

I: ...vastgesteld wordt, daar wordt niet verder op ingespeeld dat het eventueel...

G: Neen, neen.

I: Ja, oké.

G: Neen, tenzij er echt sociale problemen zijn, maar dan gaat het meer op het sociale. Dan wordt er onderzocht waarom er een sociaal probleem is. Maar ik zeg het: "in een basisschool heb je dat nog niet". Je ziet wel gedrag van dat zijn kinderen die enkel met meisjes spelen of kinderen die als meisjes naar een jongensgroep trekken. Maar zolang dat ze niet in conflict zijn met zichzelf of geen probleemgedrag vertonen, wordt dat ook nog niet gevolgd. Wij hebben nog niemand gehad die zegt met het zwemmen "Ik wil me nu daar omkleden". Wij hebben dat nog niet gehad of niet tegengekomen. En sowieso moest dat zijn, dan zou er een gesprek gevoerd worden. Eerst met de kinderen zelf, en met de ouders. Ouders worden daar ook vrij snel in betrokken.

I: Ik ga meteen doorgaan op dat thema. Als er een kind met echt genderdysforie in uw school komt.

G humt

I: Ik weet niet of de term genderdysforie voor u bekend is.

G: Dat ze echt het andere geslacht willen zijn?

I: Dat heeft ermee te maken. Dat ze echt lijdensdruk ervaren.

G: Ah ja.

I: Omwille van het feit dat ze tot het andere geslacht willen behoren. Dus dan gaat het echt om een kind dat diep ongelukkig is als het zich bijvoorbeeld moet omkleden bij...

G: Ja

I: ...het biologische geslacht. Hoe zou u daarop reageren?

G: Ja zoals daarnet. Ik denk eerst bespreekbaar maken wat de klachten zijn. Wat de redenen zijn. Dat dat eerst heel duidelijk is. Ook de ouders sowieso erbij betrekken. Maar zeggen om het zomaar toe te laten, daar ben ik ook niet meteen toe geneigd. Want je zit met een hele groep waar je rekening mee moet houden. Die op dat moment nog niet zo ver is in die denkwereld. Dus daar moet je ook rekening mee houden, dat je niet gaat choqueren. We zitten in een multiculturele school, waar dat nog echt bij de allochtone bevolking taboe is, in negen van de tien gezinnen. Je moet ook zien dat je die niet gaat bruuskeren. Maar er kunnen ook oplossingen gevonden worden. Als je je niet in de meisjeskleedkamer wil omkleden, dan kunnen we ook een aparte kleedkamer voorzien om om te kleden. Dat zijn dingen waarin we tegemoet kunnen komen. Maar echt zeggen van, nu mag je bij de jongens of een jongen bij de meisjes, dat zullen we als school niet snel doen.

I: En uw persoonlijke mening daarover. Stel dat er, ik ga even de case voorleggen: stel u voor... Op school zit een jongen met de naam Louis. Louis voelt zich een meisje. Thuis draagt Louis meisjeskleren. De ouders van Louis spreken Louis aan als Lisa. Dit vindt Louis leuk. Louis wil graag overal een meisje zijn, ook op school. Waar zou Louis zich mogen omkleden tijdens het turnen?

G: Ik zou die ook apart laten omkleden dan.

I: Oké.

G: Het hangt ook van de leeftijd af. Want tot de leeftijd van het vijfde leerjaar eigenlijk kunnen ze zich gewoon overal omkleden. Vroeger was dat altijd zo dat ze zich samen omkleedden. Dat is nog maar de laatste jaren dat jongens zich omkleden in de gang en de meisjes in de klas. Vroeger was dat altijd en vanaf dat ze echt beginnen te ontwikkelen, het vijfde en zesde leerjaar, dat we dan wel een onderscheid maakten. En ook toen kwam dat van ouders uit. En ja, in een zwembad als je helemaal in uw blootje moet gaan staan, daar heb je dat helemaal.

I: Dat is voor u een groot verschil.

G: Ja dat vind ik wel.

I: Oké.

G: Dat vind ik, heel veel kinderen hebben *stilte* - zeker als je thuis geen broer hebt -, hebben meisjes nog nooit een jongen in hun blote gezien. Buiten hun papa misschien. En andersom ook als je al borstontwikkeling en haarontwikkeling hebt, dan denk ik dat het niet evident is om een jongen mee in de kleedkamer te zetten. Dan ga je die meisjes hun gêné...

I: Mag ik dan samenvatten voor het turnen dat er geen graten in te zien zijn dat die jongen zich zou omkleden bij de meisjes, als de meisjes akkoord zijn en...

G: Ja en als de ouders akkoord zijn, want dat vind ik toch een belangrijke groep die we niet mogen vergeten.

I: Ja, oké.

G: Dat je niemand choqueert ermee.

stilte

G: Maar de meeste mensen die weten waaraan en waaraf. En ik zeg het, als dat iemand is die al langer op school zit dan voel je dat ook gewoon.

I: Ook al uit die zich nog niet zo specifiek.

G: Ja ik zeg het, dit hebben we nog niet gehad. Maar je voelt aan sommige kinderen wel dat het vrouwelijkere typetjes zijn of mannelijkere types. Dat je weet als die vraag daar dan zou komen dat je niet uit de lucht gaat vallen. En bij de kleuters is dat nog een fase. Elke jongen wil al wel eens in een rok lopen en een kleed. En de meisjes willen allemaal wel eens een overal aantrekken om de werkman te zijn. Dat wordt gewoon toegelaten. In de poppenhoek lopen jongens ook soms op hakken en met een kleed rond te paraderen. En daar wordt ook niks van gezegd, dat is gewoon. Er wordt niet gezegd van... er zijn kinderen die zeggen dat een jongen een kleed aan heeft. Maar als je als leerkracht dan zegt dat die jongen zich ook eens wil verkleden... dan wordt er heel natuurlijk over gedaan.

I: Oké, maar voor het zwemmen zegt u wel: "daar zijn kinderen volledig naakt".

G: Dan zou ik absoluut, dan zou ik absoluut een aparte kleedkamer voorzien. Ik zou het ook niet verplichten dan. Als het voor die persoon zelf te moeilijk is bij de jongens... of bij de meisjes. Maar er zijn pashokjes genoeg apart, of kleedhokjes dan.

I: Oké, welk uniform zou Louis op school mogen dragen?

stilte

G: Dat is een moeilijke.

stilte

G: Ik denk dat ik zou opteren voor de broek gewoon. Omdat iedereen dat mag dragen. Ook gewoon met het feit dat we het nog niet hebben gehad. Misschien als het zo ver is dat ik helemaal van gedachten verander. Maar nu op eerste zicht zou ik zeggen, dat is iets dat iedereen draagt.

I: Ja

G: Ook omdat het nog niet heel uitgesproken is, allez we blijven met kinderen van een basisschool. Dat ik denk dat dat sowieso nog niet uitgesproken is daar.

I: Ja, ja dat kan.

G: Allez dat is mijn idee erover he.

I: Ja zeker dat is heel goed mogelijk. Het is een hele grote grijze zone waarin het zich bevindt absoluut.

G: Ja ja.

I: En stel nu dat dat kind echt zegt: "ik wil geen broek dragen". Zou dat dan een kleedje mogen dragen? Of een meisjesuniform in dit geval?

stilte

G: Ik denk dat ik geneigd ben om te zeggen van niet.

I: Oké, en kan u toelichten waarom?

stilte

G: Omdat ik dat toch..., ja, ook naar anderen toe. Elk kind wil misschien wel eens een dag met een kleed komen. Vooral dat. Niet zozeer commentaar van ouders, daar zou ik me niet druk over maken. Want als je dat kan kaderen, kan je ouders wel meenemen ook. Maar gewoon van, als er een jongen dat begint te doen, hoeveel volgen er dan omdat ze het leuk vinden. Met carnaval zie je ook dat iedere jongen een meisje is. Dat is het leuke.

I: Ja.

G: Dus daarom dat ik zou zeggen om het bij het hemd en de broek te houden, want die zijn universeel voor iedereen.

I: Als kinderen zouden volgen in dat gedrag. Zou dat dan ook positieve effecten kunnen hebben of negatieve effecten?

G: Als andere kinderen dat gedrag zouden volgen?

I: Ja

G: Ik zou dat liever niet hebben. Ik weet niet waarom.

stilte

G: Maar ik heb zoiets van... je hebt een uniform voor iets. Je bent een uniformschool. Dan is het niet de bedoeling dat je je goesting doet.

I: Ja, oké.

G: Allez in dat opzicht eh. Nu sowieso als die echt heel de tijd met kleedjes wil lopen, gaan de andere kinderen die ook zo kennen. Want dat wil zeggen, allez dan zal die op straat ook zo rondlopen, als ze bij elkaar gaan spelen zal die zo rondlopen. En gaan er ook niet veel vragen over gesteld worden. Gaan de ouders dat ook weten. Maar ik blijf erbij dat ik niet weet in hoeverre dat het in een basisschool... allez voor de leeftijd van tien jaar bijvoorbeeld, al echt tot uiting komt.

I: Daar valt inderdaad heel moeilijk een getal op te kleven.

G: Ja

I: Dus op zich zegt u wel...

G: Ik denk dat dat ook bij volwassenen nog maar de laatste jaren is dat er eigenlijk veel meer media-aandacht over komt.

I: Dat klopt inderdaad. Welke toiletten zou Louis mogen gebruiken van u?

stilte

G: Zolang als het een jongen is, de jongenstoiletten. En dat is puur omdat dat wetgeving is.

I: Oké.

G: Dat is puur wetgeving. Als er op dat moment een inspecteur zou langskomen in de meisjestoiletten, dan gaat die ook vragen stellen. Wij kunnen dan wel zeggen die heeft een uitzondering. Maar in hoeverre? Allez, dan moet je al een heel uitgewerkt plan hebben en dat hebben we hier niet.

I: Ja oké. Het zijn zeeklassen. In welke kamer zou Louis mogen slapen van u?

G: De jongenskamer.

I: De jongenskamer. Oké.

G: Om dezelfde reden. Omdat ze zich uitkleden en omdat ze...

stilte

I: Vooral het feit dat ze zich ook weer volledig uitkleden

G: Ja, ja

I: Is dat voor u ook een reden om wat terughoudender te zijn?

stilte

G: Je hebt ook aparte kamers eh, allez als het echt een probleem zou zijn. Er zijn altijd kleine kamertjes waar je zou kunnen vragen of het kind liever alleen slaapt. Maar ik zou die niet op een volledige meisjeskamer leggen. Voor het ongemak dat anderen ermee zouden hebben.

I: Maar u zou wel eventueel tegemoet willen komen aan dat kind met de vraag of het op een aparte kamer wil liggen.

G: Ja, ja. Dat wordt nu ook gedaan met kinderen die veel lawaai of geen druk aankunnen. Dus waarom zou het daar dan niet bij kunnen.

I: Oké

G: Hoewel ik het ook een dubbele vind. [...] Ze hadden toen niet gezien dat het een meisje was. Die heeft hier ook altijd rondgelopen in een broek. Met de eerste communie heeft de fotograaf ook gezegd "dat jongetje moet nog komen".

I: Ah ja. En vond dat kind het op dat moment fijn dat het zo werd aangesproken?

G: Het is een halve kwajongen. En toen heeft die daar geen aanstoot aan genomen.

I: "Ah ja.

G: Die heeft ook niet gezegd "Ik ben een meisje" ofzo. Ja dat was een beetje een losbol.

I: Oké, en de tegenovergestelde case. Op school zit een meisje met de naam Marie. Marie voelt zich een jongen. Thuis draagt Marie jongenskleren. De ouders van Marie spreken Marie aan als Martijn. Dit vindt Marie leuk. Marie wil graag overal een jongen zijn, ook op school. Welk uniform mag...

G: Ja dat is makkelijker.

I: Martijn van u dragen? Dat is makkelijker?

G: Dat is makkelijker. Want de broek is toegelaten voor meisjes ook. Dus dat is heel duidelijk dat die dan de broek en een hemd dragen. En of die meisjes een jongenshemd of meisjeshemd dragen daar kijken we niet naar.

I: En met het feestuniform?

G: Als ze een das willen dragen, want in het feestuniform is het kleed hier niet meer verplicht.

I: Ah oké.

G: Dus als die zegt "ik wil ook een das dragen", dat is geen enkel probleem.

I: Ah oké.

G: Want er zijn nog meisjes die dat leuk vinden om een hemd en een das te dragen.

I: Toiletten, waar zou Martijn naar het toilet mogen gaan?

G: Dat is dezelfde reden als daarjuist. En het slapen en omkleden ook.

I: Oké dat is prima.

G: Dat is eigenlijk hetzelfde. Allez, er wordt geen onderscheid gemaakt tussen jongen of meisje.

I: Ja, om terug te komen op hoe u zou reageren als er een kind met genderdysforie gevoelens op school zit. Kan u kort toelichten welke stappen daarin worden ondernomen om dat kind goed te begeleiden?

G: Ik denk in de eerste plaats wordt er gepraat. Met het kind. Euhm op welke vlakken dat die zich niet goed voelt. Want het komt tot uiting dat die zich niet goed voelt. Maar ik denk als dat effectief zo is, dat die ouders dat al langer... allez dat al sneller zijn komen vertellen aan ons en aan de leerkracht.

I: Dat zou kunnen.

G: Wij proberen hier in de school zo open mogelijk te zijn naar ouders en kinderen toe. Transparant te zijn. Dat ik denk dat die al *stilte* met hun bezorgdheid, of met hun eigen vragen naar de school gestapt zijn.

I: Ja.

G: Denk ik.

I: En stel nu dat het een kind is dat continu in strijd leeft thuis en daar dus niet kan zijn wie het wil zijn. Op school begint die dat dan wel te uiten. Welke stappen zou u dan ondernemen?

G: Ook eerst weer praten met de leerling. Dat is dan vooral de leerkracht van het kind en de zorgleerkracht die daarvoor instaan. Zorgcoördinator ook. Dan de ouders uitnodigen en zeggen dat op school bepaald gedrag is vastgesteld en dat het kind met een aantal zaken worstelt. Om echt in dialoog te gaan met die mensen. Als die zeggen: "wij willen er niet van horen of bij ons thuis wordt het genegeerd en wij willen dat u dat ook doet", dan zou het CLB uiteindelijk ingeschakeld worden. Die mensen zijn meer bevoegd om naar die thuissituatie te kijken. Want dan zit er daar al iets gewrongen.

I: Dus als u...

G: En het in de klas zo goed mogelijk opvangen. Dat het zich geborgen voelt, voelt dat het hier welkom is. Eender hoe het in zijn hoofd op dat moment zit.

I: Ja, dus als u zegt: we hebben hier hulp bij nodig”, dan is de eerste stap het CLB.

G: Ja, ja.

[...]

I: Ja ja. De deur staat altijd open.

G: Maar in eerste instantie proberen we wel de klasjuf, omdat dat degene is waar ze meer bij zitten dan dat ze thuis zijn. Je zit meer uren op school in de week dan dat je thuis zit. En waar daar die band heel goed moet zijn.

I: Zijn er eventueel nog andere kanalen die als hulp zouden kunnen dienen om dat probleem dan aan te pakken?

G: Sowieso wordt er altijd eerst naar het CLB gegaan. Wij hebben hier een verpleging op school en schoolarts. Die ook ingeschakeld kunnen worden. Of waar wij vragen aan kunnen stellen of te rade kunnen gaan. Maar dat is ook een stukje wetgeving dat je moet volgen.

I: Ja

G: Wij raadplegen eerst het CLB. Voor adressen of centra waar de ouders naar kunnen voor hulp, of waar de kinderen naartoe kunnen voor hulp. Vanaf dat ze 12 jaar zijn kunnen kinderen alleen. Wij hebben bijvoorbeeld hier TEJO achter de hoek. Kinderen vanaf 12 jaar hebben geen toestemming meer van de ouders nodig hebben om op gesprek te gaan.

I: Ah ja.

G: Waar we ook in het verleden al kinderen naartoe gestuurd hebben voor een babbel. Dat is soms al voldoende. Maar sowieso gaat het altijd via het CLB voordat er een doorverwijzing gebeurt.

I: Ja

G: En wij kunnen wel adressen aanbieden, maar wat ouders daar dan mee doen...

I: Oké.

G: Dat is aan hun he.

I: Ja dat is zo. Hanteert de school op dit moment een visie inzake genderdiversiteit...

G: Neen

I: En het transgenderthema?

G: Neen.

I: Hoe zou...

G: Eigenlijk de enige visie die ik zou kunnen zeggen...

I: Ja?

G: Wij zijn open-minded over veel zaken. Maar er staat hier niets op papier. Als dat gebeurt, zijn dit de stappen die we volgen.

I: Is dat voor andere beschermde gronden wel het geval?

G: Ja je hebt je zorgplan wel. En eigenlijk, ik vind dat het onder dat zorgplan valt.

I: Oké.

G: Want dat is emotioneel u niet goed voelen. Of dat nu is omdat je thuissituatie niet goed is, of omdat het leren niet lukt. Op dat vlak zijn dat wel dezelfde stappen die je doet. En dan is de eerste stap het

gesprek voeren met de leerkracht. Zien wat heb je nodig om je beter te voelen. Dan eventueel een zorgleerkracht inschakelen, of zorgcoördinator. Ouders vragen voor een gesprek. Zeggen wat er is opgevallen en. Allez, zien hoe je die toestand kan verbeteren. Dus of het nu een leerstoornis is of problematiek dat een kind niet goed in zijn vel zit.

I: Ja oké.

G: Eigenlijk is dat hetzelfde stramien dat je volgt.

I: Dus eigenlijk, als ik mag samenvatten, zou u ook niet denken dat het noodzakelijk is om daar apart iets over te zeggen, want we volgen toch dezelfde stappen die we altijd volgen.

G: Ja

I: Dus een aparte visie...

G: Neen. Ik zeg het, het enige dat er niet is. Als ze echt vragen om in meisjeskleden rondlopen of naar de andere toiletten. Dat staat niet op papier. En dat heb je voor iets anders niet he. Voor een leerstoornis dan blijf je wel naar dezelfde kleedkamers of toiletten gaan.

I: En hoe zou dat er mogen uitzien voor u? Als er rond die dingen dan rond gewerkt? Ik denk dan maar aan concrete afspraken die erin vermeld staan?

G: Ik vind dat moeilijk, want elk kind is daarin anders. En om te zeggen "we gaan voor één kind op vijf of tien jaar dat je tegen gaat komen een heel plan uitwerken". Ik denk dat dat ook niet zinvol is. Want als het plan is uitgewerkt en er komt nog eens iemand, dan kan het zijn dat dat plan niet werkt omdat die persoon weer andere behoeftes heeft. En dat je daarom het stappenplan dat er is van zorg kan gebruiken. We bieden zorg op maat van elk kind.

I: Ja

G: Dat je dat gewoon volgt en kijkt wat komt eruit en wat kan de school op dat moment doen.

I: Oké.

G: En dat gaat voor elk kind anders zijn.

I: Ja oké. Ik denk dan zelf bijvoorbeeld aan afspraken in hoeverre een school zou meegaan in zo'n verhaal.

G humt

I: Denkt u dat dat nuttig kan zijn om dat af te spreken? Of zegt u daar ook bij "iedere situatie is anders?"

G: Neen daar zit je een stuk aan die regelgeving gebonden he.

I: Ja.

G: Dus op zich is daar ook van wat kan er gebeuren. Een aparte kleedkamer. Of op de bos- of zeeklassen, een aparte slaapkamer voorzien. Maar heel veel kinderen gaan dat ook niet willen.

I: Kan u daar iets meer over vertellen?

G: Op dat vlak, een lagere schoolkind of een kleuter, is nog heel groepsgebonden. Die gaat zich nog niet anders willen voordoen in groep. Die kan ermee worstelen eh.

I: Ja

G: Maar die zal in groep nog altijd zich zo voordoen dat het niet zichtbaar is.

I: "Oké.

G: Pas in een vijfde of zesde kan dat al wat veranderen. Maar ze gaan toch die groepsdruk, die er onbewust blijft, willen blijven volgen. Als dat echt worstelen is met en je neemt een aparte slaapkamer,

dat is niet zo opvallen. Maar echt zeggen “wij willen in een rokje naar school komen”, gaan ze zelf nog niet doen in een lagere school.

I: ja dat zou kunnen.

G: Omdat die die groep nog heel erg hebben, waar ze zelf ook in willen thuishoren. En omdat ze nog zoekende zijn eh. Want kinderen zijn maar twaalf jaar eh.

I: Jaja absoluut, het zijn nog heel jonge kinderen inderdaad. Zijn er ergens mogelijkheden om genderdiversiteit en transgenderthema meer aan bod te laten komen?

G: Ik denk dat het sowieso door de media al meer aan bod komt dan vijf jaar geleden. In Karrewiet komt het meer aan bod en Karrewiet wordt in elke klas gekeken. Nieuwsuitzendingen. Allez, het komt toch regelmatig in het nieuws toch. Over heel die brede waaier, want het is niet alleen transgender.

I: Ja dat klopt inderdaad. En binnen de school? Misschien gebeurt het al?

G: Ja sowieso in vijf en zes gebeurt het al. In de lessen seksuele opvoeding gebeurt het al. Bij het thema “wie ben ik”. Maar even goed in die lagere klassen. De tijd dat een gezin met een mama en papa is, is voorbij. Wij hebben meer en meer gezinnen met twee mama’s of twee papa’s, wat ook heel natuurlijk is. Ik zeg het: het feit dat wij hier op school iemand hebben die zich helemaal heeft laten ombouwen, maakt dat heel veel kinderen die hier zitten er weet van hebben. Nu gaat het stilaan verminderen omdat ze naar het secundair over gaan. Allez, de tweede gaat binnen een jaar naar het secundair. Maar waardoor heel veel kinderen het van dichtbij hebben meegemaakt, of gezien hebben of hebben opgevangen dat het iets natuurlijk is.

I: Ja.

G: In de jeugdboekenweek, allez maand, is dat ook aan bod gekomen. Er is geen enkele rare reactie gekomen. Ik denk, zolang je open met kinderen bent en niks verbloemd en niet zegt dat je ergens niet over spreekt, nemen die dat allemaal op en doen die er niet zo raar over als een volwassenen dat soms kan doen.

I: Ja. Dus u bent wel voor het bespreekbaar maken op een school.

G: Absoluut.

I: En dat mag evengoed in een eerste leerjaar zijn.

G: Absoluut, dat mag zelfs in de kleuterschool zijn.

I: Ahja oké

G: Als het zich zou voordoen. Ik denk nu niet dat ik het zelf als thema zou inbrengen. Maar als kinderen met vragen komen of iets gezien hebben of iets gehoord hebben en die stellen er vragen over. Dan vertel je daar gewoon over.

I: Vindt u dat...

G: En je moet dat niet uit de weg gaan.

I: Vindt u dat het de taak is van een school om ook die vragen zeker op te pikken?

G: Sowieso, elke vraag van een kind uit is een kans om kinderen te laten leren op een andere manier eh. Dus sowieso zijn het vragen waarbij je niet moet zeggen van... Ik weet niet of iedereen het doet. Want ik denk dat er sommigen zijn die dat zelf nog heel... Als er in uw vriendenkring of familie alleen nog maar heterokoppels zijn, dan denk ik dat het ook moeilijker is om daarmee om te gaan. Maar de

jongere generatie gaat sowieso al voldoende andere mixen in hun vriendengroep hebben. En ik denk dat dat gewoon natuurlijker is.

I: Ja ja ja.

G: Ik weet nog toen ik in het secundair zat... een homo, dat was toen iets raars. Dat was iets ... dat kan je je nu niet meer inbeelden.

I: Iets nieuw.

G: En kinderen groeien daar nu mee op... ja dat was de tijd van aids en iedere homo had toen aids. Dat wordt allemaal...

I: Ja

G: Ik denk dat onze kinderen er gewoon inrollen nu en als je een beetje een open communicatie hebt, dat je dan ook niet die vragen of afkeer van gaat hebben.

I: Ja

G: De enige groep, en daar blijf ik bij, de allochtone bevolking staat er nog een stap korter in als wij.

I: Ja?

G: Daar voel je wel aan dat dat meer....

stilte

G: dat zie je ook op het nieuws en dergelijke. Alhoewel wij al een vrij ruimdenkend publiek hebben hier hoor.

I: Iets meer een taboe heerst?

G: Ja

I: Oké

G: Maar ik zeg het" wij hebben al verschillende ouders he. Homokoppels, lesbiennes".

I: Welk gevoel roept het bij u op het implementeren van genderdiversiteit en transgenderthema op school?

stilte

G: Gevoel

I humt

G: Ik sta er zeker niet weigerachtig tegenover, maar om het nu echt te gaan opleggen van de kleuter tot in het zesde leerjaar..., dat zou ik niet doen. Dat het aan bod komt in vijf en zes bij de voorlichtingslessen. Dat vind ik wel dat dat moet. Zodat kinderen het ook weten, als kinderen op dat moment al met iets worstelen horen ze dat het natuurlijk is. Je kan er niet aan doen, je bent geen slecht kind als het zo is. Want dat zijn de gedachten. Maar om nu te zeggen we gaan er een les aan spenderen of een paar lessen standaard in andere jaren zou ik niet doen. Tenzij dat het zich voor doet. Dat er vragen komen. En dat je dan dingen gaat opzoeken.

I: En als u daar een gevoel op zou moeten kleven? Waar zou u dan voor kiezen? Gaat het dan over zelfzekerheid of?

G: Neen openheid springt meteen in mijn hoofd.

I: Openheid.

G: Normaal doen allez. Geen taboe ervan maken, doe gewoon, wees er open over, vertel wat het is. En op die manier zullen kinderen pas weten wat het is.

I: Maar daarnaast misschien iets gereserveerder zijn als de vragen niet komen.

G: Ja

I: Oké, verwacht u eigenlijk weerstand als er genderdiversiteit en het transgenderthema wordt geïmplementeerd op school?

G: Als het vanuit de overheid komt?

I: Bijvoorbeeld. Of als het uit de school zelf komt. Nu nemen we het echt op in de visie en schoolreglement.

G: Dan gaat er weerstand komen ja.

I: En van elke groep zou dit dan zijn?

G: Vanuit de ouders. Leerlingen niet, want die liggen er niet van wakker.

I: Oké

G: Die gaan dat wel ineens heel raar vinden. Als dat niet in hun leefwereld zit, of als ze geen vragen zelf hebben. Dan gaan ze het heel raar vinden dat het ineens ter sprake komt. Tenzij dat het via een leestekst komt. Maar dan zitten ze zelf eerst met die vraag. Door dat te lezen.

I: Ja

G: Maar van de ouders zal er sowieso komen dat het niet aan de orde is en dat je daar de kinderen niet mee moet belasten. Dat zal er sowieso zijn.

I: Oké

G: Daar ben ik 100% van overtuigd.

I: Welke ondersteuning zou u willen om genderdiversiteit en het transgenderthema meer aan bod te laten komen op school?

stilte

G: Ik heb zelf die noodzaak niet echt.

stilte

I: En mocht er nu effectief vanuit de overheid worden gezegd...

G humt

I: ...vanaf morgen moet het aangeboden worden. Wat zou u dan als directie wensen ter ondersteuning?

stilte

G: Doordat je zelf open bent, heb ik niet echt veel ondersteuning daarvoor nodig. Ik behelp me wel met het internet en wat je ermee vindt en voorbeelden die je kan gebruiken om het aan kinderen duidelijk te maken. En ik zeg het: "een ouder die zich helemaal heeft laten omvormen, dat is het beste wat je kan hebben om te komen vertellen."

I: Ja

G: Er is geen een kind dat, en in het zesde werd dat altijd gedaan, geen één kind dat daarmee lacht of geen één kind dat zich ernstig verwonderd. Of naar huis gaat met vragen. Dat is gewoon omdat er openheid is.

I: Ja, en op zich denkt u dan ook dat u als school innovatief genoeg bent om zelf uw weg daarin te vinden.

G: Ja dat denk ik wel. Niet iedereen misschien, maar er zijn genoeg mensen die daar wel stevig genoeg voor in hun schoenen staan om dat dan op te nemen en in een project uit te werken. Ja zeker en vast.

I: Oké dankuwel, dat vind ik een heel interessant antwoord. Is er eventueel nog iets dat ik niet gevraagd heb met oog op mijn onderzoeksvraag? Als u wil zal ik ze nog eens herhalen?

G: Niet direct dat nu bij me opkomt.

I: Wil u graag zelf nog iets toevoegen aan het interview.

G: Neen, dat het inderdaad wel een heel moeilijk gegeven is omdat je met jonge kinderen zit eh. Omdat het zich op die jonge leeftijd nog niet altijd uit. Ik denk dat we er eerder mee te maken gaan hebben, dat ouders van kinderen die stap gaan zetten. En dat dat zo vragen oproept bij de kinderen, maar dat kinderen zelf daar nog niet echt... maar ik kan daar verkeerd in zijn. Want je zit niet in de geest van een kind dat zo is.

I: Neen dat klopt...

G: Dus je weet ook niet.

I: Maar het klopt wel...

G: Dus eigenlijk zou je aan mensen van latere leeftijd moeten kunnen vragen vanaf welk moment ze daar bewust mee bezig zijn geweest. Dan pas kan je dat weten. Want dat is nu iets, dat we het kunnen zien bij kinderen dat ze precies niet goed in hun vel zitten. Maar wat ook een fase is.

I: Dat kan inderdaad.

G: Waar ze doorgaan en dat dat zoals elk kind wel eens niet goed in zijn vel zit. En dat je daarna ziet, of waar wij van zeggen: "het zal een homootje worden" en dat je daarna zegt: "ooooh helemaal niet". Soms zijn we wel juist ook.

I: Het is inderdaad een hele grote grijze zone, omdat er op die leeftijd ook heel veel veranderingen gebeuren.

G: Ja ik zeg het: "om het te weten zou je echt mensen moeten kunnen interviewen die dan kunnen vertellen wanneer ze dat hebben beslist en hoe lang ze bezig waren voor ze het hebben durven zeggen".

I: Ja

G: Want wie weet zeggen die dat ze het al wisten van in de lagere school of...

I: Daar is inderdaad al onderzoek over gevoerd en dan blijkt dat dat wel vaak wordt aangehaald dat het eigenlijk vanaf de geboorte een gevoel is waar mensen mee kampen.

G: Ja

I: Maar er is nog maar heel weinig onderzoek binnen de lagere school zelf.

G: Ja dat is zo.

I: Op het moment dat kinderen in de lagere school zitten.

stilte

I: Wenst u graag een elektronische versie van mijn uiteindelijke bachelorproef?

G: Oh ja graag.

I: Dan zal ik u die zeker bezorgen. Dan rest er mij enkel nog u hartelijk te bedanken voor dit gesprek.

G: Dat is graag gedaan.

Bijlage 7 - Aanbevelingen ten aanzien van genderdiversiteit en transgenderisme

In wat volgt worden aan de basisschool Sint-Ludgardisschool Antwerpen-stad een aantal richtlijnen aangereikt, die zijn uitgewerkt op basis van de visie van de Vlaamse Overheid en het Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Het is niet de bedoeling in te druisen tegen de vigerende visie van deze school, maar aanvullend inhoud te geven aan de thema's genderdiversiteit en transgenderisme. Bij de opstelling werd rekening gehouden met de bestaande literatuur, die eerder beschreven werd, alsook met de resultaten van het praktijkonderzoek in deze bachelorproef.

De school zou volgende doelen met het oog op een genderbeleid kunnen nastreven:

- Een open houding ten opzichte van genderdiversiteit en transgenderisme bewerkstelligen.
- Een schoolklimaat creëren waarin alle leerlingen, ongeacht hun genderidentiteit of -expressie, zich veilig en ondersteund voelen.
- Een plan van aanpak met duidelijke richtlijnen en concrete acties aangaande transgenderisme op school ontwerpen.
- Een samenwerking met externe partners die de school kunnen ondersteunen en begeleiden binnen het genderthema met aandacht voor transgenderisme bewerkstelligen.

Om deze doelen te bereiken, kunnen een aantal acties ondernomen worden. Belangrijk hierbij is dat er voldoende aandacht is voor flexibiliteit. Het mag niet de bedoeling zijn om deze richtlijnen op een rigide manier te hanteren. Steeds wordt het kind centraal gesteld, maar ook rekening gehouden met de verschillende actoren rond het kind, zijnde de medeleerlingen, de ouders, het schoolteam, externe partners, et cetera. Hierbij is communicatie een belangrijk actiepunt. In dialoog gaan kan potentiële problemen bij andere actiepunten voorkomen of oplossen.

De school voert een open communicatie over het thema

Binnen de schoolcontext en klaspraktijk is het belangrijk om in gesprek te gaan over het genderdiversiteit en het transgenderthema. In wat volgt worden concrete acties voorgesteld betreffende communicatie tussen schoolpersoneel onderling, communicatie tussen school en ouders en communicatie tussen school en leerlingen.

Communicatie tussen schoolpersoneel onderling

Het schoolteam kan bij elkaar terecht met vragen of opmerkingen. De school organiseert bijscholingen aangaande deze thema's. Ze doet hiervoor beroep op externe partners om zich te informeren. Daarnaast krijgen zorg- en klasleerkrachten de kans om bijscholingen te volgen die bovenstaande thema's omvatten.

Communicatie tussen school en ouders

De school maakt het beleid aangaande genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema bekend op informatiemomenten, in brochures en op de website. Met behulp van een korte samenvattende tekst op de website krijgen ouders een eerste inkijk. Via een link kunnen ouders doorklikken naar een uitgebreidere visietekst.

Indien ouders inhoudelijke vragen of opmerkingen hebben aangaande dit beleid, krijgen ze de kans om hier rechtstreeks met het schoolpersoneel of via de ouderraad in overleg te gaan. Een open dialoog tussen beide partijen vormt het uitgangspunt.

Communicatie tussen school en leerlingen

Het schoolpersoneel kan meermaals met leerlingen in gesprek gaan. Volgend stappenplan, gebaseerd op Ryan et al. (2013), kan hierbij een leidraad vormen:

Stap 1: Klasdiscussie voeren over wetten en sociale rollen vertrekkende vanuit sociale en culturele systemen (inclusief maar niet gelimiteerd tot gender). Vervolgens kan de leerkracht dieper ingaan op ongelijkheid.

Stap 2: Leerlingen zullen oneerlijke behandeling uit stap één herkennen, bijvoorbeeld dat vrouwen voor hetzelfde werk minder loon krijgen dan mannen. Binnen de klascontext leren ze om mogelijke reacties hierop te formuleren.

Stap 3: Klasdiscussie voeren over gender non-conformiteit en holebi's. Deze discussie kan aangevat en/of ondersteund worden aan de hand van literatuur over het holebithema. Leerlingen kunnen hierdoor seksualiteit los van genderidentiteit en genderexpressie exploreren, met aandacht voor heteroseksisme en homofobie.

Stap 4: Leerlingen gaan in gesprek over gender non-conformiteit en transgenderisme. Dit gesprek kan opnieuw aangevat en/of ondersteund worden aan de hand van literatuur waarin het transgenderthema voorop staat. De leerlingen krijgen hierdoor inzicht in gelijkenissen en verschillen tussen genderexpressie en genderidentiteit.

Indien leerlingen doorheen het schooljaar specifieke vragen stellen of opmerkingen geven, reageert een leerkracht hier gepast op. Vragen of opmerkingen worden niet door leerkrachten genegeerd, noch op negatieve wijze benaderd. Wanneer een leerkracht niet onmiddellijk een gepaste reactie kent, meldt deze de leerlingen later op de vraag of opmerking terug te zullen komen. De leerkracht informeert zichzelf en haalt het onderwerp later aan. Ook hier vormt een open dialoog het uitgangspunt.

Daarnaast voorziet de school een vertrouwenspersoon waarmee de leerlingen in overleg kunnen gaan wanneer ze vragen hebben, twijfelen of zich zorgen maken over het genderthema en/of transgenderisme. Het gaat om een zorgleerkracht verbonden aan de graad van de leerling. Deze zorgleerkracht maakt zich bij de start van het schooljaar kenbaar aan de leerlingen, wijst hen op diens functie en mogelijke contactvormen. Leerlingen kunnen de zorgleerkracht aanspreken of een brief schrijven en deponeren in de brievenbus aan de zorgklas. Vervolgens kan de leerling tijdens of na de lessen met de zorgleerkracht in gesprek gaan. De zorgleerkracht wijst de leerlingen op discretie, maar kan bij verontrustende situaties geen geheimhouding waarborgen.

Het schoolteam streeft naar gelijke kansen voor de leerlingen

Gelijke kansen betekent gelijke behandeling met respect voor de individuele verschillen. Hierbij maken we de leerlingen duidelijk dat ze gelijkwaardig zijn.

Genderstereotypering vermijden

In de dagelijkse praktijk is het schoolteam zich bewust van de genderstereotypen. Wanneer ze worden opgemerkt, worden ze benoemd en in vraag gesteld. Het schoolteam weet hierop te anticiperen.

Het schoolteam zorgt ervoor dat de leerlingen kunnen deelnemen aan alle activiteiten, alle taken kunnen uitvoeren en maximaal hun persoonlijke competenties kunnen ontwikkelen, ongeacht hun gender.

Het schoolpersoneel is zich tevens bewust van eigen vooroordelen en stereotiepe gedragingen. Zo is de school aandachtig bij het aankopen en gebruiken van educatief materiaal. Stereotiep kleurgebruik of een verdeling tussen jongens- en meisjesspeelgoed wordt vermeden.

Tijdens het lesgeven zijn leerkrachten aandachtig voor woordgebruik. Ze proberen de leerlingen niet aan te spreken als "jongens en meisjes". Enkele alternatieven zijn de woorden "kinderen", "leerlingen", "klas" of aanspreking met de gewenste roepnaam. Daarnaast worden leerlingen beter niet verdeeld volgens geslacht. Een jongens- en meisjesgroep wordt vermeden. De dichotome benadering van geslacht wordt hiermee geëlimineerd.

Verder gaat het schoolteam respectvol om met andere culturen en gewoonten, en zal het uitdragen dat het ook als taak heeft om leerlingen te leren dat ze gelijk zijn. Iedereen op school gaat respectvol om met elkaar, waarbij geen onderscheid wordt gemaakt op basis van geslacht en genderdiversiteit.

Genderdiversiteit in beeld

Het schoolteam plant projectdagen of een projectweek waarin de focus ligt op (gender)gelijkheid. Het is wenselijk dat er enerzijds een project voor de leerlingen en anderzijds bijscholingen voor het schoolteam

georganiseerd worden. Hierbij wordt extra aandacht gevestigd op de woorden gender, transgender en genderdysforie zodat deze deel gaan uitmaken van de basiskennis.

De school schenkt extra aandacht aan enkele bijzondere dagen. Zo wordt tijdens de maand november de transgender gedenkdag gevierd. De exacte datum verschilt jaarlijks. Het is een dag waarop de school het transgenderthema extra onder de aandacht brengt. Op 17 mei viert de school de internationale dag tegen homofobie en transfobie. De school hangt die dag de regenboogvlag buiten. De achterliggende boodschap wordt tijdens de lessen belicht.

Daarnaast wordt doorheen het schooljaar op directe en indirecte wijze aandacht geschonken aan genderdiversiteit en het transgenderthema. Vakken als wereldoriëntatie en godsdienst lenen zich hiertoe, gezien er thematisch gewerkt kan worden. Ook tijdens andere vakken is de doorbreking van genderstereotypering mogelijk. Dit kan bijvoorbeeld aan de hand van voorbeelden, waarin niet enkel traditionele rolpatronen worden aangehaald.

Verder engageert de school zich om materialen en boeken die te stereotiep zijn te verwijderen en te vervangen door materialen en boeken die een weergave geven van de huidige samenleving.

Het schoolteam betracht een correcte omgang met transgenders

Transgenders hebben specifieke noden die een specifieke aanpak vereisen. Om een veilig klimaat te creëren, dient iedereen zich bewust te zijn van de correcte omgang met transgenders.

Multidisciplinaire aanpak

Indien het kind begeleid wordt door andere externe actoren, dient er overeenstemming te zijn in de ondersteuning en begeleiding van het kind. Hiervoor zitten de verschillende actoren, waaronder de school, best geregeld rond de tafel. Een voorwaarde is dat welbevinden van het kind steeds voorop staat. Het ontbreken van externe begeleiding mag echter geen argument zijn voor de school om het kind niet volgens de beschreven acties te ondersteunen.

Verhogen van het welbevinden van de leerlingen op school

Het schoolteam heeft aandacht voor het welbevinden van elke leerling. Bij transgenderkinderen, waar vaak een verhoogde kwetsbaarheid gezien wordt, zijn er een aantal aanbevelingen die dit welzijn zouden kunnen verhogen. Zo mag de leerling zelf zijn roepnaam bepalen. Deze keuze wordt door iedereen op de school gerespecteerd.

De kleedkamer voor de turnlessen dient een veilige omgeving te zijn voor de leerlingen, zodoende mag iedere leerling zelf bepalen waar die zich omkleedt. Eenzelfde vraag kan aan het kind gesteld worden

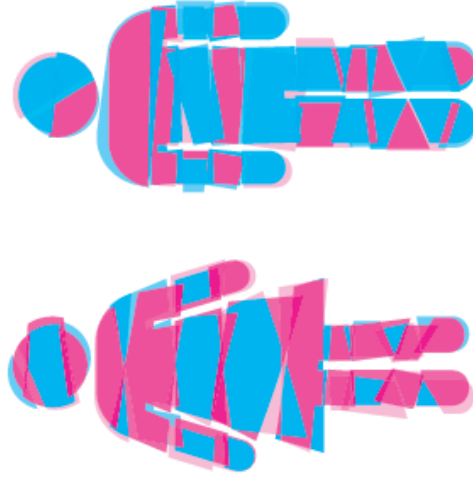
met betrekking tot het toiletgebruik. Tijdens extra muros-activiteiten met overnachting is het ook belangrijk na te gaan waar het kind zich het veiligst voelt en hierover proactief in gesprek te gaan met de leerling, de medeleerlingen en de ouders. Om bij het omkleden tijdens de zwemles waarbij leerlingen volledig naakt gaan, de vooropgestelde veiligheid voor iedereen te kunnen waarborgen, wordt hier geen keuze gelaten. De school voorziet als alternatief een aparte omkleedruimte.

Stigmatisering en pesterijen

Aangezien genderdiversiteit en het transgenderthema vaak gepaard gaan met stigmatisering en pesterijen, is het van belang om dit binnen de schoolcontext te vermijden. Voor een concrete invulling van dit actiepunt, wordt voorgesteld de pestcode in het schoolreglement uit te breiden naar analogie van de anti-discriminatiewetgeving met voldoende aandacht voor criterium 18 'geslacht'. Genderidentiteit en -expressie worden hieraan toegevoegd.

Binnen de schoolcontext en klaspraktijk krijgt deze pestcode invulling aan de hand van een antipestbeleid. Hierdoor worden de verschillen wat betreft genderidentiteit en -expressie minder op de voorgrond geplaatst, en komt de klemtoon meer te liggen op de intolerantie ten aanzien van stigmatisering en pesterijen.

M/V/X op school?!

9 Kennis is macht

Vergroot zoveel mogelijk je eigen kennis over het (trans)genderthema. Zo kan je inspelen op de noden.

Duurt het te lang alvorens die interessante vorming doorgaat? Onderstaande literatuur helpt je op weg.

Alles wat je altijd al wilde weten over transgenders
- Fran Bambusi, Kenneth Mills, Katrien Vanlerberghe

Transgenderzorg

- Guy T'Sjoen, Mick van Trotsenburg, Luk Gijs

Gender op school

- Dimitri Van Maele, Nathalie Michalek, Nadine Engels,
Ferre Laevers, Koen Lombaerts, Mieke Van Houtte

10 3 - 2 - 1... START!

Neem geen afwachtende houding aan, maar ga van start. Liefst morgen al!

Hoe vroeger je begint, hoe sneller je een omgeving creëert waarin transgenders, en bij uitbreiding alle personen die zich gender non-conform uiten, in alle vrijheid en geborgenheid kunnen zijn wie ze zijn.

8 Zoek gepast educatief materiaal

Educatief materiaal geeft niet altijd een correcte weergave van de huidige samenleving. Ge gerust zelf op zoek naar alternatieven of maak gebruik van methodieken ontwikkeld door Çavaria.

Het educatief pakket 'Lou' is gericht op kleuters, maar ook toe te passen in de eerste graad. 'Er was eens...' een regenboog: diversiteit in de klas' biedt ondersteuning aan ieder leerjaar.

7 Werk samen met externe partners

Voel je je niet helemaal zeker om genderdiversiteit en transgenderisme aan te brengen in de klas? Of weet je niet waar te beginnen? Geen nood, anderen kunnen je hierbij helpen!

Onderstaande organisaties beantwoorden je vragen en bieden vormingen aan.

Çavaria vzw: www.cavaria.be

Jong & Van Zin vzw: www.jongenvanzin.be

RoSa vzw: www.rosavzw.be

Heb jij ook zo'n hekel aan genderstereotypen?

Vind je dat iedereen moet kunnen zijn wie die wil zijn?

Wil je het genderthema meer aan bod laten komen in de klas, maar weet je niet goed hoe?

Sla me open en ontdek met welke tips ik je verder kan helpen!

Colofon

Deze brochure werd uitgewerkt door Sander Berkvens, student-onderzoeker aan KdG Hogeschool Antwerpen. Ze vormt het praktisch-product van een bachelorproef met als titel 'M/V/X op school?'. Een praktijkonderzoek naar de implementatie van genderdiversiteit met aandacht voor het transgenderthema binnen het lager onderwijs, uitgevoerd in Sint-Ludgardisschool Antwerpen-Stad. Bijzondere dank gaat uit naar Stien Kames voor prachtige vormgeving.

Redactie: Sander Berkvens
Vormgeving: Stien Kames

© Sander Berkvens, juni 2017 - eerste druk

Verantwoordelijke uitgever:
Sander Berkvens - Dodoensstraat 12, 2140 Borgehout

10 tips!

1 Spreek de genderneutrale taal

Zonder dat we ons ervan bewust zijn, is gender voortdurend aanwezig in ons dagelijks taalgebruik. Het is niet altijd nodig om een onderscheid te maken tussen jongens en meisjes.

	
Om een klas aan te spreken	leerlingen
jongens/meisjes	kinderen
jongens en meisjes	klas
mannen	
Om een liefdesrelatie aan te duiden	
vriend/vriendin	lief
man/vrouw	partner
Om over een gezin te spreken	
zoon/dochter	kind
moeder(s)/vader(s)	ouders
mama'(s)/papa'(s)	

2 Deel de groep anders in

Een klas opdelen in twee groepen gaat snel door een opdeling op basis van geslacht. Dit is niet verkeerd, maar het benadrukt het verschil tussen jongens en meisjes.

Probeer wat vaker een opdeling te maken volgens andere gemeenschappelijke kenmerken, zoals haar- kleur, lengte, voorbewaking/nabewaking, schoenen met veters of zonder veters, ... Er zijn duizenden manieren om een groep op te delen. Wees creatief!

3 Gebruik genderneutrale voornaamwoorden

Het gebruik van de voornaamwoorden 'hij/zij', 'hem/haar', 'zijn/haar' kennen aan een persoon meteen een genderidentiteit toe. Voor personen wiens genderidentiteit (nog) onduidelijk is, kan dit ongemakkelijk aanvoelen.

Het gebruik van de woorden 'die' en 'hun' vormen een alternatief voor 'hij/zij' en 'hem/haar'.

Daar is Louis, hij voelt zich geen jongen.

→ Daar is Louis, die voelt zich geen jongen.

'Diens' gebruik je ter vervanging van 'zijn/haar'.

Marie worstelt met haar genderidentiteit.

→ Marie worstelt met diens genderidentiteit.

4 Spreek de kinderen aan op hun stereotypen

Van jongs af aan zijn kinderen zich bewust van stereotypen over jongens en meisjes. Zeker wanneer anderen deze doorbreken, wordt hier soms fel op gereageerd. Ga als leerkracht consequent in op deze gedragingen. Een korte opmerking is vaak voldoende om hen hierop te wijzen. Blijven de stereotypen hardnekkig aanwezig, maak dan tijd voor een klasgesprek.

5 Wees je bewust van je eigen stereotypen

In ons dagelijks leven is het moeilijk om geen stereotiep gedrag te vertonen. Het kan kinderen helpen wanneer niet-stereotiepe gedragingen extra in de verf worden gezet. Hoe meer je jouw eigen stereotiepe gedragingen leert kennen, hoe meer je deze kan vermijden.

Bijvoorbeeld: een meisje maakt een rekenfout aan het bord. De leerkracht wil een grapje maken en zegt: 'goh, die meisjes en hun wiskunde toch!'

6 Gender de klasbibliotheek

De laatste jaren verschenen er heel wat kinderboeken over genderdiversiteit en transgenderisme. Ze zijn leuk voor de leerlingen om te lezen, en een prima opstap om met het genderthema aan de slag te gaan.

David en de roze strikjes - Roos Boum

Goos - Jolanda Haverkamp

Het lammetje dat een varkentje is - Pim Lammers

Ik ben ik - Mira Lobe

Paultje, echt geen jongen - Brigitte Minne

Gelukkige Vaderdag, Silvie - Brigitte Minne

De jurk van Jan - Katrien Vandewoude

